JOSEPH CONRAD

Proscrisul din arhipelag

Editura Univers

clu

AN OUTCAST
OF THE ISLANDS
by
JOSEPH CONRAD

Bernhard Tauchnitz, 1896

Joseph Conrad

PROSCRISUL DIN ARHIPELAG

În românește de
IONEL GOLOGAN și VIRGILIU ENE

Partea întîi

I

ORI DE CÎTE ORI se abătea de la calea dreaptă şi îngustă a deosebitei sale onestităţi, o făcea cu hotărîrea nestrămutată de a reveni la făgaşul monoton dar sigur al virtuţii, de îndată ce mica incursiune în noroaiele de pe marginea drumului şi-ar fi atins scopul urmărit. Acesta urma să fie doar un scurt episod — o propoziţie între două paranteze, cum s-ar spune — în fluxul vieţii lui, ceva ce se situează în afara timpului, un lucru săvîrşit în silă, dar în mod conştient, şi pe care îl dai repede uitării. Îşi închipuia că după aceea va putea continua să admire senin strălucirea soarelui, să se bucure de umbră şi să aspire parfumul florilor în grădina mică din faţa casei lui. Îi plăcea să creadă că nimic nu se va schimba, că va continua să-şi tiranizeze, cu zîmbetul pe buze, soţia metisă, să se uite cu un tandru dispreţ la copilul său cu pielea galbenă şi faţa palidă şi să-l trateze de sus pe cumnatul cu pielea tuciurie, căruia îi plăceau cravatele roz, care purta, în picioarele mici, ghete de lac şi se arăta atît de umil în faţa soţului alb al surorii sale, cea plină de noroc. Acestea erau plăcerile vieţii lui şi nu era în stare să creadă că aspectul moral al vreuneia din faptele lui ar putea să aibă vreo înrîurire asupra naturii lucrurilor, adică să întunece lumina soarelui, să facă să dispară parfumul florilor, supunerea soţiei, zîmbetul copilului său, respectul generat de teamă al lui Leonardo da Souza şi al întregii familii da Souza. Admiraţia arătată de această familie constituia marele lux al vieţii lui. Îi rotunjea şi îi completa existenţa, dîndu-i siguranţa continuă a unei neîndoielnice superiorităţi. Îi plăcea să se delecteze cu mirosul de tămîie pe care ei îl împrăştiau în faţa altarului omului alb, plin de succese, omul care le făcuse onoarea să se însoare cu fiica, sora şi vara lor, omul care urca mereu,

convins că se va cățăra foarte sus pe scara vieții, angajatul de încredere al societății „Hudig et Co". Ei erau doar o gloată numeroasă și nu prea curată, ducîndu-și viața în case dărăpănate de bambus, înconjurate de curți neîngrijite, la periferia Macassarului. Îi ținea la o distanță respectabilă, chiar exagerată, nefăcîndu-și nici o iluzie cu privire la valoarea lor. Erau metișI, o adunătură de oameni leneși, și îi vedea așa cum arătau — bărbați de diferite vîrste, zdrențăroși, slabi, nespălați, sub înălțimea normală, tîrșindu-și de colo, colo picioarele în papuci, fără nici o țintă ; femei bătrîne, încremenite, arătînd ca niște saci monstruoși de stambă roz umpluți cu bucăți informe de grăsime și așezați strîmb pe niște prăpădite de fotolii de trestie, în colțurile murdare ale verandelor pline de praf ; femei tinere, slabe și galbene, cu ochi mari, cu plete lungi, mișcîndu-se cu lîncezeală prin mizeria și murdăria din locuința lor, de parcă fiecare pas pe care îl făceau avea să le fie și ultimul. Auzea certurile lor stridente, scîncetele copiilor și grohăitul porcilor. Îl izbeau miasmele grămezilor de gunoaie din curțile lor și era cu totul dezgustat. Hrănea însă și îmbrăca această mizerabilă gloată, acești degenerați descendenți ai cuceritorilor portughezi ; el era providența lor ; îi ținea în starea lor de lenevie și de mizerie imensă și fără de scăpare — în timp ce ei îl ridicau în slăvi ; ceea ce îl încînta. Nenorociții aveau nevoie de multe, dar el le putea da tot ce doreau, fără să se ruineze. Se alegea în schimb cu teama lor tăcută, cu dragostea lor volubilă și veneratia zgomotoasă. I se părea încîntător să fii socotit un fel de providență și să ți se spună aceasta în fiecare zi. Asemenea fapt le dă unora sentimentul de imensă superioritate, senzație pe care Willems o gusta din plin. Nu își cerceta în amănunt gîndurile, însă plăcerea sa cea mare consta în intima convingere că, dacă și-ar lua mîna de pe ei, toate aceste ființe care îl admirau ar fi murit de foame. Dărnicia lui însă reușise să-i facă mai delăsători. Lucru dealtfel explicabil. De cînd descinsese printre ei și se însurase cu Joanna, neamurile ei pierduseră și puțina aptitudine și putere de muncă de care ar fi putut să se folosească, în cazul în care ar fi fost siliți de nevoile vieții. Acum trăiau prin bunăvoința lui. Aceasta însemna putere și Willems adora puterea.

Pe alt plan însă, poate mai neimportant, zilele sale nu erau lipsite de plăceri mai puţin complexe însă mult mai evidente. Îi plăceau jocurile de îndemînare, de exemplu biliardul ; tot aşa jocurile nu chiar atît de simple şi care cer o cu totul altfel de îndemînare — ca pocherul. Fusese cel mai dotat discipol al unui american cu vocea şi privirea fermă, un american care, purtat în mod misterios de curenţii din pustiurile Pacificului pînă la Macassar, a zăbovit aici prins de vîrtejurile oraşului şi apoi a fost luat din nou, tot aşa de misterios, de alţi curenţi şi dus către însoritele singurătăţi ale Oceanului Indian. Amintirea străinului californian a fost perpetuată prin jocul de pocher — care, din acel timp, a devenit popular în capitala insulei Celebes — şi printr-un cocteil tare, a cărui reţetă — în dialectul *kwangtung* — şi-o transmit unul altuia, pînă în ziua de azi, barmanii chinezi de la hotelul Sunda.

Willems era un cunoscător în materie de băuturi şi un pasionat în materie de joc. Cu privire la aceste îndeletniciri era însă de-o moderată mîndrie. În ce priveşte încrederea pe care Hudig, patronul său, i-o acorda, Willems manifesta o aroganţă şi o lăudăroşenie de nesuportat. Aceasta provenea din marea lui generozitate şi dintr-un sentiment exaltat al datoriei faţă de sine însuşi şi faţă de lume în general. Avea irezistibila pornire de a împărtăşi şi altora cunoştinţele sale, lucru inseparabil legat de o crasă ignoranţă. Întotdeauna există un singur lucru pe care omul ignorant îl ştie bine şi acesta este singurul care, după părerea lui, merită să fie ştiut ; şi lucrul ăsta umple întregul univers. Willems ştia totul despre el însuşi. Din ziua în care, cu multe îndoieli în suflet, a fugit de la un olandez din Indiile de Est, luînd drumurile Samarangului, începuse să se studieze pe sine însuşi, felul lui de a se purta, posibilităţile sale şi însuşirile de a-şi îndruma singur soarta, însuşiri care l-au condus către rentabila poziţie pe care o ocupa acum. Fiind de o natură modestă şi neîncrezătoare, succesele sale l-au uimit, aproape că l-au speriat şi au sfîrşit — după ce a trecut peste şocurile succesive ale surprizei — să-l facă teribil de îngîmfat. Credea în geniul lui şi în cunoştinţele sale despre lume. Dar şi ceilalţi trebuiau să ştie acest lucru, atît spre binele lor propriu cît şi pentru a-i mări lui faima. Toţi acei prieteni care îl băteau pe umăr şi îl salutau zgo-

molos, trebuiau să tragă foloase de pe urma exemplului său. Pentru aceasta era însă necesar să le vorbească. Și le vorbea cu conștiinciozitate. După-amiezile, își dezvolta teoria cu privire la succes, peste măsuțele de băutură, muindu-și din cînd în cînd mustața în gheața sfărîmată din cocteiluri ; seara, adeseori cu tacul în mînă, își ținea dizertația pentru vreun tînăr, de-a curmezișul mesei de biliard. Bilele stăteau liniștite, de parcă ar fi ascultat și ele, sub strălucirea vie a lămpilor de petrol cu abajur, suspendate la mică înălțime deasupra postavului mesei ; în timp ce puțin mai departe, în umbrele marii încăperi, chinezul care nota punctele se rezema de perete, cu un aer obosit, masca lipsită de expresie a feței lui arătînd palidă lîngă mahonul tablei de marcaj, și pleoapele căzîndu-i în picoteala orelor tîrzii și în zumzetul monoton al șirului de cuvinte neinteligibile care se revărsau din gura omului alb. Cînd pălăvrăgeala înceta, jocul reîncepea cu un țăcănit puternic și continua pentru un timp în uruitul slab și curgător și în bufniturile înăbușite ale bilelor ce se rostogoleau în zig-zag, sfîrșind în mod inevitabil cu un reușit carambolaj. Prin ferestrele mari și ușile deschise, umezeala sărată a mării și mireasma vagă de pămînt și flori din grădina hotelului pătrundeau înăuntru și se amesteca cu mirosul lămpii de petrol, aerul devenind din ce în ce mai greu pe măsură ce noaptea înainta. Capetele jucătorilor intrau în raza luminii, cînd se aplecau în jos pentru lovitură și se retrăgeau apoi cu eleganță, din nou, în umbra verzuie a abajururilor, ceasul își continua tic-tacul metodic, nemișcat, chinezul repeta scorul cu o voce lipsită de viață, ca o păpușă mare înzestrată cu glas — și Willems cîștiga partida. Remarcînd faptul că s-a făcut tîrziu și că el era bărbat însurat, rostea cu superioritate un „noapte bună“ și ieșea în strada lungă și pustie.

La această oră, strada, acoperită de praful alb, îi apărea ca o fișie strălucitoare de clar de lună, ochiul odihnindu-se în licărirea mai slabă a felinarelor cu gaz. Willems se îndrepta spre casă urmărind linia zidurilor înecate în luxurianta vegetație a grădinilor din fața caselor. Pe dreapta și pe stînga drumului, clădirile erau ascunse îndărătul unor perdele întunecate de arbuști înfloriți. Willems avea toată strada la dispoziția lui. Mergea prin mijlocul drumului,

umbra lui alunecînd ascultătoare înainte. Se uita în jos la ea cu mulţumire. Umbra unui om care a reuşit în viaţă. Era uşor ameţit de cocteiluri şi îmbătat de propria lui glorie. După cum spunea adesea semenilor săi, el venise în est în urmă cu paisprezece ani — ca băiat de serviciu. Un băieţel. Umbra lui trebuie să fi fost foarte mică pe vremea aceea ; se gîndea cu un surîs că, pe atunci, nici nu băgase de seamă că exista ceva — fie chiar şi o umbră — despre care să îndrăznească să spună că este a lui. Şi acum se uita la umbra sa, a amploiatului de încredere de la „Hudig et Co.", mergînd către casă. Cît de bună este viaţa pentru cei care se află de partea învingătorilor. El cîştigase partida vieţii ca şi partida la biliard. Începu să păşească mai repede, zornăindu-şi banii cîştigaţi şi gîndindu-se la zilele marcate cu pietre albe de pe drumul existenţei sale de pînă acum. Îşi amintea de călătoria la Lombak pentru ponci — acea primă importantă afacere încredinţată lui de Hudig ; apoi trecu în revistă afaceri mult mai importante : afacerea cu opiul, realizată pe tăcute ; traficul ilegal cu praf de puşcă ; marea afacere cu arme de foc de contrabandă, o treabă dificilă a Rajahului din Goak. Pe aceasta din urmă a realizat-o numai prin îndrăzneală ; l-a îmbrobodit pe bătrînul şi sălbaticul şef chiar în camera lui de consiliu ; l-a mituit, oferindu-i un cupeu poleit cu aur, care, după unele zvonuri, a fost apoi folosit drept coteţ pentru găini ; l-a convins şi l-a tras pe sfoară în toate felurile. Aceasta era calea lui de a parveni : el dezaproba necinstea mărunţă, care îşi vîră mîna în casa de bani, în schimb te puteai sustrage legilor şi împinge principiile comerţului pînă la limitele cele mai îndepărtate. Unii numesc asta înşelăciune. Aceştia sînt cei proşti, cei slabi, cei care merită dispreţ. Cei deştepţi, puternici, respectaţi, nu au scrupule. Unde există scrupule nu poate exista putere. Pe această temă tînca predici celor tineri. Era doctrina lui şi el, el însuşi, reprezenta o strălucită ilustrare a adevărului ei !

Noapte după noapte se ducea astfel acasă, după o zi de trudă şi plăcere, îmbătat de sunetul propriei sale voci, lăudîndu-şi propria bună stare. La fel s-a dus acasă şi în ziua cînd a împlinit treizeci de ani. Petrecuse în bună companie o seară plăcută şi zgomotoasă şi, pe cînd înainta

de-a lungul străzii pustii, simţămîntul propriei lui măreţii creştea în sinea lui, îl ridica deasupra prafului străzii Macassar şi îl umplea de exaltare şi regrete. S-a nedreptăţit singur acolo la hotel, nu a vorbit destul despre el însuşi, nu i-a impresionat suficient pe ascultătorii săi. Nu-i nici o supărare. Rămîne pe altădată. Acum o să se ducă acasă şi o s-o facă pe soţia sa să se trezească şi să-l asculte. De ce să nu se trezească — şi să-i prepare un cocteil — şi să-l asculte cu răbdare ? Chiar aşa. Trebuie să facă asta. Iar dacă ar dori, ar putea impune ca întreaga familie da Souza să se trezească. Era deajuns să spună o vorbă şi toţi ar fi venit în linişte să se aşeze, aşa cum erau în veşmintele lor de noapte, pe pămîntul tare şi rece din curtea lui şi ar fi ascultat oricît ar fi dorit el să vorbească, explicîndu-le, din capul scărilor, ce mare şi ce bun era el. Ar fi avut chef să facă acest lucru. Totuşi, pentru seara aceasta se va mulţumi numai cu soţia lui ! Îl trecu un fior. O femeie nenorocită, cu ochi speriaţi şi gura căzută şi îndurerată, care îl va asculta cu o mirare chinuită şi într-o linişte deplină. Era obişnuită cu discursurile lui de noapte. S-a revoltat o dată — la început. O singură dată. Acum, în timp ce el o să şadă tolănit în fotoliu, bînd şi vorbind, ea o să stea la cel mai îndepărtat capăt al mesei, cu mîinile rezemate pe margine, cu ochi speriaţi, aţintiţi la gura lui, fără să scoată o vorbă, fără nici o mişcare, abia respirînd, pînă cînd el o va alunga cu un dispreţuitor : „Du-te şi te culcă, toanto !“ Atunci ea va respira adînc şi se va tîrî din cameră, uşurată însă impasibilă. Nimic nu o putea face să tresară, să se certe sau să plîngă. Nu se văita, nu se revolta. Acea primă ciocnire dintre ei fusese hotărîtoare. Prea hotărîtoare, gîndea Willems, nemulţumit. O făcuse să-şi iasă din minţi, după cum se părea. O femeie nenorocită ! Toată situaţia era blestemată. De ce naiba a ţinut el să procedeze astfel şi să-şi pună singur şaua pe spinare. Ah ! Bine ! A vrut un cămin şi Hudig a privit favorabil căsătoria lui, i-a dat o casă, această casă înconjurată de flori, spre care se îndrepta acum în lumina rece a lunii. Avea parte şi de adoraţia pe care i-o arăta tribul da Souza. Un om croit ca el poate să ducă la bun sfîrşit orice, să facă orice, să aspire la orice. În viitorii cinci ani, albii aceia care iau parte la

partidele duminicale de cărți ale guvernatorului, îl vor accepta — cu soția metisă cu tot. „Ura !“ Își văzu umbra repezindu-se înainte și fluturînd o pălărie mare cît un butoi de rom, la capătul unui braț lung de cîțiva yarzi... Cine a strigat ura ? Zîmbi în sinea lui rușinîndu-se și, înfundîndu-și mîinile adînc în buzunare, o porni mai repede cu fața devenită dintr-odată gravă.

În spatele lui, la stînga, un capăt de țigară de foi luci în poarta curții domnului Vinck. Rezemîndu-se de unul din stîlpii de cărămidă, domnul Vinck, casierul de la „Hudig et Co.“ își fuma ultimul trabuc din seara aceea. Printre umbrele tufișurilor îngrijit tunse, doamna Vinck se plimba cu pași mărunți, făcînd să scîrțîie pietrișul cărării circulare din fața casei.

— Iată-l pe Willems, se duce pe jos acasă, beat turtă, îmi închipui, zise domnul Vinck peste umăr. L-am văzut sărind și fluturîndu-și pălăria.

Scîrțîitul pietrișului încetă.

— Îngrozitor bărbat, spuse doamna Vinck, calm. Am auzit că își bate soția.

— Oh, nu, draga mea, nu, murmură absent domnul Vinck, cu un gest vag.

Postura lui Willems în chip de soț care își bate soția, nu prezenta pentru el nici un interes. Cît de greșit judecă și femeile ! Dacă Willems ar fi vrut să-și chinuiască soția, ar fi recurs la metode mai puțin primitive. Domnul Vinck îl cunoștea bine pe Willems și îl socotea foarte capabil, foarte deștept — inadmisibil, chiar, din acest punct de vedere. Pe cînd trăgea la repezeală ultimul fum din capătul de trabuc, domnul Vinck reflecta că în împrejurările de față, încrederea acordată de Hudig lui Willems era pasibilă de o critică leală din partea casierului aceluiași domn Hudig.

— Devine periculos ; știe prea multe. Trebuie să ne scăpăm de el, spuse tare domnul Vinck.

Dar doamna Vinck intrase în casă și, clătinînd din cap, domnul Vinck aruncă trabucul cît colo și o urmă încet.

Willems se îndrepta spre casă țesîndu-și splendida plasă a viitorului său. Drumul spre mărire se întindea neted înaintea lui, drept, strălucitor, fără nici un obstacol pe care să-l poată întrezări. S-a abătut el de la calea

cinstei, după cum bine știa, însă curînd va reveni pe această cale, pentru a nu o mai părăsi niciodată. În fond, era vorba de un lucru mărunt. În curînd va pune din nou situația în ordine. Între timp, datoria lui era să nu se lase descoperit și se încredea în abilitatea, în norocul și în reputația lui bine stabilită, care ar fi risipit bănuielile dacă cineva ar fi îndrăznit să le aibă. Desigur însă că nimeni nu va îndrăzni. În realitate, el era conștient de o ușoară deteriorare a situației sale. Își însușise temporar ceva bani de la Hudig. Dintr-o deplorabilă necesitate însă, se judeca pe sine însuși cu indulgența cu care trebuie să fie privite slăbiciunile unui geniu. Va face cuvenita restituire și totul va fi iar ca înainte ; nimeni nu va pierde din asta și el va merge mai departe, neîmpiedicat de nimic, către ținta strălucitoare a ambiției sale.

Partenerul lui Hudig !

Înainte de a urca treptele casei, se opri un timp, cu picioarele depărtate, cu mîna la bărbie, contemplînd în minte pe viitorul partener al lui Hudig. Splendidă poziție ! Îl vedea în deplină siguranță ; de neclintit ca dealurile : adînc-adînc ca un abis, discret ca un mormînt.

II

MAREA, PROBABIL DIN CAUZĂ că e sărată, înăsprește înfățișarea însă catifelează sufletul celor care o slujesc. Vechea mare, marea din vechime, ai cărei slujitori îi erau robi devotați, de la tinerețe pînă la bătrînețe, sau se precipitau brusc în mormînt, fără să aibă nevoie să mai deschidă cartea vieții, pentru că puteau privi de-a dreptul la eternitatea reflectată în elementul care dădea viață și împărțea moarte. Ca o femeie frumoasă și lipsită de scrupule, marea trecutului era splendidă în zîmbetele ei, irezistibilă în mînia ei, capricioasă, excitantă, ilogică, irresponsabilă ; ceva ce iubești, ceva de care te temi. Răspîndea farmec, dădea bucurii, te adormea cu blîndețe într-o încredere fără margini. Apoi, cu o furie iute și fără nici un motiv, ucidea. Însă cruzimea era răscumpărată de farmecul misterului ei de nepătruns, de imensita-

tea promisiunii ei, de suprema vrajă a posibilelor ei favoruri ! Bărbați puternici cu inimi de copil îi erau credincioși, erau mulțumiți să trăiască prin grația ei și să moară prin voia ei. Aceasta a fost marea înainte ca spiritul francez să fi pus în mișcare mușchii egipteni și să fi produs un șanț nenorocit însă rentabil. Apoi un giulgiu mare de fum răspîndit de nenumărate vase cu aburi s-a așternut peste oglinda fără odihnă a Infinitului. Mîna inginerului a sfîșiat vălul teribilei frumuseți pentru ca oamenii lacomi și lipsiți de credință de pe uscat să poată încasa procente. Misterul a fost nimicit. Ca toate misterele, el a trăit numai în inimile adoratorilor lui. Inimile se schimbă. Oamenii se schimbă. Slujitorii iubitori și devotați de alădată ai mării porneau înarmați cu foc și fier și, învingînd frica din propriile lor inimi, deveneau o ceată calculată de stăpîni reci la suflet și pretențioși. Marea din trecut era o stăpînă incomparabil mai frumoasă, cu o față de nepătruns, cu ochi cruzi și promițători. Marea de astăzi este o sclavă epuizată, zbîrcită și desfigurată de dîrele lăsate de elice brutale, jefuită de farmecul înrobitor al vastităților ei, dezbrăcată de frumusețea ei, de misterul ei, de făgăduielile ei.

Tom Lingard era un stăpîn, un îndrăgostit și un slujitor al mării. Marea l-a luat de mic. I-a modelat trupul și sufletul. I-a dat aspectul lui crunt, glasul puternic. ochii fără teamă. Inima lui de o naivă inocență. Cu generozitate, i-a dăruit absurda încredere în sine însuși, dragostea nelimitată pentru natură, larga indulgență, severitatea sa disprețuitoare, gîndurile simple și drepte și cinstite în scopurile urmărite. Făcîndu-l așa cum era, marea, ca o femeie, l-a slujit cu umilință și l-a lăsat să se încălzească nevătămat la razele de soare ale favorurilor ei teribil de nesigure. Tom Lingard a devenit bogat pe mare și dalo-rită mării. O iubea cu dragostea arzătoare a unui îndrăgostit, fără să-i dea însă prea multă atenție, cu siguranța unei stăpîniri perfecte. Se temea de ea, cu teama înțeleaptă a unui bărbat curajos și își lua libertăți față de ea, așa cum își ia un copil alintat față de un monstru cu fire bună și părintească. Îi era recunoscător, cu recunoștința unei inimi cinstite. Cea mai mare mîndrie a lui

era întemeiată pe adînca încredere în fidelitatea ei — în adîncul sentiment al unei cunoașteri fără greș a perfidiei ei.

Micul bric *Flash* a fost instrumentul care i-a adus lui Lingard norocul. Au venit către nord împreună — amîndoi tineri — dintr-un port australian și, după foarte puțini ani, nu exista un om alb în insule, de la Palembang la Ternate, de la Ombawa la Palawan, care să nu-l cunoască pe căpitanul Tom și vasul său norocos. Lumea îl plăcea pentru marea lui generozitate, pentru neclintita sa cinste deși, la început, a inspirat puțină teamă datorită temperamentului său violent. Foarte curînd însă și-au dat seama cu cine au de-a face și s-a dus vorba că furia căpitanului Tom era mai puțin primejdioasă decît zîmbetul multor oameni. A prosperat din plin. După prima sa luptă cu pirații, încununată de succes, cînd a salvat, după cum s-a zvonit, iahtul unui personaj important din țara sa, undeva în drum spre Carimata, a început marea sa popularitate. Și pe măsură ce treceau anii, popularitatea îi creștea. Vizitînd întotdeauna locuri în afara rutelor obișnuite din această parte a lumii, mereu în căutare de noi piețe pentru mărfurile sale — nu atît pentru profit cît pentru plăcerea de a le descoperi — a devenit cunoscut de malaiezi, iar datorită temerității sale, încununată de succes în mai multe întîlniri cu pirații, s-a întronat teroarea pe care o inspira numele său. Oamenii albi cu care făcea afaceri și care căutau să-i descopere slăbiciunile puteau ușor să vadă că era destul să-i dea titlul său malaiez pentru a-l flata. Așa că, întotdeauna cînd era ceva de cîștigat prin măgulire sau, uneori, din pură bunătate și fără să urmărească vreun profit, ei lăsau la o parte ceremoniosul „Căpitan Lingard" și i se adresau pe jumătate serios, pe jumătate în glumă, spunîndu-i *Rajah Laut* — Regele Mării.

Își purta vitejește numele pe umerii săi largi. Îl purtase deja de mulți ani cînd băiatul cu numele de Willems umbla cu picioarele goale pe puntea corabiei *Kosmopoliet IV*, aflată pe drumurile Samarangului, uitîndu-se cu ochi nevinovați spre țărmul străin și blestemînd locul de pe punte în care se găsea, în timp ce în creierul lui de copil creștea eroica idee de a fugi. De la pupa lui Flash, Lingard văzuse dis-de-dimineață corabia olandeză cu destinația către porturile din est, mișcîndu-se leneș sub

greutatea încărcăturii. Foarte tîrziu, în seara aceleiași zile, stătea pe cheiul canalului de debarcare, gata să se urce pe bordul bricului său. Noaptea era înstelată și clară. Clădirea mică a vămii era închisă și, pentru că docarul care îl adusese pînă aici dispăruse pe lunga cale cu copaci prăfuiți care duce la oraș, Lingard se credea singur pe chei. Își deșteptă echipajul adormit din barcă și stătu așteptînd ca oamenii să fie gata, cînd simți că cineva îl trage de haină și o voce subțire îi spune foarte clar :

— Căpitan englez !

Lingard se întoarse repede și, ceea ce părea să fie un băiețandru foarte slab, sări înapoi cu o lăudabilă agerime.

— Cine ești tu ? De unde ai mai răsărit ? întrebă Lingard tresărind surprins.

De la o distanță sigură, băiatul arătă către un șlep de încărcare, ancorat la chei.

— Te ascundeai acolo, nu ? spuse Lingard. Ei bine, ce vrei ? Vorbește, naiba să te ia ! M-ai făcut să trag o spaimă de moarte ! Din distracție, nu-i așa ?

Băiatul încercă să-i explice într-o englezească incorectă, însă Lingard îl întrerupse foarte repede.

— Înțeleg, exclamă el, ai fugit de pe corabia cea mare care a plecat azi dimineață. Bine, dar de ce nu te duci la concetățenii tăi olandezi de aici ?

— Corabia plecată pentru drum scurt pînă la Sourabaya. Ei silesc pe mine să merg înapoi pe corabie, explică băiatul.

— Cel mai bun lucru pentru tine ! afirmă Lingard cu convingere.

— Nu, replică băiatul. Eu vreau stat aici. Nu vreau plecat acasă. Aici cîștigi bani. Acasă nu este bun.

— Asta întrece tot ce știam eu despre cerșetorie, comentă Lingard uimit. Bani vrei ? Bine ! Bine ! Și nu îți este frică să fugi, sac de oase ce ești ?

Băiatul dădu de înțeles că nu îi era frică de nimic altceva decît de a fi trimis înapoi pe corabie. Lingard se uita la el tăcut și gînditor.

— Vino mai aproape, spuse în cele din urmă. Îl luă pe băiat de bărbie, și, ridicîndu-i fața în sus, îl privi cercetător. Cîți ani ai ?

— Șaptesprezece.

— Nu ești prea arătos pentru șaptesprezece ani. Ți-e foame ?

— Puțin.

— Vrei să vii cu mine pe bricul acela de colo ?

Băiatul se îndreptă fără un cuvînt spre barcă și se cățără la prora.

— Își știe locul, murmură Lingard către sine însuși pe cînd călca greu către pupă și luă frînghiile de la cîrmă.

Echipajul malaiez se lăsă dintr-o dată pe spate și barca sări departe de chei, îndreptîndu-se către luminile de drum ale bricului.

Acesta a fost începutul carierei lui Willems.

Lingard a aflat întreaga banală poveste a vieții lui Willems. Tatăl, angajat pentru munci de teren la un agent de vapoare la Rotterdam. Mama decedată. Băiatul învăța ușor, însă era leneș la școală. Situația era strîmtorată în casa plină de frați și surori mai mici, destul de bine îmbrăcați și hrăniți dar altfel făcîndu-și de cap, în timp ce nemîngîiatul văduv alerga toată ziua într-un pardesiu jerpelit, cu ghete scîlciate, pe cheiurile noroioase, iar seara, ostenit, îi conducea pe căpitanii de navă străini, pe jumătate beți, la localurile de plăceri ieftine, simțindu-se rău de prea multă băutură și fumat — din datoria de a ține companie acestor oameni care se așteptau la astfel de atenții în cadrul firesc al afacerilor. Atunci intervenise oferta căpitanului de pe *Kosmopoliet IV*, om cu inimă bună, căruia i-a făcut plăcere să facă ceva pentru colegul său de breaslă care se arăta atît de răbdător și îndatoritor. Mare bucurie pe Willems, dar și mai mare dezamăgire, căci marea care arăta atît de fermecătoare de departe, se dovedea atît de aspră și de istovitoare cînd o cunoșteai mai bine. Nu se împăca băiatul cu spiritul mării și nu exista nici o speranță că lucrurile s-ar putea schimba. Avea un dispreț instinctiv pentru cinstita simplitate a acestei activități care nu ducea la nimic din ceea ce prețuia el. Lingard descoperi curînd acest lucru. Se oferi să-l trimită acasă cu o corabie engleză, însă băiatul îl rugă cu stăruință să-i dea voie să rămînă. Avea un scris frumos, curînd și-a însușit perfect limba engleză, era iute la socotit ; și Lingard și l-a făcut folositor în felul acesta. Pe măsură ce înainta în vîrstă, instinctul său comercial se

dezvolta în chip uimitor, iar Lingard îl lăsa adeseori să trateze afaceri într-o insulă sau alta, în timp ce el făcea singur cîte o călătorie în locuri situate în afara rutelor obişnuite. Cînd Willems şi-a exprimat dorinţa de a intra în serviciul lui Hudig, Lingard l-a lăsat. S-a simţit puţin mihnit că-l părăsea deoarece, într-un fel, se legase de protejatul său. Totuşi era mîndru de el şi vorbea despre el cu o admiraţie crescîndă. La început era : „Deştept băiat e ăsta, dar nu se poate face totuşi un marinar din el". Apoi, cînd Willems îl ajuta în afaceri, se referea la el numindu-l „tînărul şi iscusitul meu coleg". Mai tîrziu, cînd Willems a devenit funcţionarul de încredere al lui Hudig, întrebuinţat în multe afaceri delicate, bătrînul marinar, cu firea lui candidă, îndrepta cu admiraţie un deget spre el şi şoptea oricui se întîmpla să se afle în preajmă : „Isteţ băiatul ăsta, al dracului de isteţ ! Uită-te bine la el. E omul de încredere al lui Hudig. Eu l-am culeş din şanţ, pot să spun, ca pe o mîţă leşinată. Piele şi os. Pe cuvîntul meu, aşa am făcut ! Şi acum se pricepe mai bine decît mine la negustoria din insule. Asta-i realitatea. Nu glumesc. Se pricepe mai bine decît mine," repeta el cu seriozitate şi cu o nevinovată mîndrie în privirea-i cinstită.

De la înălţimea sigură la care ajunsese în urma reuşitei sale în afaceri Willems îl proteja pe Lingard. Avea o afecţiune deosebită pentru binefăcătorul său, amestecată cu un oarecare dispreţ pentru francheţea primitivă cu care îşi conducea treburile. Erau, totuşi, unele laturi ale personalităţii lui Lingard pentru care Willems simţea un adevărat respect. Marinarul vorbăreţ ştia să fie tăcut în unele chestiuni care l-ar fi interesat foarte mult pe Willems. Pe lîngă asta, Lingard era bogat şi lucrul acesta, în sine, era suficient ca să provoace admiraţia involuntară a lui Willems. În discuţiile sale confidenţiale cu Hudig, Willems făcea în mod general aluzii la binefăcătorul său englez ca la „norocosul şi bătrînul prostănac" — cu o foarte distinctă nuanţă de pică. Hudig mormăia o încuviinţare nedefinită şi apoi se uitau unul la celălalt cu o subită imobilitate a pupilelor, proprie unor gînduri neexprimate.

— Nu poţi să descoperi de unde îşi procură el cauciucul, Willems ? întrebă Hudig în cele din urmă, întorcîndu-se şi aplecîndu-se deasupra hîrtiilor de pe birou.

— Nu, domnule Hudig. Încă nu. Însă încerc mereu, era răspunsul invariabil al lui Willems, dat cu tonul unei umilințe pline de regret.

— Încerci ! Veșnic încerci ! Poți să încerci ! Te crezi deștept, mîrîi mai departe Hudig, fără să ridice capul. Fac afaceri cu el de douăzeci-treizeci de ani încoace. E o vulpe bătrînă. Și eu am încercat. Degeaba !

Își întinse un picior scurt și gros și se uită la încheietura genunchiului gol și la papucul de paie care atîrna, de vîrful degetelor.

— N-ai putea să-l îmbeți ? adăugă el după o pauză în care răsuflă cu greu.

— Nu, domnule Hudig, asta n-aș putea s-o fac în nici un caz, protestă Willems, cu seriozitate.

— Bine, nu încerca ! Eu îl cunosc. Nu încerca, își dădu cu părerea patronul și, aplecîndu-se din nou peste birou, cu ochii injectați ațintiți asupra hîrtiei, continuă să aștearnă cu degetele lui groase literele subțiri și nesigure ale scrisorilor sale, în timp ce Willems aștepta plin de respect ca stăpînul să revină la o mai bună dispoziție, înainte de a-l întreba cu mare deferență :

— Aveți ceva ordine să-mi dați, domnule Hudig ?

— Hm ? Da. Du-te la Bun-Hin și îngrijește-te ca dolarii pentru această plată să fie numărați, împachetați și depuși la bordul vasului poștal pentru Ternate. E așteptat aici în după-amiaza asta.

— Da, domnule Hudig.

— Și, bagă de seamă, dacă vasul întîrzie, lasă cutia la magazia lui Bun-Hin pînă mîine. Sigileaz-o. Opt sigilii ca de obicei. N-o lua de acolo pînă nu sosește vasul.

— Desigur, domnule Hudig.

— Și nu uita de lăzile acelea cu opiu. Asta-i pentru la noapte. La marinarii mei ! Mută-le de pe *Caroline* pe corabia arabă, continuă stăpînul pe un ton scăzut, cu vocea sa răgușită. Și nu-mi veni cu o nouă istorie despre o ladă căzută peste bord, ca ultima oară, adăugă cu cruzime, uitîndu-se în sus la omul lui de încredere.

— Desigur, domnule Hudig, voi avea grijă.

— Asta-i tot. Spune-i porcului ăluia, cînd ieși afară, că dacă nu face ca ventilatorul din plafon să funcționeze mai bine. am să-i sfărîm toate oasele, sfîrși Hudig șter-

gîndu-şi faţa congestionată cu o batistă roşie de mătase, mare aproape cît o cuvertură.

Willems ieşi fără zgomot, închizînd cu grijă în urma sa mica uşă verde prin care trecu în magazie. Hudig, cu condeiul în mînă, îl auzi certîndu-l pe băiatul de la ventilaţie, cu o violenţă grosolană, născută din zelul său fără limite pentru buna stare a patronului ; apoi reveni la scrisorile sale, în mijlocul foşnetului hîrtiilor, fluturate de curentul de aer provocat de ventilatorul care se mişca, în cercuri mari, deasupra capului său.

Willems dădu din cap cu familiaritate către domnul Vinck, care îşi avea masa alături de uşa mică a biroului rezervat patronului şi îşi continuă drumul mai departe prin depozit cu un aer important. Domnul Vinck, cu o extremă aversiune ascunsă în fiecare cută a chipului, urmări din priviri silueta albă îndepărtîndu-se repede în întunecime, printre grămezile de baloturi şi lăzi, pînă cînd ieşi, prin marea boltă, în lumina orbitoare a străzii.

III

PRILEJUL FAVORABIL şi ispita au fost prea mari pentru Willems şi, sub presiunea unei subite necesităţi, abandonînd de încredere care constituia mîndria lui, semnul suprem al abilităţii sale, dar şi o povară prea grea pentru el, o partidă de cărţi cu ghinion. Nereuşita unei mici speculaţii întreprinse pe cont propriu, o cerere neaşteptată de bani din partea unuia sau a altuia din membrii familiei da Souza — şi aproape înainte de a-şi da bine seama, se pomeni păşind alături de calea cinstei sale deosebite. Calea aceasta era atît de slab trasată, cu margini atît de vag definite, că i-a luat un oarecare timp să descopere cît de departe se rătăcise în hăţişurile sălbatice şi periculoase pe care le evitase ani îndelungaţi, fără altă călăuză decît propria lui conştiinţă şi acea doctrină a succesului pe care o descoperise pentru sine în cartea vieţii — în acele interesante capitole ce i-au fost îngăduite diavolului să le înscrie, pentru a pune la încercare ascuţimea gîndirii oamenilor şi tăria inimilor lor. Pentru o scurtă, întune-

cată și singură clipă, s-a simțit îngrozit. Avea însă acel curaj care nu escaladează munții dar care străbate cu îndrăzneală prin noroi, dacă nu este alt drum. Și-a dat silința să restituie suma și a considerat ca o datorie să facă tot ce-i sta în putință pentru a nu fi descoperit. De ziua lui de naștere, cînd împlinise treizeci de ani, terminase aproape cu restituirea sumei, și obligația de a face să nu fie descoperit fusese îndeplinită cu credință și abilitate. Se vedea în siguranță. Din nou putea să privească, plin de speranță, către ținta îndreptățitei sale ambiții. Nimeni nu va îndrăzni să-l suspecteze și, peste puțină vreme, nu va mai fi nimic de suspectat. Era exaltat. Nu știa că prosperitatea sa atinsese cel mai înalt nivel și că fluxul era deja în scădere.

Peste două zile însă avea să știe. Domnul Vinck, auzind zăngănitul clanței de la ușă, sări de la masa lui — unde ascultase tremurînd vociferările din biroul patronului — și, cu o grabă nervoasă, își băgă capul în dulapul mare. Pentru ultima oară Willems ieșea pe mica ușă verde ce ducea la sanctuarul lui Hudig, care, în timpul ultimei jumătăți de oră ar fi putut să fie luat — după infernalele răcnete dinăuntru — drept bîrlogul vreunui animal sălbatic. Ochii tulburi ai lui Willems, pe cînd ieșea de la locul umilirii sale, înregistrară imaginea fugitivă a lucrurilor și oamenilor. Văzu expresia înfricoșată a băiatului de la ventilator, văzu ajutorii de casier chinezi așezați pe călcîie, cu fețe nemișcate, întoarse fără expresie către el, în timp ce mîinile lor oprite din mișcare, planau deasupra micilor grămezi de florini strălucitori aranjate pe podea; văzu omoplații domnului Vinck, și marginile cărnoase ale urechilor lui. Văzu lunga alee de lăzi de gin întinzîndu-se de unde stătea el pînă la ușa boltită, dincolo de care poate că va fi în stare să respire. Un capăt de frînghie zăcea de-a curmezișul drumului său; îl văzu distinct și totuși se poticni greoi de el ca și cînd ar fi fost o bară de fier. În cele din urmă se trezi în stradă, dar nu putu să găsească aer destul ca să-și umple pieptul. Se îndreptă spre casă, gîfîind.

Pe măsură ce ecoul insultelor lui Hudig, care-i stăruia încă în urechi, devenea mai slab, odată cu scurgerea clipelor, simțămîntul de rușine era încet înlocuit de o izbucnire

de mînie împotriva lui însuşi şi, mai mult încă, împotriva stupidului concurs de împrejurări care l-a condus la idioata sa indiscreţie. Indiscreţie idioată ! În felul acesta definea el vina ce şi-o imputa. Din punctul de vedere al incontestabilei sale abilităţi nici nu putea fi ceva mai rău. Ce fatală rătăcire pentru o minte ascuţită ! Nu se recunoştea pe sine însuşi. Trebuie să fi fost nebun. Asta-i! O subită răbufnire de nebunie. Şi acum rodul unor ani îndelungaţi era distrus în întregime. Ce se va întîmpla cu el ?

Înainte de a fi putut să răspundă la această întrebare se pomeni în grădina din faţa casei sale. Darul de nuntă al lui Hudig. O privi vag surprins că se găsea încă aici. Trecutul său se îndepărtase atît de complet de el, încît locuinţa care aparţinea acestuia, îi apărea de neînţeles aşa cum sta aici intactă, curată şi veselă în soarele după-amiezii fierbinţi. Casa era o clădire mică şi drăguţă, toată numai uşi şi ferestre, împrejmuită de jur împrejur de veranda largă, susţinută de coloane zvelte, îmbrăcate în frunzişul verde al plantelor agăţătoare ; veranda deasupra căreia atîrna de pe acoperişul înalt şi înclinat iedera în franjuri. Încet, Willems urcă duzina de trepte care ducea pe verandă. Se oprea la fiecare pas. Trebuia să-i spună soţiei sale. Se simţi înspăimîntat să dea ochii cu ea. Nimic nu putea oferi o mai bună măsură a proporţiei schimbărilor din jurul său şi din el însuşi. Alt om şi o altă viaţă, cu încrederea în el însuşi pierdută. Nu prea mai valora el mare lucru dacă îi era frică să dea ochi cu femeia aceea. Nu îndrăzni să intre în casă prin uşa deschisă a sufrageriei, ci stătu nehotărît lîngă mica masă de lucru unde rămăsese o bucată de pînză albă, cu acul înfipt în ea, ca şi cînd lucrul ar fi fost părăsit în grabă. Papagalul cu creastă roz porni, la apariţia lui, să se mişte stîngaci, urcînd şi coborînd cu greu prăjina şi strigînd „Joanna !“ pe un ton confuz şi strident, în care ultima silabă a numelui se prelungea ca într-un hohot de rîs smintit. Perdeaua din cadrul uşii se mişcă în briză o dată sau de două ori şi de fiecare dată Willems tresări uşor, aşteptînd să apară soţia sa, dar niciodată nu-şi ridică ochii, deşi îşi ascuţea urechile ca să-i audă paşii. Încet, încet se pierdu în gînduri, în speculaţii fără de sfîrşit cu privire la felul în care ea va

primi veştile — şi poruncile sale. Această preocupare aproape că-l făcu să uite teama pe care i-o inspira prezenţa ei. Fără îndoială că va plînge, se va tîngui, se va simţi neajutorată şi înfricoşată şi neputincioasă ca întotdeauna. Şi va trebui să tîrîie după el această povară inertă mai departe şi mai departe, prin întunecimea unei vieţi compromise. Oribil ! Desigur, nu putea s-o părăsească, nici pe ea şi nici copilul, lăsîndu-i în mizerie sau poate muritori de foame. Soţia şi copilul lui Willems! Willems cel plin de succes, cel deştept ! Willems, omul de încre... Aş ! Şi ce era Willems acum ? Willems cel... Îşi sugrumă gîndul de-abia încolţit şi tuşi uşor pentru a-şi înăbuşi un oftat. Ah ! Cum vor mai discuta la noapte în sala de biliard ! — lumea lui în care fusese fruntea — cum vor discuta toţi acei bărbaţi cărora le-a arătat o bunăvoinţă dispreţuitoare ! Vor vorbi cu surpriză, cu regret afectat, cu figuri grave şi clătinări din cap ? Unii dintre ei îi datorau bani, însă el nu a presat niciodată pe nimeni. Nu. Willems, prinţul băieţilor buni, aşa îi ziceau. Şi acum se vor bucura, fără îndoială, de prăbuşirea lui. O ceată de imbecili. În umilinţa lui îşi dădea totuşi seama de superioritatea pe care o deţinea asupra acestor oameni care n-aveau altă calitate decît că erau cinstiţi sau, pur şi simplu, care nu fuseseră încă descoperiţi. O ceată de imbecili ! Îşi agită pumnul către imaginea închipuită a prietenilor săi şi papagalul tresări, îşi flutură aripile şi începu să ţipe înspăimîntat.

Ridicîndu-şi ochii, Willems îşi zări soţia apărînd de după colţul casei. Îşi lăsă repede pleoapele şi aşteptă în tăcere pînă se apropie şi se opri de cealaltă parte a măsuţei. Nu i se uita în faţă, dar putea să vadă halatul roşu pe care îl ştia atît de bine. Se tîra prin viaţă în acest halat roşu, cu panglicile lui albastre şi murdare legate în faţă, pătat şi îmbrăcat strîmb, cu un volan desprins la marginea de jos, urmînd-o ca un şarpe pe cînd se mişca lînced, cu părul strîns neglijent într-un smoc încîlcit, ce i se bălăngănea încolo şi încoace pe spate. Privirea lui se mută în sus, de la panglică la panglică, observînd pe cele care se ţineau numai într-un fir, dar nu înaintă dincolo de bărbia ei. Se uită la gîtul slab, la neplăcuta ei claviculă, ieşită la

iveală în dezordinea îmbrăcăminții. Văzu brațul subțire și mîna osoasă, strîngînd copilul pe care îl purta în brațe, și simți un imens dezgust pentru aceste poveri ale vieții sale. O aștepta să spună ea ceva, dar simțindu-i ochii ațintiți asupra lui, într-o tăcere neîntreruptă, oftă și începu să vorbească.

Îi venea greu. Vorbi cu încetineală, întîrziind asupra amintirilor din prima parte a vieții, din cauza greutății pe care o simțea de a mărturisi că acea parte se sfîrșise cu desăvîrșire și că acum începea o existență mai puțin splendidă. În convingerea lui de a-i fi realizat fericirea printr-o completă satisfacere a tuturor trebuințelor ei materiale, nu se îndoia nici un moment că ea era gata să-i țină tovărășie pe orice drum, fie el oricît de greu și de aspru. Nu era încîntat de această certitudine. Se căsătorise cu ea ca să-i facă pe plac lui Hudig, și măreția sacrificiului său trebuia s-o fi făcut fericită fără alte sforțări din partea lui. Avusese ani de strălucire ca soție a lui Willems, și ani de bună-stare, de grijă credincioasă, și de cîtă tandrețe merita. O ferise cu atenție de orice suferință fizică și de orice alte suferințe despre care nici nu avea idee. Afirmarea superiorității lui nu era decît un alt avantaj pe care i-l oferea. Toate acestea erau lucruri de la sine înțelese, dar el i le spuse din nou în așa fel încît s-o facă să înțeleagă greutatea pierderii pe care o va încerca. Capacitatea ei de a înțelege lucrurile era atît de redusă încît nu ar fi putut să priceapă toate acestea dacă ar fi fost spuse altfel. Și acum toate se sfîrșiseră. Vor trebui să plece. Să părăsească locuința, să părăsească insula și să plece departe, foarte departe, unde nu era cunoscut, poate la așezările englezești din strîmtori. Va găsi acolo posibilități pentru aptitudinile lui și oameni mai drepți decît bătrînul Hudig, cu care să aibă de-a face. Și rise cu amărăciune.

— Ai banii pe care i-am lăsat acasă azi dimineață, Joanna ? o întrebă el. O să avem nevoie de toți acum.

Pe cînd rostea aceste cuvinte, se simțea că e un om bun. Nimic nou în această constatare. Totuși, de astă dată își depășise propriile lui așteptări. La naiba, există lucruri sfinte în viață ! Legătura căsătoriei era unul dintre acestea și nu era el omul să o rupă. Soliditatea prin-

cipiilor lui îi produse o mare satisfacție, însă nu își dădu osteneala să se uite la soția sa. Aștepta ca ea să-i vorbească. Atunci va trebui s-o consoleze, să-i spună să nu se prosternească plîngînd. Să se pregătească de plecare. Să plece unde ? Cum ? Cînd ? Clătină din cap. Trebuiau să plece pe dată, aceasta era principalul lucru. Simți o subită nevoie să-și grăbească plecarea.

— Ei bine, Joanna, spuse puțin nerăbdător, nu sta aici ca hipnotizată. Ai auzit ? Noi trebuie...

Își ridică privirea la soția lui și nu mai rosti un cuvînt. Ea îl privea fix cu ochii mari și oblici, care îi păreau acum de două ori mai mari decît erau. Copilul, cu fața murdară lipită de umărul mamei, dormea liniștit. Liniștea adîncă a casei nu era tulburată ci aproape accentuată de mormăiala papagalului, care stătea acum foarte liniștit pe prăjina lui. Pe cînd Willems se uita la Joanna, buza ei de sus se ridică într-un colț, dînd feței melancolice o expresie de răutate, cu totul nouă în experiența lui de pînă acum. Făcu un pas înapoi, surprins.

Oh ! Tu, omul cel mare ! spuse ea răspicat, dar cu o voce abia șoptită.

Vorbele acestea, și încă mai mult tonul ei, l-au lăsat buimac, de parcă cineva i-ar fi descărcat o armă lîngă urechi.

Se uită țintă la ea, uluit.

— Oh ! Tu, omul cel mare ! repetă femeia încet, uitîndu-se în dreapta și în stînga ca și cînd s-ar fi gîndit cum ar putea să fugă la nevoie. Și crezi tu că am să plec, să mor de foame alături de tine ? Acum nu mai ești nimic. Crezi că mama mea și Leonard mă vor lăsa să plec ? Și încă cu tine ! Cu tine ? repetă ea cu dispreț, ridicînd vocea, lucru care trezi copilul și îl făcu să scîncească ușor.

— Joanna ! exclamă Willems.

— Nu-mi mai vorbi ! Am auzit în fine ceea ce am așteptat să aud de atîția ani ! Ești mai puțin decît un gunoi, tu, care m-ai călcat în picioare ! Am dorit să se întîmple așa ! Mie nu mi-e frică ! Nu am nevoie de tine. Nu te apropia de mine. Ah ! strigă ea ascuțit, cînd el îi întinse mîna într-un gest rugător. Nu te apropia de mine ! Nu mă atinge ! Nu te apropia !

Femeia se dădu înapoi, uitîndu-se la el cu furie și teamă în același timp. Willems privea fix, fără să se miște, cuprins de o uimire mută în fața misterului mîniei și revoltei din mintea soției lui. Se simți înspăimîntat de ura aceasta care ani de zile mocnise atît de aproape de el. Încercă să vorbească, însă ea scoase un țipăt strident, care îi pătrunse ca un ac în inimă. Încercă din nou să întindă mîna.

— Ajutor ! strigă doamna Willems, cu o voce pătrunzătoare. Ajutor !

— Liniștește-te, nebuno ! îi porunci Willems, încercînd să acopere țipetele soției și ale copilului cu vocea lui ridicată și bătînd violent în măsuța de zinc.

Din spate, unde se găseau camerele de baie și dulapul cu scule, apăru Leonard, cu o rangă de fier ruginit în mînă. Strigă amenințător, de la capătul de jos al scării :

— Nu te atinge de ea, domnule Willems ! Ești un sălbatic ! Nu ești deloc la fel cu noi !

— Și tu ! țipă Willems înmărmurit. Nici nu am atins-o. Asta-i o casă de nebuni ?

Se îndreptă către scări și Leonard lăsă să-i cadă din mîini ranga, care zăngăni cînd atinse pămîntul. Apoi se îndreptă către poarta curții. Willems se întoarse către soția lui :

— Așadar abia așteptai să se întîmple... spuse el. E o conspirație ! Cine plînge și oftează în cameră ? Încă vreunul din prețioasa ta familie ! Ia zi ?

Femeia se mai potolise și, așezînd cu grabă pe fotoliu copilul care plîngea, se îndreptă către el, dintr-o dată fără nici o urmă de teamă.

— Mama mea, spuse ea, mama mea care a venit să mă apere de tine — om fără căpătîi, vagabondule !

— Nu mă considerai vagabond cînd te-ai agățat de gîtul meu — înainte de a ne căsători, spuse Willems cu dispreț.

— Ai avut o deosebită grijă ca să nu mă mai agăț de gîtul tău după ce ne-am căsătorit, răspunse ea strîngîndu-și pumnii și apropiindu-și fața de a lui. Te umflai în pene în timp ce eu sufeream și nu scoteam o vorbă. Ce a rămas din măreția ta ? Din măreția ta de care vorbeai întruna ? Acum o să trăiesc din mila stăpînului tău. Da,

Asta-i adevărul. El l-a trimis pe Leonard să-mi spună toate astea. Şi tu o să pleci şi o să te fudulești prin alte părți şi o să mori de foame. Aşa ! Ah ! Acum pot să respir ! Casa asta este a mea.

— Încetează odată ! spuse Willems încet, oprind-o cu un gest.

Ea sări înapoi, cu ochii din nou temători, smuci copilul, îl lipi de piept şi, căzînd într-un fotoliu, începu să bată nervos cu călcîiele în podeaua răsunătoare, sonoră, a verandei.

— Am să plec, spuse Willems, cu hotărîre. Îți mulțumesc. Te asigur că pentru prima oară în viața ta mă faci fericit. Erai o piatră agățată de gîtul meu. Înțelegi, cred. N-am vrut să ți-o spun niciodată, dar acum tu m-ai silit să ți-o spun. Înainte de a ieşi pe poartă vei fi dispărut cu totul din mintea mea. Mi-ai uşurat situația. Îți mulțumesc.

Se întoarse şi coborî treptele fără să se mai uite îndărăt, în timp ce ea rămase dreaptă şi liniştită, cu ochii larg deschişi, cu copilul plîngînd întruna în brațele ei. La poartă dădu peste Leonard, care se învîrtea pe acolo şi nu avusese timp să se fercască.

— Nu fi brutal, domnule Willems, spuse Leonard. Nu şade bine unui alb, în fața acestor indigeni care se uită la noi. Picioarele lui Leonard începură să tremure tare şi vocea lui oscila între tonuri înalte şi joase, fără nici o încercare de a se stăpîni. Înfrînează-ți necuviincioasa dumitale violență, continuă el, mormăind repede. Eu sînt un om respectabil dintr-o foarte bună familie, în timp ce dumneata... e regretabil... aşa spune toată lumea.

— Ce ? tună Willems.

Simți un subit val de mînie nebună şi, înainte de a şti ce se întîmplă, îl văzu pe Leonard da Souza rostogolindu-se în praf la picioarele sale. Păşi peste cumnatul său doborît la pămînt şi o rupse la fugă orbeşte pe stradă, printre trecătorii care încercau să facă loc pentru omul alb ce părea înnebunit.

Cînd îşi veni în fire, se trezi dincolo de marginea oraşului, poticnindu-se pe pămîntul tare şi crăpat al lanurilor de orez copt. Cum ajunsese acolo ? Era întuneric. Trebuia să se întoarcă. Pe cînd mergea încet către oraş,

mintea lui revăzu întîmplările din ziua aceea și fu cuprins de un sentiment de amară singurătate. A fost dat afară de soția lui, din propria-i casă. L-a atacat brutal pe cumnatul său, un membru al familiei da Souza — a acestei cete de adoratori ai săi. Oare el a făcut asta ? Nu ! Trebuie să fi fost altcineva. Iar acum se întorcea alt om. Un om fără trecut, fără viitor, însă plin de suferință, de rușine și de mînie. Se opri și privi în jurul lui. Cîțiva cîini se furișară de-a curmezișul străzii și trecură repede pe lîngă el, cu un mîrîit speriat. Se găsea acum în mijlocul cartierului malaiez, cu casele de bambus ascunse în verdeața micilor lor grădini întunecate și liniștite. Bărbați, femei și copii dormeau în ele. Ființe omenești. Va dormi și el vreodată, și unde ? Se simți ca și cînd ar fi fost proscrisul întregii umanități și, pe cînd privea disperat în jurul lui, înainte de a-și relua mersul obosit, i se păru că lumea era mai mare și noaptea mai vastă și mai întunecată ; el însă mergea mai departe cu încăpățînare, cu capul plecat ca și cum și-ar fi croit drum prin mărăcinișuri dese. Apoi, dintr-o dată, simți că păși pe scînduri și, ridicînd privirea, văzu lumina roșie de la capătul debarcaderului. Merse pînă la capăt și se opri rezemîndu-se de un stîlp sub un felinar, uitîndu-se către rada portului unde două vase ancorate își legănau, printre stele, velatura zveltă. Capătul debarcaderului ; dacă ar mai face un pas, sfîrșitul. Sfîrșitul a tot și a toate. Mai bine așa. Ce altceva îi rămînea de făcut ? Nimic din ce a fost nu se va mai întoarce vreodată. Revăzu totul limpede. Respectul și admirația tuturor, obiceiurile vechi și afecțiunile vechi sfîrșite de îndată ce s-a aflat cauza disgrației sale. Vedea toate acestea. Și, un moment, se detașă de sine însuși, de egoismul său — de constanta preocupare a intereselor și dorințelor sale — de templul eului său și al concentrării asupra gîndurilor personale.

Gîndurile îi călătoreau acum spre țara sa. Stînd în liniștea călduță a nopții tropicale înstelate, își imagina suflarea vîntului aspru din răsărit. Văzu fațadele înalte și înguste ale caselor întunecate, sub un cer înnorat, iar pe cheiurile noroioase i se năluci figura jerpelită, cu umeri înalți — fața resemnată și vestejită a tatălui său epuizat, cîștigînd o pîine pentru copiii care îl așteptau

într-o casă sordidă. O viață mizerabilă, nenorocită ! Niciodată nu se va mai întoarce acolo. Ce legătură era între lucrurile acelea și Willems cel abil, Willems cel plin de succes ? Rupsese orice relație cu familia de acasă, cu mulți ani în urmă. Atunci a fost mai bine pentru el. Acum, era mai bine pentru ei. Toate acestea s-au dus pentru a nu se mai întoarce niciodată. Și, subit, îl trecu un fior, văzîndu-se singur în fața unor primejdii necunoscute și groaznice.

Pentru prima oară în viața lui îi era frică de viitor, pentru că își pierduse încrederea, încrederea în propriul său succes. Și o distrusese singur, cu propriile lui mîini.

IV

GÎNDURILE SALE care păreau să alunece încet către sinucidere, fură întrerupte de Lingard care cu un zgomotos : „Te-am găsit în sfîrșit !" puse mîna pe umărul lui Willems. De data aceasta bătrînul marinar era acela care se abătuse din drumul său pentru a-l culege pe omul fără căpătii — tot ce mai rămăsese din naufragiul brusc și meschin. Pentru Willems, vocea aspră și prietenoasă a fost o ușurare iute și trecătoare, urmată de un spasm mai ascuțit de iritări și inutil regret. Vocea aceasta îl purta înapoi către începutul promițătoarei lui cariere, al cărei sfîrșit era foarte vizibil acum de pe debarcaderul pe care stăteau amîndoi. Se smuci de sub strînsoarea prietenoasă, spunînd cu amărăciune :

— Numai dumneata ești de vină ! Dă-mi un brînci, hai, să se termine odată ! Stăteam aici și așteptam un ajutor. Dintre toți oamenii, dumneata a trebuit să apari. Mi-ai dat o mînă de ajutor la început, trebuie să mi-o dai și la sfîrșit.

— Am o mai bună întrebuințare pentru tine decît să te arunc peștilor, răspunse Lingard cu seriozitate, luîndu-l pe Willems de braț și împingîndu-l încetișor în susul debarcaderului. Te-am căutat în tot orașul. Am auzit o mulțime de lucruri. Uite ce-i, Willems. Tu nu ești un

sfînt. Asta e realitatea. Dar nici prea deștept n-ai fost. Nu te condamn, adăugă el repede, cînd Willems făcu un efort să se îndepărteze. Însă nici nu voi atenua lucrurile. N-aș putea niciodată. Stai liniștit cînd îți vorbesc ! Nu ești în stare ?

Cu un gest de resemnare și cu un mormăit de protest înăbușit, Willems se supuse voinței mai puternice și cei doi bărbați începură să se plimbe încet în susul și în josul debarcaderului de scînduri, care răsuna sub pașii lor, în timp ce Lingard îi dezvălui lui Willems modul exact în care fusese lucrat. După primul șoc al surprizei, în sufletul lui Willems își făcu loc un puternic sentiment de indignare. Așadar, Vinck și Leonard au fost cei care l-au aranjat. Ei l-au pus sub observație, au dat de urma neregulilor lui și le-au raportat lui Hudig. Au mituit pe un funcționăraș șters, au obținut destăinuiri de la căpitani de vase care erau beți, s-au dus pe la diferiți bărcagii și au reconstituit piesă cu piesă istoria neregulilor săvîrșite de el. Infamia acestei întunecoase intrigi îl umplu de oroare. Putea să-l înțeleagă pe Vinck. Nu s-au simpatizat niciodată. Dar Leonard ! Leonard !

— De ce oare, căpitane Lingard ? izbucni el, omul ăsta era gata să-mi lingă cizmele.

— Da, da, da ! spuse Lingard cu asprime, știu asta și ai făcut tot ce era posibil ca să-i bagi cizma pe gît. Nici unui om nu-i place asta, băiatule.

— Totdeauna le-am dat bani, tuturor din această ceată flămîndă, continuă Willems înfierbîntat. Mereu eram cu mîna în buzunar. Niciodată nu era nevoie ca vreunul din ei să ceară de două ori.

— Tocmai asta este. Generozitatea ta i-a speriat. S-au întrebat de unde proveneau toate acestea și au tras concluzia că e mai sigur să te arunce peste bord. În fond, Hudig este mult mai mare decît tine, amice, și ei au protenții și de la el.

— Ce vrei să spui, căpitane Lingard ?

— Ce vreau să spun ? repetă Lingard, încet. Doar nu vrei să mă faci să cred că habar n-aveai că soția ta e fiica lui Hudig ? Haida de !

Willems se opri dintr-o dată în loc ca amețit.

— Ah ! Acum înţeleg, gîfîi el. Niciodată n-am auzit... Abia de curînd am început să mă gîndesc că e ceva la mijloc... dar nu, niciodată n-am bănuit.

— Oh ! Prostănacule, exclamă Lingard cu compasiune. Pe cuvîntul meu, murmură el, cred într-adevăr că omul ăsta nu ştia. Bine ! Bine ! Linişteşte-te acum... Vino-ţi în fire. Ce e rău în asta ? Îţi este doar o soţie bună.

— Excelentă soţie ! replică Willems cu voce tristă, uitîndu-se departe, peste apa neagră cu scînteieri.

— Foarte bine atunci, continuă Lingard, din ce în ce mai prietenos. Deci cu problema asta e în ordine. Dar credeai tu într-adevăr că Hudig te-a căsătorit, ţi-a dat o casă şi mai ştiu eu ce, numai de dragul tău ?

— L-am servit bine, răspunse Willems. Chiar foarte bine. Dumneata ştii doar că am trecut prin foc şi apă pentru el. Indiferent de ce ar fi fost în joc şi care ar fi fost riscul, eu eram întotdeauna prezent, întotdeauna gata.

Cît de conştient era de abnegaţia muncii lui şi de imensitatea nedreptăţii cu care fusese răsplătit ! Aşadar Joanna era fiica lui Hudig ! În lumina acestei destăinuiri, faptele din ultimii cinci ani din viaţa sa îi apăreau cu claritate, în adevăratul lor înţeles. O văzuse pentru prima oară pe Joanna în poarta locuinţei lor, pe cînd se ducea la lucru, în matinala strălucire portocalie a răsăritului, cînd femeile şi florile au farmec chiar şi pentru cei mai indiferenţi ochi. O familie foarte respectabilă — două femei şi un tînăr — erau vecinii lui de alături. Nimeni nu venea niciodată în casa lor, decît rareori un preot, un indigen din insulele spaniole. Pe tînărul Leonard l-a întîlnit în oraş şi a fost flatat de respectul deosebit arătat de această mică persoană pentru marele Willems. Îl lăsa să-i aducă scaune, să-i cheme pe chelneri, să-i frece cu cretă tacul cînd juca biliard, să-şi exprime admiraţia în cuvinte alese. Admitea chiar să asculte cu răbdare aluziile lui Leonard cu privire la „Iubitul nostru tată, un bărbat cu poziţie oficială, agent al guvernului la Koti, unde s-a stins de holeră, din păcate ! Mort la datorie ca un bun catolic şi un om de treabă !“ Asta suna foarte respectabil şi Willems avea înţelegere pentru evocările acestea sentimentale. Mai mult decît atît, era

mîndru că nu are prejudecăți de culoare și nici antipatii rasiale. Într-o după masă, consimți să bea *curaçoa* pe veranda casei doamnei da Souza. Își aminti de Joanna care în ziua aceea se legăna într-un hamac. Ținea minte că încă de pe atunci arăta neglijentă și aceasta a fost singura impresie rămasă de la prima lui vizită. Nu avea timp pentru dragoste în acele fericite zile, nici măcar pentru un capriciu trecător, dar încet, încet, căpătă obișnuința de a vizita zilnic căsuța unde era salutat de vocea stridentă a doamnei da Souza, strigînd după Joanna să vină și să-l întrețină pe domnul de la „Hudig et Co.". Și apoi, brusca și neașteptata vizită a preotului. Își reamintea de fața netedă și galbenă a acelui bărbat, de picioarele lui subțiri, zîmbetul încurajator, ochii negri și scîlpitori, purtările sale de mijlocitor, și aluziile învăluite pe care atunci nu le-a înțeles. Cît de curios fusese să știe ce voia acest om și cît de nepoliticos se debarasase de el. Și apoi îi reveni viu în memorie dimineața în care l-a întîlnit din nou pe acest ins ieșind din biroul lui Hudig și cît fusese de amuzat de această nepotrivită vizită. Pe urmă dimineața cu Hudig ! O va putea uita vreodată ? Va uita el vreodată cît a fost de surprins cînd patronul său, în loc să intre imediat în discuții de afaceri, l-a măsurat gînditor, înainte de a-și întoarce privirea, cu un zîmbet, spre hîrtiile de pe birou. Parcă îl auzea și acum, în timp ce el sta cu nasul în hîrtiile din fața lui, rostind cuvinte uimitoare, întretăiate de o respirație gîfîită.

— Am auzit că se vorbește... te duci acolo des... doamne foarte respectabile... l-am cunoscut bine pe tată... demn de stimă... cel mai bun lucru pentru un tînăr... să se stabilească... Personal foarte bucuros să aud... lucrurile aranjate... O recunoaștere corespunzătoare cu serviciile excelente aduse... Cel mai bun lucru. Cel mai bun lucru de făcut !

Și el a crezut ! Ce credulitate ! Imbecil ! Hudig știa bine cine e tatăl. Firește. Și, probabil, la fel și toți ceilalți. Toți în afară de el ! Cît de mîndru a fost de interesul binevoitor arătat de Hudig, cu privire la soarta sa. Cît de mîndru s-a simțit cînd a fost invitat de Hudig să stea cu el, ca prieten, în căsuța de la țară, unde putea să întîl-

nească bărbaţi cu funcţii oficiale. Vinck se învineţise de invidie. Ei, da ! Văzuse totul în roz şi luase fata ca pe un dar al soartei. Ce se mai lăuda el faţă de Hudig că nu are prejudecăţi. Bătrînul escroc trebuie să fi rîs pe sub mustaţă de prostănacul care era omul lui de încredere. Se însurase cu fata, nebănuind nimic. Nici n-ar fi putut bănui. Existase un fel de tată, din cîte ştia lumea. Oamenii îl cunoşteau, vorbeau despre el. Un om deşirat, dintr-o descendenţă amestecată, însă altminteri — în aparenţă — fără reproş. Rudele s-au ivit după aceea, din umbră ; însă, cum el nu avea prejudecăţi, acestea nu-l supărau, dimpotrivă, prin umila lor dependenţă faţă de el, îi completau viaţa de triumf. A fost păcălit ! Păcălit! Hudig a găsit astfel o metodă uşoară să întreţină ceata de milogi. Trecuse povara unui capriciu din tinereţe pe umerii omului său de încredere şi, în timp ce el lucra pentru stăpîn, stăpînul îl trăgea pe sfoară. Îi furase propria lui persoană. Era căsătorit, aparţinea acestei femei, indiferent de ce ar fi putut ea să facă !... Jurase... pentru toată viaţa. Sacrificat în zadar... Şi acest om îndrăznise, chiar în acea dimineaţă, să-l numească hoţ ! Blestematul !

— Lasă-mă să mă duc, Lingard ! strigă el, încercînd să se elibereze cu o smucitură neaşteptată de bătrînul marinar care îi supraveghea mişcările. Lasă-mă să mă duc şi să-l omor pe acest...

— Nu, să nu faci asta ! răspunse Lingard gîfîind şi ţinîndu-l cu putere. Vrei să ucizi, da ? Eşti nebun ! Ah ! Am pus acum mîna pe tine ! Fii liniştit, îţi spun !

S-au bătut zdravăn, iar Lingard îl împingea pe Willems încet către balustradă. Sub picioarele lor, debarcaderul răsuna ca o tobă în noaptea liniştită. La capătul dinspre ţărm, supraveghetorul indigen al cheiului urmărea lupta, pitit îndărătul adăpostului sigur format din cîteva lăzi mari. A doua zi, le povesti prietenilor săi, cu o liniştită satisfacţie, că doi albi beţi s-au luptat pe debarcader. A fost o luptă mare. S-au luptat fără arme, ca nişte animale sălbatice, după felul oamenilor albi. Nu ! nimeni n-a fost omorît, altfel ar fi fost bătaie de cap şi ar fi trebuit să facă un raport. De unde să ştie el de ce s-au luptat ? Oamenii albi, cînd fac aşa ceva, nu au motive.

Tocmai cînd Lingard începuse să se teamă că nu va mai fi în stare să ţină piept violenţei omului mai tînăr, simţi că mușchii lui Willems slăbesc și, profitînd de moment îl pironi de balustradă, cu un ultim efort. Amîndoi gîfîiau tare, muţi, cu feţele foarte apropiate.

— În regulă, murmură în cele din urmă Willems, nu-mi rupe spinarea de balustrada asta afurisită. Am să mă liniștesc.

— Acum eşti rezonabil, spuse Lingard uşurat. Ce te-a făcut să te aprinzi aşa ? îl întrebă mai departe, conducîndu-l înapoi către capătul debarcaderului şi, ţinîndu-l prudent cu o mînă, scotoci cu cealaltă după fluier şi dădu un semnal ascuţit şi prelung.

Peste apa liniştită a radei veni ca răspuns un strigăt slab de pe una din corăbiile ancorate.

— Barca mea va fi imediat aici, urmă Lingard. Gîndeşte-te ce ai să faci. Eu plec la noapte.

— Ce altceva am de făcut, în afară de un singur lucru ? răspunse Willems, posomorît.

— Ascultă, spuse Lingard. Te-am cules cînd erai băiat tînăr şi mă socotesc oarecum răspunzător pentru tine. Ţi-ai luat viaţa în propriile tale mîini cu mulţi ani în urmă — totuşi...

Făcu o pauză, ascultînd, pînă cînd auzi scîrţîitul regulat al vîslelor pe suporţii bărcii ce se apropia, apoi continuă :

— Cu Hudig am aranjat lucrurile. Acum nu-i mai datorezi nimic. Întoarce-te la soţie ! Ea e o femeie bună. Du-te înapoi la ea.

— Cum, căpitane Lingard ! exclamă Willems, la...

— A fost foarte emoţionant, continuă Lingard, fără să-l ia în seamă. M-am dus la tine acasă să te caut şi acolo am văzut-o cît era de disperată. Îţi rupea inima. Te chema întruna. M-a rugat să te găsesc. Era înnebunită, biata femeie, ca şi cînd ea purta toată vina.

Willems ascultă uimit. Cît de orb era acest bătrîn idiot ! Ce stranie neînţelegere a lucrurilor din partea lui ! Dar dacă ar fi fost adevărat, chiar dacă ar fi fost adevărat, simpla idee de a o vedea pe Joanna îi umplea sufletul de o imensă repulsie. Nu-şi va încălca jurămîntul, dar nici nu se va duce înapoi la ea. Să poarte ea păcatul

acestei despărțiri, al ruperii legăturii sfinte. El se va desfăta în desăvîrșita curățenie a inimii lui și nu se va înapoia la ea. N-are decît să vină ea la el. Avea convingerea liniștitoare că nu o va mai vedea niciodată în viață și aceasta numai din vina ei. În convingerea lui își spunea solemn că, dacă ea s-ar întoarce la dînsul, ar primi-o cu o generoasă iertare, pentru că așa îi impunea prețioasa soliditate a principiilor sale. Însă șovăi să-i destăinuie lui Lingard modul revoltător și total în care fusese umilit. Dat afară din casa lui — de către soția lui ; această femeie care ieri abia de îndrăznea să respire în prezența lui. Rămase confuz și tăcut. Îi lipsea curajul de a istorisi această povestire josnică.

Cînd barca apăru brusc în apa întunecată de lîngă debarcader, Lingard rupse tăcerea penibilă.

— Te-am socotit întotdeauna, spuse el cu tristețe, un om fără inimă, Willems, și în stare să lași în voia soartei pe cei care se interesează de tine. Apelez la ceea ce e mai bun în tine. N-o părăsi pe femeia aceasta !

— Nu am părăsit-o, răspunse Willems repede, cu o conștientă sinceritate. De ce aș fi făcut-o ? După cum cu atîta dreptate ai observat, mi-a fost o soție bună. O soție foarte bună, liniștită, ascultătoare și iubitoare și eu am iubit-o tot atît cît mă iubește și ea pe mine. La fel. Dar ca să mă întorc înapoi acum, în locul acela unde eu... să mă arăt din nou printre oamenii aceia care ieri erau gata să se tîrască în fața mea, pentru ca acum să simt în spate împunsătura zîmbetelor lor compătimitoare sau satisfăcute — nu ! Nu pot. Mai curînd m-aș ascunde de ei în fundul mării, continuă el hotărît. Nu cred, căpitane Lingard, adăugă mai liniștit, nu cred că dumneata îți dai seama care a fost situația mea acolo.

Într-o curbă descrisă cu mîna, cuprinse țărmul adormit de la nord la sud, de parcă și-ar fi luat un mîndru și amenințător rămas bun. Pentru un moment uită de prăbușirea sa, aducîndu-și aminte doar de strălucitoarele sale triumfuri. Printre oamenii de rangul și ocupația sa, care dormeau acum în casele acelea întunecate, fusese, într-adevăr, fruntea.

— Este greu, murmură Lingard gînditor. Dar a cui e vina ? A cui e vina ?

— Căpitane Lingard ! strigă Willems sub impulsul subit al unei fericite inspiraţii, dacă mă părăseşti aici, pe acest debarcader, comiţi o crimă. Viu nu mă mai întorc în acel loc, indiferent dacă este sau nu este vorba de soţia mea. Mai bine îmi tai gîtul acum !

Bătrînul marinar tresări.

— Nu încerca să mă înspăimînţi, Willems, spuse el cu multă severitate şi făcu o pauză.

Peste cuvintele de disperare ale lui Willems, auzea, cu o mare neliniște, şoaptele propriei şi absurdei lui conştiinţe. Medită un timp, cu un aer nehotărît.

— Aş putea să-ţi spun să te duci şi să te îneci şi să te ia naiba, vorbi Lingard cu o nereuşită pretenţie de brutalitate în ton, dar n-am s-o fac. Sîntem răspunzători unul în faţa celuilalt — din nenorocire. Aproape că mi-e ruşine de mine însumi, însă pot să înţeleg mîndria ta prostească. Pot. Pe...

Se întrerupse cu un oftat puternic şi se îndreptă dintr-o dată către treptele la capătul cărora se afla barca sa, săltîndu-se şi coborîndu-se uşor, pe unda abia simţită şi invizibilă.

— Voi, de colo ! Aveţi un felinar în barcă ? Bine, careva dintre voi să-l aprindă şi să-l aducă sus. Repede !

Rupse o filă din carnetul lui de buzunar, umezi cu o mişcare energică creionul şi aşteptă, bătînd din picioare cu nerăbdare.

— Am să rezolv chestiunea asta, murmură el. O să pun ordine în toate ! Să vezi dacă n-o fac. Aduci odată felinarul acela ? Mişcă-te ! Te tot aştept.

Pînza de lumină proiectată pe hîrtie îi îmblînzi supărarea şi se porni să scrie repede. Apoi rupse şi împături bucata de hîrtie.

— Du asta la casa acestui *tuan* [1] alb. Am să trimit barca după tine peste o jumătate de oră.

Cîrmaciul ridică lampa cu luare-aminte către faţa lui Willems.

— La acest *tuan ? Tau !* Îl ştiu.

— Atunci grăbeşte-te ! spuse Lingard, luîndu-i felinarul. Omul se îndepărtă în fugă.

---

[1] *Tuan* — domn, stăpîn, în limba malaieză.

— *Kasii mem !* [1] Îl dai chiar doamnei, strigă Lingard după el.

Apoi, după ce omul dispăru, se întoarse către Willems.

— I-am scris soției tale, spuse el. Dacă n-ai de gînd să te întorci acasă definitiv, n-are rost să te întorci în casa aceea numai ca să vă despărțiți din nou. Trebuie să vii așa cum ești. Nu vreau să se mai chinuiască biata femeie. Am să fac așa ca să nu fii despărțit de ea pentru multă vreme. Încrede-te în mine.

Willems se înfioră, apoi zîmbi în întuneric.

— Nu te teme de asta, murmură el, enigmatic. Mă încred în dumneata orbește, căpitane Lingard, adăugă apoi mai tare.

Lingard porni pe trepte în jos, legănînd felinarul și vorbind peste umăr :

— Pentru a doua oară, Willems, te iau sub aripa mea. Ia seama, este și ultima oară. Și singura diferență între atunci și acum este că prima oară erai cu picioarele goale și acum ești încălțat. În patrusprezece ani. Cu toată deșteptăciunea ta. Slab rezultat. Foarte slab rezultat.

Rămase un timp pe ultima treaptă a scării, lumina felinarului căzînd pe fruntea întoarsă a șefului vîslașilor, care ținea strîns rama bărcii lîngă debarcader, gata pentru ca Lingard să pășească înăuntru.

— Vezi, continuă el, argumentînd și bîjbîind pe la baza felinarului, te-ai stricat așa de rău printre acești zgîrie-hîrtie de pe uscat, că nu mai poți să joci cinstit, în nici un fel. Asta reiese din felul în care vorbești și din viața pe care o duci. Un om, cînd trăiește în atît de multă falsitate, începe să se mintă pe el însuși. Pfui ! făcu cu dezgust, pentru un om cinstit există un singur loc. Marea, băiete, marea ! N-ai vrut-o însă niciodată. Gîndeai că nu se găsesc în ea destui bani — și acum — uite !

Stinse lumina și, pășind în barcă, întinse repede mîna către Willems, cu grijă prietenească. Willems se așeză lîngă el în tăcere și barca se desprinse de mal înaintînd într-o curbă largă către bric.

— Numai pentru soția mea ai compătimire, spuse Willems mîhnit. Crezi că eu sînt fericit ?

---

[1] Doamnă, stăpînă.

— Nu ! Nu ! răspunse Lingard cu sinceritate. Nu-ţi mai spun nici o vorbă. A trebuit să-ţi mărturisesc deschis ceea ce gîndesc, pentru că te ştiu de copil, ca să spun aşa. Şi acuma, am să uit. Tu eşti încă tînăr. Viaţa e foarte lungă, continuă cu o tristeţe de care nu îşi dădea seama. Să-ţi fie asta de învăţătură.

Îşi puse cu afecţiune mîna pe umărul lui Willems şi rămaseră amîndoi tăcuţi, pînă ce barca ajunse alături de scara vasului.

Ajuns pe bord, Lingard dădu ordine ajutorului său şi, ducîndu-l pe Willems la pupă, se aşeză pe chiulasa unuia din tunurile de bronz de şase livre cu care era înarmat vasul. Barca se depărtă din nou pentru a aduce înapoi mesagerul trimis. Atît cît se putea vedea, pe vergelele bricului apărură siluete întunecate care se mişcau, apoi pînzele căzură în ghirlande cu un fîşîit al faldurilor grele şi rămaseră atîrnate fără mişcare, sub vergi, în calmul deplin al nopţii limpezi şi umede. De la capătul îndepărtat se auzi zăngănitul vinciului de ancoră şi, îndată după aceea, strigătul şefului de echipaj care-l înştiinţă pe Lingard despre cablu că este ţinut în scurt.

— Ţineţi totul aşa, îi strigă Lingard ; trebuie să aşteptăm briza de uscat, înainte de a ne depărta de ţărm.

Se apropie de Willems, care stătea pe luminator, cu corpul încovoiat, cu capul în piept şi cu mîinile atîrnîndu-i cu nepăsare între genunchi.

— Am să te iau la Sambir, spuse el. N-ai auzit niciodată de locul ăsta, nu-i aşa ? Bine. Este în susul rîului aceluia al meu, despre care lumea vorbeşte atît de mult şi ştie atît de puţin. Am descoperit intrarea pentru o corabie de mărimea lui *Flash*. Nu-i lucru uşor. Ai să vezi. Am să-ţi arăt. Ai fost pe mare destul timp ca să te intereseze... Păcat că nu te-ai ţinut de ea. Acum o să mergem acolo. În locul acela am postul meu comercial propriu. Partenerul meu este Almayer. Îl cunoşti de cînd era la Hudig. Oh, trăieşte acum acolo, fericit ca un rege. Vezi, îi am pe toţi în buzunar. Rajahul este un vechi prieten al meu. Acolo cuvîntul meu este lege — sînt singurul comerciant. Nici un alt om alb în afară de Almayer n-a pătruns vreodată în acea aşezare. Vei trăi liniştit acolo,

pînă mă întorc din următoarea mea călătorie în apus. Vom vedea atunci ce se poate face pentru tine. Nu te teme. N-am nici o îndoială că, secretul meu, va fi în siguranță cu tine. N-ai să scoți o vorbă despre rîul meu, cînd ai să ajungi din nou printre negustori. Mulți și-ar da și sufletul să-l cunoască. Să-ți spun ceva : este locul de unde obțin tot cauciucul și trestia mea. O sursă pur și simplu nesecată, băiatule !

Pe cînd Lingard vorbea, Willems își ridică repede privirea, însă curînd capul îi căzu pe piept, cu certitudinea descurajatoare că informația pe care el și Hudig au dorit-o atît de mult i-a venit prea tîrziu. Rămase într-o atitudinea apatică.

— O să-l ajuți pe Almayer în munca lui, dacă o să te tragă inima, continuă Lingard, atît cît să-ți omori timpul pînă cînd vin înapoi după tine. Va dura numai șase săptămîni sau cam așa ceva.

Deasupra capetelor lor pînzele umede fluturară zgomotos în prima și slaba suflare a brizei, apoi, cînd aerul se răcori, bricul se înclină sub vînt și velatura deveni tăcută, umflîndu-se liniștit.

Secundul vorbi deslușit, cu ton scăzut, din umbrele punții de cart.

— S-a pornit briza. În ce direcție îndreptăm capul, căpitane Lingard ?

Ochii lui Lingard, care priveau în sus, se aplecară către figura descurajată a omului așezat pe luminator. Păru să ezite un moment.

— Spre nord, spre nord, răspunse cu hotărîre, ca și cînd ar fi fost supărat de propriul său gînd fugar, și ține-o tot așa. Orice suflare de vînt valorează bani în mările astea.

Rămase nemișcat, ascultînd zornăitul scripeților și scîrțîitul legăturilor, în timp ce vergile principale erau trase cu putere. Pînzele se întindeau pe corabie și la vinciul de ancoră erau trimiși oameni, în timp ce el stătea liniștit, pierdut în gînduri. Se trezi cînd un cîrmaci cu picioarele goale alunecă pe lîngă el fără nici un zgomot, în drum spre timonă.

— Pune cîrma la babord ! Tare ! se adresă cu vocea sa aspră de marinar omului a cărui faţă apăru deodată din întuneric în cercul de lumină proiectat de lămpile din dulapul busolei.

Ancora a fost ridicată, vergile bine orientate şi bricul începu să se mişte spre ieşirea din rada portului.

Marea se trezi sub apăsarea tăişului ascuţit al etravei şi începu să şuşotească delicat corăbiei care aluneca, în acel murmur afectuos şi clocotitor cu care vorbeşte uneori celor pe care îi creşte şi îi iubeşte. Lingard stătea la vîrful pupei ascultînd cu un zîmbet încîntat, pînă cînd *Flash* începu să se apropie de alt vas, dealtfel singurul ancorat.

— Vino aici, Willems, spuse, chemîndu-l lîngă el ; vezi vasul acela ? E un vas arab. Cei mai mulţi dintre albi au renunţat, însă arabul ăsta vine mereu pe dîra lăsată de mine şi trăieşte cu speranţa de a mă scoate din acea aşezare. Nu cît timp sînt în viaţă zic eu. Vezi, Willems, am adus cu mine belşugul în acel loc. Le-am domolit certurile şi i-am văzut pe oameni crescînd sub ochii mei. Acum domnesc acolo pacea şi fericirea. Sînt mai stăpîn eu pe acel loc decît va fi vreodată Excelenţa sa olandeză în Batavia ; pînă cînd, într-o bună zi, vreun netrebnic de războinic va da buzna din întîmplare peste rîu. Vreau să-i ţin pe ăştia de aici, cu minciunile şi cu intrigile lor, departe de rîu. O să ţin departe ceata lor veninoasă, chiar de-ar fi să mă coste toată averea mea.

Flash trecu liniştit în faţa corăbici şi începu să o lase în urmă, cînd o imagine albă apăru la pupa vasului arab şi o voce strigă :

— Salut lui *Rajah Laut !*

— Şi dumitale salut ! răspunse Lingard după o clipă de surpriză şi de ezitare. Apoi se întoarse către Willems cu un zîmbet curios. Asta-i vocea lui Abdulla, spuse. Grozav de politicos dintr-o dată, nu-i aşa ? Mă întreb ce înseamnă asta. Întocmai ca şi obrăznicia lui, nu înseamnă nimic. Politeţea sau obrăznicia lui sînt totuna pentru mine. Ştiu că omul acesta se va ţine în fugă după mine ca o săgeată. Nu-mi pasă ! Întrec în viteză orice

pluteşte pe mările astea, adăugă în timp ce privirea sa mîndră şi plină de dragoste se îndreptă în sus şi rămase aţintită cu pasiune printre vergile înalte şi graţioase ale bricului.

V

— ÎI ERA SCRIS ÎN FRUNTE, spuse Babalatchi, aruncînd o mînă de vreascuri peste focul mic lîngă care se ghemuise, fără să-l privească pe Lakamba, care se întinsese şi stătea rezemat într-un cot, de cealaltă parte a tăciunilor. Îi era scris de cînd s-a născut, că va trebui să-şi sfîrşească viaţa în întuneric şi acum e ca un om ce merge într-o noapte adîncă — cu ochii deschişi, însă fără să vadă nimic. Îl cunosc bine de pe cînd avea sclavi şi soţii multe şi mărfuri multe şi bărci de transport şi bărci de luptă. He-hei ! A fost un mare luptător în zilele de demult, înainte ca Cel Milostiv să-i stingă luminile ochilor. A fost pelerin şi avea multe virtuţi, avea mînă largă şi a fost un mare tîlhar. Mulţi ani a fost conducătorul, pe mare, al unor oameni care beau sînge. Era primul la rugăciune şi primul în luptă. Nu am stat eu în spatele lui pe cînd faţa îi era îndreptată către apus ? Nu am vegheat eu alături de el corăbii cu catarge înalte, arzînd cu flăcări drepte spre cer pe apa liniştită ? Nu l-am urmat în nopţi întunecoase, printre oameni adormiţi, care nu se deşteptau decît ca apoi să moară ? Sabia lui era mai iute decît focul din cer şi lovea chiar înainte de a sclipi. *Haï ! Tuan !* Acelea au fost vremuri, acela a fost un adevărat şef şi eu însumi eram tînăr. În zilele acelea nu erau atîtea vase cu arme de foc care împart, de la depărtare, moartea cu iuţeală. Pe deasupra dealului şi a pădurii. O *tuan* Lakamba ! — au aruncat bombe şuierătoare în valea în care vasele noastre se adăpostiseră şi unde ei nu îndrăzneau să urmărească oamenii care aveau arme în mîini.

Clătină din cap cu un regret îndurerat şi mai aruncă în foc o altă mînă de vreascuri. Izbucnirea flăcării stră-

luciţoare îi luminã faţa mare, închisă la culoare şi mîncată de vărsat; în care buzele groase pătate cu suc de betel păreau deschizătura adîncă şi sîngerîndă a unei răni proaspete. Reflexul luminii focului scînteie cu intensitate în singurul său ochi, dîndu-i pentru moment o lucire crudă care se stinse odată cu flacăra de scurtă durată. Cu mişcări iuţi ale mîinilor goale adună tăciunii într-o grămadă, apoi, ştergîndu-şi cenuşa caldă de pe vestă — singurul său veşmînt — îşi cuprinse cu amîndouă mîinile picioarele subţiri şi rămase cu bărbia rezemată de genunchi. Lakamba se mişcă uşor, fără să-şi schimbe poziţia sau să-şi ia ochii de la cărbunii lucitori, asupra cărora se pironiseră într-o imobilitate visătoare.

— Da, continuă Babalatchi, cu voce scăzută şi monotonă ca şi cînd ar fi urmărit un şir de gînduri ce-şi aveau începutul în tăcuta contemplare a nestatorniciei măreţiei pămînteşti — da, a fost mare şi puternic şi acum trăieşte din pomană. Bătrîn, slab, orb şi fără altă prezenţă în afară de fiica lui. Rajahul Patalolo îi dă orez şi femeia aceea palidă — fiica lui — îi găteşte, pentru că nu are sclavă.

— Am văzut-o de departe, murmură Lakamba cu dispreţ. O căţea cu dinţii albi ca o femeie din Orang-Putih.

— Aşa e, aşa e, încuviinţă Babalatchi, dar nu ai văzut-o de aproape. Mama ei a fost o femeie din apus. O femeie din Bagdad, cu faţa acoperită de văl. Ea merge descoperită, ca şi femeile noastre, pentru că e săracă şi bătrînul e orb şi nimeni nu se apropie de el decît cei ce vin pentru vreun farmec sau vreo binecuvîntare şi pleacă apoi repede de frica mîniei lui şi a autorităţii Rajahului. Nu ai fost pe partea aceea a rîului ?

— N-am mai fost de multă vreme... Dacă m-aş duce...

— Într-adevăr, într-adevăr ! îl întrerupse Babalatchi domol — eu însă mă duc deseori singur, pentru binele dumitale, şi mă uit şi ascult. Cînd va veni timpul, cînd amîndoi ne vom duce împreună în tabăra Rajahului, va fi ca să intrăm în ea şi acolo să rămînem.

Lakamba se ridică în picioare şi se uită supărat la Babalatchi.

— Despre asta se pomeneşte o dată, de două ori... Cînd se pălăvrăgeşte prea des devine prostie, ca flecărelile copiilor.

— De multe, de foarte multe ori am văzut cer înnorat şi am auzit vîntul anotimpurilor ploioase, spuse Babalatchi, pe un ton solemn.

— Şi unde este înţelepciunea ta ? Se vede c-a plecat cu vîntul şi norii ultimului anotimp, pentru că nu pot s-o văd în ceea ce spui.

— Acestea sînt vorbele unui nerecunoscător ! strigă Babalatchi, cu bruscă exasperare. Cu adevărat, singurul nostru refugiu este unul singur, Cel Preaputernic, Mîntuitorul...

— Taci ! Taci ! mormăi speriat Lakamba. Asta-i doar o discuţie prietenească.

Babalatchi reveni la purtarea lui de mai-nainte, murmurînd de unul singur. După un timp, continuă cu o voce mai tare :

— De cînd *Rajah Laut* a adus încă un om alb la Sambir, fiica orbului Omar el Badavi a vorbit şi pentru alte urechi decît ale mele.

— O să-şi plece urechea un om alb la o fiică de cerşetor ? întrebă Lakamba, cu îndoială.

— *Haï !* Am văzut eu...

— Şi ce ai văzut ? Chiorule ! exclamă Lakamba, dispreţuitor.

— Am văzut pe străinul alb mergînd pe cărarea îngustă înainte ca soarele să fi uscat picăturile de rouă de pe tufişuri şi am auzit şoaptele lui pe cînd vorbea prin fumul focului de dimineaţă acestei femei cu ochii mari şi pielea palidă. Femeie la trup, însă bărbat la inimă. Nu cunoaşte nici teamă, nici ruşine. Am auzit şi vocea ei.

Dădu de două ori din cap către Lakamba, cu înţeles, şi căzu tăcut pe gînduri, ţinîndu-şi singurul său ochi aţintit asupra zidului de pădure de pe celălalt mal. Lakamba şedea tăcut, privind în gol. Sub ei, rîul lui Lingard susura lin printre stîlpii care susţineau platforma de bambus a micului post de pază dinaintea căruia şedeau. În spatele casei, terenul se ridica în curba uşoară a unei coline defrişată de arborii mari, dar acoperită din belşug cu iarbă şi tufe, acum veştede şi arse de lunga secetă a anotimpului

uscat. Acest teren vechi, defrișat pentru cultura orezului, care zăcea necultivat de mai mulți ani, era înconjurat pe trei părți de lăstărișul de nepătruns și încîlcit al pădurii rămase intacte, iar pe cea de-a patra parte cobora la țărmul noroios al rîului. Nici o suflare de vînt pe pămînt sau pe rîu, doar sus, deasupra, pe cerul transparent, nori mici treceau peste lună, ba conturîndu-se în razele ei difuze cu reflexe de argint, ba întunecînd fața ei cu negrul abanosului. Departe, în mijlocul rîului, cîte un pește sărea cînd și cînd cu un scurt plescăit, a cărui intensitate măsura profunzimea atotprezentei tăceri ce înghițea pe dată sunetul ascuțit.

Lakamba adormi cu greu, pe cînd Babalatchi ședea treaz, gîndind adînc, oftînd din cînd în cînd și lovindu-se fără încetare cu palma peste trunchiul gol, încercînd în acest fel să scape de cîte un țînțar care, ridicîndu-se la înălțimea platformei, deasupra roiurilor de la mal, se lăsa cu cîte o înțepătură victorioasă pe victima luată prin surprindere. Luna, urmînd cărarea ei tăcută și obositoare, atinse punctul cel mai înalt de pe cer și, gonind umbra streașinei de pe fața lui Lakamba, părea că a rămas suspendată deasupra capetelor lor. Babalatchi ațință focul și își deșteptă tovarășul care se sculă, căscînd și tremurînd nemulțumit.

Babalatchi începu din nou să vorbească cu o voce asemeni murmurului unui pîrău care curge peste pietre: scăzut, monoton și persistent; irezistibil în puterea sa de a roade și distruge cel mai dur obstacol. Lakamba asculta tăcut, însă interesat. Ei erau doi aventurieri malaiezi. Oameni ambițioși pentru locul și timpul acela; boemii rasei lor. La începuturile acestei așezări, înainte ca șeful Patalolo să se fi eliberat de supunerea față de sultanul din Koti, Lakamba apăruse pe rîu cu două vase mici de comerț. A fost dezamăgit să găsească oameni de diverse rase care se stabiliseră aici și erau oarecum organizați, recunoscînd autoritatea moderată a bătrînului Patalolo. Nu a avut destul tact ca să-și ascundă dezamăgirea. Declară că vine din răsărit, din părțile în care nici un om alb nu deține conducerea și că face parte dintr-o rasă oprimată, dar dintr-o familie princiară. Și, într-adevăr, avea toate calitățile unui prinț exilat. Era nemulțumit, ingrat și turbulent.

Un om invidios și pus pe intrigi, întotdeauna gata să rostească cuvinte mari și promisiuni deșarte. Era încăpățînat, însă accesele sale de voință nu durau niciodată destul ca să-l ducă la ținta ambițiilor lui. Primit cu răceală de bănuitorul Patalolo, a persistat — cu sau fără permisiune — să despădurească pămîntul pe o bună bucată, cam la paisprezece mile pe malul rîului în jos de Sambir, și și-a clădit acolo o casă, pe care a fortificat-o cu palisade. Întrucît avea mulți oameni de încredere și părea foarte îndrăzneț, bătrînul Rajah nu socoti prudent să-l împiedice cu forța. Însă odată stabilit, Lakamba începu să se țină de intrigi. Cearta lui Patalolo cu sultanul din Koti s-a datorat intrigilor sale, însă nu a reușit să producă rezultatul pe care îl așteptase, pentru că sultanul nu-l putea sprijini efectiv de la o distanță atît de mare. Dezamăgit de nereușita acestui plan, a organizat o revoltă a locuitorilor din neamul bugis care l-au asediat pe bătrînul Rajah în palisada lui, cu îndrăzneală și cu șansă sigură de succes. Atunci însă apăru pe scenă Lingard, cu bricul înarmat și, agitînd amenințător pumnul lui de bătrîn marinar, le-a potolit zelul războinic. Nimeni nu dorea să-l înfrunte pe *Rajah Laut*, iar Lakamba, cu o resemnare de moment, s-a limitat la situația de a fi jumătate agricultor, jumătate negustor și, în casa lui fortificată, cultiva ura și ambiția, pentru a face uz de ele la o ocazie mai favorabilă. Cu pretențiile sale de prinț, nu recunoștea autoritățile constituite, răspunzînd ursuz trimișilor Rajahului care reclamau impozitele pentru pămînturile cultivate, pretinzînd că Rajahul ar trebui să vină să și le ia singur. La sfatul lui Lingard a fost lăsat în pace, cu toată atitudinea lui de răzvrătit, și mult timp trăi netulburat în mijlocul soțiilor și suitei lui, nutrind acea persistentă și neîntemeiată speranță în venirea unor timpuri mai bune, speranță ce pare să fie privilegiul universal al foștilor mari, aflați în exil.

Dar zilele care treceau nu aduceau nici o schimbare. Speranța fragilă și ambiția fierbinte se stinseră de la sine, lăsînd doar o scînteie slabă, gata să se stingă și ea într-o grămăjoară de cenușă căldicică, rezultată dintr-o nepăsătoare supunere la legile destinului ; pînă cînd Babalatchi a însuflețit-o din nou și a transformat-o într-o flacără

strălucitoare. Babalatchi a dat din întîmplare peste rîu, în timp ce căuta un refugiu pentru persoana sa discreditată. Fusese un vagabond al mărilor ; un adevărat *orang-laut*[1], trăind în zilele sale prospere din jafuri și prădăciuni de pe țărm și corăbii, sau cîștigîndu-și traiul prin muncă cinstită și plictisitoare, atunci cînd dădeau peste el zile potrivnice. Astfel, deși într-o vreme i-a condus pe piraţii Sulu, a servit de asemeni și ca șef de echipaj pe diferite corăbii ale țării și a vizitat mări îndepărtate ; a contemplat măreția Bombayului, puterea sultanului din Mascati, s-a zbătut chiar, în mijlocul unei mulțimi de credincioși, pentru privilegiul de a atinge cu buzele Piatra Sacră a Sfintei Cetăți. Își adunase experienţă și înţelepciune din multe ţinuturi și, după ce s-a atașat de Omar el Badavi, arăta o mare cucernicie (devenise doar pelerin), deși nu era în stare să citească vorbele inspirate ale profetului. Era îndrăzneț și setos de sînge, lipsit de scrupule, și îi ura pe oamenii albi pentru că împiedicau îndeletnicirile bărbăteşti ale uciderilor, răpirilor, negustoriei de sclavi şi provocării de incendii, după el singurele ocupaţii posibile pentru un om al mării. A găsit protecţie pe lîngă șeful său Omar el Badavi cel fără de frică, conducătorul piraţilor din Brunei, pe care l-a urmat cu nestrămutată credinţă prin ani lungi de prădăciuni reușite. Și cînd această îndelungată carieră de omoruri, tîlhării și violenţe a suferit prima înfrîngere serioasă din mîna oamenilor albi, a rămas credincios lîngă șeful său, a privit neclintit la bombele care explodau, nu s-a înfricoșat de flăcările care mistuiau întăriturile, de moartea camarazilor săi, de ţipetele femeilor, de plînsetele copiilor, de ruina neașteptată și distrugerea a tot ceea ce el socotea de trebuinţă unei vieţi fericite și mîndre. Pămîntul bătătorit dintre case era muiat de sînge și manglierii întunecaţi de pe marginea pîrîului mlăștinos erau pătrunși de gemetele muribunzilor care fuseseră loviți înainte de a-l fi putut măcar zări pe inamic. Mureau fără nici un ajutor, pentru că în pădurea deasă nu exista scăpare și bărcile lor repezi, în care atît de des cutreieraseră coasta și mările, stăteau acum înțepenite în rîuleţul îngust și ardeau cu flăcări

[1] Om al mării.

mari. Babalatchi, cu previziunea limpede a sfîrșitului care se apropia, își consacră toate puterile pentru a salva măcar pe unul dintre ei. A reușit la timp. Cînd sfîrșitul a venit prin explozia depozitului de butoaie de pulbere, l-a căutat imediat pe șeful său. L-a găsit pe jumătate mort și complet orb, fără nimeni lîngă el, în afară de fiica lui, Aissa ; fiii îi căzuseră mai înainte, în aceeași zi — așa cum se cuvenea unor bărbați de curajul lor. Ajutat de fata cu inimă tare, Babalatchi îl duse pe Omar pe o barcă ușoară și reuși să scape, dar cu foarte puțini camarazi. Pe cînd își trăgeau barca prin meandrele rîulețului tăcut și întunecat, auzeau strigătele echipajelor bărcilor cu soldați, care porneau la atacul satului de pirați. Aissa, șezînd pe puntea înaltă din spate, ținînd în poală capul înnegrit și însîngerat al tatălui ei, privea cu ochi neînfricați pe Babalatchi. Aveau să găsească doar fum, sînge, oameni morți și femei înnebunite de groază, nimic altceva în viață, spuse ea cu tristețe. Babalatchi, apăsîndu-și cu mîna dreaptă tăietura adîncă de pe umăr, răspunse mîhnit :

— Sînt foarte tari albii ăștia. Cînd luptăm cu ei, nu putem decît să murim. Cu toate astea, adăugă el amenințător — unii dintre noi mai sînt în viață. Unii dintre noi trăiesc încă !

Pentru un scurt timp visă răzbunare, însă visul său a fost risipit de primirea rece făcută de sultanul din Sulu, la care au căutat la început refugiu și care le-a oferit o ospitalitate plină de dispreț și silă. În timp ce Omar, îngrijit de Aissa, se vindeca de rănile lui, Babalatchi se îngrijea cu stăruință să cultive înalta prezență care le întinsese o mînă protectoare. Cu toate acestea, cînd Babalatchi îi șopti sultanului la ureche unele propuneri cu privire la o expediție mare și profitabilă, adică un raid asupra insulei de la Ternate la Acheen, sultanul s-a înfuriat.

— Vă cunosc eu pe voi, oamenii din răsărit, strigă el mînios. Vorbele voastre sînt otravă pentru urechile unui conducător. Voi vorbiți de foc și omoruri și pradă — însă răzbunarea pentru sîngele pe care-l beți voi cade asupra capetelor noastre. Piei din fața mea !

Nu mai era nimic de făcut. Timpurile se schimbaseră. Și se schimbaseră în așa fel, încît atunci cînd o fregată spaniolă apăru în fața insulei și o cerere a fost trimisă

sultanului pentru a-l preda pe Omar și pe oamenii săi, Babalatchi nu a fost surprins să audă că urmau să devină victimele oportunității politice. Dar de la această bine gîndită apreciere a pericolului, pînă la o supunere deplină, era un pas foarte mare. Și atunci începu a doua fugă a lui Omar. A început cu arma în mînă, pentru că ceata lor a trebuit să lupte noaptea pe țărm pentru a pune stăpînire pe micile canoe în care supraviețuitorii izbutiră pînă la urmă să fugă. Povestea acestei salvări a rămas vie în inimile oamenilor viteji pînă în zilele de azi. Ei vorbesc încă de Babalatchi și de femeia viteză care și-a purtat tatăl orb pe creasta valurilor sub focul vasului de război din nord. Oamenii acestui Aeneas, pirat și lipsit de fiu, sînt morți acum, însă fantomele lor călătoresc noaptea peste ape și insule — după obiceiurile fantomelor — și bîntuie focurile în jurul cărora stau ostași înarmați, așa cum este potrivit pentru spiritele războinicilor neînfricați care au murit în bătălie. Acolo ei pot auzi povestea propriilor lor isprăvi, a propriului lor curaj, a suferințelor și a morții, din gura oamenilor vii. Povestirea aceasta este istorisită în multe locuri. Pe rogojinile din verandele Rajahilor, unde adie briza, oamenii de stat impasibili rostesc aluzii dispreţuitoare, dar printre ostașii care populează curțile, povestea încă face să amuțească murmurul glasurilor și clinchetul inelelor de la glezne ; oprește în loc trecerea de la om la om a vasului cu băutură și imobilizează ochii într-o privire fixă. Povestesc despre luptă, despre femeia neînfricată, despre omul înțelept, despre lunga suferință din cauza setei, îndurată în canoele în care se aflau pe mare, de către cei care au murit... mulți au murit — puțini au supraviețuit. Șeful, femeia și încă unul care a devenit om mare.

Nu a existat vreun semn de măreție în modesta sosire a lui Babalatchi la Sambir. A venit cu Omar și Aissa într-o barcă încărcată cu nuci de cocos verzi, pretinzîndu-se stăpîn al vasului și al încărcăturii. Cum s-a întîmplat că Babalatchi, fugind ca să-și salveze viața într-o canoe mică, a reușit să-și încheie călătoria sa fără de țel într-o ambarcațiune plină de marfă prețioasă, este una din tainele mării care fac inutilă cea mai stăruitoare întrebare. Într-adevăr, nimeni nu a întrebat prea mult. Existau

zvonuri despre dispariţia unei bărci de transport, aparţinînd lui Menado, însă erau zvonuri vagi şi misterioase. Babalatchi a spus o istorioară care — aci trebuie să recunoaştem justeţea vederilor lui Patalolo despre lume — nu a fost crezută. Cînd Rajahul se hotărî să-şi arate îndoielile, Babalatchi îl întrebă, pe un ton de liniştită mustrare, dacă putea în mod raţional să presupună că doi oameni vîrstnici — care împreună nu aveau decît un singur ochi, şi o femeie tînără, ar fi putut să pună stăpînire pe ceva prin violenţă ? Mila era o virtute pe care Profetul o recomanda. Şi existau oameni miloşi, iar mîna lor era deschisă pentru cei care meritau. Patalolo clătină cu îndoială din capul său bătrîn, iar Babalatchi se retrase cu o figură ofensată şi se refugie de acum încolo sub protecţia lui Lakamba. Cei doi oameni care completau echipajul bărcii îl urmară în tabăra protectorului. Orbul Omar, împreună cu Aissa, rămaseră sub oblăduirea Rajahului şi acesta le confiscă încărcătura. Barca trasă în sus, pe malul mlăştinos, la îmbinarea celor două ramuri ale Pantaiului, putrezi în ploaie, se strîmbă în soare, se desprinse în bucăţi şi, încet-încet, dispăru în fumul din focurile gospodăriilor din aşezare. Numai o scîndură uitată şi o coastă sau două, rezistînd neglijate în nămolul lucitor timp îndelungat, i-au amintit lui Babalatchi, timp de multe luni, că era un străin în acest ţinut.

Altfel, se simţea cu totul acasă în aşezarea lui Lakamba, unde situaţia sa deosebită şi influenţa lui au fost repede recunoscute şi curînd admise chiar de către femei. Avea o adevărată flexibilitate de vagabond de a se adapta la împrejurările şi la locurile în care se afla. În graba sa de a extrage din experienţă dispreţul pentru vechile principii, atît de necesar unui adevărat om de stat, se situa la egalitate cu cei mai străluciţi politicieni din orice epocă ; şi avu destulă putere de convingere şi tărie în scopul urmărit pentru a cîştiga o totală stăpînire asupra minţii nehotărîte a lui Lakamba, în care nimic nu era sigur decît o atotcuprinzătoare nemulţumire. Babalatchi a menţinut vie nemulţumirea, a reaprins ambiţiile stinse, a moderat nerăbdarea firească a bietului exilat de a ajunge la o situaţie înaltă şi profitabilă. El — omul violenţei — dezaproba folosirea forţei, pentru că înţelegea limpede situaţia

dificilă. Din aceeași cauză, el — care-i ura pe albi — ar fi admis în anumite limite avantajele unei protecții olandeze, dar nimic nu trebuia făcut în grabă. Orice ar fi gîndit stăpînul Lakamba, el se menținea pe poziția că nu era de nici un folos ca bătrînul Patalolo să fie otrăvit. Lucrul acesta ar fi fost realizabil desigur ; dar ce s-ar fi întîmplat atunci ? Cît timp influența lui Lingard era încă foarte manifestă — atît timp cît Almayer, reprezentantul lui Lingard, era singurul mare comerciant al așezării, nu era cazul — chiar dacă ar fi fost posibil — ca Lakamba să pună mîna pe conducerea acestui stat tînăr. Ca să-i omoare pe Almayer și pe Lingard, era atît de greu și atît de riscant, încît un atare lucru trebuia exclus ca fiind cu neputință de adus la îndeplinire. Tot ce se putea dori era o alianță cu cineva care să se ridice împotriva influenței oamenilor albi, și cineva care — fiindu-i favorabil lui Lakamba — să fi fost în același timp o persoană în relații bune cu autoritățile olandeze. Era nevoie de un comerciant bogat și cu bună reputație. O astfel de persoană, odată ferm stabilită în Sambir, i-ar fi ajutat să-l îndepărteze pe bătrînul Rajah, să-l înlăture de la putere și chiar din viață, dacă nu s-ar fi găsit o altă cale. Atunci ar fi fost timpul să ceară de la Orang Blanda un steag, ca recunoaștere a serviciilor lor meritorii. Pentru obținerea acestei protecții, care i-ar fi pus în siguranță pentru totdeauna, cuvîntul unui comerciant bogat și loial ar fi avut greutate pe lîngă conducătorul de acolo, din Batavia. Primul lucru de făcut era să găsească un astfel de aliat și să-l convingă să se stabilească la Sambir. Un negustor alb nu ar fi fost potrivit. Un om alb nu ar cădea de acord cu ideile lor — nu ar fi demn de încredere. Individul de care aveau nevoie trebuia să fie bogat, fără scrupule, să aibă mulți oameni de-ai lui și să fie, în insule, o personalitate binecunoscută. Un astfel de om putea fi găsit printre negustorii arabi. Gelozia lui Lingard, spunea Babalatchi, îi ținea pe toți negustorii în afara rîului. Unora le era teamă și alții nu știau cum să ajungă acolo. Unii nici nu știau despre existența Sambirului ; destul de mulți socoteau că nu merită să-și atragă riscul unei dușmănii din partea lui Lingard pentru îndoielnicul avantaj al comerțului cu o așezare relativ necunoscută. Marea majoritate era indezirabilă și nedemnă de încre-

dere. Și Babalatchi îi pomenea cu regret pe oamenii pe care îi cunoscuse în zilele tinereții sale : bogați, hotărîți. curajoși, nepăsători, gata pentru orice acțiune. Dar ce să mai plîngem trecutul și să vorbim despre cei morți ? Există un om mare — în viață — și nu departe.

Aceasta era linia politică a lui Babalatchi, pe care o prezenta protectorului său ambițios. Lakamba a fost de acord, singura sa obiecție fiind că era vorba de o treabă foarte înceată. În dorința lui extremă de a pune mîna pe dolari și pe putere, exilatul acesta ignorant era gata să se arunce în brațele oricărui ucigaș pribeag al cărui ajutor putea fi cîștigat, iar Babalatchi trecea prin mari dificultăți, căutînd să-l rețină de la acte de violență fără rost. Nu va trebui să lase să se înțeleagă că ei au avut vreun amestec în introducerea unui element nou în viața socială și politică a Sambirului. Există întotdeauna o posibilitate de nereușită și, în acest caz, răzbunarea lui Lingard ar fi fost iute și sigură. Nu aveau voie să riște. Trebuiau să aștepte.

Între timp, se infiltra peste tot în așezare, ghemuindu-se în timpul zilei pe lîngă focurile din gospodării, punînd la încercare firea oamenilor și opinia lor — și vorbind totdeauna de iminenta lui plecare. Noaptea lua adeseori cea mai micuță canoe a lui Lakamba și pleca în tăcere să facă vizite misterioase bătrînului său șef, de cealaltă parte a rîului. Omar trăia într-o atmosferă religioasă sub aripa lui Patalolo. Între gardul de apărare, din bambus, care înconjura casele Rajahului, și pădurea sălbatică, era o plantație de bananieri și la marginea ei cea mai îndepărtată se găseau două case mici, clădite pe stîlpi scurți, sub cîțiva pomi fructiferi de preț, care creșteau pe malul unui pîrîu limpede. Acesta, susurînd în spatele casei, alerga în drumul lui scurt și repede să se verse în rîul cel mare. De-a lungul pîrîului, o cărare îngustă ducea prin vegetația densă, crescută din nou pe urmele unei defrișări neglijate, la plantația de bananieri și la casele așezate pe ea, pe care Rajahul i le dăduse ca reședință lui Omar. Rajahul a fost foarte impresionat de evlavia lui pompoasă, de înțelepciunea lui de profet, de solemna tărie cu care își suporta nenorocirea. Adeseori bătrînul conducător din Sambir îl vizita în mod familiar pe orbul Omar și asculta cu seriozitate spusele lui, în timpul ceasurilor fierbinți ale unei

după-amieze. Noaptea, venea în vizită Babalatchi și întrerupea, fără să i se reproșeze, odihna lui Omar. Aissa, stînd în tăcere în ușa uneia dintre cele două case, putea să-i vadă pe cei doi vechi prieteni așezați foarte liniștiți lîngă foc, în mijlocul pămîntului bătătorit dintre cele două case, discutînd pînă tîrziu în noapte, într-un murmur nedeslușit. Nu putea să le audă cuvintele, însă urmărea curioasă cele două umbre nedefinite. În cele din urmă, Babalatchi se ridica și, luîndu-l pe tatăl ei de încheietura mîinii, îl conducea înapoi în casă, îi potrivea rogojinile și ieșea în liniște. În loc să plece, Babalatchi, fără să știe că Aissa îl privea, se așeza adeseori din nou lîngă foc, într-o meditație îndelungă și adîncă. Aissa se uita cu respect la acest om înțelept și brav — era obișnuită să-l vadă alături de tatăl ei, de cînd își putea aminti — stînd singur și gînditor în noaptea liniștită, lîngă focul pe cale să se stingă, cu trupul nemișcat și cu mintea călătorind în țara amintirilor sau — cine știe ? — poate încercînd să găsească un drum în ținutul întins al unui viitor nesigur.

Babalatchi a privit cu neliniște sosirea lui Willems, ca fiind o nouă adăugire la puterea oamenilor albi. După aceea își schimbă părerea. L-a întîlnit pe Willems într-o noapte pe cărarea care ducea la casa lui Omar, și a observat mai tîrziu, nu prea surprins, că arabul orb nu părea să-și dea seama de vizitele noului venit alb în preajma locuinței sale. Odată, sosind pe neașteptate în timpul zilei, lui Babalatchi i se păru că a observat o jachetă albă în tufișurile aflate de cealaltă parte a pîrîului. În ziua aceea a observat că Aissa era îngîndurată, pe cînd pregătea orezul pentru seară, dar după puțin Babalatchi plecă în grabă, înainte de apusul soarelui, refuzînd invitația ospitalieră a lui Omar, în numele lui Alah, de a lua masa cu el. În aceeași seară îl anunță pe neașteptate pe Lakamba că a venit timpul să facă prima mișcare în partida lor amînată atît de mult timp. Lakamba, curios, îi ceru explicații. Babalatchi clătină din cap și arătă către umbrele furișate ale femeilor care se foiau și către formele vagi ale bărbaților șezînd în curte la focurile de seară.

— Nici un cuvînt nu voi rosti aici, spuse el.

Însă cînd toată lumea se duse la culcare, Babalatchi și Lakamba se furișară în tăcere printre grupurile adormite

pe malul rîului și, luînd o canoe, vîslră pe ascuns, îndreptîndu-se către coliba dărăpănată a paznicului din vechea orezărie. Acolo erau la adăpost de ochi și urechi și, în caz de nevoie, puteau să pună plecarea lor pe seama dorinței de a vîna un cerb, terenul fiind bine cunoscut ca loc de adăpare pentru tot soiul de vînat. În izolarea acestei singurătăți liniștite, Babalatchi explică planul său lui Lakamba, care se arătă deosebit de atent. Ideea lui Babalatchi era să-l folosească pe Willems pentru a distruge influența lui Lingard.

— Îi cunosc pe oamenii albi, *tuan*, spuse el, în încheiere. I-am văzut în multe țări. Întotdeauna sclavi ai dorințelor lor, întotdeauna gata să renunțe la puterea și la mintea lor și să se dea pe mîinile vreunei femei. Soarta celor dreptcredincioși este înscrisă pe frunte de mîna Celui Atotputernic, însă cei care adoră mulți zei sînt aruncați în lume cu frunți nescrise, ca orice mînă de femeie să înscrie acolo distrugerea lor. Lasă-i pe cei albi să se distrugă unul pe altul. Învățătura Celui Preaînalt este că ei trebuie să fie nebuni. Știu să fie de credință în fața dușmanului, dar în legăturile dintre ei cunosc numai înșelăciunea. *Haï !* Am văzut asta ! Am văzut !

Se întinse, cît era de lung, lîngă foc și își închise ochiul într-un somn adevărat sau simulat. Lakamba, nu în întregime convins, șezu mult timp cu privirea ațintită la tăciunii întunecați. Pe măsură ce noaptea înainta, o ceață albă și ușoară se ridica deasupra rîului și luna, în scăpătare, se apleca pe crestele pădurii și părea să caute odihna pămîntului, ca un amant capricios și rătăcitor care se reîntoarce pînă la urmă să-și lase capul obosit și tăcut pe pieptul iubitei lui.

VI

— ÎMPRUMUTĂ-MI ARMA TA, Almayer, spuse Willems, peste masa pe care lucea roșiatic o lampă afumată, deasupra dezordinei rămase după o cină terminată. Am de gînd să mă duc și să caut un cerb cînd răsare luna, la noapte.

Almayer, stînd la masă într-o parte, cu cotul împins printre farfuriile murdare, cu bărbia în piept şi picioarele întinse drept înainte, îşi aţinti privirea pe vîrful papucilor de rafie şi, dintr-o dată, se porni pe rîs.

— Poţi să răspunzi da sau nu, în loc să scoţi sunetele astea neplăcute, remarcă Willems cu o iritare reţinută.

— Dacă aş crede o iotă din ce spui, aş face-o, răspunse Almayer, fără să-şi schimbe poziţia şi vorbind cu încetineală şi cu pauze, de parcă ar fi lăsat să-i cadă vorbele pe podea. Însă aşa cum stau lucrurile, la ce bun ? Ştii unde este arma, poţi s-o iei sau s-o laşi. Armă ! Cerb ! Prostii! Să vînezi cerb ! Ei aş ! Dumneata umbli după o gazelă, cinstite oaspete. Pentru o vînătoare ca asta îţi trebuie inele de aur pentru gleznă şi saronguri de mătase — teribilul meu vînător. Şi nu le vei avea pe gratis, crede-mă. Toată ziua printre indigeni ! Mare ajutor mai eşti pentru mine.

— Nu ar trebui să bei atît de mult, Almayer, spuse Willems ascunzîndu-şi furia printr-un ton afectat. N-ai cap. N-ai avut niciodată, pe cît pot să-mi amintesc, nici în timpurile vechi de la Macassar. Bei prea mult.

— Beau banii mei, replică Almayer, ridicînd capul repede şi aruncînd o privire mînioasă lui Willems.

Aceste două specimene ale rasei superioare se priviră cu sălbăticie timp de un minut, apoi amîndoi întoarseră capul în acelaşi clipă, ca şi cînd s-ar fi înţeles dinainte, după care se sculară amîndoi. Almayer îşi zvîrli papucii şi se căţără în hamacul său, prins de doi stîlpi de lemn ai verandei, astfel ca să simtă orice adiere a brizei, rară în sezonul uscat, iar Willems, după ce stătu nehotărît lîngă masă un timp, coborî, fără a scoate o vorbă, treptele casei şi se îndreptă prin curte către pontonul mic de lemn, unde erau legate cu frînghii scurte mai multe canoe mici şi cîteva baleniere albe, care se loveau una de alta din cauza curentului repede al rîului. Sări în cea mai mică dintre canoe, balansîndu-se cu stîngăcie, desfăcu frînghia de rafie şi dădu un brînci violent şi inutil, care era aproape să-l arunce peste bord. Cînd îşi regăsi echilibrul, canoea fusese dusă de curent cu vreo cincizeci de yarzi în josul rîului. Îngenunche pe fundul bărcii lui mici şi luptă împotriva curentului cu mişcări lungi ale vîslei. Almayer se ri-

dică în hamac, prinzîndu-și genunchii în mîini și se uită cu atenție spre rîu, cu buzele întredeschise, pînă ce deslușî silueta estompată a omului și a canoei luptînd ca să treacă din nou în sus de ponton.

— Mi-am închipuit eu că o să te duci, strigă el. Nu mai vrei să iei arma ? Hei ? mai strigă forțîndu-și vocea.

Se lăsă apoi să cadă în hamac și rîse ușor în sinea lui, pînă cînd adormi. Pe rîu, Willems, cu privirea fixată cu atenție înainte, mișca vîsla la stînga și la dreapta, nedînd nici o atenție cuvintelor care de-abia ajungeau pînă la el.

Se împliniseră trei luni de cînd Lingard îl adusese pe Willems la Sambir și plecase în grabă, lăsîndu-l în grija lui Almayer. Cei doi oameni albi nu se împăcau bine. Almayer simțea o intensă aversiune pentru oaspetele său, amintindu-și de timpurile în care amîndoi fuseseră în serviciul lui Hudig și în care Willems, avînd o funcție superioară, îl trata cu o condescendență jignitoare. Era, de asemenea invidios pentru simpatia pe care i-o arăta Lingard. Almayer se căsătorise cu o fată malaieză pe care bătrînul marinar o adoptase într-unul din accesele sale de filantropie, și deoarece căsătoria nu fusese fericită din punctul de vedere al vieții conjugale, se gîndea la averea lui Lingard ca la o compensație pentru nefericirea lui. Apariția acestui om, pentru care Lingard părea să aibă un fel de slăbiciune, îl adusese într-o stare de continuă neliniște, cu atît mai mult cu cît bătrînul marinar nu găsise de cuviință să-l pună la curent pe bărbatul fiicei lui adoptive cu cele ce i se întîmplaseră lui Willems sau să-i încredințeze intențiile sale cu privire la soarta acestui ins. Bănuitor de la început, Almayer îl descurajase pe Willems în încercările lui de a-l ajuta în treburile negustorești și apoi, cînd Willems se dăduse bătut, își făcu din acest lucru, cu o perversitate caracteristică, un motiv de a se plînge de nepăsarea lui. Politețea rece din relațiile lor, se transformă cu încetul într-o ostilitate tăcută, apoi într-o dușmănie fățișă și amîndoi așteptau cu nerăbdare reîntoarcerea lui Lingard pentru a se pune capăt situației care devenea din ce în ce mai insuportabilă. Timpul se scurgea însă cu încetineală. Willems privea răsăriturile de soare întrebîndu-se dezamăgit dacă, înainte de căderea serii, va interveni vreo schimbare în plictiseala de moarte

a vieții lui. Simțea lipsa activității comerciale, iar trecutul îi apărea acum foarte îndepărtat, ireparabil pierdut, îngropat sub ruinele succesului său apus, fără vreo posibilitate de revenire. Rătăcea nemulțumit prin curtea lui Almayer, privind de departe, fără interes, canoele din ținutul de sus descărcînd cauciuc sau trestie și încărcînd orez sau mărfuri europene, pe micul chei al lui „Lingard et Co.". Oricît de mare era întinderea terenului ce-l deținea Almayer, Willems simțea că nu era destul loc pentru el înăuntrul îngrăditurilor acelora îngrijite. Omul care, ani în șir, se obișnuise să gîndească despre el însuși că este indispensabil altora, simțea o furie înverșunată și sălbatică la gîndul că devenise de prisos și nefolositor, și la ostilitatea rece, vizibilă în fiecare privire, pe care i-o arăta singurul om alb din acest colț sălbatic al lumii. Scrîșnea din dinți cînd se gîndea la zilele pierdute, la viața lui risipită în compania nedorită a acestui zevzec, bănuitor și arțăgos. În murmurul rîului, în șoaptele neîncetate ale măreței păduri, auzea reproșuri pentru trîndăvia sa. Împrejurul său totul se mișca, se agita, trecînd pe lîngă el în goană ; chiar și pămîntul de sub picioarele sale și cerul de deasupra capului său. Indigenii din jurul lui se zbuciumau, se luptau, se zbăteau, lucrau — chiar și pentru a-și prelungi existența mizerabilă ; cu toții trăiau, trăiau ! Doar el părea lăsat în afara vieții, într-o imobilitate inutilă, umplută de o chinuitoare furie și de regret dureros.

Începu să rătăcească în jurul așezării. Sambirul s-a născut într-o mlaștină și și-a trăit începuturile într-un nămol rău mirositor. După aceea a început să înflorească. Casele s-au aglomerat pe mal ca și cum ar fi vrut să se îndepărteze de țărmul nesănătos și au pășit cu îndrăzneală spre rîu, întinzîndu-se deasupra lui într-un șir strîns de platforme de bambus ridicate pe stîlpi înalți, printre care curentul de dedesubt șușotea blînd și continuu. În întreaga așezare exista o singură cărare ce trecea prin spatele caselor de-a lungul petelor rotunde, înnegrite, care marcau locul unde își făcea focul fiecare gospodărie. De cealaltă parte cărarea era mărginită de pădurea virgină care o străjuia, de parcă ar fi vrut să provoace cu insolență pe orice trecător la dezlegarea enigmei întu-

necate a adîncurilor ei. Se făcuseră doar cîteva slabe încercări de defrișare, ici și colo, însă terenul era jos și rîul, retrăgîndu-se după revărsările anuale, lăsa de fiecare dată cîte o groapă de noroi care se micșora din ce în ce și unde bivolii, aduși de coloniștii Bugis, se tăvăleau fericiți în timpul arșiței zilei. De cîte ori trecea Willems pe cărare, oamenii indolenți, întinși pe partea umbrită a caselor, se uitau la el cu o curiozitate calmă ; femeile ocupate să înteţească focurile la care găteau îl urmăreau cu priviri mirate și timide, iar copiii fugeau țipînd înfricoșați la apariția îngrozitoare a omului cu fața albă și barba tăiată. Manifestările acestea de dezgust copilăresc și de frică îl supărau pe Willems și îi provocau sentimentul unei absurde umilințe. Căută apoi, în plimbările lui, relativa singurătate a terenurilor rudimentar defrișate, însă și bivolii sforăiau alarmați la vederea lui, se tîrau greoi din nămolul rece și, adunați într-o turmă compactă, se uitau sălbatic la el pe cînd încerca să se strecoare cît mai neobservat de-a lungul marginii pădurii. Într-o zi, la o mișcare a lui imprudentă și bruscă, întreaga turmă, lovită cu de streche, o luă la goană în josul cărării, împrăștiind focurile, făcînd femeile să fugă cu țipete ascuțite și lăsînd în urmă o dîră de oale sfărîmate, orez călcat în picioare și copii trîntiți pe jos, precum și o ceată de bărbați furioși pornită în urmărirea turmei, amenințînd cu bețele și strigînd puternic. Autorul involuntar al acestei dezordini fugi rușinat, urmărit de priviri întunecate și observații ostile și căută în grabă refugiu în tabăra lui Almayer. După aceasta nu s-a mai plimbat prin așezare.

Mai tîrziu, cînd izolarea pe care și-o impusese deveni plictisitoare, Willems lua cîte una din multele canoe ale lui Almayer și trecea peste principalul curs al rîului Pantai, în căutarea unui loc singuratic, unde să-și poată ascunde descurajarea și plictiseala. În mica sa barcă se ținea la marginea peretelui de verdeață încîlcită, în apa liniștită din apropierea malului, unde palmierii își aplecau frunzele mari deasupra capului său, ca într-o disprețuitoare compătimire pentru proscrisul rătăcitor. Ici și colo putea să vadă începutul unor cărări tăiate în verdeață și, cu ideea fixă de a ieși din raza rîului aglomerat, acosta și urma poteca îngustă și întortocheată pentru a descoperi apoi că nu

duce nicăieri decît la niște tufe spinoase dincolo de care nu se putea trece. Revenea încet, cu un gust amar de dezamăgire și tristețe fără sens, urmărit de mirosul fierbinte de pămînt, umezeală și putreziciune al pădurii care părea că-l împinge fără milă în strălucirea orbitoare a soarelui de pe rîu. Și începea din nou să vîslească cu brațe obosite pentru a căuta un nou început de cărare și a da de alte opreliști.

Cînd vîslea către punctul în care palisada Rajahului cobora către rîu, lăsînd în urmă palmierii cu frunze foșnitoare deasupra apei cafenii, apăreau pe mal copacii bătrîni, înalți, puternici, indiferenți în imensa soliditate a vieții lor care dăinuie cu secolele, nepăsători față de scurta și fugitiva viață a omului care se tîrăște anevoie printre umbrele lor, căutînd să scape de propriile sale gînduri chinuitoare. Printre trunchiurile lor noduroase, un pîrîu limpede șerpuia o bucată de vreme în panglici îngemănate, înainte de a se hotărî să se arunce în rîul repede, peste marginea malului abrupt. Acolo era o altă cărare ce părea frecventată. Willems acostă și, urmînd panglica sinuoasă a cărării, se găsi în curînd într-un loc relativ mai luminos, unde fîșiile confuze ale razelor de soare se strecurau printre crengile și frunzișul de deasupra, ajungînd pe pîrîul care sclipea într-o ușoară curbă ca o lamă de sabie înfiptă în iarba înaltă și stufoasă. Mai departe, cărarea continua îngustîndu-se din nou printre tufișuri dese. La sfîrșitul primei cotituri, Willems văzu o fulgerare de alb și negru, o scînteiere de aur ca o rază de soare rătăcită în umbră, și o arătare mai întunecată decît cea mai adîncă umbră din pădure. Se opri surprins și i se păru că aude pași ușori, din ce în ce mai ușori, care apoi se stinseră. Se uită împrejur. Iarba de pe malul rîului se agită și o umbră păru să unduiască peste vîrfurile ei tremurătoare și argintate, dinspre apă către locul unde începeau tufișurile. Și totuși nu era nici o adiere de vînt. Cineva trecuse pe acolo. Privea gînditor în timp ce unduirea se stinse cu un tremur repede sub ochii lui și iarba înaltă rămase încremenită, fără nici o tresărire, cu vîrfurile încovoiate în aerul cald și nemișcat.

Își continuă drumul împins dintr-o dată de o curiozitate redeșteptată, și pătrunse pe cărarea îngustă dintre tufi-

şuri. La următoarea cotitură a cărării întrezări din nou pentru o clipă, înaintea lui, o ţesătură colorată şi părul negru al unei femei. Grăbi pasul şi ajunse să poată vedea în întregime obiectul urmăririi sale. Femeia, care ducea două vase de bambus pline de apă, îi auzi paşii, se opri şi, aşezînd vasele jos se întoarse pe jumătate ca să se uite înapoi. Willems se opri şi el, stătu tăcut un moment, apoi porni hotărît înainte, cu pas sigur, în timp ce femeia se dădu la o parte ca să-l lase să treacă. El îşi ţinu privirea aţintită drept înainte deşi, aproape în mod inconştient, înregistră toate amănuntele acestei înalte şi graţioase apariţii. Pe cînd se apropia, femeia îşi aruncă uşor capul pe spate şi, cu un gest liber al braţului puternic şi rotund, îşi prinse părul despletit şi îl zvîrli peste umăr. În momentul următor Willems trecu pe lîngă ea, păşind rigid ca un om în transă. Îi auzi răsuflarea iute şi simţi atingerea unei priviri îndreptată asupra lui. Această privire i-a atins şi mintea şi inima într-o clipă. I se păru ceva puternic şi tulburător ca un ţipăt, tăcut şi pătrunzător ca o intuiţie. Înaintă pînă cînd trecu de ea, însă o putere nevăzută alcătuită din surpriză, curiozitate şi dorinţă, îl făcu să se întoarcă pe călcîie, imediat ce o depăşi.

Femeia îşi reluase vasele, cu intenţia de a-şi urma drumul. Mişcarea lui bruscă o opri la primul pas şi din nou îi apăru dreaptă, zveltă, în aşteptare, gata să se facă nevăzută. Deasupra, ramurile copacilor se întîlneau într-o masă de ceaţă tremurătoare, verde, prin care ploaia razelor galbene, cernute de sus, pogora pe creştetul ei, curgea în scînteieri în josul buclelor, strălucea pe faţa ei în nuanţe de metal topit şi se pierdea, scînteind, în adîncimea întunecată a ochilor care, acum larg deschişi, cu pupilele lărgite, se uitau neclintit la omul ce-i apăruse în cale. Şi Willems se uita drept la ea, cucerit de un farmec care purta în el înţelesul unei rătăciri ireparabile, odată cu acea senzaţie care începe ca o alintare şi sfîrşeşte ca o lovitură, lovitura bruscă a unei emoţii noi făcîndu-şi drum în inima omenească, redeşteptînd subit senzaţii adormite care izbucnesc într-o năvală de noi speranţe, noi temeri, noi dorinţi — şi în luptă cu vechiul tău eu.

Femeia mai făcu un pas înainte şi se opri din nou. O adiere caldă care venea dintre copaci, dar care în închi-

puirea lui Willems părea să provină din mișcarea ei, i se înfășură ca un val fierbinte în jurul trupului și îi pîrjoli obrazul cu o atingere arzătoare. Adierea îi pătrunse și în piept într-o răsuflare adîncă, ultima răsuflare adîncă a unui soldat înainte de a porni la atac, a unui îndrăgostit înainte de a lua în brațe femeia iubită ; răsuflarea care îți dă curaj să înfrunți amenințarea morții sau furtuna pasiunii.

Cine era ? De unde apăruse ? Minunîndu-se, își clinti ochii de la ea și privi în jur la copacii deși ai pădurii, care stăteau mari, liniștiți și drepți, parcă privindu-i cu respirația tăiată pe amîndoi. Fusese înșelat, respins, aproape înspăimîntat de intensitatea acestei vieți tropicale, care dorește soarele însă lucrează în întuneric, care pare să fie toată grație de culoare și formă, toată strălucire, toată zîmbete, și e de fapt numai înflorirea morții. Misterul ei pare plin de făgăduinți de bucurie și frumusețe, însă nu conține decît otravă și putreziciune. Înainte fusese înspăimîntat de o vagă senzație de pericol, însă acum, cînd contempla această viață, privirea sa părea în stare să străbată vălul fantastic de plante tîrîtoare și de frunze, să se uite dincolo de tulpinile solide, să vadă prin întunecimea de nepătruns, și astfel misterul era dezvăluit — încîntător, cuceritor, frumos. Se uită din nou la femeie. Prin lumina jucăușă dintre ei îi apăru cu contururile impalpabile ale unui vis, îi apăru în același timp atrăgătoare și strălucitoare, întunecată și inaccesibilă, un adevărat spirit al acestei țări de păduri misterioase, stînd înaintea lui cu frumusețea vagă a unei forme imprecise, ca o apariție îndărătul unui văl transparent — văl țesut din raze de soare și umbre.

Ea se apropie acum mai mult de el. Simți o ciudată neliniște în vecinătatea ei. Gînduri confuze îi treceau cu repeziciune prin minte, dezordonate, informe, supărătoare. Apoi își auzi propria-i voce întrebînd :

— Cine ești ?

— Sînt fiica orbului Omar, răspunse ea cu o voce joasă și fermă. Și dumneata, continuă ceva mai tare, dumneata ești negustorul alb — omul mare din acest loc.

— Da, spuse Willems, făcînd un efort s-o privească în ochi, da, sînt alb. Apoi adăugă, cu sentimentul că vorbește

de spre un alt om : Însă sînt un proscris al neamului din care fac parte.

Îl asculta, privindu-l grav. Prin şuviţele părului împrăştiat, faţa ei părea aidoma unei statui de aur cu ochi vii. Pleoapele grele se lăsau uşor şi, printre genele lungi, se filtra o privire piezişă : aspră, adîncă şi îngustă ca lucirea unei săbii ascuţite. Buzele îi erau nemişcate, desenînd o curbă graţioasă, însă nările dilatate, poziţia mîndră a capului pe jumătate întors dădeau întregii ei persoane expresia unei sfidări sălbatice şi duşmănoase.

O umbră trecu peste faţa lui Willems. Îşi duse mîna la gură, parcă ar fi vrut să reţină cuvintele care se cereau rostite dintr-o nevoie de nestăpînit, ca un gînd imperios ce trebuie neapărat exprimat, înfruntînd îndoiala, pericolul, frica şi chiar distrugerea.

— Eşti frumoasă, şopti el.

Ea îl cercetă din nou cu o privire care, cuprinzînd într-o scînteiere rapidă trăsăturile lui arse de soare, umerii largi, înfăţişarea dreaptă, înaltă, nemişcată, rămase în cele din urmă fixată în pămînt, la picioarele lui. Apoi surîse. În frumuseţea sumbră a feţei ei, surîsul acela era ca licărirea zorilor într-o dimineaţă furtunoasă, ca prima rază de lumină de la răsărit care străbate, firavă şi pală, printre norii întunecaţi, vestitoare a răsăritului de soare şi a tunetului.

VII

EXISTĂ ÎN VIEŢILE noastre perioade scurte care nu-şi păstrează un loc în memorie, decît ca amintirea unui sentiment. Nu ne rămîne amintirea unui gest, a unei fapte sau a unei alte manifestări exterioare a vieţii ; acestea s-au pierdut în strălucirea nefirească sau în întunecimea nefirească a unor asemenea momente. Sîntem absorbiţi în contemplarea acelui ceva încolţit înlăuntrul nostru, ceva care se bucură sau suferă, în timp ce trupul continuă să respire instinctiv, se fereşte instinctiv sau, nu mai puţin instinctiv, luptă — şi poate chiar moare. Însă moartea într-un astfel de moment este un privilegiu pen-

tru cel norocos, este o înaltă și rară favoare, o grație supremă.

Willems nu și-a amintit niciodată cum și cînd s-a despărțit atunci de Aissa. S-a trezit bînd apă tulbure din căușul mîinii, în timp ce fragila canoe era purtată de curenții din mijlocul rîului dincolo de ultimele case din Sambir. Revenindu-și în fire, i se făcu frică, dar în același timp ceva necunoscut pusese stăpînire pe inima lui, ceva neclar și puternic, care nu putea să se exprime dar căruia trebuia să i te supui. Primul său impuls a fost acela de revoltă. Nu se va mai duce niciodată acolo. Niciodată ! Privi încet în jurul lui la strălucirea lucrurilor în lumina intensă a soarelui. Ce schimbat părea totul ! Rîul era mai mare, cerul mai sus. Ce repede zbura canoea sub loviturile vîslei ! De cînd căpătase puterile a doi oameni, sau a mai mulți ? Privi în susul și în josul apei la pădurile de pe mal, cu vaga idee că, printr-o singură mișcare largă, ar fi putut să răstoarne toți copacii în rîu. Își simțea fața arzînd. Privi din nou cu o perversă senzație de plăcere, la fața nămoloasă a apei și se înfioră.

Era tîrziu cînd ajunse la casa lui Almayer, însă traversă curtea întunecată și accidentată, fără să se împiedice, fără să șovăie, mergînd ușor în radiația unei lumini interioare, invizibilă pentru ochii altora. Salutul ursuz al gazdei sale îl zgudui ca o cădere de la mare înălțime. Își luă locul la masă în fața lui Almayer și încercă să-i vorbească cu veselie lovarășului său posomorît ; cînd însă masa se sfîrși și șezură fumînd în tăcere, simți o bruscă descurajare, o oboseală în mădulare, o imensă tristețe ca după o pierdere mare și ireparabilă. Lumina se stinse și întunericul nopții pătrunse în inima sa, făcînd loc îndoielilor și ezitărilor. Simți o supărare mocnită pe el însuși și pe toată lumea. Îi venea să înjure urît și cu voce tare, să se certe cu Almayer, să facă ceva violent. Chiar fără nici o provocare, se gîndea că i-ar plăcea să sară asupra animalului acestuia mizerabil și ursuz. Se uita la el cu ferocitate, pe sub sprîncene. Almayer fuma gînditor, programînd probabil lucrul de mîine. Figura lui liniștită îi apăru lui Willems ca o ofensă de neiertat. De ce tocmai acum idiotul ăsta nu îi vorbea, acum cînd avea nevoie de un atare lucru ? În alte nopți era pus pe

flecăreală. Ce absurditate ! Şi Willems, încercînd cu greu să-şi stăpînească furia fără rost, privea fix prin fumul gros de tutun, la faţa de masă pătată.

Se retraseră devreme, ca de obicei, însă în mijlocul nopţii Willems sări din hamacul său cu un blestem înăbuşit şi coborî repede treptele spre curte. Cei doi paznici de noapte care stăteau lîngă foc, vorbind între ei cu voce scăzută şi monotonă, îşi ridicară capetele şi se uitară cu mirare la trăsăturile descompuse ale omului alb, pe cînd străbătea cercul de lumină împrăştiat de focul lor. Dispăru în întuneric şi apoi se înapoie, trecînd pe lîngă ei, fără însă ca trăsăturile feţei să arate că îşi dă seama de prezenţa lor. Păşea înainte şi înapoi, vorbind de unul singur, şi cei doi malaiezi, după o scurtă consfătuire în şoaptă, părăsiră focul pe tăcute, socotind că nu erau în siguranţă în apropierea unui om alb care se comporta într-un fel atît de ciudat. Se retraseră după colţul magaziei şi se uitară cu curiozitate, prin noapte, la Willems, pînă cînd scurtul revărsat de zori fu urmat de brusca înflăcărare a soarelui ce răsărea, şi întreprinderea lui Almayer se redeştepţă la viaţă şi la lucru.

De îndată ce putu să se strecoare neobservat în învălmăşeala de pe malul pe care începuse activitatea, Willems trecu rîul, urmînd drumul către locul unde o întîlnise pe Aissa. Se întinse jos pe iarbă la marginea pîrîului şi rămase atent la zgomotul paşilor ei. Lumina strălucitoare a zilei îşi croia drum prin deschizătura neregulată dintre ramurile înalte ale copacilor şi se scurgea apoi în jos, cu blîndeţe, printre umbrele trunchiurilor mari. Ici şi colo, cîte o rază subţire de soare atingea cu o pată aurie scoarţa zgrunţuroasă a unui arbore, scînteia pe apa săltăreaţă a pîrîului, sau se odihnea pe o frunză ce tremura detaşîndu-se pe fondul monoton verde închis. Fîşia limpede de albastru deasupra capului său era străbătută de zborul repede al păsărilor albe de orezărie, ale căror aripi fulgerau în lumina soarelui, în timp ce, prin aceeaşi fîşie, căldura se revărsa din cer, se lipea de pămîntul aburind, se rotea printre arbori şi îl învăluia pe Willems în faldurile blînde şi înmiresmate ale aerului încărcat de parfumul delicat al florilor şi de miasma acră de putregai. În această atmosferă a naturii creatoare Willems se simţea

toropit și liniștit, cuprins de uitare în ce privea trecutul și de indiferență cu privire la viitor. Amintirea reușitelor sale, a greșelilor sale, a ambițiilor sale se evaporase în această căldură care părea că face să se topească și să se scurgă din inima sa toate regretele, toată speranța, toată supărarea și toată puterea. Stătea lungit, într-o visare calmă, în adăpostul acela călduț și parfumat, gîndindu-se la ochii Aissei : amintindu-și sunetul vocii ei, tremurul buzelor ei, încruntările și zîmbetul ei.

Desigur, Aissa a venit. Pentru ea, el era ceva nou, necunoscut și străin. Era mai mare, mai puternic decît oricare alt bărbat pe care-l văzuse pînă atunci, și cu totul diferit de toți cei pe care îi știa. Făcea parte din rasa victorioasă. Cu amintirea vie a marii nenorociri a vieții ei, el îi apărea cu fascinația unui lucru mare și primejdios : a unei temeri învinse, depășite și transformate într-un obiect de joacă. Oamenii aceștia victorioși vorbesc cu glas atît de profund, privesc cu ochi atît de albaștri și reci la dușmanii lor iar ea a făcut ca glasul acela să-i vorbească încet, ca ochii aceia s-o privească tandru. Acesta era cu adevărat bărbat. Nu putea să înțeleagă tot ce-i istorisea despre viața lui, dar părțile pe care le-a înțeles le-a potrivit astfel în mintea ei încît a închegat o poveste despre un om mare în lumea lui, un om de valoare și lipsit de noroc, cu un vis cutezător și fugitiv al răzbunării împotriva vrăjmașilor lui. Avea toată puterea de atracție a vagului și necunoscutului — a neprevăzutului și a impetuozității ; a unei ființe puternice, periculoase, vii și omenești, gata să fie robită.

Și ea a simțit că era gata a fi robit. A simțit cu intuiția fără greș a unei femei primitive aflată în fața unei porniri simple. Zi după zi, pe măsură ce se întîlneau, iar ea ședea ceva mai departe, ascultînd la vorbele lui și atingîndu-l cu privirea, teama nedefinită în fața noii ei cuceriri se domoli și apoi se stinse ca amintirea unui vis, iar certitudinea deveni clară și convingătoare, vizibilă ochilor ca și cum ar fi fost ceva material, în plina lumină a soarelui. Era o bucurie adîncă, o mîndrie mare, o dulceață reală care părea să lase gustul mierei pe buzele ei. Stătea întins la picioarele ei fără să se miște, pentru că știa din primele zile ale legăturii lor cum cea mai ușoară mișcare a lui

putea să o înspăimînte și să o îndepărteze. Ședea foarte liniștit, cu toată ardoarea dorinței vibrîndu-i în voce și sclipindu-i în ochi, în timp ce trupul îi era nemișcat, ca mort. Și se uita în sus la ea, așa cum îi apărea cu capul învăluit în umbra frunzelor mari și grațioase care îi atingeau obrajii, în timp ce spicele fine ale orhideelor de un verde pal se aplecau în jos printre ramuri și se amestecau cu părul negru care îi încadra fața. Se părea că toate acele plante o revendicau, ca fiind a lor — însuflețitele și strălucitoarele flori ale acestei vieți exuberante, care, născută în întunecime, se luptă mereu să ajungă la lumina soarelui.

Cu fiecare zi ce trecea ea venea tot mai aproape. Willems îi supraveghea progresul lent — îmblînzirea treptată a acestei femei, prin cuvintele lui de dragoste. Era cîntecul monoton al măgulirii și al dorinței care, începînd de la creație, învăluie lumea ca o atmosferă și se va sfîrși numai odată cu sfîrșitul tuturor lucrurilor — cînd nu vor mai fi guri care să cînte și nici urechi care să asculte. Îi spunea că era frumoasă și seducătoare și repeta aceste cuvinte din nou și din nou : deoarece, atunci cînd le rostea, spunea tot ce era în mintea lui — exprima singurul lui gînd, singurul lui sentiment. Și observa că expresia de teamă, uimire și neîncredere dispărea de pe fața ei, odată cu trecerea zilelor ; privirea i se îndulcea și zîmbetul stăruia din ce în ce mai mult timp pe buzele ei. Zîmbetul femeii fermecată de un vis plăcut, cu ușoara exaltare a unui triumf amețitor, ascunzîndu-se în dragostea care își făcea apariția.

Cîtă vreme ea se găsea în preajma lui, nu exista nimic pe lume — pentru omul acesta fără ocupație — decît privirea și zîmbetul ei. Nimic din trecut, nimic din viitor : iar din prezent numai faptul luminos al existenței ei. Dar imediat ce ea pleca, totul se întuneca iar, și Willems rămînea slab și neajutorat, ca și cînd ar fi fost deposedat cu forța de tot ce era el însuși. El, care trăise toată viața fără nici o altă preocupare în afară de cariera lui, cu o indiferență disprețuitoare față de orice influență feminină și plin de dezgust față de bărbații care se supuneau acestei influențe ; el, atît de tare, atît de superior chiar și în greșelile lui, deveni conștient pînă la urmă că însăși

personalitatea îi era smulsă de mîna unei femei. Unde erau siguranța și mîndria inteligenței lui ? Credința în succes, înciudarea în nereușită, dorința de a-și reface soarta, certitudinea în posibilitățile sale de a realiza încă acest lucru ? Pierite. Pierite toate. Pierise tot ceea ce fusese om în el și rămăsese numai suferința inimii sale, această inimă care devenise un lucru vrednic de disprețuit : care putea să fie tulburată de o privire sau de un surîs, torturată de o vorbă, liniștită cu o promisiune.

Cînd în fine veni ziua mult dorită în care ea se lăsă să cadă în iarbă alături de el și, cu o mișcare rapidă, îi luă mîna în mîinile ei, Willems tresări dintr-odată, cu înfățișarea unui om trezit de zgomotul propriei lui case care se prăbușește peste el. Tot sîngele, toată simțirea sa, toată viața din el păreau să se scurgă în această mînă, lăsîndu-l fără vlagă, cu un fior rece, într-o stare de moliciune și prăbușire ca de pe urma unei răni mortale produsă de un glonte. Îndepărtă cu brutalitate mîna ei ca pe ceva care frige și rămase fără mișcare, cu capul căzut în piept, privind în pămînt și recăpătîndu-și cu greutate răsuflarea. Gestul său de frică sau de aparentă oroare, nu a dezamăgit-o cîtuși de puțin. Fața ei era gravă și ochii îndreptați cu severitate către el. Degetele ei îi atinseră părul la tîmple, alunecară cu o ușoară mîngîiere în josul obrazului, dezmierdară cu blîndețe capetele mustății lui lungi, și, în timp ce tremura tot sub atingerile ei, Aissa fugi cu o neașteptată iuțeală și cu un hohot de rîs limpede, în freamătul ierbii și în unduirea ramurilor tinere care se bolteau deasupra cărării, lăsînd după ea doar urma pieritoare a mișcării și a sunetului.

Willems se ridică în picioare încet, cu greutate, ca un om care poartă o povară pe umeri și se îndreptă către mal. Păstra închisă în suflet amintirea spaimei și a plăcerii lui, dar își spunea mereu, cu fermitate, că acesta trebuie să fie sfîrșitul aventurii sale. După ce și-a împins canoca în curentul apei, și-a ridicat ochii către mal și l-a privit lung și cu stăruință, de parcă s-ar fi uitat pentru ultima oară la un loc cu amintiri încîntătoare. Se îndreptă către casa lui Almayer, cu o figură concentrată și cu pasul sigur al omului care tocmai a luat o hotărîre importantă. Fața

sa era fermă și rigidă, gesturile și mișcările îi erau stăpînite și încete. Le ținea sub un strîns control. Foarte strîns. Încerca iluzia vie — vie aproape ca realitatea — că avea în pază un prizonier nesigur. Stătea în fața lui Almayer în timpul acelei cine — care a fost ultima lor masă împreună — cu o față perfect calmă și cu groaza lăuntrică de a nu scăpa cumva de sub propriul său control. Din cînd în cînd apuca marginea mesei și își strîngea dinții într-un flux de disperare paroxistică, asemenea celui care, alunecînd pe o pantă rapidă și netedă ce sfîrșește într-o prăpastie, își înfige unghiile în suprafața nesigură și se simte alunecînd fără putință de ajutorare către inevitabila pieire.

Apoi, dintr-o dată, mușchii i s-au relaxat și voința a cedat. Parcă s-a produs o fisură în capul său și acea dorință, acea idee înfrînată în timpul ultimelor ceasuri, pătrunse în creierul lui cu fierbințeala și zgomotul unui incendiu. Trebuie să o revadă ! Să o vadă imediat ! Să meargă acum ! În noaptea aceasta ! Era cuprins de regretul furios al orelor pierdute, al fiecărui moment care trece. Nu mai putea fi vorba de vreun gînd de rezistență. Totuși, cu teama instinctivă față de un fapt irevocabil, cu falsitatea înnăscută a inimii omenești, dorea să-și aibă asigurată retragerea. Niciodată nu lipsise în timpul nopții. Ce știa Almayer ? Ce va gîndi Almayer ? Mai bine să-i ceară pușca. O noapte cu lună... Să caute cerbi... Un pretext verosimil... Îl va minți pe Almayer. Ce importanță avea ! Se mințise pe el însuși în fiecare clipă a vieții lui. Și pentru cine ? Pentru o femeie. Și încă pentru așa una...

Răspunsul lui Almayer îi arătă că minciuna nu-i era de nici un folos. Orice se afla pînă la urmă. Chiar și în locul acesta. Ei bine ! Nu-i păsa. Nu-i păsa de nimic în afară de secundele pierdute. Ce-ar fi dacă ar muri așa, dintr-o dată ! Să moară înainte de a o vedea. Înainte de a putea...

Cu rîsul lui Almayer în urechi, își grăbea canoea în drumul ei piezîș de-a curmezișul curentului repede, și încerca să-și spună că se putea întoarce în orice moment. Se va duce numai să se uite la locul unde obișnuiau ei să se întîlnească, la copacul sub care era așezat cînd Aissa îi luase mîna, la colțul unde a stat ea alături de el.

Numai să se ducă pînă acolo și apoi să se întoarcă — nimic mai mult. Dar cînd bărcuța lui atinse malul, sări, uitînd să lege frînghia și canoea se ivi un moment printre tufișuri, se răsuci și dispăru din vedere înainte ca el să fi avut timpul să sară în apă și să o prindă. La început a fost ca lovit de trăsnet. Acum nu mai putea să se întoarcă dacă nu se ducea la oamenii Rajahului să-și procure o barcă și vîslași — iar drumul către tabăra lui Patalolo trecea pe la casa Aissei.

Înaintă pe cărare cu ochii avizi și pașii șovăitori ai unui om care urmărește o fantomă și, cînd se găsi într-un loc unde o cărare îngustă se bifurca la stînga către lumișul lui Omar, se opri cu o expresie de atenție încordată pe față, ca și cum ar fi ascultat o voce îndepărtată, vocea destinului său. Era un sunet nearticulat, însă plin de înțeles ; și, urmărindu-l, se produse o rupere și o sfîșiere în pieptul său. Își răsuci degetele, iar articulațiile mîinilor îi trosniră. Pe frunte, năduşeala apăruse în picături mici și strălucitoare. Se uita în jurul lui cu o privire rătăcită. Deasupra masei întunecate și fără formă a lăstărișului pădurii se ridicau vîrfurile copacilor cu ramurile lor înalte și frunzele ce se profilau negre pe cerul pal — cu frînturi de noapte plutind pe raze de lună. De sub picioarele lui, din pămîntul înfierbîntat, se înălțau aburi calzi. În jurul său, o liniște deplină.

Se uita în jur după ajutor. Această liniște, această nemișcare a lumii înconjurătoare îi păru o mustrare rece, un refuz neînduplecat, o crudă nepăsare. Nu exista siguranță în afara lui însuși, iar în el însuși nu găsea refugiu ; găsea numai chipul acestei femei. Avu un moment de luciditate — acea crudă luciditate, care se revelează o dată în viață chiar și celor cu mintea întunecată. O curioasă revelație a slăbiciunii, a lipsei de logică, a obișnuitei orbiri a pornirilor omenești ! Părea să vadă ce se petrecea cu el și era îngrozit de cele ce vedea. El, un om alb ! Un om al ambiției practice a cărui gravă greșeală a fost o mică lipsă de judecată și o prea mare încredere în spiritul de dreptate al neamului său. Această femeie era destul de sălbatică și... Încercă să-și spună că lucrul era acum fără importanță. Fără importanță. Efortul era zadarnic. Ideea de a ajunge partenerul lui Hudig se

mistuise, iar acum sentimentul că Willems cel deștept se mistuia și el i se impunea fără milă. Noutatea senzațiilor pe care pînă atunci nu le experimentase nici în cea mai mică măsură, dar pe care le disprețuise fără a le cunoaște, de pe poziția sa de om civilizat, i-a distrus curajul. Era dezamăgit de el însuși. Îi părea că puritatea nepătată a vieții sale, a rasei sale, a civilizației sale erau încredințate unei ființe sălbatice. Nu-și spunea cu claritate toate acestea, însă avea ideea că se rătăcise printre lucrurile lipsite de formă, periculoase și înfiorătoare. Luptă cu simțămîntul unei înfrîngeri sigure — își pierdu echilibrul — căzu pe spate, în întuneric. Cu un strigăt slab și o ridicare a brațelor abandonă lupta așa cum o abandonează un înotător obosit : pentru că barca umplută cu apă îi dispare de sub picioare, pentru că noaptea e întunecoasă și țărmul e departe — pentru că moartea e mai bună decît lupta pentru viață.

Partea a doua

I

LUMINA ŞI CĂLDURA cădeau peste aşezare, peste locurile defrişate şi peste rîu, de parcă ar fi fost aruncate de o mînă furioasă. Pămîntul zăcea tăcut, liniştit şi strălucitor sub avalanşa de raze arzătoare care anihilase toate sunetele şi toate mişcările, înmormîntase toate umbrele, oprise toate respiraţiile. Nici o fiinţă vie nu îndrăznea să înfrunte seninătatea cerului fără nori, nu îndrăznea să se revolte împotriva persecuţiei acestei măreţe şi crude străluciri a soarelui. Forţă şi hotărîre, trup şi suflet erau la fel de neajutorate şi încercau să se ascundă de revărsarea de foc din cer. Numai fluturii fragili, copiii fără frică ai soarelui, capricioşii tirani ai florilor, zburau cu îndrăzneală în aer liber şi umbrele lor mărunte se roteau în roiuri peste florile aplecate, alergau peste iarba ofilită şi alunecau peste pămîntul uscat şi crăpat. Nici un glas nu se făceau auzit în această amiază fierbinte, în afară de murmurul uşor al rîului care se grăbea, în unde şi învolburări, valurile lui mici fugărindu-se unul pe altul în cursa lor veselă, către adîncurile primitoare, către refugiul rece al mării.

Almayer dăduse drumul lucrătorilor săi pentru pauza de amiază şi, urcîndu-şi fetiţa pe umeri, alerga prin curte, îndreptîndu-se către umbra verandei casei sale. Aşeză copilul somnoros în balansoar, pe o pernă pe care o luă din hamacul lui şi rămase un timp uitîndu-se în jos către ea cu o privire duioasă şi gînditoare. Copilul obosit şi încălzit se agita, ofta, şi se uita în sus la el cu o expresie învăluită de oboseala somnului. Luă de la uşă un evantai confecţionat dintr-o frunză de palmier ruptă, şi începu să facă vînt deasupra feţei mici şi îmbujorate. Pleoapele ei clipiră des şi Almayer zîmbi. Ca răspuns, un zîmbet

lumină pentru o clipă ochii întunecaţi ai fetiţei şi formă o gropiţă pe conturul pur al obrazului ei ; apoi pleoapele îi căzură dintr-o dată, răsuflă adînc printre buzele întredeschise şi se cufundă în somn profund înainte ca zîmbetul uşor să-i fi dispărut de pe faţă.

Almayer se îndepărtă încet, luă unul din scaunele de lemn şi, aşezîndu-l lîngă balustrada verandei, se lăsă pe el cu un oftat de uşurare. Îşi rezemă coatele pe balustradă şi, sprijinindu-şi bărbia în mîinile împreunate, privi absent la rîu, la dansul luminii soarelui peste apa curgătoare. Încet, încet, pădurea de pe malul îndepărtat se făcu mai mică, ca şi cînd s-ar fi scufundat sub nivelul rîului. Contururile se ondulau, se subţiau, se dizolvau în aer. Înaintea ochilor săi se afla acum un spaţiu de albastru ondulat — un cer mare şi gol devenind, în unele momente, întunecat... Unde era lumina soarelui ?... Se simţea liniştit şi fericit ca şi cum o mînă blîndă şi invizibilă i-ar fi ridicat de pe suflet greutatea trupului. În alt moment i se părea că pluteşte într-o lumină intensă şi rece unde nu se aflau asemenea lucruri ca memoria sau suferinţa. Un deliciu. Ochii i se închiseră — se deschiseră — se închiseră din nou.

— Almayer !

Cu o tresărire bruscă a întregului trup îşi îndreptă spatele, apucînd marginea balustradei cu amîndouă mîinile şi clipi prosteşte.

— Ce ? Ce-i asta ? murmură el uitîndu-se în jur nehotărît.

— Aici ! Aici jos, Almayer !

Ridicîndu-se pe jumătate în scaun, Almayer privi peste balustradă la picioarele verandei şi căzu înapoi fluierînd uşor a mirare.

— O stafie, pe cuvînt ! exclamă încet.

— Vrei să mă asculţi ? continuă vocea răguşită din curte. Pot să vin sus, Almayer ?

Almayer se sculă şi se aplecă peste marginea balustradei.

— Să nu îndrăzneşti ! spuse cu o voce stăpînită, însă clară. Să nu îndrăzneşti ! Aici doarme copilul. Nu vreau să te aud şi nici să-ţi vorbesc.

— Trebuie să mă asculţi ! E vorba de ceva important.

— Desigur nu pentru mine.

— Ba da ! Pentru tine ! Foarte important !

— Ai fost întotdeauna un impostor, spuse Almayer după o scurtă tăcere, pe un ton indulgent. Întotdeauna ! Îmi aduc aminte de timpurile din trecut. Unii obișnuiau să spună că nu te întrece nimeni în inteligență — pe mine însă nu m-ai păcălit. Nu în totul. Niciodată nu am avut încredere deplină în tine, domnule Willems !

— Recunosc superioritatea inteligenței tale, replică Willems de jos, cu o nerăbdare plină de dispreț. Dacă m-ai asculta, ai da o nouă dovadă de deșteptăciune. O să-ți pară rău dacă nu mă asculți.

— Oh, caraghios mai ești ! spuse Almayer în bătaie de joc. Bine, vino sus ! Să nu faci zgomot. Mai capeți vreo insolație acolo jos și mori în pragul meu. Nu am nevoie aici de o tragedie. Hai, vino !

Înainte de a-și sfîrși vorba, capul lui Willems apăru deasupra nivelului dușumelii, apoi umerii lui se iviră treptat și, în cele din urmă, se opri în picioare în fața lui Almayer — un spectru de mascaradă al celui ce fusese odinioară adevăratul om de încredere al celui mai bogat comerciant din insule. Haina îi era murdară și ruptă. Mai jos de piept era îmbrăcat într-un sarong uzat și decolorat. Își aruncă pălăria, descoperindu-și părul lung și încîlcit care se lipea în smocuri pe fruntea asudată și îi cădea peste ochii care luceau adînciți în orbite, ca ultimele scîntei ale tăciunilor negri rămași de la un foc stins. Mîna pe care o întindea către Almayer era foarte nesigură. Gura lui, altădată fermă, era moleșită din cauza suferinței sufletești și a epuizării fizice. Era în picioarele goale. Almayer îl examina în liniște și pe îndelete.

— Ei bine ! spuse în cele din urmă, fără să ia mîna întinsă, care căzu încet.

— Am venit, începu Willems.

— Asta văd și eu, îl întrerupse Almayer. Puteai să mă scutești de asemenea cinste și n-aș fi fost nefericit. Ai fost plecat cinci săptămîni, dacă nu mă înșel. Mi-a mers foarte bine fără tine — și acum ești aici — o apariție deloc plăcută.

— Lasă-mă să vorbesc, lasă-mă ! exclamă Willems.

— Nu striga așa ! Te crezi în pădure cu... prietenii tăi ? Aici e o casă de om civilizat. A unui om alb. Înțelegi ?

— Am venit, începu Willems din nou. Am venit pentru binele tău și al meu.

— Arăți ca și cînd ai fi venit pentru o masă bună, interveni Almayer care nu se putea stăpîni, în timp ce Willems dădu din mînă cu un gest descurajat. Nu-ți dau destul de mîncare, continuă Almayer cu un ton de ușoară ironie, acele — cum să le spun — acele noi rude ale tale ? Ticălosul acela bătrîn și orb trebuie să fie încîntat de compania ta. Știi, ăsta a fost cel mai mare șef și ucigaș de pe aceste mări. Spune ! Vă faceți confidențe ? Spune-mi, Willems, ai omorît pe cineva în Macassar sau ai furat numai ?

— Nu-i adevărat ! exclamă Willems, înfierbîntat. Am împrumutat numai... Toți au mințit ! Eu...

— St... st... sîsîi Almayer, arătînd spre copilul adormit. Așadar ai furat, continuă cu o exaltare stăpînită. Socoteam eu că a fost ceva de felul acesta. Și acum, aici, furi din nou.

Pentru prima dată Willems își ridică ochii spre fața lui Almayer.

— Oh ! Nu am vrut să spun că furi de la mine. Nu-mi lipsește nimic, spuse Almayer, cu o grabă batjocoritoare. Dar fata asta ! Ei bine ! Ai furat-o. Nu ai plătit-o bătrînului. Ea nu-i mai este de folos acum, nu-i așa ?

— Încetează cu astea, Almayer !

Ceva din tonul lui Willems îl făcu pe Almayer să tacă. Se uită atent la omul din fața lui și nu putu să nu se lase impresionat de felul în care arăta.

— Almayer, continuă Willems, ascultă-mă ! Dacă ești o ființă omenească, mă vei asculta. Sufăr îngrozitor — și din pricina ta.

Almayer își ridică sprîncenele.

— Într-adevăr ! Cum ? Aiurezi ! adăugă el, nepăsător.

— Oh ! Nu știi, murmură Willems. Ea a plecat. A plecat, repetă el cu voce sfîșietoare, a plecat acum două zile.

— Nu ! exclamă Almayer surprins. Plecată ? Încă nu am aflat vestea asta. Izbucni într-un rîs stăpînit. Nostim lucru ! S-a și săturat de tine ? Știi, asta nu-i spre lauda ta, superiorul meu compatriot.

Willems — ca și cînd nu l-ar fi auzit — stătea rezemat de unul din stîlpii verandei și privea dincolo de rîu.

— La început, șopti el visător, viața mea a fost ca o viziune a paradisului — sau a infernului ; nu știu care. De cînd a plecat însă, știu ce-i pierzania, ce-i întunecimea. Știu ce înseamnă să fii sfîșiat de viu în bucăți. Asta-i ce simt !

— Poți să vii și să locuiești din nou la mine, răspunse Almayer calm. În definitiv, Lingard — pe care îl consider un tată și pe care îl respect ca atare — te-a lăsat în grija mea. Ți-a plăcut să pleci. Foarte bine. Acum vrei să vii înapoi. Fie și așa. Eu nu îți sînt prieten. Ceea ce fac, fac numai pentru căpitanul Lingard.

— Să vin înapoi ? repetă Willems, nervos. Să vin înapoi la tine și s-o părăsesc ? Crezi că sînt nebun ? Fără ea ! Omule ! Din ce ești făcut ? Închipuie-ți numai că ea trăiește, respiră, se mișcă, fără ca eu s-o pot vedea. Sînt gelos pe vîntul care adie în jurul ei, pe aerul pe care îl respiră, pe pămîntul care se bucură de atingerea piciorului ei, pe soarele care acum se uită la ea, în timp ce eu... Nu am văzut-o de două zile ! De două zile !

Intensitatea sentimentelor lui Willems îl mișcă oarecum pe Almayer, însă afectă un căscat bine studiat.

— Mă plictisești, murmură el. De ce nu te duci după ea, în loc să vii aici ?

— Într-adevăr, de ce ?

— Nu știi unde este ? Nu poate fi prea departe. Nici o barcă indigenă nu a părăsit rîul în ultimele două săptămîni.

— Nu ! nu e prea departe — am să-ți spun unde este. E în tabăra lui Lakamba.

Și Willems își fixă privirea cu fermitate pe figura lui Almayer.

— Pfiu ! Patalolo nu m-a înștiințat. Curios lucru, spuse Almayer gînditor. Îți este teamă de banda aceea ? adăugă după o scurtă pauză.

— Mie — să-mi fie teamă ?

— Atunci grija pentru demnitate te oprește să o urmezi acolo, prietenul meu cu suflet nobil ? întrebă Almayer cu o solicitudine ironică. Ce frumos din partea ta !

Urmă o scurtă tăcere. Apoi Willems vorbi liniștit :

— Ești un prost ! Tare ți-aș trage un picior în fund !

— Nu mă sperii, răspunse Almayer, nepăsător, eşti prea slab pentru asta. Arăţi mort de foame.

— Nu cred să fi mîncat ceva în ultimele două zile, poate chiar mai demult, nu-mi amintesc. N-are importanţă. Mă mistuie un foc interior, spuse Willems posomorît. Uite ! şi dezgoli un braţ acoperit de cicatrice proaspete. M-am muşcat singur, ca să uit în durerea asta de focul care mă mistuie aici ! Îşi izbi violent pieptul cu pumnul, se clătină sub propria-i lovitură, căzu pe un scaun care era aproape şi închise încet ochii.

— Dezgustător spectacol ! spuse Almayer, distant. Ce a putut să vadă tatăl meu în tine ? Valorezi cît un morman de gunoaie.

— Tu vorbeşti aşa ? Tu care ţi-ai vîndut sufletul pentru cîţiva guldeni, murmură Willems, plictisit, fără să deschidă ochii.

— Nu numai pentru cîţiva, spuse Almayer cu o grabă instinctivă, şi se opri încurcat pentru un moment. Îşi reveni însă repede şi continuă : Însă tu — tu l-ai aruncat pe-al tău pentru nimic, l-ai azvîrlit sub picioarele acestei afurisite femei sălbatice, care a şi făcut din tine ceea ce eşti şi care, într-un fel sau altul, o să te ucidă foarte curînd, cu dragostea sau cu ura ei. Ai vorbit chiar acum de guldeni. Presupun că te-ai referit la banii lui Lingard. Ei bine, am vîndut orice şi la orice preţ, dar nu m-am gîndit niciodată că tocmai tu — tu dintre toţi oamenii — ai să vii şi ai să-mi strici socotelile. Totuşi mă simt în siguranţă. Chiar tata, chiar căpitanul Lingard, nu te-ai atinge acum nici cu cleştele ; şi nici cu capătul unei prăjini de cinci picioare...

Vorbea agitat, fără contenire şi, oprindu-se brusc, îl privi aspru pe Willems şi răsuflă cu putere pe nas într-un acces de ură întunecată. Willems îl privi neclintit pentru un moment, apoi se ridică :

— Almayer, spuse el cu hotărîre. Vreau să mă fac negustor în locul ăsta.

Almayer dădu din umeri.

— Da. Şi tu ai să mă ajuţi să-mi întemeiez negoţul. Am nevoie de o casă, de mărfuri şi poate de nişte bani. Îi cer de la tine.

— De altceva nu mai ai nevoie ? Poate de haina mea ? și aici Almayer își desfăcu nasturii de la jachetă — de casa mea sau de cizmele mele ?

— În definitiv este firesc — continuă Willems fără să-i dea atenție lui Almayer — este firesc ca ea să aștepte avantaje care... și atunci aș putea să închid gura ticălosului ăluia bătrîn și atunci...

Se opri, cu fața strălucind în lumina ușoară a unui entuziasm visător și își îndreptă ochii în sus. Cu figura sa slabă și înfățișarea ruinată, arăta ca un ascet din ținuturi sălbatice, care găsește răsplata pentru o viață de abnegație în revelația unei străluciri orbitoare. Continuă cu un murmur plin de pasiune :

— Și atunci o s-o am toată pentru mine, departe de lumea ei... toată pentru mine... sub influența mea... o s-o învăț să se poarte în lume... s-o modelez... s-o ador... s-o fac blîndă... s-o... Oh ! Ce fericire ! Și apoi — apoi să plecăm în vreun loc îndepărtat unde, despărțită de toți cei pe care îi cunoaște, eu voi deveni întreaga ei lume ! Întreaga ei lume !

Expresia feței i se schimbă brusc. Ochii îi rătăciră un timp apoi deveniră ficși dintr-o dată.

— Îți voi înapoia fiecare centimă, desigur, spuse cu tonul omului de afaceri și cu ceva din vechea lui siguranță, din vechea lui încredere în sine. Fiecare centimă ! Nu am nevoie să mă amestec în afacerile tale. Îi voi înlătura pe micii negustori indigeni. Am ideile mele — dar nu asta interesează acum. Și căpitanul Lingard va fi de acord, sînt sigur. În definitiv este vorba de un împrumut și eu îți voi sta la dispoziție. În clipa de garanție.

— Ah ! Căpitanul Lingard va fi de acord ! Va fi... Almayer se înecă.

Ideea că Lingard va face ceva pentru Willems îl înfuria. Fața îi era congestionată. Se bîlbîi rostind cuvinte insultătoare. Willems îl privea cu răceală.

— Te asigur, Almayer, spuse el cu blîndețe, că am motive temeinice pentru a-ți cere acest răspuns.

— Afurisita ta nerușinare !

— Crede-mă, Almayer, poziția ta aici nu este atît de sigură pe cît ți-o poți închipui. Aici, un rival fără scrupule

ți-ar distruge negoțul în mai puțin de un an. Ar însemna ruina. Absența prelungită a lui Lingard le dă curaj unor anumiți indivizi. Știi ? Am auzit multe în ultimul timp. Mi-au făcut propuneri... Tu ești foarte singur aici. Nici în Patalolo nu poți avea încredere.

— La naiba cu Patalolo. Eu sînt stăpîn în acest loc.

— Dar, Almayer, nu vezi că...

— Ba da, văd. Văd un nerod ascuns, întrerupse Almayer cu violență. Care este înțelesul amenințărilor tale ? Nu crezi că și eu știu cîte ceva ? Aia urzesc intrigi de ani întregi și nimic nu s-a întîmplat. Arabii dau tîrcoale în jurul acestui rîu de ani de zile — și eu încă sînt singurul negustor aici ; stăpînul de aici. Îmi aduci o declarație de război ? Atunci asta pornește numai din partea ta. Îi cunosc pe toți ceilalți dușmani ai mei. Ar trebui să te împușc. Totuși, nu meriți să stric pulberea și glonțul. Ar trebui să fii stîrpit cu un băț — așa cum se face cu un șarpe.

Vocea lui Almayer deșteptă fetița, care se ridică pe pernă plîngînd strident. Se repezi la balansoar, luă copilul în brațe, veni înapoi orbește, se împiedică de pălăria lui Willems care rămăsese pe podea, și îi făcu vînt cu piciorul în josul scărilor.

— Cară-te de aici ! Cară-te ! strigă el.

Willems mai făcu o încercare să vorbească, însă Almayer îl împiedică urlînd mai departe.

— Ieși ! Ieși ! Ieși ! Nu vezi că sperii copilul, sperietoare ce ești ! Taci, taci, draga mea, continuă adresîndu-se fetiței și liniștind-o, în timp ce Willems cobora încet treptele. Nu. Nu plînge ! Omul rău pleacă. Uită-te. Îi este teamă de tăticul tău. Este un om rău și murdar. Nu mai vine înapoi niciodată. O să locuiască în păduri și niciodată nu o să mai vină aproape de fetița mea. Dacă vine, tăticu o să-l omoare — așa ! Lovi cu pumnul în marginea balustradei ca să-i arate cum îl va omorî pe Willems, și, cocoțînd pe umeri copilul împăcat, îl ținu așa cu o mînă, cealaltă îndreptîndu-se către chipul vizitatorului său, care se retrăgea.

— Uită-te cum fuge, scumpa mea, spuse el convingător. Nu e caraghios ? Strigă după el „Porcule !". Scumpa mea, hai, strigă și tu după el.

Seriozitatea feței ei se topi în gropițe. Sub genele lungi, strălucind sub roua lacrimilor proaspete, ochii mari ai fetiței scînteiau și se roteau vesel. Cu o mînă apucă părul lui Almayer în timp ce pe cealaltă o flutura cu voioșie și striga cu toată puterea ei, într-o notă limpede, dulce și distinctă ca ciripitul unei păsări :

— Porcule ! Porcule ! Porcule !

II

UN SUSPIN SUB ALBASTRUL strălucitor, o înfiorare a mării somnoroase, un curent rece ca și cînd o ușă ar fi fost deschisă în fața spațiilor înghețate ale universului și, cu un freamăt al frunzelor, cu o aplecare a ramurilor, cu un tremur al crengilor subțiri, briza mării lovi coasta, se grăbi în sus pe rîu, trecu pe lîngă malurile largi, și călători mai departe ondulînd ușor apa întunecată, în șoapta crengilor, în foșnetul frunzelor pădurii trezite. În tabăra lui Lakamba, suflarea brizei a prefăcut roșul închis al unor tăciuni pe cale să se stingă, într-o strălucire pală ; și sub atingerea ei, spiralele zvelte și drepte de fum care se ridicau din focurile aprinse începură să se legene, să se unduiască și să se învolbureze, umplînd amurgul din pîlcurile de copaci umbroși cu mirosul aromatic de lemn ars. Oamenii care moțăiseră la umbră în timpul orelor de arșiță ale după amiezii, se treziră și tăcerea din marea curte fu tulburată de murmurul șovăitor al glasurilor încă adormite, de accese de tuse și căscaturi, din cînd în cînd de cîte un hohot de rîs, de o salutare, de un nume rostit cu voce tare sau de o glumă povestită ușor și tărăgănat. Grupuri mici se chirceau pe călcîie în jurul focurilor slabe și zumzetul monoton al convorbirilor umplu așezarea. Convorbiri de oameni simpli, stăruitoare, hotărîte, repetîndu-se în silabe dulci, în tonurile muzicale ale povestirilor nesfîrșite ale oamenilor acestora din păduri și de pe mare, care pot vorbi cea mai mare parte a zilei și toată noaptea ; care nu epuizează niciodată un subiect și niciodată nu sînt în stare să clarifice o chestiune. Pentru ei această vorbire con-

tinuă este poezie, pictură și muzică, toată arta, toată istoria ; singura lor realizare, singura lor superioritate, singura lor distracție. Povestirile din jurul focurilor de tabără, care vorbesc despre vitejie și șiretenie, de întîmplări stranii și ținuturi îndepărtate, de noutățile de ieri și de mîine. Povestirile despre cei morți și cei vii, despre cei care au luptat și cei care au iubit.

Lakamba ieși pe terasa din fața casei sale, transpirat, pe jumătate adormit și posomorît și se așeză într-un fotoliu de lemn la umbra streașinei de deasupra. Prin intrarea întunecată putea să audă ciripitul ușor al femeilor sale, ocupate în jurul războaielor la care țeseau modelul împestrițat al sarongului său de gală. La dreapta și la stînga lui, pe podeaua flexibilă de bambus, acei dintre oamenii lui de încredere cărora descendența distinsă, îndelungata fidelitate sau serviciul făcut cu credință le dăduse privilegiul de a folosi casa șefului, dormeau pe rogojini sau se ridicaseră, frecîndu-și ochii, în timp ce alții, mai treji, adunaseră destulă energie ca să întindă pe un covoraș fin o tablă de șah cu pătrățele, grunduită cu argilă roșie, și se gîndeau adînc la mișcările ce urmau să le facă. Deasupra jucătorilor întinși cu fața în jos și rezemați într-un cot, absorbiți de meditația asupra jocului, în timp ce tălpile picioarelor li se mișcau încoace și încolo, se înălța ici colo statura cîte unui spectator atent, uitîndu-se în jos cu mult interes, însă fără pasiune. Pe marginea terasei, un rînd de sandale de piele stătea aranjat cu grijă și bine aliniat, iar pe rampa de lemn erau rezemate vergile subțiri ale sulițelor aparținînd acestor jucători, lamele late, din oțel închis la culoare, lucind aproape negre în lumina roșietică a apusului de soare care se apropia.

Un băiat de vreo doisprezece ani — slujitorul personal al lui Lakamba — se așeză pe călcîie la picioarele stăpînului său și îi întinse o cutie de argint. Lakamba luă cutia încet, o deschise, și, scoțînd o bucată de frunză verde, puse în ea un pic de lămîie, o bucățică de gambier [1], puțină nucă de areca și înfășură totul cu o răsucire îndemînatică.

[1] Substanță astringentă obținută dintr-o plantă orientală — *Uncaria gambier.* (N. tr.)

Se opri cu frunza în mînă, îi păru că-i lipseşte ceva, întoarse cu încetineală capul într-o parte şi în cealaltă, ca un om cu gîtul înţepenit, şi izbucni cu o voce groasă şi indispusă :

— Babalatchi !

Jucătorii îşi ridicară capetele repede şi apoi îşi coborîră din nou privirile. Oamenii aflaţi în picioare tresăriră neliniştiţi ca şi cînd ar fi fost străpunşi de sunetul glasului şefului. Cel mai apropiat de Lakamba repetă după un timp chemarea, pe deasupra balustradei către curte. Se produse o mişcare de capete a acelor de jos, de la focuri, şi strigătul se tîrî pe deasupra împrejmuirii, în tonuri melodioase. Bătaia pisăloagelor de lemn cu care se decortica orezul pentru cină se opri pentru un moment şi numele lui Babalatchi răsună din nou ascuţit, rostit de guri de femei, pe diferite tonalităţi. O voce îndepărtată strigă ceva — alta, mai aproape, repetă. Se produse apoi un scurt tumult care se stinse dintr-o dată. Primul care strigase se întoarse către Lakamba, spunînd cu nepăsare :

— Este cu orbul Omar.

Buzele lui Lakamba se mişcară fără să se audă ceva. Omul care vorbise se lăsă din nou absorbit de jocul ce continua la picioarele sale şi şeful — ca şi cînd ar fi uitat dintr-o dată totul — rămase cu o faţă indiferentă în mijlocul slujitorilor tăcuţi, înclinat rigid în fotoliul său, cu mîinile înţepenite pe rezemătoare şi genunchii despărţiţi, cu ochii lui mari şi congestionaţi clipind cu gravitate, ca şi cînd ar fi fost orbit de vidul acela nobil din mintea lui.

Babalatchi se dusese să-l vadă pe bătrînul Omar, tîrziu, după-amiază. Nevoia de a manevra cu grijă susceptibilităţile vechiului pirat şi de a menaja cu abilitate pornirile violente ale Aissei îl absorbea făcîndu-l să lase la o parte orice alte preocupări ; îl împiedica să fie mereu prezent pe lîngă şeful şi protectorul său, ba chiar îi tulburase somnul în ultimele trei nopţi, aşa cum soţia lui — un dar din partea lui Lakamba — remarcase, nu o singură dată, cu o volubilitate pătrunzătoare şi plină de reproş. În ziua în care a părăsit propria sa colibă de bambus — aşezată printre celelalte din tabăra lui Lakamba — inima i s-a strîns de nelinişte şi îndoială în privinţa reuşitei

intrigii lui. Mergea încet, cu aerul său indiferent față de locurile în care se găsea, ca și cînd nu și-ar fi dat seama că multe priviri somnoroase îl urmăreau din toate părțile curții, în timp ce înainta către portița de la capătul de sus. Această portiță dădea într-o împrejmuire separată în care o casă destul de mare, construită din scînduri, fusese pregătită din ordinul lui Lakamba pentru găzduirea lui Omar și a Aissei. Era o locuință de un tip superior, care fusese destinată consilierului său celui mai însemnat — ale cărui calități, după cum gîndea Lakamba, meritau asemenea onoare. Însă după consultările dintre ei în luminișul pustiu — cînd Babalatchi dăduse la iveală planul său — amîndoi s-au înțeles ca noua casă să fie întrebuințată la început pentru a-i adăposti pe Omar și Aissa, după ce vor fi fost convinși să părăsească așezarea Rajahului sau după ce vor fi fost răpiți — așa după cum s-ar fi putut să se întîmple. Pe Babalatchi nu l-a supărat cîtuși de puțin amînarea mutării sale în casa de onoare, pentru că folosirea locuinței prezenta multe avantaje pentru o realizare cît mai liniștită a planurilor sale. Era oarecum izolată, avînd o îngrădire proprie și această îngrădire comunica, de asemenea, cu curtea separată din spatele reședinței lui Lakamba — un loc rezervat pentru gospodăria femeiască a șefului. Singura comunicație cu rîul avea loc prin curtea mare din față, întotdeauna plină de oameni înarmați și priviri vigilente. În spatele întregului grup de clădiri se întindea terenul plat al defrișărilor pentru orezării, care la rîndul lui era închis de zidul de păduri neatinse, cu lăstărișul atît de des și de încîlcit încît nimic, în afară de glonț — și acela tras din imediată apropiere — nu putea să pătrundă acolo, pe o bună distanță.

Babalatchi se strecură încetișor pe portiță și, închizînd-o, legă cu grijă închizătoarele de trestie. În fața casei era un petic pătrat de pămînt bine bătătorit, devenit neted ca asfaltul. Un trunchi mare, proptit, un gigant lăsat intenționat acolo în timpul lucrărilor de defrișare, se ridica în spațiul limpede ca un baldachin de ramuri noduroase și frunze groase și întunecate. La dreapta — și la mică distanță de casa mare — o colibă mică de trestie, acoperită cu rogojini, fusese ridicată anume pentru

înlesnirea lui Omar căruia, fiind orb și infirm, îi venea greu să urce podețul de scînduri ce ducea la locuința cea mare, clădită pe stîlpi scurți și cu o verandă neacoperită. În imediata apropiere a trunchiului de copac și în fața intrării colibei, focul gospodăriei își scăpăra tăciunii în mijlocul unui cerc mai larg de cenușă albă. O femeie bătrînă — o oarecare rudă umilă a uneia dintre nevestele lui Lakamba, care fusese rînduită s-o servească pe Aissa — ghemuită pe călcîie în fața focului, își ridică ochii încețoșați ca să se uite cu indiferență la Babalatchi, pe cînd acesta înainta repede prin curte. Babalatchi cuprinse curtea cu o privire pătrunzătoare a singurului său ochi și, fără să se uite în jos la bătrînă, murmură o întrebare. În tăcere, femeia întinse un braț tremurător și uscat către colibă. Babalatchi făcu cîțiva pași spre intrare, însă se opri afară în soare :

— O ! *tuan* Omar, Omar *besar*. Sînt eu, Babalatchi !

Dinăuntrul colibei se auzi un geamăt ușor, o tuse și un mormăit nedeslușit în tonurile întrerupte ale unui plîns slab. Încurajat de jalnicele semne de viață din colibă, Babalatchi intră și, după un timp, ieși conducîndu-l cu mare luare-aminte pe orbul Omar, care îl urma ținîndu-și amîndouă mîinile sprijinite pe umerii lui. Sub copac se găsea un scaun rudimentar și Babalatchi îl conduse acolo pe bătrînul său șef, care se așeză cu un oftat de ușurare și se rezemă obosit de trunchiul scorțos. Razele soarelui care apunea, pătrunzînd pe sub crengile întinse, rămîneau fixate asupra personajului acestuia îmbrăcat în alb, stînd cu capul înclinat pe spate într-o poștură de demnitate gravă, asupra mîinilor subțiri care se mișcau neliniștite și asupra feței lipsite de expresie, cu pleoapele căzute pe globurile distruse ale ochilor. O față cu imobilitatea unei figuri de ghips îngălbenită de vreme.

— Soarele este aproape de asfințit ? întrebă Omar cu o voce plictisită.

— Foarte aproape, răspunse Babalatchi.

— Unde mă aflu ? De ce am fost luat din locul pe care îl știam, unde eu, orb, puteam să mă mișc fără teamă. Este întocmai ca noaptea neagră pentru cei care văd. Și soarele este aproape să apună și eu nu i-am auzit pașii

de azi-dimineaţă. De două ori o mînă străină mi-a dat astăzi mîncarea. De ce ? De ce ? Unde este ea ?

— E în apropiere, spuse Babalatchi.

— Şi el ? continuă Omar, cu o bruscă asprime şi cu o voce alterată. Unde este el ? Nu-i aici. Nu-i aici ! repetă, întorcînd capul într-o parte şi în alta ca şi cum ar fi încercat să vadă ceva.

— Nu ! Acum nu este aici, spuse Babalatchi ca să-l liniştească. Apoi, după o pauză, adăugă cu voce scăzută : Însă o să se-ntoarcă în curînd.

— O să se întoarcă. O, vicleanul ! O să se întoarcă ? L-am blestemat de trei ori, exclamă Omar, cu o uşoară violenţă.

— El este blestemat, fără îndoială, consimţi Babalatchi împăciuitor — şi totuşi în curînd va fi aici.

— Tu eşti şiret şi n-ai credinţă. Ţi-am dat mărire. Erai noroi sub picioarele mele — chiar mai puţin decît noroiul, spuse Omar cu glas tare şi tremurînd.

— Am luptat alături de dumneata de multe ori, răspunse Babalatchi cu calm.

— De ce a venit ? continuă Omar. Tu l-ai trimis ? De ce a venit să-mi murdărească aerul pe care îl respir — să-şi rîdă de soarta mea — să-i otrăvească ei sufletul şi să-i fure trupul ? Ea şi-a împietrit inima faţă de mine. Împietrită şi fără milă şi ascunsă ca stîncile de sub o mare liniştită care sfarmă o corabie. Răsuflă adînc, se luptă cu mînia sa, apoi brusc forţele îl părăsiră. Mi-a fost foame, continuă el pe un ton plîngăreţ — adeseori am fost foarte flămînd — şi mi-a fost frig şi am fost lăsat în părăsire, şi nimeni lîngă mine. Ea m-a uitat adesea — şi feciorii mei sînt morţi şi omul acesta este un necredincios şi un cîine. De ce a venit ? I-ai arătat tu drumul ?

— A găsit el singur drumul, o, şef al celor viteji, spuse Babalatchi cu tristeţe. Numai că eu văd o cale pentru distrugerea lui şi pentru propria noastră mărire. Şi dacă am văzut bine, atunci dumneata nu vei mai suferi niciodată de foame. Atunci va fi pace pentru noi şi măreţie şi bogăţii.

— Ca mîine am să mor, murmură Omar cu amărăciune.

— Cine ştie ? Aceste lucruri au fost scrise încă de la începutul lumii, şopti Babalatchi, gînditor.

— Nu-l lăsa să vină îndărăt, exclamă Omar.

— Nici el nu poate scăpa de soarta lui, continuă Babalatchi. Va veni îndărăt şi puterea oamenilor pe care îi urîm, dumneata şi cu mine, se va sfărîma şi va deveni praf în mîinile noastre. Apoi adăugă cu entuziasm : se vor lupta între ei şi vor pieri amîndoi.

— Şi tu vei vedea toate acestea, în timp ce eu...

— Adevărat ! murmură Babalatchi, cu părere de rău. Pentru dumneata viaţa este întuneric.

— Nu ! Flacără ! exclamă bătrînul arab, ridicîndu-se pe jumătate şi căzînd înapoi pe scaun. Flacără a acelei ultime zile ! O văd încă — ultimul lucru pe care l-am văzut. Şi aud zgomotul pămîntului crăpat — cînd au murit cu toţii. Şi eu trăiesc ca să fiu jucăria unui viclean, adăugă el cu o iritare lipsită de logică.

— Dumneata eşti încă stăpînul meu, spuse Babalatchi, cu umilinţă. Dumneata eşti foarte înţelept — şi cu această înţelepciune a dumitale îi vei vorbi lui Syed Abdulla cînd va veni aici, îi vei vorbi după cum te-am sfătuit eu, slujitorul dumitale, omul care a luptat mulţi ani la dreapta dumitale. Am auzit de la un trimis că Syed Abdulla vine la noapte, poate tîrziu, pentru că lucrurile acelea trebuie să fie făcute în taină, ca nu cumva omul alb, negustorul din susul rîului, să afle despre ele. Însă el va veni aici. I s-a înmînat lui Lakamba o scrisoare. În ea Syed Abdulla îi spune că va pleca de pe corabia sa, care este ancorată în afara rîului, astăzi, la ora amiezii Va fi aici înainte de zorii zilei, dacă aşa e vrerea lui Alah.

Vorbea ţinîndu-şi privirile în jos şi nu şi-a dat seama de prezenţa Aissei pînă cînd nu şi-a înălţat capul ; atunci încetă să mai vorbească. Aissa se apropiase atît de încetişor, încît nici Omar nu-i auzise paşii şi acum stătea uitîndu-se la ei cu priviri tulburi şi gura întredeschisă, ca şi cînd ar fi fost gata să vorbească ; la gestul rugător al lui Babalatchi, rămase însă tăcută. Omar şedea absorbit în gînduri.

— *Aï, Aï !* Chiar aşa ! spuse în cele din urmă cu o voce slabă. Trebuie să spun ceea ce gîndeşti tu, Babalatchi ! Să-i spun să se încreadă în omul alb ! Nu înţeleg. Sînt bătrîn şi orb şi slăbit. Nu înţeleg. Îmi este frig, continuă el cu o voce mai scăzută, mişcîndu-şi neliniştit

umerii. Se opri, apoi continuă dezorientat, în şoapte slabe : Sînt fii de vrăjitoare şi tatăl lor este Satan cel de piatră. Fii de vrăjitoare ! Fii de vrăjitoare ! După o scurtă tăcere întrebă dintr-o dată cu o voce mai hotărîtă : Cîţi oameni albi se găsesc aici, fătarnicule ?

— Sînt doi. Doi oameni albi, care se vor lupta între ei, răspunse Babalatchi, cu grabă.

— Şi cîţi vor mai rămînc apoi ? Cîţi ? Spune-mi tu care eşti înţelept.

— Căderea unui duşman este consolarea celor nefericiţi, răspunse Babalatchi cu hotărîre. Duşmani se ivesc pe fiecare mare : Numai înţelepciunea Celui Prea Înalt le cunoaşte numărul — dar să ştii că unii dintre ei suferă.

— Spune-mi, Babalatchi, vor muri? Vor muri amîndoi? întrebă Omar cu o bruscă neliniştc.

Aissa făcu o mişcare. Babalatchi ridică o mînă şi îi făcu semn să stea liniştită.

— Desigur că vor muri, spuse el cu tărie, uitîndu-se la fată cu o privire neclintită.

— *Aï. aï !* Să moară însă curînd ! Aşa ca să-mi pot trece mîinile peste feţele lor atunci cînd Alah le va înţepeni.

— Dacă aceasta va fi soarta lor şi a dumitale, răspunse Babalatchi, fără şovăială. Dumnezeu e mare.

Un violent acces de tuse îl încovoie pe Omar, care se clătină într-o parte şi în alta, trăgîndu-şi cu greu răsuflarea şi gemînd, în timp ce Babalatchi şi fata se uitau la el în tăcere. Apoi se rezemă din nou de copac, epuizat.

— Sînt singur, sînt singur, se văită slab, bîjbîind în jur cu mîini tremurătoare. Este cineva lîngă mine ? Este cineva ? Mi-e frică de locul ăsta străin.

— Sînt lîngă dumneata, o, căpetenie a celor viteji, spuse Babalatchi, atingîndu-i uşor umărul. Mereu lîngă dumneata ca în zilele cînd am fost amîndoi tineri, ca în zilele în care amîndoi ţineam arme în mîinile noastre.

— A existat vreodată vreo astfel de armă, Babalatchi ? întrebă Omar, cu brutalitate. Am uitat. Şi acum cînd mor, nu va mai rămîne în urma mea nici un bărbat. Nici un bărbat neînfricat care să vorbească despre vitejia tatălui său. A fost o femeie ! O femeie ! Şi ea m-a părăsit pentru un cîine necredincios. Mîna Celui Milostiv a căzut greu

deasupra capului meu. Oh ! Ce nenorocire pe mine ! O, ce ruşine pe mine !

Se potoli după un timp şi întrebă liniştit :

— A apus soarele, Babalatchi ?

— S-a lăsat în jos pînă la cel mai înalt copac pe care îl pot vedea de aici, răspunse Babalatchi.

— E timpul de rugăciune, spuse Omar încercînd să se ridice.

Îndatoritor, Babalatchi îl ajută pe bătrînul său şef să se ridice şi porniră amîndoi încet către colibă. Omar aşteptă afară în timp ce Babalatchi intră în colibă şi ieşi imediat tîrînd după el covorul de rugăciune al bătrînului arab. Turnă, dintr-un vas de alamă, apa iertării de păcate, pe mîinile întinse ale lui Omar şi îl ajută să se aşeze în genunchi, pentru că venerabilul tilhar era mult prea slab pentru a fi în stare să îngenuncheze singur. Apoi, pe cînd Omar rostea cu voce monotonă primele cuvinte ale rugăciunii şi făcea prima înclinare către oraşul Sfînt, Babalatchi se îndreptă fără zgomot spre Aissa, care nu se mişcase în tot acest timp.

Aissa se uita fix la înţeleptul cu un singur ochi, care se apropia de ea încet şi cu o atitudine plină de respect. Un moment se priviră unul pe altul în tăcere. Babalatchi părea stînjenit. Cu o mişcare bruscă şi rapidă ea îi prinse braţul şi cu cealaltă mînă arătă către discul roşu care, în coborîre, strălucea fără raze prin ceţurile plutitoare ale serii.

— Al treilea apus ! Ultimul ! Şi el nu-i aici, şopti ea. Ce ai făcut, omule fără credinţă ? Ce ai făcut ?

— Crede-mă că mi-am ţinut cuvîntul, murmură Babalatchi cu seriozitate. În dimineaţa asta Bulangi a plecat cu o canoe să-l caute. Este un om ciudat, dar e prietenul nostru şi îl va urmări şi îl va ţine sub observaţie, fără să fie văzut. La al treilea ceas al zilei am trimis o altă canoe cu patru vîslaşi. Astfel că într-adevăr omul după care tînjeşti, o, fiică a lui Omar ! poate veni oricînd îi place.

— Dar nu este aici ! L-am aşteptat ieri. Şi astăzi ! Mîine mă duc eu.

— Numai moartă ! murmură Babalatchi către sine însuşi. Şi te îndoieşti de puterea ta, continuă cu un glas

mai ridicat — tu care pentru el eşti mai frumoasă decît o hurie din al şaptelea cer ? Este sclavul tău.

— Uneori un sclav fuge, spuse ea posomorîtă, şi atunci stăpînul trebuie să se ducă să-l caute.

— Şi tu vrei să trăieşti şi să mori cerşetoare ? întrebă Babalatchi cu nerăbdare.

— Nu-mi pasă, exclamă ea, frîngîndu-şi mîinile ; şi pupilele negre ale ochilor ei larg deschişi săgetau sălbatic, de colo pînă colo, ca păsările de mare înaintea furtunii.

— Sst ! Sst ! şuieră Babalatchi, cu o privire către Omar. Crezi, fată, că el însuşi ar trăi ca un cerşetor, chiar cu tine alături ?

— El este un om mare, răspunse ea cu ardoare. Şi vă dispreţuieşte pe toţi ! Vă dispreţuieşte pe toţi ! El este într-adevăr bărbat !

— Tu eşti cea mai în măsură să ştii acest lucru, murmură Babalatchi cu un zîmbet fugar — dar ţine minte, femeie cu inimă tare, că pentru a-l ţine înlănţuit trebuie să fii pentru el ca marea pentru un om însetat — o tortură care nu încetează niciodată şi o nebunie.

Se opri din vorbă şi amîndoi rămaseră tăcuţi, uitîndu-se în pămînt şi, un timp, nu se mai auzi nimic în afară de trosniturile focului şi de intonaţiile lui Omar, glorificîndu-l pe Dumnezeu — Dumnezeul său şi credinţa, credinţa sa. Apoi Babalatchi îşi înălţă capul şi păru să asculte cu simţurile încordate la tumultul de voci din curtea mare. Zgomotul confuz se aduna în strigăte distincte, lunecă apoi într-un mare tumult de voci, pierzîndu-se, pentru a reîncepe şi a deveni din ce în ce mai tare, încetînd apoi din nou, brusc ; şi în acele scurte pauze, vociferările ascuţite ale femeilor se ridicau, ca scăpate de sub o piedică, către cerul liniştit. Aissa şi Babalatchi dădură să se mişte, însă acesta din urmă prinse la rîndul său mîna fetei şi o reţinu cu o strîngere puternică.

— Aşteaptă ! şopti el.

Uşa mică din palisada puternică prin care terenul lui Lakamba era separat de împrejmuirea lui Omar zbură în lături cu repeziciune şi prinţul exilat apăru cu o mină tulburată, ţinînd în mînă o sabie scurtă, fără teacă. Turbanul îi era pe jumătate desfăcut şi o fîşie din el se tîra

pe pămînt, în urma lui. Jacheta îi era deschciată. Răsuflă adînc pentru un moment, înainte de a vorbi.

— A venit în barca lui Bulangi, spuse el, şi a mers liniştit pînă cînd a ajuns în faţa mea ; atunci l-a apucat furia fără rost a oamenilor albi şi a sărit la mine. Am fost într-o mare primejdie, continuă ambiţiosul om nobil pe un ton supărat. Auzi tu asta, Babalatchi ? Acest mîncător de carne de porc a încercat să mă lovească în faţă cu pumnul său necurat. A încercat să treacă prin casa mea. Acum îl ţin şase oameni.

O nouă izbucnire de ţipete întrerupse vorbele lui Lakamba. Voci mînioase strigau : „Ţine-l ! Doboară-l ! Dă-i la cap !". Apoi strigătele încetară dintr-o dată şi complet, ca şi cînd ar fi fost gîtuite de o mînă puternică şi, după o secundă de surprinzătoare tăcere, se auzi numai vocea lui Willems urlînd blesteme în malaieză, olandeză şi engleză.

— Ascultă, spuse Lakamba cu buze tremurătoare, îl blestemă pe propriul său Dumnezeu. Vorbele sale sînt ca furia unui cîine turbat. Putem să-l ţinem noi aşa tot timpul ? Trebuie să fie ucis !

— Prostul ! murmură Babalatchi, uitîndu-se la Aissa, care stătea cu dinţii strînşi, cu ochi scînteietori şi nările dilatate, supunîndu-se încă mîinii lui, care o reţinea. Este a treia zi şi mi-am ţinut promisiunea, îi spuse el, vorbind cu voce scăzută. Ţine minte, adăugă prevenitor — ca marea pentru cel însetat ! Şi acum, spuse el tare, dîndu-i drumul şi păşind înapoi, du-te, fiică neînfricată, du-te !

Ca o săgeată, iute şi tăcută, Aissa îşi luă zborul în josul împrejmuirii şi dispăru prin poarta care dădea în curte. Lakamba şi Babalatchi se uitau după ea. Auziră tumultul reînnoit, vocea clară a fetei strigînd : „Daţi-i drumul !". Apoi, după o pauză în zarva de acolo, nu mai mare decît jumătate din clipa unei răsuflări, numele Aissei răsună într-un strigăt puternic, disonant şi pătrunzător, la auzul căruia un fior îi trecu pe amîndoi. Bătrînul Omar se prăbuşise pe covorul său şi gemea slab. Lakamba privea cu un dispreţ întunecat în direcţia de unde venise sunetul neomenesc. Babalatchi însă, simulînd un zîmbet, îl împinse pe distinsul său protector prin poarta mică din palisadă, îl urmă şi o închise repede.

Femeia bătrînă, care în cea mai mare parte din acest timp stătuse în genunchi la foc, se ridică acum, se uită cu teamă de jur împrejur și se ghemui, ascunzîndu-se îndărătul copacului. Poarta de la curtea mare zbură în lături cu o trosnitură puternică în urma unei lovituri furioase de picior, și Willems se ivi purtînd-o pe Aissa în brațe. Goni prin curtea mică asemenea unei furtuni, ținînd strîns la piept fata cu brațele încolăcite în jurul gîtului lui, cu capul atîrnînd pe spate, cu ochii închiși, și cu părul despletit aproape atingînd pămîntul. Apărură o secundă în lumina focului, apoi, cu pași imenși, se năpusti în sus pe podeț și dispăru cu povara sa prin intrarea casei celei mari.

Înăuntrul și în afara micii curți domnea liniștea. Omar ședea sprijinindu-se în cot, fața lui înspăimîntată, cu ochii închiși, dîndu-i aspectul unui om chinuit de un coșmar.

— Ce se întîmplă ? Ajutor ! Ajutați-mă să mă ridic ! striga el stins.

Bătrîna vrăjitoare ședea ghemuită în umbră, privind cu ochi întunecați către intrarea casei și nu luă în seamă strigătul lui. Omar ascultă cîtva timp, apoi brațul i se mută și, cu un oftat adînc de descurajare, se lăsă să cadă pe covor.

Ramurile copacului se aplecau și tremurau în bătaia nestatornică a unui vînt ușor. O frunză se lăsă fluturînd în jos de pe vreo ramură înaltă și se așeză pe pămînt nemișcată, ca și cum s-ar fi culcat pentru totdeauna, în lumina focului ; însă curînd se agită, apoi, dintr-o dată, se înălță și zbură, învîrtindu-se și răsucindu-se în fața suflului brizei înmiresmate, purtată fără speranță în noaptea întunecată care se întinsese deasupra ținutului.

III

PÎNĂ LA VÎRSTA de patruzeci de ani, Abdulla urmase căile Dumnezeului său. Fiu al bogatului Syed Selim ben Sali, marele negustor mahomedan din Strîmtori, a plecat la vîrsta de șaptesprezece ani în prima sa expediție comercială, ca reprezentant al tatălui său, pe o corăbie

cu pelerini, închiriată de bogatul arab ca să transporte un grup de credincioși malaiezi la Sfîntul Mormînt. Asta se întîmpla în zilele cînd vapoarele cu aburi nu pătrunseseră încă în mările acelea, sau, cel puțin, nu în asemenea măsură ca acum. Călătoria a fost lungă și ochii tînărului erau întotdeauna deschiși la minunile din multe țări. Alah a hotărît că soarta lui era să devină pelerin foarte devreme în viață. Aceasta era o mare favoare din partea Cerului și nu ar fi putut să fie acordată unui om care să o prețuiască mai mult sau care să se facă mai demn de ea prin neclintita cucernicie a inimii sale și prin comportarea religioasă solemnă. Mai tîrziu deveni limpede că în cartea destinului său sta scrisă o viață de călător. Vizită Bombayul și Calcutta, aruncă o privire în golful Persic, contempla la timpul cuvenit coastele înalte și purpii ale Canalului de Suez și aici se limitară călătoriile lui către apus. La vîrsta de douăzeci și șapte de ani, soarta care i-a fost hărăzită a hotărît ca el să se reîntoarcă la Strîmtori și să preia din mîinile tatălui său muribund ramurile unui comerț care își întindea firele asupra întregului arhipelag : de la Sumatra la Noua Guinee, de la Batavia la Palawan. Foarte curînd, abilitatea sa, voința sa neclintită — pînă la încăpățînare — înțelepciunea lui, superioară vîrstei, l-a făcut să fie recunoscut ca șef al unei familii ai cărei membri și rubedenii se găseau răspîndite în toate părțile acelor mări. Un unchi aici, un frate acolo ; un socru în Batavia, altul în Palembang ; soți ai numeroaselor sale surori ; veri nenumărați risipiți la nord, la sud, la est și la vest — oriunde se făcea comerț ; marea familie se întindea ca o plasă peste insule. Împrumutau bani prinților, influențau întrunirile de consilii, înfruntau — dacă era nevoie — cu o cutezanță potolită conducătorii albi care țineau uscatul și marea sub ascuțișul săbiilor : și toți purtau mare respect lui Abdulla, ascultau de sfaturile lui, urmau planurile lui — pentru că era înțelept, cucernic și norocos.

Se purta cu umilința potrivită unui credincios, care niciodată nu uita, nici pentru un moment din viața sa de veghe, că el este un slujitor al Celui Preaînalt. Era foarte milostiv, pentru că omul milostiv este prietenul lui Alah și, cînd pleca de acasă — o casă zidită din piatră, chiar

alături de orașul Penang — pe drumul spre depozitele sale din port, trebuia adeseori să-și smulgă cu iuțeală mîna de sub buzele unor oameni de aceeași rasă și de aceeași credință ; și adeseori trebuia să murmure cuvinte de dezaprobare sau chiar să-i mustre cu asprime pe acei care încercau să-i atingă genunchii cu vîrfurile degetelor, în chip de recunoștință sau de rugăminte. Era foarte chipeș și își purta capul mic cu fală, dar cu o reținută gravitate. Fruntea sa mîndră, nasul drept, îngust, fața întunecată, cu trăsături delicat cizelate îi dădeau o înfățișare aristocratică, care punea în lumină descendența sa pură. Barba îi era tăiată scurt și în formă ovală. Ochii mari și căprui aveau o privire de o blîndețe statornică, dezmințită însă de expresia gurii cu buze subțiri. Înfățișarea îi era senină. Avea încredere în prosperitatea sa pe care nimic nu o putea zdruncina.

Fără odihnă, asemenea întregului său neam, foarte rar se oprea mai multe zile în șir în casa sa splendidă din Penang. Proprietar de vase, se găsea adesea la bordul unuia sau altuia din ele, traversînd în toate direcțiile zona în care își desfășura activitatea. În fiecare port avea o gospodărie — a sa proprie sau a unei rude — care să salute venirea lui cu o bucurie manifestată din plin. În fiecare port se găseau bărbați bogați și cu trecere, nerăbdători să-l vadă, erau afaceri de discutat, erau scrisori importante de citit : o imensă corespondență, închisă în plicuri de mătase — o corespondență care nu avea nimic de-a face cu necredincioșii de la oficiul poștal colonial, ajungea în mîinile sale pe căi ocolite și totuși sigure. Era lăsată pentru el de oameni taciturni din vasele indigene de comerț sau îi era înmînată, cu adînci temenele, de oameni obosiți și purtînd urmele călătoriei, care se retrăgeau din fața sa rugîndu-l pe Allah să binecuvînteze pe cel care în mod generos împărțea recompense deosebite. Și veștile erau întotdeauna bune și toate încercările sale reușeau mereu, iar în urechi îi răsuna întruna un cor de admirație, de mulțumire și de umile rugămînți.

Era un om norocos. Și fericirea sa era atît de completă încît spiritele bune, care orînduiseră stelele la nașterea sa, nu au neglijat — printr-un rafinament neobișnuit la niște făpturi atît de primitive — să-l înzestreze cu o dorință

greu de realizat și cu un inamic greu de învins. Invidia pe succesele politice și comerciale ale lui Lingard și dorința de a obține în orice chip avantaje asupra lui deveniră mania lui Abdulla, miezul interesului vieții sale, sarea existenței sale.

În ultimele cîteva luni primise scrisori misterioase din Sambir, îndemnîndu-l la o acțiune hotărîtoare. Descoperise rîul cu cîțiva ani în urmă, și ancorase de mai multe ori în afara acestui estuar unde rîul Pantai, care curgea repede pînă în acel loc, părea că ezită, răspîndindu-se încet peste terenuri joase, înainte de a se vărsa ușor prin douăzeci de guri într-un labirint de mlaștini, bancuri de nisip și șiruri de stînci, în marea care îl aștepta. Abdulla nu încercase totuși niciodată intrarea în rîu pentru că oamenilor din rasa lui, deși călători curajoși și aventuroși, le lipsea adevăratul instinct marinăresc și le era teamă să nu naufragieze. Nu suporta ideea că *Rajah Laut* putea să se laude că Abdulla Ben Selim, ca și alți bărbați mai puțin importanți, au dat greș cînd au încercat să-i smulgă secretul. Între timp, el trimise răspunsuri încurajatoare prietenilor mai puțin însemnați din Sambir și rămase în așteptarea momentului oportun, cu certitudinea calmă a unui triumf final.

Acesta era omul pe care Lakamba și Babalatchi așteptau să-l vadă pentru prima oară în noaptea întoarcerii lui Willems la Aissa. Babalatchi, care se chinuise trei zile de teamă că s-a supraestimat în micul său complot, simțindu-se acum sigur de omul său alb, avea inima ușoară și arăta fericit în timp ce supraveghea preparativele din curte, pentru primirea lui Abdulla. La jumătatea drumului dintre casa lui Lakamba și rîu, o grămadă de lemne uscate a fost pregătită, ca să i se dea foc cu o torță în momentul debarcării lui Abdulla. Între debarcader și casă fusese așezat, în formă de semicerc, un rînd de rame joase de bambus și pe ele se îngrămădiseră toate covoarele și pernele gospodăriei lui Lakamba. Se hotărîse că primirea trebuia să aibă loc în aer liber, și trebuia să arate impresionantă prin marele număr al partizanilor care, îmbrăcați curat, în alb, cu sarongurile lor roșii strînse în jurul pieptului, cu satîrul într-o parte și lancea în mînă, se mișcau prin curte sau se adunau în grupuri

mici, discutînd cu zel despre ceremonia care urma să aibă loc.

Două focuri mai mici ardeau luminos la marginea apei, la fiecare capăt al debarcaderului. O grămadă mică de torţe de răşină era aşezată lîngă fiecare foc şi, între ele, Babalatchi se învîrtea încoace şi încolo, oprindu-se adesea cu faţa către rîu, ţinîndu-şi capul plecat într-o parte şi ascultînd sunetele care veneau din întunericul de pe apă. Nu era lună şi noaptea era foarte limpede ; în înaltul cerului însă, în timpul după-amiezei, briza expirase în cîteva adieri schimbătoare, iar ceaţa stătea acum suspendată, îndesîndu-se deasupra suprafeţei lucioase a Pantaiului, şi se lipea de ţărm, ascunzînd vederii mijlocul rîului.

Un strigăt în ceaţă — apoi altul — şi, înainte ca Babalatchi să poată răspunde, două canoe mici pătrunseră pînă la debarcader şi doi dintre principalii cetăţeni ai Sambirului, David Sahamin şi Hannet Bahassoen, care fuseseră în mod confidenţial invitaţi să-l întîlnească pe Abdulla, păşiră pe uscat repede şi, după ce-l salutară pe Babalatchi, porniră prin curţile întunecate către locuinţă. Mica agitaţie cauzată de sosirea lor se linişti în curînd şi o altă oră se scurse cu încetineală, în timp ce Babalatchi umbla în sus şi în jos între focuri, devenind mai neliniştit cu fiecare clipă care trecea.

În sfîrşit se auzi un strigăt de salut din josul rîului. La o chemare a lui Babalatchi oamenii alergară la mal şi, smulgînd torţele, le introduseră în foc, apoi le agitară deasupra capetelor pînă ce izbucniră flăcări din ele. Fumul se ridica în şuviţe groase şi răsucite şi atîrna în nori roşietici deasupra flăcărilor strălucitoare care luminau curtea şi ajungeau pînă pe apă, dezvăluind trei canoe lungi, manevrate de numeroşi vîslaşi, rămase puţin mai în larg ; oamenii din ele, ridicînd cu mişcări uşoare lopeţile în sus şi afundîndu-le apoi în apă, ţineau flotila în nemişcare în mijlocul curentului puternic, exact în faţa debarcaderului. Un bărbat se ridică în barca cea mai mare şi strigă :

— Syed Abdulla Ben Selim este aici !

Babalatchi răspunse tare pe un ton ferm :

— Alah bucură inimile noastre ! Veniţi la ţărm !

Abdulla debarcă primul, menţinîndu-şi echilibrul cu ajutorul mîinii întinse de Babalatchi. În momentul scurt al trecerii din barcă la ţărm, cei doi schimbară la iuţeală priviri ascuţite şi cîteva cuvinte.

— Cine eşti dumneata ?

— Babalatchi. Prietenul lui Omar. Protejatul lui Lakamba.

— Dumneata ai scris ?

— Cuvintele mele au fost scrise, o, milostive !

Şi apoi Abdulla porni cu faţa liniştită printre cele două şiruri de bărbaţi care ţineau torţele, şi-l întîlni pe Lakamba în faţa focului cel mare, care trosnea şi arunca flăcări orbitoare. Pentru un moment stătură cu mîinile strînse, invocînd pacea asupra capului fiecăruia dintre ei, apoi Lakamba, ţinîndu-l încă pe cinstitul oaspete de mînă, îl conduse în jurul focului, la locul ce-i fusese destinat. Babalatchi se ţinea aproape de protectorul său. Abdulla era întovărăşit de doi arabi. El, ca şi însoţitorii săi, era îmbrăcat într-o robă de muselină albă scrobită, care cădea în falduri drepte de la gît în jos. În faţă, pînă la jumătate, era închisă cu un rînd des de nasturi mici de aur, iar în jurul mînecii strînse avea un şiret subţire de dantelă aurie. Pe capul ras purta o calotă mică din rafie împletită. Era încălţat, pe piciorul gol, cu papuci de lac. Un şirag de mătănii cu boabe grele de lemn atîrna înfăşurat pe încheietura mîinii drepte. Se aşeză încet la locul de onoare şi, lăsînd să-i cadă papucii, îşi strînse picioarele sub el, în mod cuviincios.

Sfatul astfel improvizat era aranjat într-un larg semicerc, punctul său cel mai îndepărtat de foc — cam la zece yarzi — fiind în acelaşi timp cel mai apropiat de locuinţa lui Lakamba. De îndată ce principalele personaje au luat loc, veranda casei se umplu în linişte de formele înfăşurate în voaluri ale femeilor care îi aparţineau lui Lakamba. Se îngrămădiră strîns lîngă balustradă, uitîndu-se în jos şi şoptind încet. Dedesubt, cîtva timp continuă schimbul formal de complimente între Lakamba şi Abdulla, care şedeau unul lîngă altul. Babalatchi se aşezase umil la picioarele protectorului său, neavînd altceva în afară de o rogojină subţire între el şi pămîntul tare.

Apoi se făcu o pauză. Abdulla se uită în jur parcă aşteptînd ceva şi, după puţin, Babalatchi, care stătuse foarte liniştit, într-o atitudine gînditoare, păru să se deştepte cu un efort şi începu să vorbească pe un ton blînd şi convingător. Descrise într-un stil curgător primele începuturi ale Sambirului, disputa dintre actualul conducător, Patalolo, cu sultanul din Koti, tulburările care au urmat, sfîrşind cu răzvrătirea coloniştilor Bugis, sub conducerea lui Lakamba. Pe cînd povestea, se întorcea din cînd în cînd către Sahamin şi Bahassoen, care şedeau ascultînd cu nesaţ şi confirmînd cu cîte un „*Betul ! Betul !*“ Adevărat ! Adevărat !, rostit cu o înfocare reţinută.

Înflăcărîndu-se, pe măsură ce subiectul povestirii sale înainta, Babalatchi continuă să relateze faptele legate de acţiunea lui Lingard în perioada critică a acestor neînţelegeri interne. Vorbea cu o voce încă reţinută, însă cu o crescîndă expresie de indignare. Cine era în definitiv acest om cu aspect fioros, ca să ţină toată lumea în afara acestui ţinut, izolîndu-i pe ei ? Constituia el un guvern ? Cine l-a făcut pe el conducător ? A pus stăpînire pe sufletul lui Patalolo şi i-a asprit inima, i-a pus în gură vorbe tăioase şi a făcut ca mîna lui să lovească în dreapta şi în stînga. Acest necredincios îl ţine pe credincios la cheremul dominaţiei lui nejuste. Ei erau forţaţi să facă comerţ cu el, să accepte mărfurile pe care el voia să le dea şi să se mulţumească cu creditele pe care el le acorda. Şi le storcea plata în fiecare an...

— Foarte adevărat ! exclamară Sahanim şi Behassoen, în acelaşi timp.

Babalatchi îi privi aprobator şi se întoarse spre Abdulla.

— Ascultă pe aceşti oameni, o, protector al celor oprimaţi ! exclamă el. Ce puteam face ? Oamenii trebuie să facă comerţ. Nu era nimeni altul, mai potrivit.

Sahanim se ridică, avînd bastonul în mînă şi îi vorbi lui Abdulla cu politeţe măsurată, întărindu-şi cuvintele cu gesturile solemne ale braţului drept.

— Aşa este. Ne-am săturat să ne plătim datoriile către acest om alb de aici, care este fiul lui *Rajah Laut*. Acest alb — profanat fie mormîntul mamei sale ! — nu

se mulțumește să ne țină strîns cu cruzime în mîna sa. Vrea chiar să ne ducă la moarte. Face negoț cu dyacii din pădure care nu sînt mai buni decît maimuțele. Cumpără de la ei cauciuc și trestie — în timp ce noi murim de foame. Numai cu două zile în urmă m-am dus la el și i-am spus, „*tuan* Almayer“ — exact așa, căci trebuie să vorbim politicos acestui prieten al lui Satan — „*tuan* Almayer, am de vînzare cutare și cutare mărfuri. Vreți să le cumpărați ?“ Și el mi-a răspuns într-un fel — pentru că oamenii albi nu au nici o idee despre politețe — mi-a vorbit ca și cum aș fi fost un sclav : „Daoud, ești un om norocos !“ — bagă de seamă, o, primule dintre credincioși, că prin aceste cuvinte el putea aducea nenorocirea pe capul meu — „Ești un om norocos, mi-a spus, că ai ceva de vînzare în timpurile acestea grele. Adu repede mărfurile tale și ți le voi primi drept plată a ceea ce îmi datorezi din anul trecut !“. A rîs și m-a bătut cu palma pe umăr. Fie ca Johannum să aibă parte de el !

— Ne vom lupta cu el, interveni Bahassoen, cu înfocare. Ne vom lupta dacă vom avea ajutor și un conducător. *Tuan* Abdulla, vrei să vii printre noi ?

Abdulla nu răspunse pe dată. Buzele i se mișcară într-o șoaptă care nu se putea auzi și boabele mătăniilor trecură printre degetele lui cu un clinchet sec. Toți așteptau într-o tăcere respectuoasă.

— Voi veni dacă corabia mea poate intra în rîul acesta, spuse Abdulla în cele din urmă, cu o voce solemnă.

— Poate să intre, *tuan*, exclamă Babalatchi. Este aici un om alb, care...

— Aș vrea să-l văd pe Omar el Badavi și pe omul acesta alb de care mi-ai scris, întrerupse Abdulla.

Babalatchi se ridică repede în picioare și imediat se produse o mișcare generală. Femeile de pe verandă se grăbiră să intre în casă și din mulțimea care se ținea discret la distanță în diferite părți ale curții, cîțiva oameni se desprinseră și alergară cu brațele pline de uscături pe care le aruncară pe foc. Unul dintre ei se apropie la un semn al lui Babalatchi și, după ce primi ordinele acestuia, porni către poarta mică și intră în curtea lui Omar. În timp ce așteptau întoarcerea lui Lakamba, Abdulla și Babalatchi vorbeau între ei cu voce

scăzută. Sahamin stătea de unul singur, mestecînd somnoros o foaie de betel, cu o mișcare nepăsătoare și leneșă a fălcilor groase. Bahassoen, cu mîna pe mînerul sabiei sale scurte, pășea semeț încolo și încoace, în plina lumină a focului, arătînd cît se poate de războinic și cutezător și stîrnind invidia și admirația partizanilor lui Lakamba, care stăteau în grupuri sau circulau fără zgomot prin umbrele curții.

Mesagerul care fusese trimis la Omar se întorsese și stătea la distanță așteptînd să fie luat în seamă. Babalatchi îi făcu semn să se apropie.

— Care sînt vorbele lui ? întrebă Babalatchi.

— Spunea că Syed Abdulla este binevenit, răspunse omul.

Lakamba îi vorbea încet lui Abdulla, care îl asculta cu adînc interes.

— Am putea avea optzeci de oameni dacă ar fi nevoie, spuse el — optzeci de oameni în paisprezece canoe. Singurul lucru care ne lipsește este praful de pușcă...

— *Haï !* nu vor fi lupte, intră în vorbă Babalatchi. Va fi de-ajuns frica pe care o inspiră numele dumitale și spaima de venirea dumitale.

— Pot aduce și praf de pușcă, murmură Abdulla cu multă nepăsare, numai dacă ar putea să intre corabia mea în acest rîu, în condiții sigure.

— Acolo unde e curaj va fi și corabia în siguranță, spuse Babalatchi. Acum o să mergem și o să-i vedem pe Omar el Badavi și pe omul alb pe care îl am aici.

Dintr-o dată ochii întunecați ai lui Lakamba se treziră.

— Ia seama, *tuan* Abdulla, spuse el, ia seama ! Acest recurat om alb se comportă extrem de furios. A fost gata să lovească...

— Îmi pun capul că ești în siguranță, o, milostivule ! întrerupse Babalatchi.

Abdulla se uită de la unul la altul și ușoara fluturare a unui zîmbet trecător tulbură pentru moment expresia sa gravă. Se întoarse către Babalatchi și spuse cu hotărîre :

— Să mergem !

— Pe aici, o, înălțător al inimilor noastre ! strigă Babalatchi cu un respect aferat... Cîțiva pași numai și îl vei vedea pe Omar cel viteaz și pe omul alb, cel cu mare putere și pricepere. Pe aici !

Făcu un semn lui Lakamba să rămînă în urmă și, atingînd în mod respectuos cotul lui Abdulla, îl conduse către poarta de la capătul de sus al curții. Pe cînd înaintau încet, urmați de cei doi arabi, continuă să vorbească repede, cu voce scăzută, bărbatului nobil care nu privi nici o singură dată spre el, părînd totuși că ascultă cu o atenție binevoitoare. Cînd se găsiră aproape de poartă, Babalatchi înaintă și se opri, privindu-l în față pe Abdulla, cu mîna pe închizătorile porții.

— Îi vei vedea pe amîndoi, spuse el. Tot ce-am spus despre ei este adevărat. Cînd mi-am dat seama că e înrobit de aceea de care ți-am vorbit, am știut că va fi moale în mîinile mele ca nămolul din rîu. La început, la vorbele mele, mi-a răspuns cu injurături în limba lui, după modul de a se purta al oamenilor albi. Apoi, după ce a ascultat vocea celei pe care o iubește, a început să șovăie. A șovăit multe zile — prea multe. Eu, cunoscîndu-l bine, l-am făcut pe Omar să se retragă aici cu... gospodăria sa. Atunci, acest om roșcovan a umblat trei zile turbat ca o panteră neagră înfometată. Și, în această seară, chiar în această seară, a venit. Îl am aici. Se găsește în puterea unei femei cu inima neînduplecată. Îl am aici, sfîrși Babalatchi, cu un aer triumfător lovind cu mîna marginea de sus a porții.

— Asta-i bine, murmură Abdulla.

— Și el va îndruma corabia ta și ne va conduce lupta — dacă va fi luptă, continuă Babalatchi. Dacă va fi vreo ucidere — să fie el ucigașul ! Trebuie să-i dai arme — o pușcă scurtă care trage de mai multe ori.

— Da, pe Alah ! încuviință Abdulla, cufundat în gînduri.

— Și va trebui să-ți deschizi mîna, o, tu, primul între cei darnici ! continuă Babalatchi. Va trebui să satisfaci lăcomia unui om alb și aceea a unei persoane care nu este bărbat și de aceea e avidă de podoabe.

— Vor fi satisfăcuți, spuse Abdulla ; însă... Șovăi, privind în jos spre pămînt și netezindu-și barba, în timp ce

Babalatchi aştepta neliniştit, cu gura întredeschisă. După puţin timp, vorbi din nou sacadat, în şoapte nedesluşite, aşa că Babalatchi a trebuit să-şi apropie de el capul ca să poată prinde cuvintele. Da. Însă Omar este fiul unchiului tatălui meu... şi tot ce-i al lui ţine de credinţă... în timp ce acest om este un necredincios. Nu se cuvine, nu se cuvine deloc. Acest cîine nu poate să trăiască sub protecţia mea. Penitenţă ! Refugiul meu este la Dumnezeul meu, mormăi cu repeziciune. Cum poate să trăiască sub ochii mei cu această femeie care aparţine credinţei ? Ruşine ! E o faptă cumplită !

Sfîrşi repezit şi răsuflă adînc, apoi adăugă cu îndoială :

— Şi după ce acest om va fi săvîrşit ceea ce vrem noi, cum va trebui să se procedeze cu el ?

Stăteau amîndoi alături, gînditori şi tăcuţi, cu privirile rătăcind fără ţintă peste curte. Focul mare ardea cu strălucire, şi pete unduitoare de lumină se formau pe pămîntul negru de la picioarele lor, în timp ce fumul, cu mişcări lenevşe, se împletea încet în văluri lucitoare printre crengile negre ale copacilor. Putcau să-l vadă pe Lakamba, care se întorsese la locul său, stînd gîrbovit şi istovit pe perne, şi pe Sahamin, care se ridicase în picioare şi părea că îi vorbeşte cu o însufleţire demnă. Bărbaţii, cîte doi sau trei, ieşeau din umbră la lumină, plimbîndu-se încet, şi apoi treceau din nou în umbră, cu feţele întoarse unul către altul, şi braţele mişcîndu-se în gesturi reţinute. Behassoen, ţinîndu-şi capul zvîrlit cu mîndrie pe spate, cu podoabele, broderiile şi mînerul sabiei scînteind în lumină, se învîrtea continuu împrejurul focului, ca o planetă în jurul soarelui. O suflare rece de aer umed venea din întunecimea ţărmului. Aceasta îi făcu pe Abdulla şi pe Babalatchi să tresară şi îi trezi din gînduri.

— Deschide poarta şi intră, spuse Abdulla. Eşti sigur că nu-i nici un pericol ?

— Jur pe viaţa mea că nu, răspunse Babalatchi ridicînd cercul de trestie. Este complet împăcat şi mulţumit, ca un om care a băut apă după mai multe zile de însetare.

Deschise larg poarta, făcu cîţiva paşi mai departe în întuneric, apoi reveni brusc.

— El ne poate fi folositor în multe feluri, îi şopti lui Abdulla, care se opri pe dată, văzîndu-l venind înapoi.

— O, păcat ! O, ispită ! oftă Abdulla, abia auzit. Scăparea noastră este la cel Preaînalt. Pot eu să hrănesc pe acest necredincios pentru totdeauna, pentru totdeauna ? adăugă cu grabă.

— Nu, exclamă Babalatchi. Nu ! Nu pentru totdeauna. Numai atîta timp cît slujeşte planurilor noastre. O, tu, cel care împarţi darurile lui Alah ! Cînd va veni timpul şi porunca ta...

Păşi aproape de Abdulla şi mîngîie cu o uşoară atingere mîna care atîrna cu nepăsare, ţinînd mătăniile.

— Sînt sclavul tău şi gata să mă jertfesc, murmură el cu o voce clară şi respectuoasă în urechea lui Abdulla. Cînd înţelepciunea ta va vorbi, se va putea găsi puţină otravă care nu înşeală. Cine ştie !

IV

BABALATCHI ÎL VĂZU pe Abdulla trecînd prin intrarea joasă şi îngustă în întunecimea colibei lui Omar. Auzi schimbul de saluturi uzuale şi vocea gravă a distinsului vizitator întrebînd :

— Nici o altă nenorocire nu ţi s-a întîmplat — slavă lui Dumnezeu — în afară de pierderea vederii ?

Apoi, dîndu-şi seama de expresia dezaprobatoare a celor doi arabi care-l însoţiseră pe Abdulla, le urmă exemplul şi se retrase dincolo de unde se putea auzi. Făcu acest lucru împotriva dorinţei lui, deşi îşi dădea seama că, oricum, ce avea să se petreacă acolo înăuntru era cu totul dincolo de ceea ce se putea controla. Rătăci nehotărît cîtva timp şi, în cele din urmă, se îndreptă cu paşi nepăsători către focul care fusese mutat de sub copac mai aproape de colibă şi puţin în bătaia vîntului. Se aşeză pe călcîie şi, cu un aer preocupat, începu să se joace cu tăciunii aprinşi, după cum obişnuia cînd era absorbit de gînduri, retrăgîndu-şi repede mîna şi scuturînd-o deasupra capului, cînd, distrat, îşi frigea degetele. Stînd acolo putea să audă murmurul convorbirii din colibă şi

putea să distingă vocile, dar nu și cuvintele. Abdulla vorbea pe un ton jos și, din cînd în cînd, monotonia curgătoare a vocii lui era întreruptă de o exclamație plîngăreață, de un geamăt slab sau de un suspin tremurat al bătrînului. Da. Era enervant să nu poți deslușì clar ceea ce își spuneau cei doi, gîndi Babalatchi, în timp ce se uita fix la strălucirea nestatornică a focului. Însă totul va ieși bine. Totul va ieși bine. Abdulla îi inspira încredere. A corespuns întru totul așteptărilor sale. Din primul moment de cînd și-a pus ochii pe el, a simțit cu certitudine că acest om — pe care îl știa numai din auzite — era foarte hotărît. Chiar prea hotărît. Poate că mai tîrziu o să vrea să acapareze prea mult. O umbră trecu repede pe figura lui Babalatchi. În ajunul împlinirii dorințelor sale, simți gustul amar al picăturii de îndoială, care este amestecată în dulceața fiecărui succes.

Cînd, auzind pași pe veranda casei mari, își înălță capul, umbra de pe fața lui dispăruse și o expresie de vie îngrijorare îi luase locul. Willems cobora pe podețul de scînduri, în curte. Lumina dinăuntru pătrundea prin crăpăturile din pereții rău închеiați ai casei și în intrarea luminată apăru silueta în mișcare a Aissei. Și ea ieși afară în noapte și dispăru din vedere. Babalatchi se întreba unde putea să se ducă și, pentru un moment, uită că Willems se apropia de el. Vocea omului alb, sunînd aspru pe deasupra capului său, îl făcu să sară în picioare ca împins de un resort puternic.

— Unde este Abdulla ?

Babalatchi făcu semn cu mîna către colibă și stătu ascultînd cu atenție. Vocile dinăuntru nu se mai auzeau, apoi începură din nou să discute. Aruncă o privire piezișă lui Willems, a cărui formă nedeslușită se ridica deasupra scînteierii tăciunilor pe cale să se stingă.

— Aţîţă focul ! spuse Willems dintr-o dată. Vreau să-ți văd fața.

Babalatchi, cu o grabă îndatoritoare, puse peste cărbuni cîteva vreascuri uscate dintr-o grămadă pe care o avea la îndemînă, ținîndu-l tot timpul pe Willems sub o privire atentă. Cînd se ridică, mîna lui se îndreptă aproape instinctiv către partea stîngă ca să simtă atingerea mînerului unui pumnal ascuns între cutele saron-

gului său ; încerca însă să pară nepăsător sub privirea supărată a lui Willems.

— Ești bine sănătos, slavă Domnului ? murmură el.

— Da ! răspunse Willems, cu o voce atît de puternică încît îl făcu pe Babalatchi să tresară nervos. Da !... Sănătos !... Tu...

Făcu un pas mare și își puse amîndouă mîinile pe umerii malaiezului. În strînsoarea puternică, Babalatchi se clătină moale încolo și încoace, însă fața sa era tot atît de liniștită ca și atunci cînd — cu puțin înainte — stătea visînd lîngă foc. Cu o ultimă zgîlțîială plină de ură, Willems îi dădu drumul dintr-o dată și, întorcîndu-se pe călcîie, își întinse mîinile deasupra focului. Babalatchi se potieni, își reveni și își scutură umerii.

— Ț ! Ț ! Ț ! făcu el, în chip de repaos. După o scurtă tăcere, continuă cu o admirație accentuată : Ce mai bărbat ! Ce bărbat puternic ! Un bărbat ca ăsta... — conchise el, cu un ton de uimire adîncă — un bărbat ca ăsta poate răsturna munții, munții ! !

Cîtva timp privi plin de speranță la umerii largi ai lui Willems și continuă, adresîndu-se spatelui neprietenos, cu voce scăzută și convingătoare :

— Dar de ce să fie supărat pe mine ? Pe mine care mă gîndesc numai la binele lui ? Nu am adăpostit-o eu pe Aissa în propria mea casă ? Da, *tuan !* Aceasta este propria mea casă. V-o dau fără să cer nimic în schimb, pentru că ea trebuie să aibă un adăpost. De aceea dumneata și cu ea o să locuiți împreună aici. Cine poate să cunoască ce-i în mintea unei femei ? Și încă a unei astfel de femei ! Dacă a vrut să plece din celălalt loc, eu nu am avut nici un drept să spun nu. Eu sînt doar slujitorul lui Omar. Am spus : „Bucură-mi inima, luînd casa mea." Nu am spus bine ?

— Să-ți spun și eu ceva, ripostă Willems, fără să-și schimbe poziția, dacă îi trece cumva prin minte să plece și din locul acesta, tu ești cel care va avea de suferit. Am să-ți sucesc gîtul.

— Cînd inima este plină de dragoste, nu mai rămîne loc în ea pentru dreptate, reîncepu Babalatchi, cu neclintită și stăruitoare blîndețe. De ce să mă ucizi ? Dumneata, știi, *tuan*, ce vrea ea. Dorința ei este un destin plin de

splendoare — ca a tuturor femeilor. Ai fost nedreptățit și proscris de oamenii din neamul dumitale. Ea știe acest lucru. Însă dumneata ești curajos, ești puternic, ești bărbat. Și, *tuan* — sînt mai în vîrstă decît dumneata ! — ești în mîna ei. Aceasta este soarta oamenilor puternici. Ea este nobilă prin naștere, și nu poate trăi ca o sclavă. O cunoști — și dumneata ești în mîna ei. Ești ca o pasăre prinsă în cursă, din cauza puterii dumitale. Și — ia aminte, sînt un om care a văzut multe — supune-te, *tuan !* Supune-te... Pentru că altfel...

Tărăgăni ultimele cuvinte într-un fel șovăitor și apoi își întrerupse fraza. Întinzîndu-și pe rînd mîinile către flăcări, și fără să-și miște capul, Willems dădu drumul unui hohot de rîs scurt și lugubru și întrebă :

— Pentru că altfel — ce ?

— Poate să plece din nou. Cine știe ? sfîrși Babalatchi pe un ton blînd și insinuant.

De data asta Willems se întoarse cu iuțeală. Babalatchi se dădu un pas îndărăt.

— Dacă va pleca, va fi și mai rău pentru tine, spuse Willems cu voce amenințătoare. Va fi isprava ta, numai a ta, și eu...

Babalatchi vorbi de dincolo de cercul de lumină, cu un dispreț calm.

— *Haï, ya !* Am auzit asta și mai înainte. Dacă ea pleacă — atunci eu mor. Bine. Crezi că acest lucru ți-o va aduce înapoi, *tuan* ? Dacă crezi că o să fie isprava mea, să știi că o să fie bine făcută, o, omule alb ! și — cine știe — va trebui să trăiești fără ea.

Willems simți că i se taie răsuflarea și avu o tresărire întocmai ca un călător încrezător care, urmînd o cărare pe care o crede sigură, vede în ultima clipă o prăpastie fără fund la picioarele sale. Babalatchi ieși la lumină și se apropie de Willems, cu capul dat pe spate și înclinat puțin într-o parte, așa încît singurul său ochi să cuprindă întreaga figură a omului alb, înalt.

— Mă amenințI ? întrebă Willems, confuz.

— Eu, *tuan* ? exclamă Babalatchi, cu o ușoară nuanță de ironie în surpriza afectată a glasului său. Eu, *tuan* ? Cine a vorbit de moarte ? Eu am fost acela ? Nu ! Eu am

vorbit numai de viaţă. Numai de viaţă. De o viaţă lungă pentru un om rămas singur.

Stăteau amîndoi tăcuţi, de o parte şi de alta a focului, conştienţi, fiecare în felul lui, de importanţa minutelor care treceau. Fatalismul lui Babalatchi îi dădea acestuia numai o neînsemnată uşurare a stării de încordare, pentru că nici un fatalism nu poate anihila gîndurile despre viitor, dorinţa de succes, chinul de a aştepta aplicarea imuabilelor decrete ale Cerului. Fatalismul este născut din frica de nereuşită, deoarece cu toţii credem că purtăm succesul în propriile noastre mîini, şi bănuim că mîinile noastre sînt slabe. Babalatchi se uită la Willems şi se felicită pentru abilitatea lui de a-l manevra pe omul acesta alb. Exista acum un pilot pentru Abdulla — şi o victimă pentru a potoli mînia lui Lingard în cazul oricărei întorsături nefericite a lucrurilor. Va avea grijă să-l pună în frunte în orice acţiune. În orice caz, să-i lase pe oamenii albi să se lupte, pînă la sfîrşit, între ei. Albii sînt nebuni. Îi ura pe aceşti nebuni puternici — şi ştia că pentru dreapta sa înţelepciune îi era rezervată o izbîndă sigură.

Willems se gîndi cu tristeţe la imensa sa degradare. El — un om demn de admiraţie, se afla în mîna acestor nenorociţi de sălbatici, a căror unealtă era pe cale să devină. Simţi pentru ei totala ură a moralităţii sale, a inteligenţei sale. Se gîndi la el însuşi cu spaimă şi milă. Aissa îl avea în mînă. Auzise el de astfel de lucruri. Auzise de femei care... Nu ar fi crezut niciodată astfel de povestiri... şi totuşi erau adevărate. Însă captivitatea sa părea mai completă, mai teribilă, mai definitivă — fără speranţa vreunei reveniri. Se întreba cît îi putea fi de potrivnică providenţa care făcuse din el ceea ce era ; şi ce era mai rău : de ce îngăduia providenţa unei creaturi ca Almayer să trăiască ? Îşi făcuse datoria ducîndu-se la el. De ce nu a înţeles ? Toţi erau nişte proşti. Îi oferise o şansă de a se salva. Omul nu a văzut-o ; a fost greu, foarte greu pentru el însuşi — pentru Willems. Vroia s-o smulgă pe Aissa dintre ai săi. Din acest motiv acceptase să se ducă la Almayer. Se analizase pe sine însuşi. Cu inima strînsă, ajunsese la concluzia că, într-adevăr, nu putea — nicidecum — să trăiască fără ea. O situaţie în acelaşi timp groaznică şi plăcută. Îşi

amintea de primele zile. Apariția ei, fața ei, surîsul ei, ochii ei, cuvintele ei. O femeie sălbatică. Totuși își dădea seama că nu se putea gîndi la nimic altceva decît la cele trei zile în care fuseseră despărțiți și la puținele ore de cînd erau iar împreună. Foarte bine. De vreme ce nu putea să o ia cu el în altă parte, va rămîne el la ea... Încercă, pentru un moment, o plăcere răutăcioasă la gîndul că ceea ce era făcut nu mai putea fi desfăcut. Capitulase. Se simțea mîndru. Era gata să înfrunte orice, să facă orice. Nu-i păsa de nimic și de nimeni. Se socotea fără teamă, însă în realitate era doar beat : îmbătat de otrava amintirilor pline de patimă.

Își întinse mîinile deasupra focului, se uită împrejur și strigă :

— Aissa !

Se vede că ea se afla prin preajmă, pentru că apăru pe dată în lumina focului. Partea de sus a trupului ei era înfășurată în faldurile groase ale unui șal care era tras în jos peste frunte și un capăt al lui, petrecut de-a curmezișul de la umăr la umăr, îi ascundea jumătatea de jos a feței. Numai ochii puteau fi văzuți — întunecați și scînteind ca stelele noaptea.

Willems, uitîndu-se la această apariție stranie și înfășurată, se simți exasperat, uimit și neajutorat. Fostul om de încredere al bogatului Hudig nu s-ar fi despărțit niciodată de concepțiile general admise cu privire la o ținută respectabilă. Căută refugiu în ideile sale despre bună-cuviință, în afara manglierilor siniștri, a întunecimii pădurilor și a sufletelor păgîne ale sălbaticilor care erau stăpînii lui. Aissa arăta ca un balot de cîrpe de bumbac însuflețite. Asta îl înfuria. Se deghizase astfel pentru că un bărbat din rasa ei era în apropiere. Willems îi ceruse să renunțe dar ea nu-l ascultase. S-ar putea ca ideile lui să se schimbe vreodată, în așa fel încît să se potrivească cu propriile ei idei despre ceea ce era cuviincios, corect și respectabil ? Îi era teamă că s-ar putea, cu timpul. Aceasta îi apăru ca un lucru îngrozitor. Ea nu s-ar fi putut schimba niciodată. Această manifestare a simțămîntului ei despre bună-cuviință era un alt semn al deosebirii dintre ei, deosebire fără de speranță : un nou pas în jos pentru el. Erau prea deosebiți ! El se sim-

ţea atît de civilizat ! Îi trecu dintr-o dată prin minte că nu au nimic comun — nici un gînd, nici o simţire ; el nu-i putea explica nici cel mai simplu motiv al vreunei acţiuni a lui... şi totuşi nu putea trăi fără ea.

Curajosul om care-l înfrunta pe Babalatchi îşi trase pe neaşteptate răsuflarea, cu un sunet ce semăna cu un geamăt. Faptul că ea îşi pusese vălul împotriva dorinţei lui îl afecta, ca un lucru prevestind o mare nenorocire. Asta îl făcea să se dispreţuiască şi mai mult pentru că era sclavul unei pasiuni de care altădată rîdea, zeflemisind pe omul incapabil să-şi afirme voinţa. Această voinţă, toate simţurile sale, personalitatea lui — toate acestea păreau să fi fost pierdute în teribila dorinţă, în atracţia irezistibilă pe care o exercita această femeie. Nu era desigur în stare să discerne cu claritate cauzele nenorocirii sale ; însă nimeni nu este atît de ignorant încît să nu ştie că suferă, nimeni nu e atît de simplu încît să nu simtă şi să sufere de pe urma ciocnirii unor porniri contradictorii. Cel ignorant simte şi sufere din pricina complexităţii acestora în aceeaşi măsură ca şi cel înţelept, dar pentru cel dintîi chinul luptei şi al înfrîngerii apare straniu, misterios, iremediabil şi nedrept. Stătea uitîndu-se la ea şi supraveghindu-se pe sine. Se simţea cuprins de furie din cap pînă în picioare, ca şi cînd ar fi fost lovit în faţă. Dintr-o dată izbucni într-un hohot de rîs, însă rîsul său era ca un ecou deformat al unei veselii simulate, venite de foarte departe.

Din partea cealaltă a focului, Babalatchi spuse în grabă :

— Iată-l pe *tuan* Abdulla !

V

DE ÎNDATĂ CE IEŞI din coliba lui Omar, Abdulla îl zări pe Willems. Se aştepta, desigur, să vadă un om alb, dar nu pe acest om alb, pe care îl ştia foarte bine. Oricine făcea negustorie în insule şi avea vreo afacere cu Hudig, îl cunoştea pe Willems. În ultimii doi ani ai şederii lui în Macassar, omul de încredere conducese tot comerţul

local al casei, sub o foarte ușoară supraveghere din partea patronului. Așa că toată lumea îl știa pe Willems și, între alții, și Abdulla — însă acesta nu aflase despre căderea lui în dizgrație. Într-adevăr, faptul fusese ținut sub tăcere atît de bine încît destul de mulți oameni în Macassar îl așteptau pe Willems să se întoarcă, presupunînd că lipsa lui se datora vreunei misiuni secrete. Abdulla, surprins, șovăi în prag. Era pregătit să vadă vreun marinar — vreun ofițer bătrîn al lui Lingard, un om obișnuit — cu care să se trateze greu, dar nu unul de talia lui. În schimb, se vedea confruntat cu un individ a cărui reputație pentru perspicacitatea sa în afaceri îi era prea bine cunoscută. Cum a ajuns el aici și de ce? Abdulla, revenindu-și din surpriză, înaintă cu demnitate către foc, ținîndu-și privirea fixată asupra lui Willems. La doi pași de acesta se opri și ridică mîna dreaptă, într-un salut grav. Willems înclină ușor capul și vorbi după un timp :

— Noi ne cunoaștem, *tuan* Abdulla, spuse el, cu o ușoară indiferență.

— Am făcut afaceri împreună, răspunse Abdulla, solemn, dar asta s-a petrecut departe de aici.

— Putem face afaceri și aici, spuse Willems.

— Locul nu are importanță. Ceea ce se cere în afaceri este o minte deschisă și o inimă sinceră.

— Foarte adevărat. Inima mea este tot atît de deschisă ca și mintea mea. Îți voi spune de ce mă găsesc aici.

— Nu-i nevoie. Părăsind căminul, înveți să cunoști viața. Dumneata călătorești. A călători înseamnă a fi victorios. Te vei reîntoarce cîștigînd multă înțelepciune.

— Nu mă voi reîntoarce niciodată, întrerupse Willems. Am terminat cu lumea mea. Sînt acum un om fără de frați. Nedreptatea distruge fidelitatea.

Abdulla își exprimă surpriza ridicîndu-și sprîncenele. În același timp, făcu un gest vag cu brațul, care putea să fie luat drept un „așa e“ aprobator și conciliator.

Pînă atunci arabul n-o observase pe Aissa care stătea lîngă foc, însă acum ea vorbi în intervalul de tăcere care urmă după vorbele lui Willems. Cu un glas care era în mare parte înăbușit de văl, se adresă lui Abdulla cu cîteva cuvinte de salut, numindu-l rudă. Abdulla se uită

la ea o secundă, apoi, urmînd regulile bunei creşteri îşi fixă privirile în pămînt. Ea îi întinse o mînă acoperită cu un capăt al vălului şi el o luă, o strînse de două ori şi, lăsînd-o apoi să cadă, se întoarse către Willems. Aissa se uită scrutător la cei doi bărbaţi, apoi se dădu înapoi şi păru că se topeşte dintr-o dată în noapte.

— Ştiu de ce ai venit aici, *tuan* Abdulla, spuse Willems, mi-a spus-o omul acesta. Făcu un semn cu capul către Babalatchi, apoi continuă încet. Va fi un lucru foarte greu.

— Allah face orice lucru să fie uşor, întrerupse Babalatchi, cucernic, de la distanţă.

Cei doi oameni se întoarseră repede şi se uitară gînditori la el, ca şi cînd ar fi reflectat profund la adevărul celor spuse. Sub privirea lor stăruitoare, Babalatchi încercă un neobişnuit sentiment de sfială şi nu îndrăzni să se apropie. Pînă la urmă, Willems se mişcă uşor, Abdulla îl urmă imediat şi amîndoi porniră în josul curţii, făşurile lor stingîndu-se în întuneric. În curînd se întoarseră şi vocile lor deveniră distincte în timp ce figurile li se desprindeau din întuneric. Lîngă foc făcură un ocol, şi Babalatchi prinse cîteva vorbe. Willems zicea :

— Am fost împreună cu el pe mare mulţi ani, în tinereţe. De data aceasta m-am folosit de cunoştinţele mele ca să observ calea de intrare în rîu, cînd am venit.

Abdulla aprobă în termeni generali.

— Varietatea cunoştinţelor oferă siguranţă, spuse el, apoi se îndepărtară iar şi Babalatchi nu-i mai putu auzi.

Babalatchi alergă la copac şi îşi căută loc în întunecimea densă de sub ramuri, rezemîndu-se de trunchi. Acolo se găsea oarecum la mijloc, între foc şi celălalt capăt al locului pe care se plimbau cei doi bărbaţi. Treceau aproape de el. Abdulla subţire, foarte drept, cu capul sus şi mîinile atîrnîndu-i în faţă, învîrtind şirul de mătănii. Willems înalt, lat în spate, arătînd mai mare şi mai puternic în contrast cu apariţia zveltă, îmbrăcată în alb, alături de care mergea nepăsător, făcînd un pas la doi ai celuilalt şi cu braţele lui mari în continuă mişcare, gesticula cu vehemenţă, aplecîndu-se înainte pentru a-l privi pe Abdulla în faţă.

Se plimbară încoace şi încolo, pe lîngă Babalatchi, cam de cinci-şase ori şi, ori de cîte ori se găseau între el şi

foc, putea să-i vadă destul de bine. Cîteodată se opreau pentru un moment, Willems vorbind stăruitor, Abdulla ascultînd cu atenţie severă ; apoi, cînd primul înceta vorba, înclina uşor capul ca şi cum consimţea la vreo cerere sau admitea vreo afirmaţie. Cînd şi cînd, Babalatchi prindea cîte un cuvînt ici şi colo, o frîntură de frază sau o exclamaţie puternică. Împins de curiozitate, se furişă pînă la marginea umbrei întunecate de sub copac. Se apropiau de el şi-l auzi pe Willems spunînd :

— Dumneata vei da banii de îndată ce vin pe bordul corăbici. Acest lucru să fie bine stabilit.

Nu putu să audă răspunsul lui Abdulla. Cînd au trecut din nou în dreptul lui, Willems spunea :

— Viaţa mea este oricum în mîinile dumitale. Barca aceea care mă aduce pe bordul corabiei dumitale va lua banii pentru Omar. Să-i ai pregătiţi într-un săculeţ sigilat.

Din nou nu le mai putu auzi glasurile, însă, în loc să vină înapoi, se opriră lîngă foc, unul în faţa celuilalt. Willems îşi mişcă un braţ, îşi agită mîna în sus vorbind tot timpul, apoi o lăsă să cadă brusc şi bătu din picior. Urmară cîteva clipe de nemişcare. Babalatchi, uitîndu-se cu atenţie, văzu buzele lui Abdulla mişcîndu-se aproape imperceptibil. Dintr-o dată, Willems apucă mîna inertă a arabului şi i-o scutură. Babalatchi răsuflă adînc, ieşind de sub apăsarea îndoielii. Discuţia se terminase. Totul a decurs bine, cel puţin în aparenţă.

Se apropie în fine de cei doi bărbaţi, care îl văzură şi-l aşteptară în tăcere. Willems se retrăsese în sine însuşi şi avea o expresie de indiferenţă posacă. Abdulla se îndepărtă un pas sau doi. Babalatchi se uită la el întrebător.

— Acum mă duc, spuse Abdulla, şi te voi aştepta dincolo de locul de vărsare al rîului, *tuan* Willems, pînă la al doilea apus de soare. Ai un singur cuvînt, după cîte ştiu.

— Un singur cuvînt, repetă Willems.

Abdulla şi Babalatchi porniră amîndoi în josul curţii, lăsîndu-l pe omul alb singur lîngă foc. Cei doi arabi care îl însoţiseră pe Abdulla o luaseră înainte şi trecură pe poarta cea mică, în lumina şi murmurul de voci din curtea principală, dar Babalatchi şi Abdulla se opriră îndărătul ei. Abdulla spuse :

— Este în regulă. A vorbit de multe lucruri. Consimte.

— Cînd ? întrebă Babalatchi, repede.

— Peste două zile. Am promis tot ce-a vrut. Intenţionez să respect o mare parte din ce am promis.

— Mîna dumitale este întotdeauna deschisă, o, cel mai generos dintre credincioşi ! Nu vei uita pe slujitorul dumitale care te-a chemat aici. Ţi-am spus numai adevărul. Ea este aceea care i-a fript inima.

Cu o mişcare orizontală a braţului, Abdulla păru că vrea să îndepărteze ultima observaţie şi rosti încet şi cu mult înţeles :

— Trebuie ca el să se simtă în perfectă siguranţă, înţelegi ? În perfectă siguranţă — ca şi cum ar fi printre concetăţenii săi — pînă...

— Pînă cînd ? şopti Babalatchi.

— Pînă cînd voi spune eu, răspunse Abdulla. Cît despre Omar... Şovăi un moment apoi continuă foarte încet : Este foarte bătrîn !

— *Haï* ; da ! Bătrîn şi bolnav, murmură Babalatchi, cu o bruscă melancolie.

— Doreşte ca eu să-l omor pe acest om alb. M-a rugat stăruitor să fie omorît pe dată, spuse Abdulla cu dispreţ, pornind din nou către poartă.

— Este nerăbdător, ca toţi acei care simt moartea aproape, exclamă Babalatchi, scuzîndu-l.

— Omar va locui cu mine, continuă Abdulla, cînd... dar n-are importanţă. Ţine minte. Omul alb trebuie să se simtă în siguranţă.

— El trăieşte în umbra dumitale, răspunse Babalatchi, cu solemnitate. Asta este destul. Îşi atinse fruntea şi se dădu înapoi pentru a-l lăsa pe Abdulla să treacă primul.

Şi acum erau din nou în curte unde, la apariţia lor, indiferenţa dispăru şi toate figurile deveniră vioaie şi din nou interesate. Lakamba se apropie de oaspetele său, privind însă spre Babalatchi, care îl asigură printr-o înclinare, plină de tîlc, a capului. Lakamba schiţă un zîmbet vag şi, uitîndu-se ursuz, aşa cum îi era firea, pe sub sprîncene, la omul pe care voia să-l onoreze, îl întrebă dacă ar dori să viziteze locul pregătit pentru a se aşeza şi a lua masa. Sau poate că ar prefera să se odihnească ? Casa îi aparţine şi tot ce este în ea şi toţi

acei oameni care stau la distanță privindu-i, sînt ai lui. Syed Abdulla apăsă mîna gazdei pe pieptul său și îi mărturisi într-un murmur confidențial că obiceiurile sale sînt ascetice și că temperamentul său înclină către melancolie. Nu are nevoie nici de odihnă, nici de masă, nici să folosească oamenii celuilalt. Syed Abdulla era nerăbdător să plece. Lakamba era supărat însă politicos, în felul său șovăitor și posomorît. *Tuan* Abdulla trebuia să aibă vîslași odihniți și mulți, ca să scurteze durata drumului întunecat și obositor.

— Hei ! Cei de colo ! Bărcile !

La malul rîului, forme nedeslușite se puseră în mișcare cu zgomot și în dezordine. Se auziră strigăte, comenzi, glume și ocări. Torțele ardeau împrăștiind mai mult fum decît lumină și, în flăcările lor roșii, se ivi Babalatchi anunțînd că bărcile sînt gata.

Prin lumina aceasta stranie, Syed Abdulla, în roba sa albă și lungă, păru să alunece fantomatic, ca o apariție plină de demnitate, asistat de alte două umbre, oprindu-se pentru un moment la locul de acostare ca să-și ia rămas bun de la gazda și aliatul său — căruia îi purta multă dragoste. Așa îl asigură Syed Abdulla înainte de a păși în barcă și de a-și lua locul în mijlocul canoei, sub un mic baldachin din pînză albastră, întins peste patru prăjini. Înaintea și în spatele lui Syed Abdulla, oamenii aplecați peste marginile bărcii țineau în sus vîslele gata să le afunde în apă, toți deodată. „Gata ? Încă nu. Toți pe loc". Syed Abdulla vorbi din nou, în timp ce Lakamba și Babalatchi se apropiară de mal ca să audă cuvintele lui. Cuvintele lui sînt încurajatoare. Înainte ca soarele să răsară pentru a doua oară, se vor întîlni și corabia lui Syed Abdulla va pluti în sfîrșit pe apele acestui rîu. Lakamba și Babalatchi să nu aibă nici o îndoială — dacă așa-i voia lui Allah. Ei sînt în mîinile Atotmilostivului. Fără îndoială. Și tot așa este și Syed Abdulla, marele negustor care nu cunoaște ce înseamnă eșecul în viață. Și tot așa și omul alb — cel mai iscusit om de afaceri din insule — care acum stătea întins lîngă focul lui Omar, cu capul în poala Aissei, în timp ce Syed Abdulla zbura în josul rîului cu ape tulburi, dus de curent și de vîsle, între cele două ziduri întunecate ale pădurii adormite, în drumul

său către marea limpede și deschisă, unde corabia „Stăpînul Insulelor“ (altădată a lui Greenock, însă penalizată, vîndută și înregistrată acum la Penang) își aștepta proprietarul și se legăna în ancoră, după curenții mareei capricioase, sub malul cu stînci roșii și sfărîmate de la Tanjong Mirrah.

Cîtva timp, Lakamba, Sahamin și Bahassoen, continuară să privească în tăcere în întunecimea umedă care înghițise canoea cea mare ce-l purta pe Abdulla și norocul său nedezmințit. Apoi cei doi oaspeți începură o discuție despre frumoasele perspective care îi așteptau. Venerabilul Sahamin, potrivit cu vîrsta lui înaintată, își găsea plăcerea făurind planuri cu privire la un viitor mai îndepărtat. Va cumpăra bărci pentru transportat mărfuri, va trimite expediții în susul rîului, își va lărgi negustoria ; susținut de capitalul lui Abdulla, va deveni bogat în foarte puțini ani. Foarte puțini. Între timp, ar fi bine să-l vadă mîine pe Almayer și, profitînd de ultima zi de prosperitate a omului pe care îl urau, să obțină ceva mărfuri pe credit de la el. Sahamin credea că le-ar putea obține lingușindu-l cu abilitate. La urma urmei, acest fiu al lui Satan era un prost, și lucrul merita să fie făcut, pentru că recolta viitoare va șterge toate datoriile. Sahamin nu se sfii să comunice această idee tovarășilor săi, cu rîsul său înfundat de bătrîn, în timp ce mergeau împreună dinspre țărmul rîului către reședință. Lakamba, cu gîtul lui de taur, ascultînd cu buzele strînse fără vreo urmă de zîmbet, fără o licărire în ochii întunecați și congestionați, mergea încet, tîrșindu-și picioarele între cei doi oaspeți ai săi. Însă, dintr-o dată, Bahassoen curmă flecăreala bătrînului cu entuziasmul generos al tinereții sale. A face negoț era un lucru foarte bun. Însă schimbarea care i-ar face fericiți era oare îndeplinită ? Omul alb trebuia să fie deposedat cu forța ! Se înfierbîntă, începu să vorbească foarte tare și în cuvîntarea lui, ținută cu mîna pe mînerul sabiei, începu să amestece incoerent subiecte onorabile ca : uciderи și incendieri, precum și curajul binecunoscut al strămoșilor săi.

Babalatchi rămase în urmă, singur cu măreția planurilor sale. Înțeleptul om de stat al Sambirului îndreptă o privire disprețuitoare către nobilul său protector și către prietenii

nobilului său protector, apoi se opri meditînd asupra viitorului care, altora, le părea atît de sigur. Nu tot astfel și lui Babalatchi care plătea tribut înțelepciunii sale, avînd un vag sentiment de nesiguranță ce alunga somnul din trupul lui obosit. Cînd se hotărî în fine să plece de la malul rîului, o luă pe o cărare, singur și furișîndu-se pe lîngă întărituri, pentru a evita să treacă prin mijlocul curții unde focuri mici scînteiau și sclipeau, ca și cum întunecimea sinistră de aici ar fi reflectat stelele de pe cerul senin. Se furișă dincolo de portița curții lui Omar și continuă să înainteze cu răbdare de-a lungul palisadei ușoare de bambus, pînă cînd se opri la colțul unde aceasta se unea cu palisada solidă a terenului particular al lui Lakamba. Stînd acolo, putea să privească deasupra îngrăditurii și să vadă coliba lui Omar și focul din fața intrării ei. Putea, de asemenea, să vadă umbrele a două ființe omenești, aflate între el și strălucirea roșie a focului, un bărbat și o femeie. Privelișteа părea să-i inspire înțeleptului ros de griji dorința ușuratică de a cînta. De fapt nu era un cîntec. Era mai curînd ceva de felul unei litanii monotone, rostită repede însă distinct, cu o voce răgușită și nesigură. Și dacă Babalatchi considera aceasta un cîntec, atunci era un cîntec cu un anumit scop și, poate din această cauză, deficient din punct de vedere artistic. Avea toate imperfecțiunile unei improvizații stîngace, iar subiectul era fioros. Era vorba despre un naufragiu și despre sete și despre un frate omorîndu-l pe celălalt pentru o tigvă de apă. O povestire care putea să fi avut un scop însă nu avea nici o morală. Totuși, terbuie să-i fi plăcut lui Babalatchi pentru că o repetă de două ori, a doua oară chiar cu o voce mai tare decît la început, provocînd o tulburare printre albele păsări de orez și porumbeii sălbatici cocoțați pe crengile copacului cel mare din curtea lui Omar. Din frunzișul des de deasupra capului cîntărețului, se auzea un zgomot confuz de bătăi de aripi, sunete somnoroase în limbajul păsărilor și un freamăt puternic al frunzelor. Siluetele de lîngă foc se mișcară. Umbra femeii își schimbă forma, și cîntecul lui Babalatchi fu întrerupt brusc de o tuse ușoară și persistentă. Nu încercă să-și reia cîntecul după această întrerupere, ci se îndepărtă pe furiș, să caute — dacă nu somn — atunci, cel puțin odihnă.

VI

DE ÎNDATĂ CE ABDULLA și oamenii săi părăsiră curtea, Aissa se apropie de Willems și se opri lîngă el. El nu își dădu seama de atitudinea ei de așteptare, pînă cînd nu îl atinse ușor ; atunci se întoarse încă furios către ea, îi smulse vălul de pe față și îl călcă în picioare ca și cum ar fi fost un dușman de moarte. Ea îl privi cu un zîmbet ușor de calmă curiozitate, și cu interesul uimit al unui ignorant, care se uită cu atenție cum funcționează o mașinărie complicată. După ce și-a potolit mînia, rămase din nou posomorît și drept, uitîndu-se în jos către foc, dar atingerea degetelor ei pe ceafă șterse dintr-o dată liniile aspre din jurul gurii lui. Ochii îi clipiră tulburați, buzele îi tremurară ușor. Pornind cu irezistibila rapiditate a unei particule de fier — care, statică un moment, sare imediat către un magnet puternic — se apropie de ea, o prinse în brațe și o strînse cu violență la pieptul lui. Îi dădu drumul din îmbrățișare tot atît de brusc și ea își pierdu puțin echilibrul, păși înapoi, răsuflă repede cu buzele întredeschise și spuse pe un ton de plăcut repros :

— Om nebun ce ești ! Dacă m-ai fi omorît în brațele tale puternice, ce-ai fi făcut ?

— Vrei să trăiești... și să fugi din nou de la mine, spuse el cu blîndețe. Spune-mi, nu-i așa ?

Aissa se îndreptă către el cu pași mărunți, cu capul puțin înclinat într-o parte, mîinile în șolduri, și o ușoară oscilare a trupului, o apropiere mai chinuitoare decît o fugă. El o privea pătimaș — fermecat. Femeea i se adresă glumind :

— Ce-aș putea să spun unui bărbat care a stat departe de mine trei zile ? Trei ! repetă ea ținînd glumeț trei degete în fața ochilor lui Willems.

El se repezi să-i apuce mîna însă ea o feri și o trecu la spate.

— Nu ! spuse Aissa. Eu nu pot fi prinsă. Dar voi veni singură. Vin eu singură pentru că îmi place. Nu te mișca, nu mă atinge cu mîinile tale puternice, copil ce ești !

Pe cînd vorbea, făcu un pas mai aproape, apoi încă unul. Willems nu se clinti. Lipindu-se strîns de el, se

înălța pe vîrfuri ca să se uite în ochii lui, iar ochii ei părură să devină mai mari, strălucitori și duioși, atrăgători și promițători. Cu felul ei de a se uita aspira sufletul bărbatului prin pupilele lui imobile ; sub privirea ei fixă, din trăsăturile lui Willems dispărea scînteia rațiunii, înlocuită cu o aparență de beatitudine fizică, un extaz al simțurilor care-i lua în stăpînire corpul devenit țeapăn ; un extaz care gonește regretele, ezitarea și îndoiala și își face cunoscut teribilul său efect printr-un aspect înspăimîntător de beție stupidă. El continua să stea locului, abia respirînd, într-o imobilitate inflexibilă, absorbind prin fiecare por plăcerea atingerii ei.

— Mai aproape ! Mai aproape ! murmură.

Aissa își ridică încet brațele, le lăsă pe umerii lui și, încolăcindu-i-le în jurul gîtului, se lăsă brusc pe spate cît îi îngăduia lungimea brațelor. Gîtul i se încordă și capul îi atinse spatele, pleoapele i se lăsară ușor și părul des căzu ca o perdea în jos. O masă de ebonit mîngîiată de luciriile roșii ale focului. El stătea neclintit sub încordare, la fel de masiv și nemișcat ca și copacii mari ai pădurilor din jur. Și ochii lui urmăreau forma bărbiei ei, linia gîtului și contururile unduioase ale sînilor, cu expresia înfometată și concentrată a unui om lihnit de foame. Aissa se mulță către el și își frecă încet și cu blîndețe capul de obrazul lui. Willems oftă. Ea, cu mîinile încă pe umerii lui, își ridică privirea spre stelele impasibile și spuse :

— Noaptea aproape s-a mistuit. Să o sfîrșim alături de foc. Și lîngă focul acesta să-mi povestești totul : ce-ai spus tu și ce-a spus Abdulla ; și ascultîndu-te pe tine, am să uit de cele trei zile — pentru că sînt bună. Spune-mi — nu sînt eu bună ?

— Da, răspunse el ca în vis, iar ea alergă către casa cea mare.

Pînă cînd reveni, legănînd pe cap o legătură de covorașe fine, Willems ațință focul, pregătindu-se s-o ajute să încropească un culcuș lîngă foc, în vecinătatea colibei. Aissa se lăsă în jos cu o mișcare iute însă grațios controlată, apoi se zvîrli și el pe jos, cît era de lung, cu o grabă nerăbdătoare, de parcă ar fi dorit s-o ia înaintea altcuiva. Ea îi luă capul pe genunchi și, cînd îi simți mîinile atingîndu-i fața și degetele jucîndu-se în părul lui, avu sen-

zația că fusese luat în stăpînire. Fu cuprins de un simțămînt de pace, de odihnă, de fericire, de o plăcere liniștitoare. Mîinile sale rătăciră pe lîngă gîtul ei și o traseră în jos, cu fața deasupra feței lui. Apoi șopti :

— Aș dori să pot muri astfel — acum !

Ea îl privi cu ochi mari și întunecoși, în care nu apăru lumina unui răspuns. Ceea ce gîndea el era atît de îndepărtat de înțelegerea ei, încît îi lăsă vorbele să treacă neobservate, ca suflarea vîntului, ca alunecarea unui nor. Deși femeie, în simplitatea ei nu putea înțelege înfricoșătorul compliment cuprins în vorbele lui, acea șoaptă de fatală fericire, atît de sinceră, de spontană, venind direct din inimă — ca orice patimă. Era vocea nebuniei, a unei păci delirante, a unei fericiri infame, lașe și atît de delicate, încît mintea rătăcită refuza să vadă momentul în care avea să se termine. Pentru victimele unei astfel de fericiri, momentul cînd ea încetează este începutul acelei torturi care constituie prețul ei.

Cu sprîncenele ușor încruntate, cu preocuparea hotărîtă a propriilor ei dorințe, Aissa zise :

— Acum povestește-mi tot. Toate cuvintele rostite între tine și Syed Abdulla.

Să-i spună ce ? Ce cuvinte ? Vocea ei îl readuse la realitatea care se spulberase sub atingerile ei. Începu să-și dea seama de minutele care se scurgeau, fiecare dintre ele apărîndu-i ca un reproș. Și de acele minute care, scurse, încet, în silă, irezistibil, în trecut, marcau pașii lui pe calea pierzării. Nu pentru că el ar fi avut vreo convingere, vreo idee asupra posibilității de încheiere a acestui drum penibil. Era un simțămînt nelămurit, o amenințare de suferință, ca o prevestire confuză a unei boli gata să se declare, o prezicere nearticulată a unui rău, alcătuită din frică și plăcere, din resemnare și revoltă. Îi era rușine de starea în care se găsea mintea lui. În definitiv, de ce îi era frică ? Avea el oare scrupule ? De ce această șovăială de a gîndi, de a vorbi despre ceea ce intenționa să facă ? Scrupulele erau pentru imbecili. Datoria sa clară era să se facă pe sine însuși fericit. I-a făcut el vreodată un jurămînt de fidelitate lui Lingard ? Nu. Bine, în acest caz — nu o să lase ca vreun interes al acestui bătrîn nebun să se interpună între Willems și fericirea lui Willems. Fericire ?

Nu se găsea el oare pe un drum greșit ? Fericirea înseamnă bani. Mulți bani. Cel puțin așa a gîndit pînă cînd aceste noi senzații au pus stăpînire pe el.

Întrebarea Aissei, repetată cu nerăbdare, îi întrerupse meditația și, uitîndu-se în sus la fața ei care lucea deasupra lui în lumina slabă a focului, își întinse picioarele în toată lungimea și, îndeplinindu-i dorința, îi vorbi rar și în șoaptă. Aissa, cu capul aproape de buzele lui, asculta absorbită, interesată, într-o atentă nemișcare. Zgomotele multe din curtea mare fuseseră reduse încet, încet la tăcere de somnul care liniștise toate glasurile și închisese toți ochii. Apoi cineva îngînă cu voce răgușită un cîntec, tărăgănînd nazal sfîrșitul fiecărui vers. Willems sări. Ea își puse dintr-o dată mîna pe gura lui și își îndreptă trupul. Se auzi o tuse slabă, un foșnet de frunze, apoi totul reintră într-o tăcere completă. O tăcere rece, tristă, profundă care era mai degrabă ca o moarte decît ca o pace. Mai greu de suportat decît cel mai înspăimîntător tumult. De îndată ce ea își retrase mîna, Willems se grăbi să vorbească, atît de insuportabilă îi părea această liniște perfectă și absolută, în care gîndurile lui păreau să răsune ca tăria unor strigăte.

— Cine a făcut zgomotul acesta ? o întrebă.

— Nu știu. Acum a plecat, răspunse Aissa cu grabă. Spune-mi, n-ai să te întorci la lumea ta, nu fără mine ? Și nici cu mine. Făgăduiești ?

— Ți-am făgăduit, doar. Nu mai am o lume a mea. Nu ți-am spus că tu ești toată lumea pentru mine ?

— A, da, vorbi ea încet, însă îmi place să te aud spunînd acest lucru din nou — în fiecare zi, în fiecare noapte, întotdeauna cînd te întreb. Și niciodată să nu te superi că te întreb. Mi-e frică de femeile albe care sînt nerușinate și au ochi care te îngheață. Îi scrută pentru un moment trăsăturile feței și adăugă : Sînt ele într-adevăr foarte frumoase ? Probabil că sînt frumoase.

— Nu știu, șopti el gînditor. Și dacă am știut vreodată, privindu-te pe tine am uitat.

— Uitat ! Și trei zile și două nopți m-ai uitat și pe mine ! De ce ? De ce te-ai supărat pe mine cînd ți-am vorbit la început de *tuan* Abdulla, în zilele cînd ședeam lîngă pîrîu. Îți aminteai atunci de cineva. De cineva din

țara de unde vii. Vorbele tale sînt mincinoase ! Tu ești alb și inima ta este plină de viclenie. Eu știu asta. Și totuși nu pot să nu te cred cînd îmi vorbești de dragostea ta pentru mine. Însă îmi este teamă.

El se simți flatat și plictisit de stăruința ei și spuse :

— Bine ! acum sînt cu tine. Am venit înapoi. Și de fapt tu ai fost aceea care a plecat.

— După ce îl vei ajuta pe Abdulla împotriva lui *Rajah Laut*, care este primul între oamenii albi, nu voi mai avea nici o teamă, șopti ea.

— Trebuie să mă crezi cînd îți spun că niciodată nu a existat vreo altă femeie, că nu am nimic de regretat și nu am nimic de care să-mi amintesc în afară de dușmanii mei.

— De unde vii tu? urmă ea, impulsivă și inconsecventă, cu o șoaptă pătimașă. Cum este țara de dincolo de marea cea mare de unde vii ? O țară de minciuni și păcat de unde întotdeauna nu vine nimic altceva decît nenorocire pentru noi — noi care nu sîntem albi. Nu mi-ai cerut la început să merg cu tine acolo ? Din cauza asta am plecat.

— N-am să ți-o mai cer niciodată.

— Și nu este acolo vreo femeie care să te aștepte ?

— Nu ! răspunse Willems cu hotărîre.

Aissa se aplecă asupra lui. Buzele ei rătăciră pe fața lui și părul lung îi atinse obrajii.

— M-ai învățat cum se face dragoste în lumea ta, dragostea care vine de la diavol, murmură ea și, aplecîndu-se mai jos, adăugă cu voce slabă : Așa ?

— Da, așa ! răspunse el cu o voce scăzută, care tremura ușor de patimă, iar ea își apăsă brusc buzele pe gura lui în timp ce Willems închise ochii cotropit de plăcere.

Urmă un lung moment de tăcere. Ea îi mîngîia fața cu atingeri ușoare, iar el zăcea întins, visător, și ar fi fost pe deplin fericit dacă nu l-ar fi supărat o viziune nedeslușită a unei binecunoscute siluete ; un om îndepărtîndu-se de el și micșorîndu-se într-o perspectivă lungă de copaci fantastici, ale căror frunze, fiecare în parte, era un ochi ce-l urmărea pe acest om, care se depărta mereu, devenind tot mai mic, dar neabătîndu-se nici un moment din raza privirii. Simți dorința să-l vadă dispărînd, o nerăbdare zorită ca omul să piară ; continuă să-l urmărească cu un

efort plin de atenție și iritare. Era ceva familiar în această siluetă ! Oare ? Era el însuși ! Tresări și deschise ochii, tremurînd de emoția acestei brusce reveniri de la asemenea depărtare și de uimirea de a se regăsi iarăși lîngă foc, cu iuțeala unei fulgerări. Fusese pe jumătate vis ; ațipise în brațele ei cîteva secunde. Doar începutul unui vis — nimic mai mult. Însă a trecut cîtva timp pînă să-și revină din șocul de a se vedea pe sine însuși plecînd atît de hotărît, atît de singur și atît de lipsit de socotință. Și să plece — unde ? Dacă nu s-ar fi trezit la timp, poate că nu s-ar mai fi înapoiat niciodată de acolo, oricare ar fi fost locul în care se ducea. Se simți revoltat. Fusese un fel de evadare, ca un prizonier care, călcîndu-și cuvîntul, fugise pe ascuns în timp ce el dormea. Era foarte revoltat și surprins de absurditatea propriilor lui emoții.

Aissa îl simți tremurînd și, murmurînd cuvinte tandre, îi strînse capul la pieptul ei. Din nou se simți foarte liniștit, cuprins de liniștea care era tot atît de întreagă ca și tăcerea din jurul lor. Murmură :

— Ești obosită, Aissa.

Ea răspunse atît de încet, încît se părea că scosese doar un suspin sub foma unor cuvinte abia șoptite.

— Îți voi veghea somnul, o, copilule !

Stătea foarte liniștit și asculta bătăile inimii ei. Sunetul ușor, rapid, persistent și hotărît. Însăși viața ei pulsînd lîngă obrazul lui îi dădea senzația clară a unei proprietăți sigure, îi întărea credința în posesia acestei ființe omenești ; era ca o asigurare a unei fericiri nedefinite în viitor. Acum nu mai existau regrete, îndoieli, ezitări. Oare au existat vreodată ? Toate acestea păreau foarte îndepărtate, cu ani și ani în urmă — atît de ireale și de palide ca amintirea ștearsă a unui delir. Întreaga tortură, suferință și luptă a zilelor care trecuseră ; umilința și supărarea decăderii sale ; toate acestea erau un coșmar infam, ceva apărut în somn pentru a fi uitat și a nu lăsa nici o urmă — și viața adevărată era aceasta. Această imobilitate visătoare cu capul lipit de inima ei care bătea atît de hotărît.

Acum se trezise de tot, cu acea trezire bruscă a unui trup obosit, ce urmează puținelor momente de reîmprospătare ale unui somn căruia nu poți să-i reziști. Ochii săi

larg deschişi priveau absent spre intrarea colibei lui Omar. Pereţii de trestie luceau în lumina focului al cărui fum, subţire şi albastru, aluneca oblic într-o împletire de inele şi spirale de-a curmezişul intrării, a cărei întunecime pustie îi părea de nepătruns şi enigmatică, asemenea unei perdele ascunzînd spaţii vaste pline de lucruri neaşteptate. Era numai închipuirea lui, destul de obsedată însă ca să-l facă să vadă brusca apariţie a unui cap, ieşind din întunecime, ca o plăsmuire a fanteziei lui leneşe, sau ca începutul unui alt scurt coşmar, al altui capriciu al creierului său obosit peste măsură. O faţă cu pleoapele căzute, bătrînă, îngustă şi galbenă, deasupra albului răsfirat al unei bărbi lungi care atingea pămîntul. Un cap fără trup, înălţat doar două palme de la pămînt, întorcîndu-se uşor dintr-o parte în alta pe marginea cercului de lumină, ca şi cum ar fi vrut să simtă căldura radiată de foc pe fiecare obraz pe rînd. Îl observa cu o uimire pasivă cum devenea distinct, parcă ar fi venit mai aproape de el, iar liniile estompate ale unui trup tîrîndu-se pe cele patru membre începură să se contureze, furişîndu-se încet, încet, către foc, cu o mişcare tăcută şi aproape imperceptibilă. Era surprins de apariţia acestui cap orb tîrînd în urma lui trupul neputincios, fără nici un zgomot, fără vreo schimbare, cu expresia feţei lipsită de vedere, distinctă o clipă, estompată în următoarea, în jocul luminii care o atrăgea stăruitor către ea. O faţă mută, cu un pumnal între dinţi. Dar ăsta nu era vis. Era faţa lui Omar. Dar de ce ? Ce urmărea el oare ?

Willems era prea toropit în lîncezeala fericită a clipei ca să caute un răspuns întrebării. Aceasta trecu doar ca o săgeată prin creierul său şi se pierdu mai departe, lăsîndu-l nepăsător să asculte din nou de bătăile inimii Aissei, acest sunet preţios şi delicat care umplea liniştita imensitate a nopţii. Ridicîndu-şi privirea, văzu capul nemişcat al femeii uitîndu-se în jos la el, cu o lucire tandră între genele lungi, a căror umbră se lăsa pe curba dulce a obrazului ei ; şi sub alintarea acestei priviri, uimirea supărătoare şi teama ascunsă stîrnite de acea apariţie, ghemuindu-se şi tîrîndu-se către foc, unicul punct de orientare, se stinseră — se înecară în liniştea desăvîrşită a tuturor simţurilor, aşa cum suferinţa este înecată în

revărsarea seninătății somnoroase care urmează după o doză de opiu.

Își schimbă ușor poziția capului și acum putu să observe cu ușurință acea apariție pe care o văzuse cu un minut mai înainte și pe care o și uitase. Venise între timp mai aproape, alunecînd fără zgomot ca umbra unui coșmar și acum era chiar aici, foarte aproape, nemișcată și liniștită ca și cum ar fi pîndit, cu o mînă și un genunchi împinse înainte, cu gîtul încordat și capul răsucit către foc. Putea să vadă fața descărnată, lucirea pielii lipite de oasele proeminente, umbrele negre ale tîmplelor scobite și ale obrajilor căzuți și cele două petice de negreață de pe ochi, de pe ochii aceia morți ce nu puteau să vadă. Oare să fi fost pornirea ce-l impinsese pe acest orb să se furișeze în noapte și să se tîrască spre foc ? Se uită la el, fascinat, dar fața cu luminile și umbrele ei schimbătoare nu exprima nimic, închisă și de nepătruns ca o ușă zidită.

Omar se ridică în genunchi și se lăsă pe călcîie, cu mîinile atîrnîndu-i în față. Willems, privind în starea sa de adîncă amorțeală, putu să vadă clar pumnalul strîns între buzele subțiri, ca o bară de-a curmezișul feței ; de o parte mînerul al cărui lemn lustruit răsfrîngea lucirea roșie a focului, și linia subțire a lamei de cealaltă parte, prelungindu-se către un vîrf negru tocit. Încercă un șoc, ceea ce îl făcu să-și lase trupul pasiv în îmbrățișarea Aissei, dar un val de teamă neputincioasă îi umplu sufletul, și își dădu seama dintr-o dată că moartea umbla pe dibuite după el. Că ura față de el și față de dragostea ce-i nutrea Aissa mina această epavă, această fantomă de fost pirat, strălucit și hotărît la vremea lui, să încerce un act disperat care ar fi adus consolarea glorioasă și supremă a unei bătrînețI nefericite. Și în timp ce se uita paralizat de groază la tatăl care își reluase prudenta sa înaintare — orb ca soarta, stăruitor ca destinul — asculta cu o patimă nesățioasă inima fiicei bătînd ușor, iute și hotărît, lîngă obrazul lui.

Era cuprins de o spaimă îngrozitoare ; de acea frică a cărei mînă rece își despoaie victima de orice voință și de orice putere, de orice dorință de a scăpa, de a rezista sau de a se mișca ; spaima care nimicește și speranța și disperarea și păstrează carcasa goală și nefolositoare ca într-o

menghină, pentru lovitura ce urmează. Nu era frica de moarte — înfruntase destule primejdii în trecut — şi nici măcar frica de acest anumit fel de moarte. Nu era frica de sfîrşit pentru că ştia că sfîrşitul nu va veni acum. O mişcare, o săritură, un strigăt l-ar fi salvat de mîna slabă a bătrînului orb, de mîna aceasta care, chiar şi acum, căuta pe bîjbîite trupul lui, descriind cu prudenţă curbe pe pămînt. Era frica iraţională de această viziune de o clipă asupra lucrurilor necunoscute, asupra acelor motive, impulsuri şi dorinţe pe care le ignorase, dar care mocneau în pieptul oamenilor dispreţuiţi de lîngă el, şi îi fuseseră dezvăluite pentru o secundă, pentru a fi apoi din nou ascunse îndărătul ceţurilor întunecate ale îndoielii şi amăgirii. Nu moartea era aceea care îl înspăimînta, ci oroarea de viaţa lipsită de sens, în care nu putea înţelege nimic şi pe nimeni din jurul său, viaţa în care el nu putea să conducă, să controleze, şi să înţeleagă nimic şi pe nimeni — nici chiar pe sine însuşi.

Simţi o atingere piezişă. Acest contact, mai uşor decît mîngîierea unei mîini de mamă pe obrazul unui copil adormit, avu pentru el forţa unei lovituri puternice. Omar se tîrîse lîngă el, şi acum, îngenunchind asupra lui, ţinea pumnalul într-o mînă în timp ce cealaltă, cu atingeri uşoare, bîjbîia spre pieptul jachetei ; însă faţa oarbă, îndreptată încă spre căldura focului, era rece şi nemişcată în aspectul ei de împietrită indiferenţă pentru lucrurile pe care nu putea spera să le vadă. Cu un efort, îşi mută privirea de la masca de mort, în sus, spre capul Aissei. Ea stătea nemişcată, de parcă ar fi fost o parte din pămîntul adormit, apoi dintr-o dată îi văzu ochii mari şi întunecaţi deschizîndu-se larg într-o privire fixă şi pătrunzătoare şi simţi apăsarea convulsivă a mîinilor ei ţintuindu-i braţele de-a lungul corpului. O secundă se scurse, înceată şi amară, ca o zi de doliu ; o secundă plină de regrete şi de durere pentru acea încredere în ea care-şi lua acum zborul din ruinele sfărîmate ale sufletului lui. Ea îl ţinea ! Şi ea ! Îi simţi inima tresăltînd cu putere, apoi capul îi alunecă pe genunchii ei, închise ochii şi n-a mai fost nimic. Nimic ! Era ca şi cum ar fi murit ; ca şi cum inima ei ar fi făcut un salt în noapte, părăsindu-l fără apărare şi singur într-o lume pustie.

Capul lui izbi cu putere pămîntul atunci cînd ea îl aruncă în lături în săritura-i grăbită. Rămase ca năuc, cu fața în sus și neîndrăznind să se miște ; nu văzu lupta însă auzi țipătul pătrunzător al tatălui nebun și vocea ei joasă vorbind cu asprime. Un alt țipăt se pierdu într-un geamăt. Cînd se ridică în cele din urmă, se uită la Aissa îngenuncheată deasupra tatălui ei, și o văzu aplecată în sforțarea de a-l imobiliza ; văzu membrele contorsionate ale lui Omar, o mînă ridicată deasupra capului și mișcarea ei iute cînd îi apucă încheietura mîinii. Willems făcu instinctiv un pas înainte, însă ea întoarse către el o față sălbatică și ii strigă pe deasupra umărului :

— Pleacă ! Nu te apropia ! Nu...

El se opri brusc cu brațele atîrnîndu-i fără viață în lături, de parcă vorbele ei l-ar fi preschimbat într-o stană de piatră. Aissa se temea de eventuala lui violență, însă în nestatornicia convingerilor lui, Willems era izbit de gîndul înspăimîntător că ea prefera să-și omoare singură tatăl ; și ultima fază a luptei lor, la care Willens privi prin ceața roșie ce-i umpluse ochii, luă aspectul unei ferocități nefirești, cu un înțeles sinistru ; ca ceva monstruos și corupt, ce-l făcea în mod forțat complice și pe el, la adăpostul acestei nopți îngrozitoare. Era înspăimîntat și mulțumit ; atras în mod irezistibil către ea — și gata să fugă. La început nu putu să se miște — apoi nu voi să se clintească din loc. Voia să vadă ce se va întîmpla. O văzu ridicînd, cu un efort imens, corpul aparent fără viață, și ducîndu-l în colibă. Și rămase, după dispariția celor doi, cu imaginea vie în ochi a capului bătrîn ce oscila pe umărul ei, cu falca de jos atîrnînd, cu trăsăturile prăbușite, pasiv, fără expresie, asemenea capului unui cadavru.

Apoi, după un timp, auzi vocea ei răsunînd înăuntru cu asprime și cu întreruperi agitate. Și ca răspuns veneau gemete și murmure întretăiate de epuizare. Ea își ridică glasul. O auzi spunînd cu violență : „Nu ! Nu ! Niciodată !“

Și din nou un murmur plîngător de implorare, ca al unui om cerșind o supremă favoare cu ultima sa suflare. O auzi din nou :

— Niciodată ! Mai degrabă l-aș împlînta în inima mea.

Aissa ieși din colibă, rămase o clipă gîfîind în ușă, apoi păși în lumina focului. În spatele ei, prin întuneric, se

auzeau blesteme care chemau răzbunarea cerului asupra capului ei : glasul răsuna din ce în ce mai tare, ascuțit, încordat, repetînd blestemul din nou și din nou — pînă cînd cu un strigăt care se pierdu într-un murmur răgușit, sfîrșind într-un oftat adînc și prelungit. Ea se opri în fața lui Willems, cu o mînă la spate, cu cealaltă ridicată într-un gest care cerea atenție, și rămase în această atitudine, ascultînd, pînă ce totul se liniști în colibă. Apoi făcu un alt pas înainte și mîna îi căzu încet în jos.

— Nimic decît nefericire ! șopti ea absentă, Nimic decît nefericire pentru noi care nu ne-am născut albi.

Supărarea și iritarea dispărură treptat de pe fața ei și se uită drept la Willems, cu o privire intensă și tristă.

El își reveni și își recăpătă dintr-o dată puterea de a vorbi.

— Aissa, exclamă el, și cuvintele izbucniră din gura sa cu o grăbită nervozitate. Aissa ! Cum pot eu să trăiesc aici ? Crede-mă ! Ai încredere în mine. Să plecăm de aici. Să plecăm foarte departe ! Foarte departe, tu și cu mine !

Nu se opri să se întrebe dacă ar fi putut să scape, și cum, și unde. Era purtat în mintea lui de revărsarea de ură, dezgust și dispreț pentru sîngele acesta care nu era sîngele lui, pentru neamul acesta care nu era neamul lui ; pentru pielle închise la culoare, pentru inimile înșelătoare ca marea, mai negre decît noaptea. Acest simțămînt de repulsie îi domina rațiunea și îi dădea convingerea clară a neputinței pentru el de a trăi în lumea ei. O rugă pătimaș să fugă împreună, pentru că din toată această mulțime detestată el dorea această femeie, dar o dorea departe de ei, departe de acest neam din care se trăgea. O dorea numai pentru el — departe de oricine, într-un loc singuratic, sigur și liniștit. Și pe cînd vorbea, supărarea și disprețul său crescură, ura lui se transformă aproape în groază și dorința lui pentru ea deveni imensă, arzătoare, irațională și necruțătoare, strigînd prin toate simțurile lui : mai tare decît ura, mai puternică decît groaza, irezistibilă și sigură ca însăși moartea.

Stînd la o mică distanță, în plină lumină, însă în pragul acelui întuneric din care venise, Aissa asculta, cu o mînă încă la spate, cu celălalt braț întins înainte cu palma pe jumătate deschisă, de parcă ar fi vrut să prindă vorbele

repezi care răsunau în jurul ei, pătimașe, amenințătoare, rugătoare, însă toate pătrunse de agonia suferinței lui, toate precipitate de nerăbdarea care îi rodea inima. Și, în timp ce asculta, simți un soi de încetinire a bătăilor inimii, pe măsură ce înțelesul chemărilor lui deveni mai clar în ochii ei indignați, pentru că vedea cu mînie și durere că toată această dragoste care era opera ei, la care ea lucrase din plin, se sfărîma încet în bucăți, distrusă de spaimele bărbatului și de falsitatea lui. Memoria ei rechemă zilele petrecute lîngă pîrău cînd ea ascultase alte cuvinte — alte gînduri — alte promisiuni și propuneri, izvorîte din gura acestui bărbat în fața ispitei din privirea și din surîsul ei, la înclinarea capului ei, la șoapta buzelor ei. Să fi încolțit acum în inima lui altceva decît chipul ei, alte dorințe decît dorința dragostei ei, alte spaime decît spaima de a o pierde pe ea ? Cum se putea întîmpla una ca asta ? Devenise oare urîtă sau bătrînă într-o clipă ? Era îngrozită, surprinsă și mînioasă, stăpînită de mînia unei neașteptate umilințe. Și ochii ei priveau fix, întunecați și hotărîți, la acest om născut pe meleagurile violenței și ale răului, de unde nimic altceva decît nenorocire nu vine pentru acei care nu s-au născut albi. În loc să se gîndească la mîngîierile ei, în loc să uite de întreaga omenire în îmbrățișarea ei, el se gîndea încă la lumea lui, la lumea aceea care fură țările altora, stăpînește mările, lumea aceea care nu cunoaște adevăr și milă — nu cunoaște nimic decît puterea ei. O, omule cu brațe tari și inima vicleană ! Să plec cu el într-o țară îndepărtată, să fiu pierdută în mulțimea aceea cu ochi reci și inimi false — să-l pierd pe el acolo ? Niciodată ! Era nebun — nebun de frică, însă ei nu-i va scăpa. Îl va ține aici sclav și stăpîn ; aici unde era singur cu ea, unde trebuia să trăiască pentru ea — sau să moară. Avea un drept la dragostea lui pe care ea o crease, la dragostea care clocotea acum în el, în timp ce rostea acele cuvinte fără sens. Trebuia să pună o barieră de ură între el și ceilalți oameni albi. Nu numai că el trebuia să rămînă, dar să-și țină și promisiunea față de Abdulla, a cărei îndeplinire o va pune în siguranță.

— Aissa, să plecăm ! Cu tine alături i-aș ataca pe toți cu mîinile goale. Sau nu ! Mîine vom fi în afară, pe bordul corăbiei lui Abdulla. O să vii cu mine și apoi pot...

Dacă corabia ar putea ajunge la mal printr-o întîmplare, atunci am putea să furăm o canoe şi să scăpăm în învălmăşeală... Ţie nu ţi-e frică de mare... de marea care mi-ar da libertate...

Se apropia de ea încet, încet, cu mîinile întinse, în timp ce o implora în cuvinte alese care însă se pierdeau şi se împiedicau unele de altele în graba cu care vorbea. Ea păşea îndărăt, ţinîndu-se la distanţă, cu ochii îndreptaţi spre faţa lui, urmărindu-i cu o privire pătrunzătoare jocul trăsăturilor care trădau îndoielile şi speranţele lui ; privire care căuta să pătrundă cele mai lăuntrice ascunzişuri ale gîndurilor lui ; şi astfel se părea că ea ar fi atras încet întunericul în jurul ei, învăluindu-se în faldurile lui drapate care o făceau nedesluşită şi vagă. O urmări pas cu pas pînă ce, în cele din urmă, amîndoi se opriră faţă în faţă sub copacul cel mare din curte. Acel exilat solitar al pădurilor, uriaş, nemişcat şi solemn în uitarea lui, despărţit de secole de viaţa din jur de către pigmeii care se tîrau la picioarele lui, se ridica înalt şi drept deasupra capetelor lor. Părea că se uită la ei, indiferent şi impunător în măreţia lui singuratică, întinzîndu-şi ramurile într-un gest de înaltă protecţie, de parcă i-ar fi ascuns în adăpostul întunecat al frunzişului său des ; ca şi cum, mişcat de compătimirea dispreţuitoare a celui tare, de mila lipsită de consideraţie a unui gigant bătrîn, ar fi ferit zbuciumul acestor două inimi omeneşti de privirea rece, pătrunzătoare a stelelor strălucitoare.

Ultimul său strigăt, implorînd mila Aissei, răsună puternic, vibră sub baldachinul întunecat al frunzelor, pătrunse printre ramuri, făcînd să tresară păsările care dormeau aripă lîngă aripă — şi se pierdu fără ecou, înăbuşit în masa densă a frunzelor nemişcate. Nu putea să-i vadă faţa, dar auzea suspinele ei şi murmurul confuz al unor cuvinte nedesluşite, apoi, în timp ce asculta ţinîndu-şi răsuflarea, ea exclamă dintr-o dată :

— L-ai auzit ? M-a blestemat pentru că sînt îndrăgostită de tine. Mi-ai adus suferinţă şi tulburare — şi blestemul lui. Şi acum vrei să mă duci departe, unde te-aş pierde, unde mi-aş pierde viaţa ; pentru că dragostea ta este viaţa mea. Ce altceva se poate întîmpla acolo ? Nu te mişca ! strigă ea cu violenţă, cînd el făcu un gest vag.

Nu vorbi ! Ia asta ! Şi dormi liniştit !

Văzu umbra braţului ei mişcîndu-se. Ceva trecu pe lîngă el şuierînd şi lovi pămîntul înapoia lui, aproape de foc. Instinctiv se întoarse să vadă ce era. Lîngă tăciuni se înfipsese un pumnal fără teacă ; un obiect închis la culoare şi curbat, evocînd ceva ce fusese cîndva însufleţit şi care acum era strivit, mort şi cu totul nevătămător ; un obiect încovoiat, negru, bine conturat, şi încremenit în lumina slabă şi roşie. Fără să se gîndească, Willems se duse să-l ridice, aplecîndu-se cu mişcarea tristă şi umilă a unui cerşetor ce adună pomana aruncată în praful de la marginea drumului. Să fi fost răspunsul ei la implorările lui, la cuvintele fierbinţi şi pătimaşe care ţîşneau din inima lui ? Acesta să fi fost răspunsul ce i s-a aruncat ca o insultă, acest obiect de lemn şi fier, fără însemnătate şi veninos, fragil şi dătător de moarte ? Îl ţinu de lamă şi se uită o clipă prosteşte la mîner, înainte de a-l lăsa să cadă din nou la picioarele sale ; şi cînd se întoarse, avu în faţa lui numai noaptea. Noaptea imensă, profundă şi liniştită ; o mare de întuneric în care ea dispăruse fără să lase vreo urmă.

Înaintă cu paşi nesiguri, ţinînd mîinile întinse înainte, cu teama unui om devenit dintr-o dată orb.

— Aissa ! strigă. Vino la mine imediat !

Să o atingă numai ; să-i vorbească în timp ce o ţinea în braţe sub privirea intensă a ochilor lui, lipită de el, faţă în faţă ! În duioşia mîngîierilor lui o să-i topească încăpăţînarea, o să-i îndepărteze frica şi, vorbindu-i în unicul limbaj care le era comun — vorbirea fără cuvinte, limbajul simţurilor, o va face să înţeleagă, o va determina să accepte orice dorinţă a lui. Din nou o chemă şi de astă dată vocea lui tremura de nerăbdare şi de presimţiri :

— Aissa !

Se uită şi ascultă cu atenţie însă nu văzu şi nu auzi nimic. După un timp, întunericul dens păru să unduiască în faţa ochilor lui ca o perdea, lăsînd să se vadă mişcări, dar ascunzînd siluetele. Auzi paşi uşori şi grăbiţi, apoi un scîrţîit scurt al porţii care ducea spre curtea lui Lakamba. Sări înainte şi se izbi de lemnul aspru la timp pentru a auzi cuvintele : „Repede !“ Repede !“ şi zgomotul barei de lemn căzînd de partea cealaltă, baricadînd poarta. Cu

brațele înălțate, cu palmele lipite de gard, alunecă în jos, grămadă, la pămînt.

— Aissa, o chemă el rugător, lipindu-și buzele de o crăpătură dintre stîlpi. Aissa, mă auzi ? Vino înapoi ! Voi face tot ce vrei tu, îți voi dărui tot ce dorești — chiar dacă ar trebui să dau foc întregului Sambir și să sting focul cu sînge. Numai vino înapoi ! Acum ! Imediat ! Ești acolo ? Mă auzi ? Aissa !

De cealaltă parte se auziră șoapte speriate și zvon de voci femeiești ; apoi un hohot de rîs ușor și temător, și murmurul plin de admirație al unei femei : „A vorbit cum se cuvine !" Pe urmă, după o scurtă tăcere, Aissa strigă :

— Dormi liniștit, pentru că vremea plecării tale este aproape. Acum mi-e teamă de tine. Mi-e teamă de frica ta. Cînd te întorci cu *tuan* Abdulla vei fi mare. Mă vei găsi aici. Și nu va mai fi nimic altceva decît dragoste. Numai altceva ! Pe veci ! — Pînă la moarte !

Auzi zgomotul ușor al pașilor îndepărtîndu-se și se clătină pe picioare, mut din cauza mîniei sale pătimașe și nemăsurate împotriva acestei ființe atît de sălbatice și atît de fermecătoare ; o detesta pe ea, se detesta pe sine însuși, pe toți cei pe care-i cunoscuse vreodată, detesta pămîntul, cerul, chiar și aerul pe care îl trăgea în pieptul lui chinuit ; detesta aerul pentru că îl făcea să trăiască, o detesta pe ea pentru că îl făcea să sufere. Nu putea părăsi însă această poartă prin care trecuse ea. Se îndepărtă puțin, apoi șovăi, veni înapoi și se prăbuși din nou lîngă gard, pentru a se ridica iarăși într-o încercare de a se smulge din vraja care îl robea, care îl aducea înapoi aici, mut, supus și furios. Și sub gestul încremenit de înaltă protecție al ramurilor larg întinse deasupra capului său, sub ramurile mari unde păsări albe dormeau aripă lîngă aripă la adăpostul frunzelor fără număr, rătăcea încoace și încolo, ca un fir de praf într-un vîrtej — căzînd și ridicîndu-se — ocolind și revenind — mereu aproape de poartă. Se lupta, în liniștea leneșă a acestei nopți, cu insesizabilul ; se lupta cu umbrele, cu întunericul, cu tăcerea. Lupta fără să scoată vreun sunet, dînd lovituri zadarnice, repezi ; precipitîndu-se dintr-o parte în alta ; încăpățînat, fără speranță și mereu respins ; ca un om vrăjit, prins înăuntrul unui invizibil cerc magic.

Partea a treia

I

— Da ! Pisică, cîine, orice numai să poată să zgîrie sau să muște ; cu condiția să fie destul de vătămător și destul de rîios ! Dintre toate, un tigru bolnav te-ar face fericit. Un tigru pe jumătate mort pe care să poți să-l plîngi și să-l dai vreunui biet amărît din slujba dumitale, care să-l îngrijească și să-l dădăcească pentru dumneata. Să nu-ți pese de amărîtul de netrebnic. Lasă-l să fie schilodit sau înghițit ! Nu ai nici o milă pentru victimele infernalului dumitale simț de caritate. Nu ! Inima dumitale duioasă sîngerează numai pentru ceva ce este otrăvitor și mortal. Blestem ziua cînd ți-ai oprit asupra lui privirea dumitale binevoitoare. O blestem...

— Ei, lasă ! Lasă ! mîrîi Lingard pe sub mustață.

Almayer care vorbise pînă i se tăiase respirația, răsuflă adînc și continuă :

— Da ! Totdeauna a fost așa. Totdeauna. Atît cît pot să-mi amintesc. Nu ții minte ? Ce s-a întîmplat cu cîinele acela pe jumătate mort de foame pe care l-ai adus la bord în brațe la Bankok ? În brațele dumitale !... A turbat a doua zi și l-a mușcat pe șeful de echipaj. Nu cumva ai vrea să spui că ai uitat ? Cel mai bun șef de echipaj pe care l-ai avut vreodată ! Dumneata însuți ai spus-o în timp ce ne ajutai să-l legăm de cablul de la ancoră, chiar înainte de a muri în criza de turbare... Spune, n-a fost așa ? A lăsat omul două soții, și nu știu cîți copii. Asta a fost isprava dumitale... Și cînd te-ai abătut din drum și ți-ai pus în pericol corabia ca să salvezi niște naufragiați dintr-o joncă ce luase apă pînă sus, în strîmtorile Formozei, asta a fost tot o treabă înțeleaptă. Nu-i așa ? Blestemații aceia de naufragiați s-au ridicat împotriva dumitale înainte de a trece patruzeci și opt de ore. Acei bieți pescari nu

erau decît niște ucigași. Și dumneata știai că sînt ucigași înainte de a te hotărî să oprești la un țărm pustiu, pe o afurisită de furtună, ca să-i salvezi. O farsă de om nebun ! Dacă n-ar fi fost niște ticăloși — ticăloși fără speranță de îndreptare — desigur că nu ai fi pus pentru ei corabia dumitale în pericol, știu bine. Nu ai fi riscat viețile echipajului dumitale — echipaj care ți-era atît de devotat — și propria dumitale viață. Nu a fost o nebunie ? Și, pe lîngă asta, nu ai fost cinstit. Presupune că te-ai fi înecat. M-aș fi aflat atunci într-o frumoasă încurcătură, lăsat singur aici cu această fiică adoptivă a dumitale. Datoria dumitale era în primul rînd să te gîndești la mine. Am luat-o în căsătorie pe fata asta pentru că ai promis să-mi faci o situație. Știi bine că așa ai promis ! Și apoi trei luni mai tîrziu te duci și săvîrșești fapta asta nebunească — și încă pentru o ceată de ucigași. Nu ai simț moral. Puteam să rămîn ruinat de dragul acelor ticăloși, asasini, care, pînă la urmă, a trebuit să fie aruncați peste bord după ce au omorît tot atîția din echipajul dumitale — din iubitul dumitale echipaj. Numești asta un lucru cinstit ?

— Bine, bine ! murmură Lingard, mestecînd nervos capătul țigării de foi care se stinsese și uitîndu-se la Almayer care se plimba cu pași apăsați pe verandă, așa cum s-ar uita un păstor la o oaie favorită din turma sa ascultătoare, care s-ar fi repezit la el revoltată și furioasă.

Părea descumpănit, cuprins de o supărare disprețuitoare și totuși oarecum amuzat ; și, de asemenea, puțin atins ca de o glumă amară pe socoteala lui. Almayer se opri dintr-o dată, își încrucișă brațele la piept, se aplecă înainte și continuă să vorbească :

— Puteam atunci să fiu lăsat într-o situație periculoasă — și totul din pricina disprețului dumitale absurd pentru propria dumitale siguranță — și totuși nu ți-am purtat pică. Îți cunosc slăbiciunile. Dar acum — acum cînd mă gîndesc la chestiunea asta ! Acum sîntem ruinați. Ruinați ! Ruinați ! Biata și micuța mea Nina ! Ruinați !

Se lovi violent peste coapse, se plimbă cu pași mici încoace și încolo, puse mîna pe un scaun, îl trînti cu zgomot în fața lui Lingard și se așeză uitîndu-se cu ochii rătăciți la bătrînul marinar. Lingard, întorcîndu-i privirea

cu fermitate, se scotoci prin buzunare, scoase în cele din urmă o cutie de chibrituri și își aprinse cu grijă țigara de foi, rotind-o mereu între buze, fără să-și ia un moment privirea de la disperatul Almayer. Apoi, dindărătul unui nor de fum, rosti liniștit :

— Dacă ai fi avut necazuri tot atît de mari ca mine, băiatule, nu ai mai vorbi așa. Am fost ruinat și nu o singură dată. Ei bine, iată-mă !

— Da, iată-te, întrerupse Almayer. Și la ce-mi ajută asta mie ? Dacă ai fi fost aici cu o lună înainte, lucrul s-ar fi dovedit poate de folos. Însă acum !... Ai putea tot atît de bine să te afli la o depărtare de o mie de mile.

— Cicălești omul ca o precupeață de pește beată, ripostă Lingard cu seninătate.

Se ridică și se îndreptă încet către balustrada din față a verandei. Podeaua se zguduia și întreaga casă vibra sub pașii săi grei. Un moment rămase cu spatele la Almayer, privind la rîu și la pădurea de pe malul de răsărit, apoi se întoarse și se uită cu blîndețe în jos la el.

— E cam pustiu în dimineața asta pe aici. Nu ? spuse el.

Almayer își înălță capul.

— A ! ai observat asta — da ? Cred și eu că e pustiu ! Da, căpitane Lingard, zilele dumitale în Sambir s-au terminat. Numai cu o lună în urmă veranda asta ar fi fost plină de lume venită să te salute. Oamenii ar fi urcat pe treptele acelea rînjind și salutînd după obiceiul lor — către dumneata și către mine. Însă vremurile noastre au luat sfîrșit. Și nu din vina mea. Nu poți spune asta. Totul este isprava acestui ticălos răsfățat al dumitale. Ah ! E o frumusețe ! Trebuia să-l fi văzut în fruntea acelei hoarde infernale. Ai fi fost mîndru de vechiul dumitale favorit.

— Deștept băiat, murmură Lingard, gînditor.

Almayer sări în sus strigînd :

— Asta-i tot ce ai de spus ? Deștept băiat ! O, Doamne !

— Nu face teatru ! Stai jos să vorbim liniștit. Vreau să știu tot ce s-a întîmplat. Deci, el a fost conducătorul ?

— El a fost sufletul întregii acțiuni. El a pilotat intrarea corăbiei lui Abdulla. El a comandat totul și pe toți, spuse Almayer, care se așeză din nou cu un aer resemnat.

— Cînd s-a întîmplat asta — exact ?

— Pe ziua de șaisprezece am auzit primele zvonuri că vasul lui Abdulla ar fi pe rîu ; lucru pe care la început am refuzat să-l cred. Ziua următoare nu m-am mai putut îndoi. A avut loc un mare sfat, ținut pe față, în tabăra lui Lakamba, unde au venit aproape toți din Sambir. Pe ziua de optsprezece, *Lord of the Isles* era ancorat pe cursul Sambirului, pe aceeași linie cu casa mea. Să vedem. Acum șase săptămîni, exact.

— Și toate astea s-au petrecut așa, dintr-o dată ? Nu ai auzit nimic — nici un avertisment ? Nimic ? Nimeni n-a avut idee că urma să se întîmple așa ceva ? Hai, Almayer !

— De auzit ! Da, eram obișnuit să aud cîte ceva în fiecare zi. Mai ales minciuni. Găsești și altceva în Sambir ?

— Poate că nu le-ai crezut, observă Lingard. De fapt nici nu trebuia să crezi orice ți s-ar fi spus, ca și cum ai fi fost un ageamiu la prima sa călătorie.

Almayer se mișcă neliniștit în scaunul lui.

— Derbedeul acela a venit aici într-o zi, spuse el. Fusese plecat de cîteva luni și trăia cu femeia aceea. Nu auzisem de el decît din cînd în cînd de la oamenii lui Patalolo, cînd se mai arătau pe aici. Ei bine, într-o zi, pe la amiază, a apărut în curtea asta de parcă ar fi fost aruncat din iadul căruia, dealtfel, îi și aparține.

Lingard își scoase țigara de foi și, cu gura plină de fum alb, care i se strecura printre buzele întredeschise, ascultă cu atenție. După o pauză scurtă, Almayer continuă, uitîndu-se posomorît în podea :

— Trebuie să spun că arăta groaznic. Avusese probabil o criză de friguri. Malul stîng este foarte nesănătos. Curios că numai lărgimea rîului ne desparte.

Căzu adînc pe gînduri, ca și cum ar fi uitat de necazurile lui într-o meditație amară asupra condițiilor nesănătoase din pădurea virgină de pe malul stîng. Lingard profită de ocazie ca să pufăie fumul cu o expirație puternică și aruncă mucul de țigară peste umăr.

— Continuă, spuse el după puțin timp. A venit să te vadă...

— Dar n-a fost destul de bolnav ca să crăpe, mare ghinion ! continuă Almayer ridicîndu-se, și, după cum am

spus, s-a întors aici cu o obrăznicie fără egal. A încercat să mă intimideze și a trecut la amenințări oarecum vagi. Voia să mă sperie și să mă șantajeze. Pe mine ! Și, pe cuvînt, spunea că vei fi de acord. Dumneata ! Poți să-ți închipui atîta nerușinare ? Nu mi-am dat seama la ce ținteа el. Dacă aș fi știut, l-aș fi aprobat. Da ! Cu o lovitură în cap. Dar cum puteam să ghicesc că știa destul ca să piloteze o corabie prin intrarea rîului despre care dumneata ai spus totdeauna că e atît de dificilă. Și, în definitiv, ăsta era singurul pericol. Puteam să fac față oricui de aici — însă cînd a venit Abdulla... Corabia asta a lui e înarmată. Are douăsprezece tunuri de șase livre și vreo treizeci de oameni, niște vagabonzi gata la orice. Oameni din Sumatra, de la Deli și Acheen. Luptă toată ziua și tot nu le ajunge. Soiul ăsta de oameni...

— Știu, știu, ! spuse Lingard cu nerăbdare.

— Desigur că după ce corabia a ancorat alături de debarcaderul nostru, au devenit cît se poate de obraznici. Willems a condus el însuși corabia în sus și a ancorat-o în cel mai bun loc. De pe veranda asta puteam să-l văd stînd în față. alături de stăpînul metis. Și femeia aceea era și ea acolo. Lîngă el. Am auzit că au luat-o la bord din tabăra lui Lakamba. Willems a spus că nu merge mai sus pe rîu fără ea. S-a înfuriat și era turbat. I-a înspăimîntat, cred eu. Abdulla a trebuit să intervină ! Ea a venit singură într-o canoe și, de îndată ce s-a urcat pe punte, a căzut la picioarele lui, înaintea întregului echipaj, i-a îmbrățișat genunchii, a plîns, a aiurat, i-a cerut iertare. De ce ? mă întreb. Toată lumea din Sambir vorbește despre lucrul ăsta. Niciodată nu am auzit sau nu am mai văzut ceva asemănător. Toate astea le știu de la Ali, care se duce prin așezare și îmi aduce vești. Trebuia să știu cît mai bine ce se petrece — nu-i așa ? Din cîte pot să-mi dau seama, ei — adică el și această femeie — sînt priviți ca ceva misterios — dincolo de înțelegere. Unii îi socotesc nebuni. Locuiesc singuri, cu o femeie bătrînă, într-o casă în afara taberei lui Lakamba și sînt foarte respectați sau, ar trebui mai curînd să spun, temuți. Cel puțin el. Se pare că e foarte violent. Ea nu cunoaște pe nimeni, nu vede pe nimeni, nu vorbește cu nimeni decît cu el. Nu-l părăsește nici un moment. Acesta e

subiectul de bîrfă al locului. Mai sînt şi alte zvonuri. Din ce aud, bănuiesc că Lakamba şi Abdulla s-au cam plictisit de el. Se mai vorbeşte despre el, de asemenea, că va pleca pe bordul corăbiei *Lord of the Isles* — cînd aceasta va porni de aici spre sud — ca un fel de agent al lui Abdulla. În orice caz, el trebuie să scoată corabia în afara rîului. Metisul încă nu e de-ajuns de pregătit pentru asta.

Lingard, care ascultase pînă atunci absorbit, începu să se plimbe cu paşi măsuraţi. Almayer încetă să mai vorbească şi îl urmări cu privirea în timp ce păşea în sus şi în jos cu întoarceri pe loc, chinuindu-şi şi sucindu-şi barba albă şi avînd pe faţă expresia omului nedumerit şi îngîndurat.

— Aşadar, a venit mai întîi la dumneata, nu-i aşa ? întrebă Lingard fără să se oprească.

— Da. Ţi-am spus doar. A venit. A venit ca să stoarcă bani, mărfuri — şi nu mai ştiu ce. Vroia să se instaleze ca negustor — porcul ! I-am azvîrlit pălăria în curte şi s-a dus după ea şi asta a fost ultima oară cînd l-am mai văzut, pînă cînd a apărut cu Abdulla. Cum puteam să ştiu eu că ne poate face atîta rău ? Şi încă în felul ăsta ? Orice răzvrătire locală aş fi putut-o stinge cu oamenii mei şi cu ajutorul lui Patalolo.

— Oh ! da. Patalolo ! Zadarnic. Ei ? Ai încercat să-i vorbeşti ?

— Cum să nu ! exclamă Almayer. M-am dus să-l văd cu însumi pe ziua de doisprezece. Era cu patru zile înainte ca Abdulla să fi intrat pe rîu. De fapt, în aceeaşi zi a încercat şi Willems să ajungă la mine. M-am simţit cam neliniştit atunci. Patalolo m-a asigurat că nu exista nici o fiinţă omenească în Sambir care să nu ţină la mine. Mi-a vorbit cu multă înţelepciune. Mi-a spus să nu ascult la minciunile oamenilor răutăcioşi din josul rîului. Făcea aluzie la omul acela, din tribul lulangi, care locuieşte în apropiere de mare şi care mi-a trimis vorbă că o corabie străină era ancorată în larg — lucru, pe care, desigur, l-am repetat lui Patalolo. Nu-i venea să creadă. O ţinea una şi bună bombănind „Nu ! Nu ! Nu !" ca un papagal bătrîn, cu capul tremurînd, mînjit tot cu suc de betel. Am avut impresia că nu e lucru curat cu el. Părea aşa de neliniştit, ca şi cum ar fi fost grăbit să scape de mine.

Și în ziua următoare, răufăcătorul acela chior care locuiește cu Lakamba — cum îl cheamă ? — Babalatchi și-a făcut apariția aici. A venit pe la amiază, ca din întîmplare, și a stat aici pe verandă vorbind despre una și alta, întrebînd cînd aștept să te întorci dumneata și așa mai departe. Apoi, pe neașteptate, aduse vorba că ei — adică stăpînul lui și el — aveau mari necazuri din cauza unui om alb feroce — prietenul meu — care se ținea de femeia aceea, fiica lui Omar. Mi-a cerut sfatul în mod respectuos și în cuvinte potrivite. I-am spus că omul alb nu este prietenul meu și că mai bine ar fi să-i dea un picior. Auzind aceasta, a plecat salutînd cu temenele, subliniind prietenia sa și bunăvoința stăpînului său. Desigur acum știu că arabul a venit să spioneze și să cîștige pe unii dintre oamenii mei. În orice caz, opt lipseau la apelul de seară. Atunci m-am alarmat. N-am mai îndrăznit să părăsesc casa nepăzit. Dumneata știi cum e cu soția mea, nu-i așa ? Nu voiam să iau copilul cu mine — fiind tîrziu — așa că i-am trimis vorbă lui Patalolo că trebuie să ne sfătuim, că circulă zvonuri și e neliniște în așezare. Știi ce răspuns am primit ?

Lingard se opri brusc din mers în fața lui Almayer, care continuă, după o pauză impresionantă, cu o însuflețire crescîndă :

— Ali mi-a adus următorul mesaj : Rajahul trimite un salut prietenesc și nu înțelege vestea trimisă. Asta a fost tot. Ali nu a putut să scoată de la el nici un cuvînt în plus. Mi-am putut da seama că Ali era destul de speriat. Se învîrtea pe aici, aranjînd hamacul sau găsindu-și alte ocupații de felul acesta. Apoi, chiar înainte de a pleca, pomeni de faptul că stăvilarul de lîngă casele Rajahului era puternic barat, dar că nu a putut să vadă decît puțini oameni în curte. În cele din urmă spuse : „În casa Rajahului e întuneric, însă nu doarme nimeni. Numai întuneric și teamă și vaiete de femei". Vesel lucru, nu-i așa ? Mă treceau fiori pe șira spinării. După ce Ali o șterse, am stat aici — la masa asta — și am ascultat strigătele și bătăile de tobă din așezare. Tărăboi cît pentru douăzeci de nunți. Era puțin după miezul nopții.

Din nou Almayer se opri din povestirea sa, închizînd brusc gura de parcă ar fi spus tot ce era de spus, și

Lingard rămase uitîndu-se fix la el, gînditor şi tăcut. O muscă albastră, mare, zbură cu îndrăzneală în veranda răcoroasă şi pătrunse cu un bîzîit puternic între cei doi bărbaţi. Lingard se năpusti cu pălăria asupra ei. Musca devie şi Almayer îşi feri capul din calea ei. Apoi Lingard încercă o nouă lovitură fără efect ; Almayer sări în sus şi începu să-şi agite mîinile. Musca bîzîi cu disperare şi vibraţiile aripilor răsunară în liniştea dimineţii, ca o foarte îndepărtată orchestră de coarde, acompaniind zgomotul surd al paşilor apăsaţi ai celor doi bărbaţi care, cu capetele lăsate pe spate şi agitîndu-şi braţele, sau aplecîndu-se şi întinzîndu-se înfuriaţi, urmăreau cu orice chip uciderea intrusului. Însă, dintr-o dată, bîzîitul se stinse cu un tremur subţire în spaţiul deschis al curţii, lăsîndu-i pe Lingard şi pe Almayer faţă în faţă în tăcerea înviorătoare a începutului de zi, arătînd foarte încurcaţi şi fără nici un rost, cu braţele atîrnînd inerte de-a lungul trupului, ca nişte oameni descurajaţi de un eşec important.

— Ia te uită ! murmură Lingard. S-a cărat în sfîrşit !

— Mare pacoste ! spuse Almayer pe acelaşi ton. Malul rîului este invadat de muşte albastre. Casa asta e rău aşezată... ţînţari... şi muştele astea mari... Săptămîna trecută au înţepat-o pe Nina... a fost bolnavă patru zile — bietul copil... Mă întreb pentru ce sînt create asemenea vietăţi blestemate !

II

DUPĂ O LUNGĂ TĂCERE, în timpul căreia Almayer se apropie de masă şi se aşeză cu capul în mîini, privind fix înaintea sa, Lingard, care îşi reîncepuse plimbarea, tuşi uşor şi întrebă :

— Ce spuneai ?

— Ah ! Da ! Trebuia să fi văzut aşezarea asta în noaptea aceea de pomină. Nu cred ca cineva să se fi dus la culcare. Am coborît la locul nostru şi am putut să-i văd. Făcuseră un foc mare în dumbrava de palmieri şi au pălăvrăgit pînă dimineaţa. Cînd m-am întors şi m-am aşezat în veranda întunecată a acestei case liniş-

fie, m-am simţit atît de înspăimîntător de singur că m-am furişat înăuntru şi am luat copilul din pătuţul lui şi l-am adus aici în hamacul meu. Dacă nu era ea, sînt sigur că aş fi înnebunit, mă simţeam cu desăvîrşire singur şi lipsit de ajutor. Adu-ţi aminte, nu mai auzisem de dumneata de patru luni. Nu ştiam dacă eşti viu sau mort. Patalolo nu mai voia să aibă de-a face cu mine. Oamenii mei mă părăseau ca şobolanii de pe o corabie care se scufundă. A fost o noapte neagră pentru mine, căpitane Lingard ! O noapte neagră pe cînd stăteam aici, neştiind ce se va întîmpla în momentul următor. Erau atît de aţiţaţi şi turbulenţi, că într-adevăr m-am temut că vor veni şi vor da foc casei cu mine cu tot. M-am dus şi am adus revolverul. L-am aşezat încărcat pe masă. Se auzeau, din cînd în cînd, urlete groaznice. Din fericire copilul continua să doarmă şi, văzînd-o atît de drăguţă şi de liniştită, m-am calmat oarecum şi eu. Refuzam să cred că există violenţă pe lumea asta, cînd mă uitam la ea cum sta culcată aşa de liniştită şi de neştiutoare de tot ceea ce se întîmpla. Era însă foarte greu. Totul se sfîrşise. Trebuie să înţelegi că în acea noapte nu a existat o autoritate în Sambir. Nimic care să-i reţină pe oamenii aceia. Patalolo se prăbuşise. Eu fusesem părăsit de oamenii mei şi toată banda asta puteu să dea frîu liber duşmăniei faţă de mine, dacă ar fi vrut. Ei nu cunosc recunoştinţa. De cîte ori nu am salvat eu aşezarea asta de la foamete. Foamete totală. Numai cu trei luni în urmă am distribuit din nou o mulţime de orez pe credit. Nu se găsea nimic de mîncare în locul ăsta afurisit. Au venit cerşind în genunchi. Nu există un om în Sambir, mare sau mic, care să nu fie dator la „Lingard et Co.". Nici unul. Dumneata trebuie să fii mulţumit. Mi-ai spus totdeauna că asta-i politica cea mai bună pentru noi. Bine, am îndeplinit-o. Ah ! Căpitane Lingard, o astfel de politică trebuie să fie susţinută cu puşti încărcate...

— Le-ai avut ! exclamă Lingard care, pe măsură ce Almayer vorbea, se plimba din ce în ce mai repede, cu capul proiectat înainte şi cu paşii grei ai unui om gata să săvîrşească un lucru violent.

Veranda era plină de praf, apăsător şi sufocant, care se ridica de sub picioarele bătrînului marinar şi îl făcea pe Almayer să tuşească întruna.

— Da, le-am avut ! Douăzeci. Şi nici un deget care să apese pe trăgaci. Uşor de vorbit, ripostă el, înroşindu-se la faţă.

Lingard se aşează pe un scaun, lăsîndu-se pe spate cu o mînă întinsă pe masă şi cealaltă rezemată de speteaza scaunului. Praful se aşează şi soarele, ridicîndu-se deasupra pădurii, inundă veranda cu o lumină limpede. Almayer se ridică şi îşi găsi de lucru lăsînd în jos storurile de trestie crăpate, care atîrnau între coloanele verandei.

— Pfiu ! făcu Lingard, o să fie o zi fierbinte. Ai dreptate, băiatule. Să ne ferim de soare. N-am chef să ne coacem de vii, aici.

Almayer se întoarse, se aşează şi vorbi calm :

— Dimineaţa m-am dus de partea cealaltă să-l văd pe Patalolo. Am luat desigur copilul cu mine. Am găsit stăvilarul barat şi a trebuit să ocolesc prin tufişuri. Patalolo m-a primit întins pe podea, în întuneric, cu toate obloanele închise. Nu am putut să obţin nimic de la el decît văicăreli şi gemete. Spunea că e probabil ca dumneata să fi murit. Că Lakamba a venit acum cu tunurile lui Abdulla să-i omoare pe toţi. Spunea că nu i-ar păsa să fie omorît, fiindcă e bătrîn, însă dorinţa inimii lui era să facă un pelerinaj. Era sătul de ingratitudinea oamenilor — moştenitori nu avea — dorea să se ducă la Mecca şi să moară acolo. Îi va cere lui Abdulla să-l lase să plece. Apoi l-a vorbit de rău pe Lakamba — printre suspine — şi puţin pe dumneata. L-ai împiedicat să ceară un steag care ar fi fost respectat — aici avea dreptate — şi acum cînd inamicii săi erau tari, el era slab şi dumneata nu te găseai aici ca să-l ajuţi. Cînd am încercat să-l încurajez, spunîndu-i că are patru tunuri mari — dumneata ştii tunurile de bronz de şase livre pe care le-ai lăsat aici anul trecut — şi că eu am să-i dau pulbere şi că, împreună, poate, am putea să-i ţinem piept lui Lakamba, a început pur şi simplu să urle la mine. Indiferent de calea pe care ar lua-o — a ţipat el — oamenii albi nu ar însemna decît moartea pentru el, în timp ce el doreşte doar să facă un pelerinaj şi să fie lăsat în pace. Credinţa mea este, adăugă Almayer după o scurtă pauză şi fixînd o privire tristă asupra lui Lingard, că bătrînul acesta nebun a văzut de mult timp evenimentele apropiindu-se şi nu numai că a fost prea

înfricoșat să facă ceva el însuși, dar și îngrozit ca să te înștiințeze pe dumneata sau pe mine de suspiciunile lui. Asta-i un alt favorit al dumitale. Ai o mînă norocoasă. Trebuie să recunosc !

Lingard bătu tare cu pumnul în masă. Se auzi o trosnitură ascuțită de lemn crăpat. Almayer tresări violent, apoi căzu înapoi pe scaunul său și se uită la masă.

— Uite ! spuse el indispus, nu îți cunoști propria putere. Ai stricat masa asta de tot. Singura masă pe care am fost în stare să o salvez de soția mea. Încet, încet, va trebui să mănînc ghemuit pe podea, ca un indigen.

Lingard rîse din toată inima.

— Bine, atunci nu mă cicăli cum face o nevastă cînd îi vine bărbatul beat acasă. Deveni după puțin timp foarte serios, și adăugă : Dacă nu s-ar fi pierdut *Flash*, aș fi fost aici acum trei luni și totul ar fi fost bine. N-are rost să plîngi pentru ce s-a întîmplat. Nu fii neliniștit, Kaspar. În foarte scurt timp vom pune totul în ordine.

— Ce ? Doar nu te gîndești să-l gonești pe Abdulla de aici cu forța ? Îți spun eu, nu o să poți.

— Nici gînd ! exclamă Lingard. Mă tem că totul s-a sfîrșit. Mare păcat ! Or să sufere din cauza asta. Abdulla o să-i stoarcă. Mare păcat. Să fie al naibii ! Îmi pare atît de rău de ei, că dacă *Flash* ar mai fi aici, aș încerca să fac ceva cu forța. Eh ! Și de ce nu ? Însă biata *Flash* s-a dus și s-a sfîrșit cu ea. Biata corabie bătrînă ! Hei, Almayer ? Ai făcut o călătorie sau două cu mine. Nu era o corabie minunată ? Puteai s-o faci să înfăptuiască orice, doar că nu vorbea. A fost mai bună decît o nevastă pentru mine. Niciodată nu mă certa. Hei ? Și cînd te gîndești că a trebuit să ajungă la asemenea sfîrșit. A trebuit să-i părăsesc bietele ei oase bătrîne lipite de un recif, ca și cînd aș fi fost un tîmpit de marinar din sud care trebuie să simtă jumătate de milă de apă sub chilă ca să fie în siguranță ! Deh ! Numai cei care nu fac nimic nu greșesc, presupun eu. Totuși e greu. Greu.

Dădu din cap cu mîhnire, privind în jos. Almayer se uită la el cu indignare crescîndă.

— Pe cuvîntul meu, dumneata n-ai inimă, izbucni el ; ești complet lipsit de inimă — și egoist. Nu pare să te

atingă, din toate astea, decît pierderea corabiei, și asta din cauza nesăbuinței dumitale, sînt sigur ; dumneata mă ruinezi pe mine, pe noi și pe mica mea Nina. Ce se va alege de mine și de ea ? Asta vreau să știu. M-ai adus aici, m-ai făcut asociatul dumitale și acum cînd totul s-a dus dracului — din vina dumitale, nu uita — vorbești numai de corabie... corabie ! Poți să iei alta. Însă aici, comerțul ăsta ? S-a zis cu el, grație lui Willems... Scumpul dumitale Willems !

— Nu te mai gîndi la Willems. Voi avea eu grijă de el, spuse Lingard cu severitate. Cît despre comerț... Te voi face totuși bogat, băiatule. Nu te teme ! Ai vreo încărcătură pentru goeleta care m-a adus aici ?

— Șopronul este plin de trestie indiană, răspunse Almayer, și am vreo optzeci de tone de cauciuc în depozit. Ultimul lot pe care îl vom mai avea vreodată, fără îndoială, adăugă el cu amărăciune.

— Așa, de fapt n-a fost vorba de tîlhărie. De fapt nu ți s-a luat nimic. Bine, atunci, trebuie... Hei ! Ce se întîmplă !... Iaca !...

— Tîlhărie ! Nu ! țipă Almayer, ridicînd în sus brațele.

Căzu înapoi pe scaun și fața i se congestionă. Puțină spumă albă îi apăru în colțul buzelor și i se scurse în jos pe bărbie, în timp ce stătea pe spate, arătîndu-și albul ochilor dați peste cap. Cînd își reveni, îl văzu pe Lingard aplecat deasupra lui cu o oală de lut goală în mînă.

— Ai avut un atac, spuse bătrînul marinar cu o adîncă îngrijorare. Ce-a fost asta ? M-ai băgat în sperieți. Așa dintr-o dată.

Almayer, cu părul tot ud și lipit de țeastă de parcă ar fi fost cufundat în apă, se ridică și respiră cu greutate.

— Nelegiuire ! O nelegiuire infernală. Eu...

Lingard puse oala de lut pe masă și se uită la el cu o privire atentă. Almayer își trecu mîna peste frunte și continuă cu voce nesigură :

— Cînd îmi amintesc de toate astea, îmi pierd cumpătul, spuse el. Ți-am spus că a ancorat corabia lui Abdulla pe aceeași linie cu debarcaderul nostru, însă dincolo, pe celălalt mal, aproape de casele Rajahului. Corabia era înconjurată de bărci. De aici arăta ca și cînd ar fi acostat pe o plută. Toate pirogele din Sambir erau acolo. Prin

ocheanul meu puteam să disting feţele persoanelor de la pupă — Abdulla, Willems, Lakamba — toţi. Bătrînul acela ticălos şi linguşitor, Sahamin, era şi el acolo. Puteam să văd totul foarte clar. Păreau să fie multe discuţii. La sfîrşit, am văzut cum o barcă a corăbiei a fost lansată la apă. Cîţiva arabi intrară în ea şi barca se îndreptă către debarcaderul lui Patalolo. Se pare că li s-a refuzat intrarea — aşa pretind ei. Eu însă cred că bara de la stăvilar nu a fost ridicată destul de repede pentru a fi pe placul trimisului înfierbîntat. În orice caz, am văzut că barca s-a întors aproape imediat. Continuam să mă uit, oarecum interesat, cînd l-am văzut pe Willems şi pe alţi cîţiva îndreptîndu-se spre partea din faţă a corăbiei, foarte preocupaţi de ceva. Femeia aceea era şi ea printre ei. Ah, femeia aceea...

Almayer se înecă şi păru a fi în pragul unei noi crize, însă, cu o sforţare puternică, recîştigă o relativă stăpînire de sine.

— Dintr-o dată, continuă el — bang ! Au trimis o ghiulea în stăvilarul lui Patalolo şi, înainte de a fi avut timpul să-mi recapăt răsuflarea — am fost şocat, poţi s-o crezi — au trimis o nouă ghiulea şi stăvilarul a cedat. După care, presupun că s-au gîndit că au făcut destul pentru acea zi şi probabil s-au simţit flămînzi pentru că a început un ospăţ la pupa. Abdulla stătea între ei ca un idol ; cu picioarele încrucişate, cu mîinile în poală. El e mult prea mare ca să mănînce laolaltă cu ei, însă a prezidat, vezi bine. Willems continua să se ferească, stînd la prora, departe de mulţime, uitîndu-se la casa mea prin ocheanul lung al corăbiei. N-am putut să rezist. I-am arătat pumnul.

— Chiar aşa, spuse Lingard cu seriozitate. Asta era de făcut, desigur. Dacă nu poţi lupta contra cuiva, cel mai bun lucru este să-l exasperezi.

Almayer îşi mişcă mîna cu un gest de superioritate şi continuă netulburat :

— Poţi să spui ce doreşti. Nu poţi să-ţi dai seama de simţămintele mele. M-a văzut şi, cu ochiul la capătul ocheanului, şi-a ridicat braţul ca şi cînd ar fi răspuns unui salut. M-am gîndit că imediat după Patalolo va veni rîndul meu de a fi ţinta loviturilor, aşa că am ridicat

steagul britanic pe stîlpul din curte pentru că nu aveam altă protecţie. Rămăseseră cu mine numai trei oameni, pe lîngă Ali, — trei infirmi prea bolnavi ca să plece de aici în această împrejurare. Aş fi luptat de unul singur, cred, atît de furios eram, dacă n-ar fi fost copilul. Ce să fac cu ea ? Nu puteam să o trimit în susul rîului cu mama ei. Dumneata ştii că nu mă pot bizui pe soţia mea. M-am hotărît să rămîn liniştit dar să nu las pe nimeni să debarce pe ţărmul nostru. Aceasta este proprietate particulară, potrivit documentului emis de Patalolo. Eram în drepturile mele, nu-i aşa ? Dimineaţa a fost foarte liniştită. După ce au luat o masă pe bordul corăbiei cu Abdulla, mulţi dintre ei s-au dus acasă ; au rămas numai oamenii de pază. Către ceasul trei, Sahamin trecu rîul de unul singur într-o canoe mică. Am coborît cu puşca pe cheiul nostru ca să vorbesc cu el însă nu l-am lăsat să debarce. Bătrînul acesta făţarnic mi-a spus că Abdulla îmi trimite salutări şi că doreşte să stea de vorbă cu mine în chestiuni de afaceri ; aş vrea să vin pe bord ? Am răspuns că nu ; nu aş vrea. I-am mai spus că Abdulla poate să-mi scrie şi eu îi voi răspunde, însă întrevedere nu doream, nici pe bordul corăbiei sale, nici pe mal. I-am spus, de asemenea, că dacă cineva încearcă să debarce înăuntrul îngrădirilor mele, trag — indiferent cine ar fi. La aceasta şi-a ridicat mîinile spre cer, scandalizat, şi apoi vîsli, depărtîndu-se destul de repede — ca să raporteze, presupun. Cam o oră după aceasta l-am văzut pe Willems debarcînd un grup de oameni la Rajah. Totul s-a petrecut în linişte. Nici un glonte n-a fost tras şi abia de s-au auzit cîteva strigăte. Au rostogolit tunurile acelea de bronz pe care i le-ai dăruit anul trecut lui Patalolo, împingîndu-le în josul ţărmului, pînă în rîu. Acolo e adînc chiar lîngă mal. Canalul trece pe acolo, ştii dumneata. Pe la cinci, Willems se întoarse la bord şi l-am văzut întîlnindu-se cu Abdulla la cîrmă, la pupa. A vorbit mult, agitîndu-şi mîinile — părea să explice lucrurile — a arătat către casa mea, apoi în josul rîului. La sfîrşit, chiar înainte de apusul soarelui, au ridicat cablul şi au tras corabia în jos aproape jumătate de milă, pînă la confluenţa celor două braţe ale rîului — unde este acum, după cum ai putut să vezi.

Lingard dădu din cap.

— În seara aceea, după ce s-a întunecat, am fost informat că Abdulla a pus piciorul pentru prima oară în Sambir. A fost găzduit în casa lui Sahamin. Am trimis pe Ali în sat după noutăţi. S-a întors pe la nouă şi a adus vestea că Patalolo şedea la stînga lui Abdulla înaintea focului lui Sahamin. Se ţinea un sfat mare. Lui Ali i se păruse că Patalolo era prizonier, însă greşea. Ticluiseră chestia cu deosebită grijă. Înainte de miezul nopţii, totul era aranjat pe cît pot să-mi dau eu seama. Patalolo s-a întors la palisada lui dărîmată, escortat de o duzină de bărci cu torţe. Pare că i-a cerşit lui Abdulla să-i îngăduie să călătorească cu *Lord of the Isles* la Penang. De acolo se va duce la Mecca. S-a făcut aluzie la chestiunea bombardării ca fiind o simplă greşeală. Fără îndoială că aşa a fost, într-un anumit sens. Patalolo nu s-a gîndit niciodată să opună rezistenţă. Aşa că el va pleca de îndată ce corabia va fi gata pentru călătoria pe mare. A urcat pe bord în ziua următoare, cu trei femei şi cu o jumătate de duzină de oameni de-ai săi, tot aşa de bătrîni ca el. Din porunca lui Abdulla, a fost primit cu un salut de şapte lovituri de tun şi de atunci locuieşte pe bord — de cinci săptămîni. Mă îndoiesc că va pleca de pe rîu încă în viaţă. În orice caz, nu va trăi să ajungă la Penang. Lakamba i-a preluat toate bunurile şi i-a dat o poliţă asupra firmei lui Abdulla, plătibilă la Penang. E sortit să moară înainte de a ajunge acolo. Nu vezi ?

Rămase tăcut un timp, într-o meditaţie descurajată, apoi continuă :

— Desigur că în timpul nopţii au avut loc mai multe încăierări. Diferiţi inşi au profitat de situaţia nesigură din administraţie ca să se răfuiască şi să-şi lichideze vechii duşmani. Am petrecut noaptea pe scaunul ăsta de aici, moţăind neliniştit. Din cînd în cînd, se stîrnea cîte un tumult mare şi se auzeau strigăte care mă făceau să mă ridic cu revolverul în mînă. Totuşi, nimeni nu a fost ucis. Cîteva capete sparte — asta a fost tot. Dis-de-dimineaţă, Willems i-a determinat să facă un nou pas, care, trebuie să spun, m-a surprins mult. De îndată ce s-a făcut ziuă, s-au apucat să ridice un stîlp pentru steag pe un teren deschis la celălalt capăt al aşezării, unde Abdulla îşi

clădește acum casa lui. Puțin după răsăritul soarelui s-a ținut o mare adunare în jurul acestui stîlp. Toți s-au dus acolo. Willems stătea rezemat de stîlp, cu un braț pe umerii femeii ăleia. Au adus un fotoliu pentru Patalolo, iar Lakamba stătea la dreapta bătrînului care a ținut o cuvîntare. Toți din Sambir se aflau acolo : femei, sclavi, copii, toți ! În cuvîntarea sa, Patalolo a spus că din mila Celui Preaînalt va pleca în pelerinaj. Cea mai scumpă dorință a inimii sale va fi împlinită. Apoi, întorcîndu-se către Lakamba, l-a rugat să conducă cu dreptate în timpul absenței sale — adică a lui Patalolo. A fost și puțină înscenare în toată treaba asta. Lakamba a răspuns că era nevrednic de o sarcină atît de onorabilă, iar Patalolo a insistat. Bietul bătrîn smintit ! Trebuie să fi fost o situație amară pentru el. De fapt l-au pus să se roage de tiîlharul acela. Închipuie-ți un om constrîns să roage un tîlhar să-l jefuiască. Însă bătrînul Rajah era extrem de înfricoșat. În orice caz, l-a rugat și, pînă la urmă, Lakamba a acceptat. Apoi Willems a ținut o cuvîntare către mulțime. A spus că în drumul său către apus, Rajahul — se referea la Patalolo — îl va vedea pe Marele Conducător Alb din Batavia și va obține protecția lui pentru Sambir. Între timp, continuă el, eu, un Orang Blanda [1] și prieten al vostru, înalț steagul sub a cărui umbră există siguranță. Cu aceste cuvinte, înălță un steag olandez pe stîlp. Fusese confecționat în grabă, în timpul nopții, din pînză de bumbac și, fiind greu, atîrna în josul stîlpului în timp ce mulțimea privea. Ali mi-a spus că s-a auzit un oftat atînc de surpriză, însă nu s-a rostit nici o vorbă pînă cînd Lakamba nu a ieșit în față și nu a proclamat cu glas tare că în ziua aceea oricine va trece pe lîngă stîlpul cu steag trebuie să-și descopere capul și să salute.

— Dar, la naiba ! exclamă Lingard. Abdulla e supus britanic !

— Abdulla nici n-a fost acolo — nu s-a dus pe mal în ziua aceea. Însă Ali, care are spirit de observație, și-a dat seama că locul pe care stătea mulțimea era sub bătaia tunurilor de pe *Lord of the Isles.* Trăseseră un odgon de fibră de cocos pînă la mal și dăduseră corăbiei o în-

[1] Olandez.

clinare în curent, astfel ca să aducă tunurile de bord în poziţia de a putea ţinti către prăjina steagului. Deştept lucru ! Ai ? Dar nimănui nu-i trecea prin cap să opună rezistenţă. Cînd şi-au revenit din surpriză, s-au făcut cîteva glume în linişte, şi Bahassoen l-a înjurat grosolan pe Lakamba, pînă cînd unul din oamenii lui Lakamba l-a lovit în cap cu un ciomag. Mi s-a spus că a fost o pocnitură teribilă. Apoi se îndepărtară zeflemisind. Patalolo a plecat şi Lakamba s-a aşezat în scaunul de lîngă stîlpul steagului, în timp ce mulţimea se îmbulzea în jur, ca şi cum nu putea să se hotărască să plece. Dintr-o dată, s-a produs un zgomot mare în spatele scaunului lui Lakamba. Era femeia aceea, care s-a năpustit asupra lui Willems. Ali spune că era ca un animal sălbatic, însă el i-a sucit încheietura mîinii şi a făcut-o să se tîrască în praf. Nimeni nu ştie exact despre ce a fost vorba. Unii spun că totul a pornit de la steagul acela. Willems a luat-o cu el, a aruncat-o într-o canoe şi a urcat la bordul corăbiei lui Abdulla. După aceasta, Sahamin a fost primul care a salutat steagul. Alţii au făcut la fel. Înainte de amiază, totul era liniştit în aşezare şi Ali s-a înapoiat şi mi-a povestit toate astea.

Almayer răsuflă adînc. Lingard îşi întinse picioarele.

— Continuă, spuse el.

Almayer părea că se luptă cu el însuşi. În cele din urmă izbucni :

— Cel mai grav lucru încă nu l-am spus. Un lucru de care nu s-a mai auzit. O nelegiuire ! O nelegiuire infernală!

III

— BINE ! VREAU SĂ AFLU TOTUL. Nu pot să-mi închipui... începu Lingard, după ce aşteptase cîtva timp în tăcere.

— Nu poţi să-ţi închipui. Aş crede că nici nu ai putea vreodată, întrerupse Almayer. Ei bine ! Ascultă ! Cînd Ali s-a întors, m-am simţit puţin mai liniştit în sufletul meu. Era aşadar o oarecare aparenţă de ordine în Sambir. De dimineaţă ţinusem steagul britanic ridicat şi am început

să mă simt mai în siguranţă. Unii dintre oamenii mei s-au întors după-amiază. Nu le-am pus nici o întrebare ; i-am pus la lucru ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Către seară — să fi fost cinci sau cinci şi jumătate — mă aflam pe debarcaderul nostru cu copilul, cînd am auzit strigăte la capătul cel mai îndepărtat al aşezării. La început n-am prea dat mare atenţie. Curînd însă, Ali vine la mine şi-mi spune : „Stăpîne, dă-mi mie copilul, sînt mari dezordini în aşezare.“ Aşa că i-am dat-o pe Nina, am intrat în casă, am luat revolverul şi, din casă, am ieşit în curtea din spate. Cînd am coborît scările, am văzut toate fetele de serviciu părăsind şopronul unde se găteşte şi am auzit o mulţime mare urlînd de cealaltă parte a şanţului care este hotarul pămîntului nostru. Nu puteam să-i văd din cauza marginii de sus a tufişurilor înşirate de-a lungul şanţului, dar îmi dădeam seama că mulţimea furioasă era pe urmele cuiva. Pe cînd stăteam locului uimit, a apărut Jim-Eng — îl ştii pe chinezul care s-a aşezat aici de cîţiva ani.

— A călătorit pe vasul meu ! Eu l-am adus aici, exclamă Lingard. Un om de cea mai bună condiţie.

— Da, dumneata l-ai adus ? Am uitat. Ei bine, acest Jim-Eng s-a năpustit din tufişuri şi a căzut în braţele mele, ca să zic aşa. Mi-a spus gîfîind că e urmărit pentru că nu ar fi vrut să-şi scoată pălăria în faţa steagului. Nu era prea tare speriat, însă foarte mînios şi indignat. Desigur că a trebuit să fugă ; vreo cincizeci de oameni se găseau pe urma lui — prieteni ai lui Lakamba — însă era gata să-i înfrunte. Spunea că el este supus englez şi că nu-şi va scoate pălăria în faţa nici unui alt steag. Am căutat să-l liniştesc în timp ce mulţimea urla în continuare pe celălalt mal al şanţului. I-am spus să ia una din canoele mele şi să treacă rîul. Să rămînă pentru cîteva zile de cealaltă parte. Mi-a răspuns că n-ar face una ca asta ! Nu el. Era înnebunit de mînie. Mulţimea se liniştise puţin şi mă gîndeam că puteam să-l adăpostesc pe Jim-Eng fără vreun risc prea mare cînd, dintr-o dată, am auzit vocea lui Willems. A strigat la mine în englezeşte : „Lasă patru oameni ai mei să intre în curtea dumitale să-l prindă pe chinezul acela !“ N-am spus nimic. I-am cerut lui Jim-Eng să stea şi el liniştit. Apoi, după un timp, Willems strigă din nou : „Almayer, nu te opune ! Te sfătuiesc de bine.

Eu țin mulțimea pe loc. Nu te împotrivi mulțimii !" Vocea ticălosului ăstuia m-a făcut să turbez ; n-am putut să mă abțin. I-am strigat : „Ești un trădător !" și tocmai atunci Jim-Eng, care își aruncase haina și își suflecase pantalonii, gata de luptă, tocmai atunci acest amic îmi smulse revolverul din mînă și trase în ei, prin tufiș. S-a auzit un țipăt ascuțit — trebuie să fi lovit pe cineva — și un urlet puternic și, înainte de a clipi din ochi trecuseră șanțul, trecuseră prin tufișuri și năvăliseră peste noi. S-au rostogolit pur și simplu peste noi. Nu a existat nici cea mai slabă șansă de rezistență. Am fost călcat în picioare ; Jim-Eng s-a ales cu vreo duzină de tăieturi pe tot corpul și, la prima năvală, am fost proiectați pînă la jumătatea curții. Ochii și gura îmi erau pline de praf ; zăceam întins pe spate cu trei sau patru oameni peste mine. Îl auzeam pe Jim-Eng, nu prea departe de mine, încercînd să blesteme. Din cînd în cînd, îl strîngeau de gît și bietul om se asfixia. Eu abia puteam să respir cu doi oameni grei pe piept. Willems veni în fugă spre mine și le porunci să mă ridice, dar să mă țină strîns. M-au dus pe verandă. M-am uitat de jur împrejur, și nu l-am văzut nici pe Ali, nici copilul. M-am simțit mai ușurat. M-am luptat puțin... O ! Doamne!

Pe fața lui Almayer apăru o expresie de furie trecătoare. Lingard se mișcă ușor în scaunul lui. Almayer continuă după o scurtă pauză :

— Mă țineau și îmi strigau amenințări în față. Willems dezlegă hamacul meu și îl azvîrli înspre ei. A tras apoi sertarul mesei acesteia și a găsit acolo o linie de măsurat de-o palmă, ac și niște sfoară pentru pînza de corabie. Făceam cortine pentru bricul dumitale, așa cum mi-ai cerut ultima dată, înainte de a pleca. Știa, desigur, unde să caute ceea ce avea nevoie. Din porunca lui, m-au așezat pe podea, m-au înfășurat în hamacul meu și m-au cusut în el, începînd de la picioare, de parcă aș fi fost un cadavru. În timp ce lucra, rîdea cu răutate. L-am înfuriat în toate felurile în care am putut. Le-a cerut ălora să-și pună labele murdare peste gura și nasul meu. Eram aproape sufocat. Ori de cîte ori mă mișcam, mă înghionteau în coaste. Ei continuau să-i pună sfoară în ac pe măsură ce avea nevoie. iar el cosea cu îndîrjire. M-a cusut pînă la gît. Apoi s-a ridicat spunînd : „Ajunge, să mergem !" Femeia

aceea stătuse tot timpul alături ; se vede că se împăcaseră. A bătut din palme. Zăceam pe podea ca un balot de marfă, în timp ce el mă privea fix, iar ea scotea țipete de bucurie. Ca un balot de marfă ! Fețele tuturor rînjeau și veranda era plină de ei. Aș fi vrut să mor — pe cuvîntul meu, căpitane Lingard, zău că asta doream ! Și o doresc și acum ori de cîte ori îmi amintesc de toate astea.

Fața lui Lingard exprima o indignare compătimitoare, dar acest lucru nu îi ridică moralul lui Almayer, care își lăsă capul pe brațele sprijinite de masă și vorbi, stînd astfel, cu o voce nedeslușită și înăbușită, fără să se uite în sus.

— În cele din urmă, la ordinele lui, m-au aruncat în balansoarul cel mare. Eram cusut atît de strîns, încît eram țeapăn ca o bucată de lemn. Dădea ordine cu o voce foarte tare și omul acela, Babalatchi, se îngrijea să fie executate. I se supuneau orbește. În acest timp eu zăceam acolo în fotoliu ca un cîine și femeia aceea țopăia în fața mea și se strîmba la mine ; pocnea din degete în fața nasului meu. Femeile sînt cățele ! — nu-i așa ? Nu am urît-o niciodată mai înainte, din cît îmi dau seama. Niciodată nu i-am făcut vreun rău. Și cu toate acestea era atît de dușmănoasă ! Poți să înțelegi asta ? Cînd și cînd mă lăsa în pace ca să se agațe de gîtul lui, apoi se întorcea iar în fața fotoliului meu și își începea din nou jocul. El privea, cu indulgență. Sudoarea îmi curgea pe obraji, îmi pătrundea în ochi — brațele îmi erau cusute. Jumătate din timp eram orbit, uneori puteam să văd mai bine. L-a tîrît și pe el în fața fotoliului. „Sînt și eu ca femeile albe !“ îi spunea încolăcindu-i gîtul cu brațele. Trebuia să fi văzut fețele oamenilor din verandă ! Erau scandalizați și rușinați de ei înșiși, văzînd purtarea ei. Dintr-o dată îl întrebă, făcînd aluzie la mine : „Cînd o să-l ucizi ?“ Închipuie-ți cum m-am simțit. Cred că am leșinat ; nu îmi amintesc exact. Se pare că a urmat o ceartă ; el era iritat. Cînd mi-am revenit în fire, Willems stătea drept lîngă mine, iar ea plecase. Am înțeles că o trimisese la soția mea, care se ascunsese în camera din fund și nu a ieșit afară tot timpul cît s-au petrecut lucrurile astea. Willems mi-a spus — parcă aud și acum vocea lui, răgușită și surdă : „Nici un fir de pe capul dumitale

nu va fi clintit.“ N-am scos nici un sunet. Apoi continuă : „Te rog să observi că steagul pe care l-ai ridicat — și care, pentru că veni vorba, nu este al dumitale — a fost respectat. Spune-i asta căpitanului Lingard cînd îl vezi. Însă, a urmat el, dumneata ai tras cel dintîi în mulțime !“ „Ești un mincinos, ticălosule !“ am strigat eu. A tresărit, sînt sigur. A fost neplăcut surprins să vadă că nu eram înfricoșat. „În orice caz, a adăugat el, un glonte a fost tras din curtea dumitale și un om a fost lovit. Totuși, întreaga dumitale proprietate va fi respectată, ținînd seama de steagul englez. Mai mult decît atît, eu nu am nimic cu căpitanul Lingard, care este asociatul mai în vîrstă al acestei firme. Cît despre dumneata, continuă el, dumneata nu o să uiți ziua aceasta — chiar dacă ar fi să trăiești o sută de ani — sau înseamnă că nu te cunosc bine. O să păstrezi gustul amar al acestei umilințe pînă în ultima zi a vieții dumitale, și astfel amabilitatea pe care mi-ai arătat-o o să fie răsplătită. Trebuie să ridic toată pulberea pe care o ai. Coasta aceasta este sub protecția Olandei și nu ai dreptul să deții nici o cantitate de praf de pușcă. Există niște ordine ale guvernatorului în acest sens și dumneata cunoști lucrul ăsta. Spune-mi unde este cheia de la magazia mică ?“ N-am scos nici un cuvînt și el a așteptat puțin, apoi s-a ridicat, spunînd : „Este vina dumitale dacă se va produce vreo pagubă.“ Îi porunci lui Babalatchi să forțeze broasca de la camera în care se găsește biroul și intră — a scotocit prin sertarele mele — nu a putut găsi cheia. Apoi femeia aceea, Aissa, a întrebat-o pe soția mea, care le-a dat cheia. După un timp, a rostogolit toate butoaiele în rîu. Optzeci și trei ! A supravegheat operația chiar el și a controlat ca fiecare butoiaș să se rostogolească în rîu. Au fost murmure. Babalatchi era iritat și a încercat să discute, însă el i-a tras o săpuneală. Trebuie să spun că era complet lipsit de teamă față de oamenii aceia. Pe urmă a venit înapoi pe verandă, s-a așezat lîngă mine din nou și a spus : „L-am găsit pe Ali, omul dumitale, împreună cu fetița, ascunzîndu-se în tufișuri în susul rîului. I-am adus aici. Sînt complet nevătămați, desigur. Dă-mi voie să te felicit, Almayer, pentru deșteptăciunea fiicei dumitale. M-a recunoscut

imediat și a strigat „porcule !“ tot atît de natural pe cît ai făcut-o și dumneata. Împrejurările schimbă sentimentele. Ar fi trebuit să vezi cît de înspăimîntat era omul dumitale, Ali. A bătut din palme ca s-o facă să tacă. Cred că dumneata ai stricat-o, Almayer. Însă nu sînt supărat. Într-adevăr arăți atît de ridicol în fotoliul acesta încît nu pot să mă simt supărat !“. Am făcut o sforțare nebunească să mă smulg din hamacul meu și să ajung la gîtul acestui ticălos, însă n-am reușit decît să cad din fotoliu și să-l răstorn peste mine. El a rîs și a spus doar atît : „Îți las jumătate din cartușele revolverului dumitale, iar eu iau cealaltă jumătate ; or să se potrivească la al meu. Sîntem amîndoi oameni albi și trebuie să ne sprijinim unul pe altul. Poate să am nevoie de ele !“ I-am strigat de dedesubtul fotoliului : „Ești un hoț !“ însă el nu s-a mai uitat și a pleoat cu un braț în jurul umerilor acelei femei, și cu celalalt pe umărul lui Babalatchi, căruia îi vorbea — dînd dispoziții asupra unui lucru sau altuia. În mai puțin de cinci minute nu mai era nimeni înăuntrul îngrădirilor noastre. După un timp a venit Ali să mă caute și a tăiat cusăturile, eliberîndu-mă. De atunci nu l-am mai văzut pe Willems și nici pe altcineva dintre ceilalți. Am oferit șaizeci de dolari omului care a fost rănit, și au fost acceptați. Lui Jim-Eng i-au dat drumul în ziua următoare, cînd steagul a fost coborît. De atunci nu a mai părăsit casa. Cred că acum e destul de sănătos. Și peste tot e deplină liniște.

Spre sfîrșitul povestirii, Almayer își ridicase capul de pe masă și acum ședea, în scaunul lui, rezemat de spetează, privind fix la stinghiile de bambus ale acoperișului de deasupra. Lingard se întinse alene în scaunul său, cu picioarele înainte. În întunecimea liniștită a verandei cu storurile lăsate, răzbeau zgomotele slabe ale lumii de afară, scăldată în lumina orbitoare a soarelui ; un salut de pe rîu, răspunsul de pe mal, scîrțîitura unui scripete ; sunete scurte, întrerupte, de parcă s-ar fi pierdut dintr-o dată în strălucirea amiezii. Lingard se ridică încet, se duse la balustrada din față și, dînd într-o parte unul dintre storuri, privi afară în tăcere. De dincolo de apă și de curtea pustie se auzi un glas distinct de pe o mică

goeletă ancorată pe aceeași linie cu debarcaderul lui Lingard.

— Șef de echipaj ! Trage odată de funia cea mare de la vîrf ! Vergeaua asta a ajuns jos pe estacadă.

Se auzi un fluierat, pierzîndu-se într-o cadență tărăgănată, cîntarea oamenilor care se balansau pe catarg. Glasul repetă ascuțit : „Ajunge !“

Alt glas, probabil al șefului de echipaj, strigă : „*Ikat !*“ și pe cînd Lingard lăsă storul și se îndepărtă, totul reintră în liniște ca și cum nu ar mai fi fost nimic de cealaltă parte a storului ce se legăna ; nimic în afară de lumina strălucitoare, crudă, grea, întinsă pe un ținut mort ca un giulgiu de foc. Lingard se așează din nou în fața lui Almayer, cu cotul pe masă, într-o atitudine de om cufundat în gînduri.

— Drăguță, mica goeletă, murmură Almayer plictisit. Ai cumpărat-o ?

— Nu, răspunse Lingard. După ce am pierdut pe *Flash*, am ajuns la Palembang în bărcile noastre. Am închiriat-o acolo, pentru șase luni. De la tînărul Ford, îl știi. Îi aparține lui. Dorea o vacanță pe uscat, așa că am luat o pe socoteala mea. Desigur, cu toți oamenii lui Ford la bord. Străini față de mine. A trebuit să mă duc la Singapore pentru asigurare, apoi am plecat la Macassar, desigur. Am făcut călătorii lungi. Nu am avut vînt. A fost ca un blestem asupra mea. Cu bătrînul Hudig am avut o mulțime de necazuri. Asta m-a întîrziat mult.

— Ah ! Hudig ! De ce cu Hudig ? întrebă Almayer, așa ca să spună ceva.

— Oh ! în legătură cu... o femeie, mormăi Lingard.

Almayer se uită la el cu o ușoară surpriză. Bătrînul marinar își răsucise barba albă într-un soi de cioc și acum era ocupat să dea și mustăților o răsucire fioroasă. Ochii lui mici și roșii — acei ochi care suferiseră sub ploaia de stropi sărați ai fiecărei mări, și care priviseră în față fără să clipească furtunile tuturor latitudinilor — își furișau acum privirile spre Almayer, pe sub pleoapele lăsate, ca o pereche de animale sălbatice pitindu-se într-un tufiș.

— Extraordinar ! Asta eşti dumneata ! Ce poţi avea dumneata cu femeile lui Hudig ? Bătrînul păcătos ! spuse Almayer cu nepăsare.

— Ce tot vorbeşti ! E vorba de soţia unui prieten al... Adică a unui om pe care îl cunosc.

— Totuşi, nu văd... întrerupse Almayer nepăsător.

— A unui om pe care îl cunoşti şi dumneata. Bine. Chiar foarte bine.

— Am cunoscut atît de mulţi oameni înainte ca dumneata să mă fi făcut să mă înmormîntez în groapa asta ! mormăi Almayer, neprietenos. Dacă a avut de-a face cu Hudig — soţia acelui prieten — atunci nu poate fi mare lucru de capul ei. Mi-ar părea rău pentru bărbat, adăugă Almayer înseninîndu-se la amintirea bîrfelilor scandaloase din tinereţea lui, în cea de-a doua capitală a insulelor, — pe cînd era atît de bine informat, atît de bine informat ! Îi veni să rîdă. Încruntarea lui Lingard se adînci.

— Nu vorbi prostii ! E vorba de soţia lui Willems.

Almayer apucă braţele laterale ale scaunului, şi ochii i se deschiseră larg, ca şi gura.

— Ce ? Pentru ce ? exclamă el înnebunit.

— Soţia lui Willems, repetă clar Lingard. Nu eşti surd, nu-i aşa ? Soţia lui Willems. Chiar aşa. Cît priveşte pentru ce, îi făcusem o promisiune. Eu nu ştiam ce s-a întîmplat aici.

— Asta este. I-ai dat bani, pariez, strigă Almayer.

— Ei bine, nu ! răspunse Lingard cu hotărîre. Deşi presupun că va trebui să-i dau...

Almayer oftă adînc.

— Fapt este, continuă Lingard, vorbind rar şi apăsat, fapt este că am... că am adus-o aici. Aici. La Sambir.

— În numele cerului ! Pentru ce ? strigă Almayer, sărind în sus.

Scaunul i se aplecă şi se rostogoli încet. El îşi ridică mîinile împreunate deasupra capului, apoi le lăsă cu o mişcare bruscă în jos, desfăcîndu-şi degetele cu o sforţare de parcă le-ar fi rupt unele de altele. Lingard dădu din cap repede, de mai multe ori.

— Am adus-o. Neplăcut, ai ? spuse el, privind nedumerit în sus.

— Pe cuvîntul meu, exclamă Almayer, plîngăreț. Nu pot să te înțeleg deloc. Ce o să faci acum ? Soția lui Willems !

— Soția și copilul. Un băiețel, știi. Sînt la bordul goeletei.

Almayer se uită la Lingard cu o subită bănuială, apoi, întorcîndu-se, ridică scaunul, se așează în el întorcînd spatele bătrînului marinar și încercă să fluiere, însă renunță imediat. Lingard continuă :

— Fapt este că omul a dat de un necaz cu Hudig. M-a impresionat. Am promis să aranjez eu lucrurile. Am făcut-o cu multă greutate. Hudig era supărat pe femeie pentru că dorea să plece la bărbatul ei. Om bătrîn și fără principii ! Știi, ea este fiica lui. Ei bine, i-am spus că o voi ajuta eu să ajungă cu bine la soțul ei ; că îl voi ajuta pe Willems să-și reînceapă activitatea și așa mai departe Am stat de vorbă cu Craig la Palembang. El a îmbătrînit și are nevoie de un administrator sau de un asociat. Am promis să garantez eu pentru buna purtare a lui Willems. Am stabilit toate lucrurile astea. Craig îmi este un vechi și intim prieten. Am fost camarazi în marină în anii patruzeci. Acum îl așteaptă pe Willems. Mare încurcătură ! Ce zici ?

Almayer ridică din umeri.

— Femeia asta a rupt-o cu Hudig pe baza asigurării mele că totul va fi bine, continuă Lingard, cu o descurajare crescîndă. A făcut-o. Lucru firesc, desigur. Soție, bărbat... împreună... așa cum ar trebui să fie... Deștept tip... ticălos imposibil. Hazlie treabă ! Oh ! La naiba !

Almayer rîse disprețuitor.

— Ce încîntat o să fie ! spuse el încet. O să faci două ființe fericite. Cel puțin două ! Rîse din nou, în timp ce Lingard se uita consternat la umerii lui care se scuturau.

— De data asta sînt înghesuit pe un țărm fără vînt, murmură Lingard.

— Trimite-o repede îndărăt, sugeră Almayer cu un alt hohot de rîs înăbușit.

— Ce tot chicotești ? mîrîi Lingard supărat. O să le rezolv eu pînă la urmă pe toate. Între timp, ai s-o adăpostești în casa asta.

— În casa mea ! strigă Almayer, întorcîndu-se.

— Este și a mea — în oarecare măsură — nu-i așa ? spuse Lingard. Nu argumenta, strigă el, cînd Almayer deschise gura să răspundă. Ascultă ordinele și taci !

— Oh ! Dacă o iei pe tonul ăsta... bombăni Almayer îmbufnat, cu un gest de consimțire.

— Și tu ești atît de sîcîitor, băiatule, reluă bătrînul marinar, cu o neobișnuită liniște. Trebuie să-mi dai timp ca să salvez situația. Nu pot s-o țin tot timpul la bord. Trebuie să-i spun ceva. Să-i spun, de pildă, că el a plecat în susul rîului. Că este așteptat în fiecare zi să se întoarcă. Asta e ! Auzi ? Tu trebuie s-o ții întruna așa, și s-o iei cu binișorul, în timp ce eu o să dezleg nodurile întregii situații. Pe Dumnezeul meu ! exclamă el cu tristețe, după o scurtă pauză, viața e necinstită ca un braț de mare fără vînt pe o noapte întunecoasă. Acum o să faci ceea ce am spus, adăugă cu asprime, dacă nu vrei să te cerți cu mine, băiatule !

— Eu nu vreau să mă cert cu dumneata, murmură Almayer cu un respect silit. Aș vrea numai să te înțeleg. Știu că dumneata ești cel mai bun prieten al meu, căpitane Lingard ; numai că, pe cuvîntul meu, uneori nu pot să te pricep. Aș dori să pot...

Lingard izbucni într-un hohot de rîs zgomotos, care se sfîrși brusc într-un oftat adînc. Închise ochii, aplecîndu-și capul pe speteaza fotoliului ; și pe fața lui arsă de soarele fără nori al multor ani aspri, apăru pentru un moment o oboseală și unele semne de îmbătrînire care îl făcură pe Almayer să tresară ca la o neașteptată descoperire a unui rău.

— Sînt istovit, spuse Lingard cu blîndețe. Cu totul istovit. Toată noaptea pe punte ca să aduc goeleta aceea în susul rîului. Apoi convorbirea cu tine. Cred că aș putea să mă culc și pe o frînghie de rufe. Totuși mi-ar plăcea să mănînc ceva. Îngrijește-te de asta, Kaspar.

Almayer bătu din palme și, neprimind nici un răspuns, era gata să-și strige servitorul, cînd în coridorul din mijloc al casei, îndărătul perdelei roșii de la intrarea în verandă, se auzi vocea poruncitoare a unui copil, vorbind ascuțit :

— Ia-mă îndată sus ! Vreau să merg pe verandă. O să mă supăr tare. Ia-mă !

O voce de bărbat răspunse supusă, cu o umilă mustrare. Feţele lui Almayer şi Lingard se luminară dintr-o dată. Bătrînul marinar strigă :

— Adu copilul, Lekas !

— Să vezi cum a crescut, exclamă Almayer cu o voce plină de bucurie.

În deschizătura mascată de o perdea, apăru Ali cu mica Nina în braţe. Fetiţa ţinea un braţ în jurul gîtului lui Ali şi sub celălalt ţinea strîns un *pumelo* [1] copt, mare cît capul ei. Rochiţa roz, fără mîneci, îi căzuse de pe umeri însă părul ei lung şi negru, care îi încadra faţa măslinie, cu ochi mari negri privind cu o copilărească seriozitate, părul acesta îi cădea într-un belşug exuberant peste umeri, peste ea toată şi peste braţele lui Ali, ca o plasă ţesută strîns şi delicat din fire de mătase. Lingard se sculă ca să-l primească pe Ali şi, de îndată ce fetiţa îl văzu pe bătrînul marinar, lăsă să-i cadă fructul şi întinse amîndouă mîinile cu un strigăt de bucurie. Lingard o luă de la malaiez şi ea se prinse de mustăţile lui cu un sîrg plin de afecţiune, care aduse lacrimi neobişnuite în ochii lui mici şi roşii.

— Nu aşa tare, micuţo, nu aşa tare, murmură Lingard, apăsînd capul fetiţei către faţa lui cu o mînă enormă, care o acoperea în întregime.

— Ridică-mi *pumelo*, Rajah al Mărilor ! spuse ea, vorbind cu o voce ascuţită şi clară şi cu mare volubilitate. Acolo, sub masă. Îl vreau imediat ! Imediat ! Ai fost plecat şi ai luptat cu mulţi bărbaţi. Aşa spune Ali. Tu eşti un luptător puternic. Aşa spune Ali. În largul mării departe, departe, departe.

Îşi flutură mîna, privind visătoare în gol, în timp ce Lingard, care se uita la ea, se lăsă pe călcîie, şi începu să bîjbîie pe sub masă după *pumelo*.

— De unde ştie ea toate astea ? îl întrebă Lingard pe Almayer, care îi dădea ordine lui Ali.

— Se învîrteşte mereu printre oamenii mei. De multe ori, scara, am găsit-o cu degetele în farfuria lor cu orez. Nu se sinchiseşte de maică-sa — sînt bucuros s-o spun.

---

[1] Fruct exotic.

Pe cît e de drăguță, pe atît e de deșteaptă. Îmi seamănă leit !

Lingard așezase copilul pe masă, și amîndoi bărbații stăteau uitîndu-se la ea cu fețe strălucitoare.

— O femeiușcă perfectă, șopti Lingard. Da, dragă băiete. O să facem ceva din ea, ai să vezi !

— Puține șanse acum pentru asta ! remarcă Almayer cu tristețe.

— Tu nu știi ! exclamă Lingard, luînd din nou fetița în brațe și începînd să se plimbe în sus și în jos pe verandă. Am planurile mele. Le am... ascultă.

Și începu să-i explice lui Almayer, care asculta cu interes, planurile pentru viitor. Îi va vedea pe Abdulla și pe Lakamba. Trebuie să se realizeze o înțelegere oarecare cu oamenii ăștia, acum că au superioritate. Aici se întrerupse pentru a înjura cum îi venea la gură, în timp ce copilul, care scotocise cu grijă, găsise fluierul legat de gîtul lui și scotea cînd și cînd cîte un șuierat lîngă ureche — făcîndu-l să tresară și să rîdă în timp ce îi dădea mîinile în jos, certînd-o cu dragoste. Da — lucrurile se vor aranja ușor. El era un om de care încă trebuia să se țină seama. Nimeni nu știe asta mai bine ca Almayer. Foarte bine. Atunci va trebui să încerce și să facă oarecare comerț împreună. Va fi foarte bine. Însă marea afacere — și aici Lingard vorbi pe un ton scăzut, și se opri brusc în fața lui Almayer care asculta ca vrăjit — va fi căutarea de aur în partea de sus a rîului. El — Lingard — se va dedica personal acestui scop. A mai fost el în interiorul ținutului. Se găseau acolo depozite imense de minereuri aurifere lăsate de retragerea apelor. Fabuloase. Era sigur de lucrul ăsta. A văzut locurile. Periculos ? Desigur ! Însă ce răsplată ! El va explora și-l va descoperi. Nici umbră de îndoială. Dă-l naibii de pericol. La început vor lua atît cît vor putea pentru ei doi. Vor ține lucrurile în secret. Apoi, după un timp, vor forma o societate. În Olanda sau în Anglia. Da, în Anglia. Mult mai bine. Splendid. Păi, sigur. Și copila asta o să fie cea mai bogată femeie din lume. El — Lingard — poate că nu va mai apuca să vadă asta — deși se simțea în stare s-o mai ducă încă mulți ani — însă Almayer va vedea. Acesta era un lucru pentru care merita să trăiești ! Nu ?

Însă, în ultimele cinci minute, cea mai bogată femeie din lume se pornise să țipe ascuțit : „*Rajah Laut ! Rajah Laut !* Hei ! Ascultă-mă !

Dar inconștient, bătrînul marinar vorbea mai tare, ca să-și facă auzită vocea de bas pe deasupra strigătelor nerăbdătoare. Se opri acum și întrebă cu duioșie :

— Ce este, femeiușcă ?

— Eu nu sînt o femeiușcă. Eu sînt un copil alb. *Anak Putih*. Un copil alb ; și oamenii albi sînt frații mei. Tata așa spune. Și Ali tot așa spune. Ali știe tot atît de multe ca și tata. Orice.

Almayer aproape că dansa în bucuria lui de părinte.

— Eu am învățat-o. Eu am învățat-o, repeta el, rizînd cu lacrimi în ochi. Nu-i așa că-i deșteaptă ?

— Sînt sclavul copilului alb, spuse Lingard, cu glumeață solemnitate. Care-i porunca ?

— Vreau o casă, ciripi ea, cu mare grabă. Vreau o casă, cu altă casă pe acoperiș, și încă una pe acoperiș — înaltă. Înaltă ! Ca locurile în care locuiesc frații mei în țara în care doarme soarele.

— Către apus, explică Almayer, în șoaptă. Își amintește orice. Vrea să-i clădești o casă din cărți de joc. I-ai făcut una, ultima oară cînd ai fost aici.

Lingard se așeză cu copilul pe genunchi și Almayer trase cu putere un sertar după altul, căutînd cărțile, ca și cînd soarta lumii depindea de graba lui. Scoase un pachet dublu de cărți soioase, care fusese întrebuințat numai în timpul vizitelor lui Lingard la Sambir, cînd acesta juca uneori, seara, cu Almayer, un joc chinezesc care se numea bezică. Pe Almayer îl plictisea, însă bătrînului marinar îi făcea plăcere, considerînd acest joc un produs al inteligenței chineze — un popor pentru care avea o nemăsurată simpatie și admirație.

— Acum o s-o construim, mica mea perlă, spuse Lingard, rezemînd, cu extremă precauție, două cărți care păreau nespus de fragile între degetele lui mari.

Mica Nina îl privea cu intensă seriozitate în timp ce înainta în construcția parterului, continuînd să-i vorbească lui Almayer peste umăr, ca nu cumva să pună în pericol construcția cu răsuflarea lui.

— Știu eu despre ce vorbesc... În patruzeci și nouă am fost în California... Nu că am făcut mare lucru... atunci în Victoria, în primele timpuri... Dar cunosc totul în legătură cu asta. Crede-mă. Mai mult decît atît, și un orb ar putea... Stai liniștită, fetițo, altfel o să dărîmi chestia asta... Mîna mea e destul de sigură încă ! Ei, Kaspar ? Acum, pentru plăcerea inimii mele, o să așezăm o a treia casă peste astea două... stai liniștită... după cum spuneam, o să trebuiască numai să ne aplecăm ca să culegem pumni de praf... de aur... acolo. Acum, poftim. Trei case una peste alta. Splendid !

Se aplecă pe spate în scaunul său, cu o mînă pe capul copilului, pe care îl mîngîia mecanic și cu cealaltă gesticulînd în timp ce îi vorbea lui Almayer.

— Odată ajunși la locul respectiv, singurul necaz va fi să culegem materialul. Apoi vom pleca în Europa. Copilul trebuie să fie educat. Vom fi bogați. Însă nu bogați este cuvîntul potrivit pentru asta. Acolo în Devonshire de unde sînt eu, era un cetățean care a clădit o casă aproape de Teignmouth și care avea atîtea ferestre cîte deschizături are un vas cu trei punți. Și-a făcut toată averea prin aceste locuri în zilele lui bune de altădată. Lumea din împrejurimi spunea că a fost pirat. Noi băieții — eram și eu pe atunci mus pe un trauler din Brixham — desigur că luam de bune toate astea. Pe proprietățile lui se plimba cu un fotoliu cu rotile. Avea un ochi de sticlă...

— Mai înaltă ! Mai înaltă ! strigă Nina, trăgînd de barba bătrînului marinar.

— Mă necăjești, nu-i așa ? spuse Lingard cu blîndețe, dîndu-i o sărutare duioasă. Ce ? Încă o casă deasupra tuturor ăstora ? Bine ! O să încerc.

Copilul îl observa cu răsuflarea tăiată. Cînd lucrarea aceasta dificilă a fost terminată, bătu din palme, o privi fix și, după un timp, oftă adînc de mulțumire.

— Oh ! Ia seama ! strigă Almayer.

Construcția se prăbuși dintr-o dată sub răsuflarea ușoară a copilului. Lingard se uită o clipă neliniștit. Almayer rîse, însă fetița începu să plîngă.

— Ia-o ! spuse brusc bătrînul marinar.

Apoi, după ce Almayer se depărtă cu copilul care plîngea, Lingard rămase la masă privind posomorît la grămada de cărți.

— Blestemat Willems ăsta, murmură către el însuși. Totuși o s-o scot la capăt !

Se ridică și, cu o mișcare enervată a mîinii, adună cărțile de pe masă. Apoi căzu înapoi în scaunul lui.

— Sînt obosit ca un cîine, oftă el, închizînd ochii.

IV

CONȘTIENT SAU INCONȘTIENT, bărbații sînt mîndri de fermitatea, de hotărîrea lor, de modul deschis în care își urmăresc scopul.

Ei se îndreaptă direct către ceea ce doresc, către înfăptuirea unui act de virtute, — cîteodată a unei crime — cu o deosebită convingere a fermității lor. Merg pe drumul vieții, drum îngust îngrădit de gusturile, de prejudecățile, de disprețul sau coluzia semenilor lor, în general onest, invariabil stupid, și sînt mîndri că nu se abat niciodată de la acest drum. Dacă se opresc, o fac ca să privească un moment dincolo de îngrădirile care le fac viața sigură, ca să privească văile încețoșate, piscurile îndepărtate, coastele stîncoase și mlaștinile, pădurile întunecate și cîmpiile estompate, unde alte ființe omenești își duc cu greu zilele, poticnindu-se de osemintele celor drepți, de rămășițele pămîntești ale predecesorilor lor, care au murit singuri, aici, în întuneric sau sub razele soarelui, întotdeauna la jumătate de drum. Omul care știe ce vrea nu înțelege aceasta și își continuă calea plin de dispreț. El niciodată nu se rătăcește din drumul său. Știe unde merge și ce dorește. Continuînd să călătorească, el bate o cale foarte lungă și îngustă și, zdrobit, murdar și epuizat, își atinge în cele din urmă ținta ; își înhață răsplata perseverenței sale, a virtuții sale, a optimismului său sănătos : o piatră funerară cu un epitaf neadevărat, pe un mormînt trist și dat uitării.

Lingard nu șovăise niciodată în viața lui. De ce ar fi făcut-o ? Fusese un negustor căruia îi mergea din plin

și un om norocos în lupte, îndemînatic în ale navigației și, de netăgăduit, primul ca marinar în mările acelea. O știa. Nu auzise el mereu vocea tuturor celor care erau de acord în această privință ? Vocea lumii care îl respecta atît de mult ? Pentru el, aceștia erau întreaga lume — fiindcă limitele universului nostru se rezumă la cei pe care îi cunoaștem. Nimic nu există pentru noi în afară de flecăreala plină de laude și învinuiri a oamenilor din jurul nostru și, dincolo de ultima dintre cunoștințele noastre, se întinde numai un vast haos, un haos de rîsete și plînsete care nu ne privește. Rîsete și plînsete neplăcute, vicioase, bolnăvicioase, demne de dispreț — pentru că sînt auzite confuz de urechi refractare la sunete străine. Pentru Lingard — el însuși simplu — toate lucrurile erau simple. Cîteva rareori. Cărțile nu reprezentau prea mult în viața sa. Trebuia să muncească din greu în navigație, în negustorie și, de asemenea, ascultînd de instinctele sale caritabile, modela destule vieți rătăcite, care-i ieșeau în drum ici-colo, în timpul ocupațiilor sale. Își amintea de lecțiile de la școala de duminică, din satul în care se născuse și de predicile domnului cu jachetă neagră de la Misiunea pentru Pescari și Marinari, a cărui barcă înzestrată ca o iolă, pătrunzînd prin ploaie și furtună printre vasele de coastă îndreptate în direcția vîntului în golful Falmouth, constituia o parte din acele prețioase imagini din zilele tinereții sale care-i stăruiau în memorie. „Un preot atît de înțelept pe cît ți-ai putea dori să vezi, spunea el cu convingere, și cel mai bun om pe care l-am întîlnit vreodată, și care să știe să manevreze o barcă, pe orice timp !“. Aceștia au fost factorii care îi modelaseră, în general, sufletul său tînăr, înainte de a fi plecat să vadă lumea într-o corabie care se îndrepta spre sud — înainte de a fi plecat, neștiutor și fericit, cu mîna grea, curat la suflet, simplu la vorbă, ca să se dăruiască mării care i-a primit viața și i-a dat bogăție. Cînd se gîndea la ascensiunea lui în lume — comandant de vase, apoi proprietar de vas, apoi om cu mare capital, respectat oriunde se ducea, Lingard — sau *Rajah Laut* — era uimit și înspăimîntat de propria-i soartă, care în mintea lui îngustă îi apărea drept cel mai minunat lucru cunoscut în analele omenești. Experiența sa

îi apărea imensă și hotărîtoare, învățîndu-l lecția simplității vieții. În viață — ca și în marinărie — existau numai două căi de a face un lucru : calea cea bună și calea greșită. Bunul simț și experiența l-au învățat pe om calea cea bună. Cealaltă cale era pentru leneși și proști și ducea, în meseria de marinar, la pierderea catargelor și a pînzelor, sau la naufragiu ; iar în viață, la pierderea banilor și a considerației sau la o nenorocită de lovitură în cap. Nu considera de datoria lui să se supere pe cei ticăloși. Era supărat numai pe lucrurile pe care nu putea să le înțelcagă, dar pentru slăbiciunile omenești manifesta o îngăduință plină de dispreț. Fiind lucru universal admis că era om înțelept și norocos — altfel cum ar fi putut reuși în viață așa cum reușise ? — avea o înclinare de a rîndui viețile altor oameni, și numai cu greu putea el să se abțină — în pofida regulilor de disciplină marinărească — să nu se amestece în treburile ofițerului său șef, atunci cînd echipajul ridica un catarg sau era ocupat cu ceea ce numea el o treabă grea. Se amesteca în treburile altora, însă cu toată modestia ; dacă știa un lucru sau două, nu găsea nici un merit în asta. „Loviturile grele pe care le-am primit m-au învățat să fiu înțelept, băiatule, obișnuia el să spună și ai face bine să accepți sfatul unui om care a fost și el un prost la timpul său. Mai ia un pahar". Și, de regulă, băiatul lua băutura rece, și accepta sfatul și ajutorul respectiv, pe care Lingard considera că onoarea îl obligă să le dea, pentru a-și sprijini opinia. Căpitanul Tom călătorea din insulă în insulă, ivindu-se pe neașteptate în diferite locuri — radios, zgomotos, plin de anecdote, laude sau amenințări, dar întotdeauna binevenit.

Numai după întoarcerea sa la Sambir, a cunoscut bătrînul marinar, pentru prima oară, îndoiala și nefericirea. Pierderea corabiei *Flash* — eșuată, pentru totdeauna, pe o creastă de stîncă, la capătul de nord al strîmtorilor Gaspar, în lumina nesigură a unei dimineți noroase — l-a zdruncinat adînc : și veștile uluitoare pe care le-a auzit la sosirea sa la Sambir nu erau făcute să-i liniștească sufletul. Cu mulți ani în urmă — împins de spiritul său de aventură — el descoperise și cercetase cu foarte mare greutate — și numai pentru profitul lui —

intrarea în acest rîu, aflînd din informații de la indigeni că se forma o nouă așezare de malaiezi. Fără îndoială că pe atunci se gîndise în cea mai mare măsură la un cîștig personal. Însă primit cu prietenie cordială de Patalolo, ajunsese în curînd să nutrească simpatie pentru conducător și pentru oamenii de acolo, le oferi sfaturile și ajutorul său și — necunoscînd nimic despre Arcadia — visa totuși la o fericire arcadiană pentru colțișorul acesta de lume, pe care îi plăcea să-l socotească cu totul al său. Adînc înrădăcinata și nestrămutata sa convingere că numai el — el, Lingard — știa ce era bine pentru ei, îi era caracteristică și, în definitiv, nu cu totul greșită. El îi va face fericiți, fie că vor sau nu, spunea el, și chiar așa intenționa. Negustoria sa a adus prosperitate tînărului stat și teama de mîna lui puternică i-a asigurat pacea internă pe mai mulți ani.

Privea cu mîndrie la opera sa. Cu fiecare an care trecea, iubea tot mai mult ținutul, oamenii, rîul tulbure pe care, dacă ar fi putut, l-ar fi făcut să nu poarte pe undele lui tulburi și prietenoase altă corabie decît *Flash*. Pe cînd își îndrepta cu încetineală corabia sa în susul rîului, scruta, cu privire de cunoscător, defrișările de pe mal și făcea cu gravitate aprecieri asupra perspectivelor recoltei de orez a sezonului. Cunoștea pe fiecare colonist de pe maluri, între mare și Sambir ; le cunoștea soțiile, cunoștea fiecare om din grupurile de diverse culori care, stînd pe fragilele platforme ale micilor locuințe de trestie, clădite pe apă, își agitau mîinile și strigau cu voce ascuțită : „O ! *Kapaï, frate ! Haï !*“ în timp ce *Flash* aluneca încet pe lîngă țărmurile populate, pentru a intra apoi în întinderile singuratice de apă cu nuanțe castanii și scîntcietoare, mărginite de pădurea deasă și tăcută, ai cărei copaci înalți își înclinau ușor în briza slabă și caldă ramurile întinse parcă în semn de duios, dar melancolic, bun venit. Îndrăgea toate acestea : peisajul cu nuanțe de aur castaniu și smarald, strălucitor sub bolta de safir fierbinte ; copacii înalți care foșneau ; vorbărețiii palmieri care își agitau cu volubilitate frunzele în briza nopții, de parcă s-ar fi grăbit să-și spună secretele pădurii mari din spatele lor. Iubea mirosurile pătrunzătoare ale florilor și ale pămîntului negru, acea răsuflare de viață și moarte

care zăbovea deasupra bricului său, în aerul umed al nopților călduțe și liniștite. Iubea pîraiele înguste și sumbre, ascunse de lumina soarelui, negre, line și întortocheate — ca drumurile lăturalnice ale disperării. Îi plăceau chiar și maimuțele cu fețe triste, care tulburau locurile liniștite cu sărituri capricioase și gesturi nesănătoase, de nebunie omenească. Iubea orice lucru de acolo, însuflețit sau neînsuflețit ; chiar și mîlul de pe mal ; chiar și aligatorii, enormi și leneși, încălzindu-se la suprafață cu o impertinentă nepăsare. Dimensiunea lor era o pricină de mîndrie pentru el. „Colosali indivizi ! Unul e cît două reptile din Palembang. Îți spun eu, bătrîne !“ aprecia el cu voce tare, înghiontind în glumă, în coaste, pe vreun prieten bun. „Îți spun eu, așa mare cum ești tu, ar putea să te înghită dintr-o dată, cu pălărie și cizme cu tot. Formidabili vagabonzi ! Nu ți-ar plăcea să-i vezi ? Ha ! ha ! ha !“ Rîsul său zgomotos umplea veranda, rostogolindu-se peste grădina hotelului și inundînd strada, paralizînd pentru un scurt moment mersul picioarelor goale arămii ; și puternicele lui ecouri făceau să tresară chiar și pasărea imblînzită a patronului — o mină [1] impertinentă — care se refugia, pentru un moment, într-o atitudine ceremonioasă, sub cel mai apropiat scaun. În sala mare de biliard, oameni transpirați, în tricouri subțiri de bumbac, încetau jocul, ascultau o clipă cu tacul în mînă, prin fereastra deschisă, apoi dădeau din cap unul către altul, cu înțeles, și șopteau :

— Bătrînul vorbește despre rîul lui .

Rîul lui ! Șoaptele oamenilor curioși și misterul acestui subiect, erau pentru Lingard un izvor de nesfîrșită plăcere. Flecărelile celor ignoranți exagerau profiturile pe care le realiza din ciudatul său monopol și, deși în general absolut sincer, îi plăcea să împingă pe căi greșite speculațiile acestea, prin lăudăroșenii pline de ironie rece. Rîul său ! Prin el era nu numai bogat — ci și interesant. Acest secret care îl făcea să se deosebească de alți negustori din mările acelea, îi dădea lăuntrica satisfacție a acelei dorințe de a fi aparte. Dorință pe care o

[1] Mina (*Gracula religiosa*) — pasăre de origine asiatică, întîlnită în special în India.

împărtășea, dealtfel, cu restul omenirii fără să-și dea scama de prezența ei în sufletul său. Aceasta alcătuia cca mai importantă parte din fericirea sa, însă nu a știut-o decît după ce a pierdut-o într-un mod atît de neprevăzut, atît de brusc și de crud.

După conversația sa cu Almayer, se duse pe bordul goeletei, o trimise pe Joanna la țărm și, fiindcă nu se simțea bine, se închise în cabina lui. Cea mai mare parte din indispoziția lui o punea pe seama lui Almayer, care îl vizita de două ori pe zi. Era o scuză pentru a nu face încă nimic. Voia să reflecteze. Era foarte supărat. Supărat pe el însuși și pe Willems. Supărat de ceea ce făcuse Willems — și, de asemenea supărat, de ceea ce lăsase nefăcut. Ticălosul nu își îndeplinise misiunea complet. Concepția fusese perfectă, însă execuția eșuase într-un mod de neînțeles. De ce ? Trebuia să-l fi ucis pe Almayer, să fi dat foc locuinței, prefăcînd totul în cenușă, și apoi să dispară. Să fugă din calea lui : a lui Lingard ! Și totuși n-a făcut-o. Să fi fost asta neruşinare, dispreț — ori ce ? Se simțea atins de evidenta lipsă de respect față de puterea lui, iar ticăloșia, nedusă pînă la capăt, a procedeului întrebuințat, îl tulbura peste măsură. Ceva era neisprăvit, ceva lipsea, ceva ce i-ar fi dat lui mînă liberă în acțiunea de răzbunare. Lucrul care se impunea, care apărea just, era să-l împuște pe Willems. Dar cum putea ? Dacă individul ar fi rezistat, dacă s-ar fi arătat gata să lupte sau ar fi fugit, dacă s-ar fi arătat, în vreun fel, conștient de răul făcut, ar fi fost mai posibil, mai natural. Însă nu ! Individul, de fapt, i-a trimis un mesaj. Voia să-l vadă. Pentru ce ? Lucrul nu putea fi explicat. O trădare cu sînge rece, fără asemănare, uimitoare, de neînțeles. De ce o fi făcut-o ? De ce ? De ce ? Bătrînul marinar, în singurătatea înăbușitoare a micii cabine de pe bordul goeletei, mormăi punîndu-și această întrebare, și-și lovi cu palma deschisă fruntea nedumerită.

În timpul celor patru zile de izolare primise două mesaje din lumea de afară ; de la acea lume a Sambirului care, atît de brusc și de neînțeles, îi alunecase din mîini. Unul, cîteva cuvinte scrise de Willems pe o pagină ruptă dintr-o mică agendă ; celălalt, o comunicare de la Abdulla, caligrafiată cu grijă pe o foaie mare de hîrtie, tare ca un

carton și înmînată lui într-un înveliș de mătase verde. Pe primul nu-l putea înțelege. Se spunea în el : „Vino să mă vezi. Nu-mi este teamă. Dumitale îți este ?. W.“ O rupse supărat, însă înainte ca bucățelele de hîrtie murdară să aibă timpul să cadă pe dușumea, supărarea îi și dispăruse și fusese înlocuită cu un sentiment care îl făcu să se aplece în genunchi și să culeagă peticile din scrisoarea ruptă, să le potrivească la loc pe cutia cronometrului său și să se uite la ele lung și gînditor, ca și cum ar fi sperat să citească răspunsul la îngrozitoarea enigmă, chiar în forma literelor care alcătuiau această proaspătă insultă. Scrisoarea lui Abdulla o citi cu atenție și o băgă în buzunar tot cu supărare, însă cu o supărare care se sfîrși într-un surîs pe jumătate resemnat, pe jumătate amuzat. Nu va renunța niciodată atît timp cît există o șansă. În general, cel mai sigur mijloc este să te ții de vas cît timp mai plutește, asta era una din zicalele lui preferate. Mijlocul cel mai sigur și mai nimerit. A părăsi un vas pentru că ia apă e ușor — însă-i o treabă proastă. O treabă proastă ! Totuși era destul de inteligent pentru ca, atunci cînd se știa învins, să accepte situația bărbățește, fără să murmure. Cînd Almayer veni la bord în acea după-amiază, îi arătă acestuia scrisoarea, fără să adauge vreo vorbă.

Almayer o citi, i-o înapoie în tăcere și, aplecîndu-se peste marginea pupei (amîndoi se găseau pe punte), se uită un timp în jos la jocul undelor în jurul cîrmei goeletei. În cele din urmă spuse, fără să-și ridice privirea :

— E o scrisoare destul de cuviincioasă. Abdulla ți-l predă dumitale. Ți-am spus eu că s-au săturat de el. Și ce o să faci acum ?

Lingard tuși ca să-și dreagă glasul, își tîrși picioarele, deschise gura cu mare hotărîre, însă un timp nu rosti nimic. În cele din urmă murmură :

— Să fiu al naibii, dacă știu — deocamdată.

— Aș dori să faci ceva, foarte curînd...

— De ce atîta grabă ? întrerupse Lingard. Willems nu poate să fugă. Așa cum stau lucrurile, după cîte pot să văd, el depinde acum de mila mea.

— Da, — spuse Almayer, gînditor, și nu e mai puțin adevărat că merită foarte puțină milă. Ceea ce vrea să

spună Abdulla — pe cît pot să înțeleg, prin toată avalanșa de complimente — este : „Scapă-mă de acest om alb — și vom trăi în pace împărțind comerțul de aici".

— Crezi asta ? întrebă Lingard, cu dispreț.

— Nu în întregime, răspunse Almayer. Fără îndoială că vom împărți comerțul, pentru un timp, pînă cînd el va putea pune mîna pe tot. Ei bine, ce ai de gînd să faci ?

Almayer își ridică privirea și fu surprins să vadă fața descompusă a lui Lingard.

— Nu ți-e bine. Te doare ceva ? întrebă el cu reală îngrijorare.

— M-am simțit indispus — știi — în ultimele zile, dar nu am dureri. Își ciocăni de mai multe ori pieptul lat și își drese glasul cu un puternic : Hm ! apoi repetă : Nu. Nu am dureri. Mai țin bine cîțiva ani, încă. Pot să-ți spun însă că sînt necăjit de toate întîmplările astea.

— Dumneata trebuie să te îngrijești, spuse Almayer. Apoi, după o pauză, adăugă : O să te întîlnești cu Abdulla. Nu-i așa ?

— Nu știu. Încă nu. E destul timp, răspunse Lingard grăbit.

— Aș vrea să faci ceva, insistă Almayer, cu mîhnire. Știi, femeia aia e o nenorocire pe capul meu. Ea și pușt iul ei. Schelălăie toată ziua. Și copiii nu se împacă. Ieri dracul ăsta mic a vrut să se lupte cu Nina mea. A zgîriat-o pe față. E complet sălbatic. La fel ca și onorabilul său tată. Da, așa este. Femeia e necăjită din cauza bărbatului ei și bombăne de dimineață pînă seara. Cînd nu plînge, e furioasă pe mine. Ieri m-a sîcîit să-i spun cînd o să se întoarcă Willems și plîngea că el s-a angajat la o treabă atît de periculoasă. I-am răspuns ceva în sensul că e vorba de o treabă obișnuită — că nu-i nevoie să se prosteaască, la care s-a năpustit asupra mea ca o pisică sălbatică. M-a făcut brută, egoist, lipsit de inimă ; bătea cîmpii cu privire la iubitul ei Peter care își riscă viața pentru profitul meu, pe cîtă vreme mie nici nu-mi pasă. Spunea că profit de firea lui bună și generoasă, ca să-l fac să îndeplinească o treabă primejdioasă — o treabă care mi-ar reveni mie. Că el valorează cît douăzeci ca mine. Că o să-ți spună dumitale — că o să-ți deschidă ochii ca să vezi ce fel de om sînt eu și așa mai departe.

Asta-i ceea ce trebuie să suport de dragul dumitale. Dumneata ai putea, într-adevăr, să ţii seama şi de mine puţin. E ca şi cum ai trăi într-o stare de febră puternică. Femeia şi-a ieşit din minţi. Dumneata ai făcut din casa mea un refugiu pentru ticăloşi şi nebuni. Nu-i un lucru cinstit. Pe cuvîntul meu că nu e ! Cînd o apucă năbădăile e ridicol de urîtă şi ţipă într-un hal — de ajung la capătul răbdării. Mulţumesc lui Dumnezeu ! Soţia mea s-a bosumflat aşa de rău că a plecat din casă. De cînd cu treaba asta, s-a mutat într-o colibă de la mal. Dumneata ştii. Însă această soţie a lui Willems, prin firea ei, e mai mult decît pot eu să suport, şi mă întreb de ce trebuie să trec prin toate astea. Dumneata, negreşit, îmi ceri prea mult. Azi dimineaţă am crezut că o să mă zgîrie. Închipuie-ţi ! Dorea să se ducă să-şi dea aere prin colonie. Ar fi putut să audă cîte ceva pe acolo, aşa că i-am spus că nu trebuie să facă una ca asta. „Nu există siguranţă dincolo de gardurile noastre“, am sfătuit-o. Atunci, s-a repezit la ochii mei, cu toate cele zece unghii. „Mizerabile, a strigat, nici măcar acest loc nu e sigur şi dumneata l-ai trimis pe soţul meu pe acest rîu îngrozitor unde şi-ar putea pierde viaţa. Dacă moare înainte de a mă fi iertat, cerul te va pedepsi pentru crima dumitale...“ Crima mea ! Auzi ! Mă întreb uneori dacă nu cumva visez ! Toate astea or să mă îmbolnăvească. Mi-am şi pierdut pofta de mîncare.

Îşi aruncă pălăria pe punte şi se apucă de păr cu disperare. Lingard îl privi cu o îngrijorare compătimitoare.

— Ce-o fi vrut oare să spună ? murmură el gînditor.

— Să spună ! E smintită, ţi-o repet — şi, dacă situaţia asta durează, foarte curînd voi ajunge şi eu la fel.

— Numai puţină răbdare, Kaspar, îl rugă Lingard. Încă o zi sau ceva mai mult.

Uşurat sau obosit de izbucnirea lui violentă, Almayer se linişti, îşi ridică pălăria şi, rezemîndu-se de parapet, începu să-şi facă vînt cu ea.

— Zilele trec, spuse el cu resemnare, însă lucrurile de felul ăsta îl îmbătrînesc pe om înainte de vreme. La ce poţi să te mai gîndeşti ? Eu nu pot să înţeleg ! Abdulla spune deschis că dacă dumneata eşti de acord să-i pilotezi corabia să iasă din rîu şi îl instruieşti pe metis, îl

lasă în voia soartei pe Willems, iar dumitale o să-ți fie prieten, apoi, pentru totdeauna. În ceea ce îl privește pe Willems, îl cred fără rezerve pe Abdulla. E firesc. Dar nu cred că îți este prieten, deși acest lucru încă nu trebuie să ne preocupe. Dumneata acceptă propunerea lui Abdulla și nu ne privește ce se va întîmpla cu Willems.

Se întrerupse și rămase tăcut un timp, privind în jur cu dinții strînși și nările dilatate.

— Lasă asta în seama mea, urmă apoi. Am eu grijă să i se întîmple ceva, adăugă în cele din urmă cu o liniștită cruzime.

Lingard zîmbi ușor.

— Individul nu merită nici măcar un glonte, șopti el, ca pentru sine însuși.

Almayer se aprinse dintr-o dată :

— Astea-s ceea ce pîndești dumneata, strigă el. Dumneata nu ai fost cusut în hamac, ca apoi să fii transformat în obiect de batjocură în fața unei gloate de sălbatici. Cum așa ? Eu nu mai îndrăznesc să privesc aici pe nimeni în față, atît timp cît ticălosul ăsta e în viață. O să-l... o să-l aranjez eu.

— Nu cred c-ai s-o faci, mormăi Lingard.

— Crezi că mi-e frică de el ?

— Ferească Dumnezeu ! Nu ! spuse Lingard cu grabă. Frică. Nu ți-e frică. Te știu. Nu mă îndoiesc de curajul tău ! Este vorba de ce-i în capul tău, băiatule, capul tău pe care eu...

— Asta este, spuse necăjit Almayer. Continuă ! De ce nu mă faci prost de-a dreptul ?

— Pentru că nu vreau, izbucni Lingard iritat. Dacă voiam să spun că ești prost, o făceam fără să-ți cer voie. Începu să se plimbe de-a lungul și de-a latul punții înguste de cart, lovind cu piciorul capetele de frînghie din calea sa și mormăind de unul singur. Sensibil domnul... altceva ?... Eu am fost om în toată firea înainte ca tu să fi mers în două picioare. S-a înțeles... spun ce-mi place !

— Bine ! bine ! făcu Almayer, cu mîhnită resemnare. În ultimele zile nu se poate vorbi cu dumneata.

Își puse pălăria, se îndreptă către pasarelă și se opri, cu un picior pe scărița interioară, ca și cînd ar fi șovăit,

apoi veni îndărăt și se înfipse în calea lui Lingard, silindu-l să stea pe loc și să-l asculte.

— Desigur, dumneata ai să faci ce-ți place. Dumneata niciodată nu primești un sfat — știu asta ; însă dă-mi voie să-ți spun că nu ai proceda cinstit dacă l-ai lăsa pe individul ăsta să plece de aici. Dacă nu faci nimic, ticălosul o să plece, mai mult ca sigur, în corabia lui Abdulla. Abdulla o să-l folosească ca să-ți dea lovituri dumitale și altora, din alte părți. Willems știe prea multe despre afacerile dumitale. O să-ți pricinuiască o mulțime de necazuri. Ia seama la ce-ți spun. O mulțime de necazuri. Dumitale — și, posibil, altora. Gîndește-te la asta, căpitane Lingard. Asta-i tot ce aveam de spus. Acum trebuie să mă întorc la mal. Am o mulțime de treburi. În primul rînd, o să începem să încărcăm goeleta asta. Toate baloturile sînt gata. Dacă vei avea nevoie de mine pentru ceva, ridică un steag pe catargul principal. Noaptea, două împușcături mă aduc aici. Apoi adăugă cu un ton prietenos : nu vrei să vii să iei cina la noi acasă în seara asta ? Nu poate să fie bine pentru dumneata să te înăbuși așa la bord, zi după zi.

Lingard nu răspunse. Tabloul schițat de Almayer, imaginea lui Willems cutreierînd insulele și tulburînd armonia universului prin jafuri, trădări și violențe, îl ținea tăcut, în transă — într-o inerție chinuitoare. Almayer, după ce mai așteptă puțin, se îndreptă în silă către pasarelă, mai zăbovi un timp, apoi oftă, trecu peste marginea vasului, coborînd treaptă cu treaptă. Capul îi dispărea încet dedesubtul parapetului. Lingard, care între timp îl urmărise absent, tresări dintr-o dată, se duse la marginea goeletei și, uitîndu-se pe deasupra parapetului, strigă :

— Hei ! Kaspar ! Stai puțin !

Almayer făcu semn vîslașilor să oprească vîslitul și întoarse capul spre goeletă. Barca alunecă îndărăt încet, la nivelul unde se găsea Lingard, aproape de-a lungul vasului.

— Ascultă-mă, spuse Lingard, privind în jos. Am nevoie de o canoe bună cu patru oameni, astăzi.

— O vrei acum ? întrebă Almayer.

— Nu ! Prinde frînghia asta. Oh, al naibii nepriceput ! Nu, Kaspar, continuă Lingard, după ce omul de la proră prinsese capătul frînghiei, pe care o aruncase jos, în canoe. Nu, Kaspar. Ca să suport și soarele, e prea mult pentru mine. Și apoi ar fi mai bine să țin treburile mele mai ferite. Trimite canoea, cu patru vîslași buni, ține minte, și trimite și scaunul tău de pînză, ca să stau pe el. Pe la apusul soarelui. Auzi ?

— Bine, tată, răspunse Almayer înveselit. Am să-l trimit pe Ali la cîrmă și cei mai buni oameni pe care îi am. Altceva ?

— Nimic, flăcăule. Numai nu-i lăsa să întîrzie.

Cred că nu-i nevoie să te întreb unde te duci, spuse Almayer, așa, ca să-l încerce. Căci dacă-i vorba de Abdulla, tu .

— Nu mă duc să-l vad pe Abdulla. Nu astăzi. Și acum, rămîi bine !

Urmări canoea care se îndrepta către mal, flutură mîna ca răspuns la înclinarea capului lui Almayer și se îndreptă către marginea pupei, netezind scrisoarea lui Abdulla, pe care o scosese din buzunar. O reciti atent, o mototoli încet, zîmbind în același timp și strîngînd puternic între degete hîrtia foșnitoare, ca și cum ar fi ținut în mînă gîtlejul lui Abdulla. La jumătătea distanței către buzunar, își schimbă gîndul și, aruncînd ghemotocul peste bord se uită la el gînditor, cum se învîrtea în jurul lui, pe valuri, un moment, înainte de a se lăsa purtat de curent către mare, în josul rîului.

Partea a patra

I

ERA O NOAPTE foarte întunecoasă. Pentru prima oară, de multe luni, ţărmul de răsărit al rîului dormea, fără să fie văzut de stele, sub vălul unui nor nemişcat care, împins de prima suflare a musonului ploios, se lăsase toată după-amiaza purtat încet dinspre răsărit; urmărise soarele ce asfinţea, cu umbrele sale negre şi cenuşii, care păreau că gonesc lumina, animate de gînduri sinistre şi cu o stăruinţă rău prevestitoare şi deprimantă, ca şi cum ar fi fost conştiente de mesajul de violenţă şi tulburare pe care îl aduceau cu ele. La dispariţia soarelui sub linia orizontului înspre apus, norul imens, într-o mişcare repede, se luptă cu strălucirea luminii care se retrăgea şi, răsucindu-se în jos, către profilul clar şi dantelat al munţilor îndepărtaţi, rămase suspendat deasupra pădurii înceţoşate, aninat la mică înălţime, tăcut şi ameninţător deasupra vîrfurilor nemişcate ale copacilor, ţinînd pe loc binecuvîntarea ploii, hrănind furia tunetelor, nehotărît, ca şi cînd ar fi meditat asupra puterii lui de a aduce binele sau răul.

Babalatchi, ieşind din lumina roşiatică şi fumegîndă a căsuţei lui de bambus, privi în sus, inspiră adînc aerul cald şi stătut şi rămase o clipă cu ochiul cel bun strîns închis, de parcă ar fi fost intimidat de nedorita şi adînca tăcere din curtea lui Lakamba. Cînd îşi deschise ochiul, îşi recăpătă vederea doar atît cît să distingă variatele nuanţe de întunecimi fără formă care marcau locurile copacilor, ale caselor părăsite, ale tufişurilor de pe malul rîului, pe fundalul nopţii. Înţeleptul, ros de griji, porni cu precauţie prin curtea pustie, către marginea apei şi stătu pe mal, ascultînd glasul rîului invizibil care curgea la picioarele lui. Asculta şoaptele blînde, murmurele

adînci, gîlgîielile bruşte şi şuierăturile scurte ale curentului iute, alergînd de-a lungul malului, prin întunecimea fierbinte.

Stătea cu faţa întoarsă către rîu şi îi părea că poate să respire mai uşor, ştiind că în faţa lui se întinde un spaţiu vast şi liber ; apoi, după puţin, se aplecă greoi înainte, rezemîndu-se pe toiag, bărbia îi căzu în piept şi un oftat adînc fu răspunsul lui la cuvîntarea egoistă a rîului, care îşi urma cursul neîncetat şi repede, fără să ţină seama de bucuria sau tristeţea, de suferinţa şi de lupta, de înfrîngerile sau biruinţele ce se desfăşurau pe malurile sale. Apa, de culoare castanie, era gata să poarte pe valuri prieteni sau duşmani, să întreţină dragoste sau ură în pieptul ei umil, lipsit de inimă, să dea ajutor sau să pună piedici, să salveze viaţa sau să aducă moartea ; rîul cel mare şi iute era o mîntuire, o închisoare, un refugiu sau un mormînt.

Probabil că astfel de gînduri îl făcură pe Babalatchi să scoată un alt oftat, plin de tristeţe, care se pierdu în ceţurile ce se ţineau pe deasupra nepăsătorului Pantai. Politicianul acesta barbar uitase de recentul succes al comploturilor sale, în contemplarea melancolică a unei amiezi care îi făcea noaptea mai neagră, căldura umedă mai apăsătoare, aerul liniştit mai greu şi singurătatea mută, mai mult un chin decît o pace. Petrecuse noaptea din ajun la căpătîiul muribundului Omar şi acum, după douăzeci şi patru de ore, gîndul său stăruia să se întoarcă la coliba de trestie, joasă şi întunecoasă, din care sufletul fioros al acestui incomparabil desăvîrşit pirat, îşi luase zborul ca să afle prea tîrziu, într-o lume mai rea, cît de greşite sînt căile pămînteşti. Mintea sălbaticului om de stat, purificat de durerea prin care trecuse, simţi o clipă apăsarea singurătăţii, ca o adîncă senzaţie, de aceeaşi calitate ca şi sensibilitatea exacerbată de toate rafinamentele sentimentelor tandre, pe care o glorioasă civilizaţie le aduce în suita ei, printre alte binecuvîntări şi virtuţi, în această lume excelentă. Timp de aproape treizeci de secunde, la marginea pădurilor imense şi liniştite, un pesimist pe jumătate gol, mestecător de betel, stătu pe malul rîului tropical ; un om mîhnit, fără putere, cu mîinile goale, gata să slobozească un strigăt

de amară nemulțumire ; un strigăt care, dacă s-ar fi făcut auzit, ar fi răsunat prin singurătățile virgine ale pădurilor, tot atît de adevărat, de mare și de profund ca orice strigăt filozofic care a țîșnit vreodată din adîncurile comode ale unui fotoliu, pentru a tulbura sălbăticia impură a coșurilor și a acoperișurilor.

Cam o jumătate de minut și nu mai mult, Babalatchi se găsi față în față cu zeii, în sublimul privilegiu al revoltei sale și apoi diplomatul cu un singur ochi deveni din nou el însuși, plin de griji, de înțelepciune și de planuri de viitor, precum și o victimă a chinuitoarelor superstiții ale rasei sale. Tăcerea nopții, oricît ar fi de adîncă, nu este niciodată absolută pentru urechi atente, și acum Babalatchi își închipuia că poate să distingă în ea alte zgomote decît acelea ale undelor și clipocitului rîului. Își întoarse capul cu iuțeală, pe rînd spre dreapta și spre stînga, apoi se răsuci repede, speriat și cu băgare de seamă, ca și cînd s-ar fi așteptat să vadă stafia oarbă a șefului său decedat pășind în obscuritatea curții pustii, în spatele lui. Dar acolo nu era nimic. Totuși auzise un zgomot ; un zgomot ciudat. Fără îndoială, vocea imaterială a unui spirit amărît care se jeluia. Ascultă din nou. Nici un sunet. Liniștit, Babalatchi făcu cîțiva pași în direcția locuinței sale, cînd un zgomot cît se poate de omenesc, acela al unei tuse răgușite, ajunse pînă la el, dinspre rîu. Se opri, ascultă cu atenție, acum însă fără nici un semn de emoție și, îndreptîndu-se cu iuțeală înapoi, către țărm, rămase în așteptare, cu gura întredeschisă, încercînd să pătrundă cu ochiul perdeaua de pîclă mișcătoare, suspendată jos, la suprafața apei. Nu putea să vadă nimic, însă cîțiva oameni într-o canoe trebuie să fi fost foarte aproape, pentru că auzi cuvinte rostite într-un ton obișnuit.

— Crezi că acesta este locul, Ali ? Nu pot vedea nimic.

— Trebuie să fie pe aici pe aproape, *tuan*, răspunse altă voce. Să încercăm să dăm de mal ?

— Nu !... Mai lasă puțin să ne poarte curentul. Dacă o să te izbești de mal în întuneric, poți să înțepenești canoea în vreo buturugă. Trebuie să fim cu grijă... Lasă, lasă să ne mai poarte curentul... Ăsta pare să fie un loc de-

frișat. Poate că zărim vreo lumină de la o locuință sau alta. În tabăra lui Lakamba sînt multe case ?

— Sînt multe la număr, *tuan*... Nu văd nici o lumină.

— Nici eu, bombăni din nou prima voce de data aceasta aproape în aceeași direcție cu locul unde se găsea tăcutul Babalatchi, care se uita neliniștit spre locuința lui, cu intrarea luminată de razele slabe ale unei torțe ce ardea înăuntru. Locuința era situată pe malul rîului și intrarea ei era îndreptată în josul acestuia, așa încît Babalatchi se gîndi repede că străinii de pe rîu nu puteau să vadă lumina din poziția în care barca lor se găsea în acel moment. Nu putu să se hotărască să strige la ei și, în timp ce șovăia, auzi din nou glasurile, însă acum ceva mai în jos de pontonul unde stătea el.

Nimic. Nu poate să fie aici. Dă-i drumul mai departe. Ali ! Acolo !

Comanda fu urmată de plescăitul vîslelor, apoi un strigăt brusc :

– Văd o lumină. O văd. Acum știu unde să nimeresc, *tuan*.

Se auziră mai multe plescăituri pe cînd canoea era manevrată printr-o scurtă întoarcere și veni înapoi, în contra curentului, aproape de mal.

– Strigă ! spuse de la mică distanță o voce joasă, de care Babalatchi era sigur că trebuia să fie a unui om alb. Strigă ! Poate că vine cineva cu o torță. Nu văd nimic.

Chemarea ascuțită care urmă acestor cuvinte se înălță aproape sub nasul ascultătorului tăcut. Babalatchi, ca să salveze aparențele, alergă cu pași mari, dar fără să facă zgomot, pînă la jumătatea drumului din curte și numai atunci răspunse cu un strigăt și continuă să strige pe cînd se îndrepta încet, înapoi, către malul rîului. Văzu acolo forma nedeslușită a unei bărci, de-a lungul locului de debarcare.

— Cine vorbește de pe rîu ? întrebă Babalatchi, punînd un accent de surpriză în întrebarea lui.

— Un om alb, răspunse Lingard din canoe. Nu se găsește o torță în tabăra bogată a lui Lakamba, ca să lumineze un oaspete la debarcare ?

— Nu sînt nici torțe, nici oameni. Eu sînt singur aici, spuse Babalatchi cu oarecare șovăială.

— Singur ! exclamă Lingard. Cine ești dumneata ?

— Numai un slujitor al lui Lakamba. Însă debarcă, *tuan Putih*, și privește-mi fața ! Iată mîna mea. Nu ! Aici !... La dispoziția dumitale... Așa... Acum ești în siguranță.

— Și dumneata ești singur aici ? întrebă Lingard, făcînd cu precauție cîțiva pași prin curte. Ce întuneric ! murmură el, ai crede că lumea a fost vopsită în negru.

— Da. Singur. Ce altceva ai mai spus, *tuan* ? Nu ți-am înțeles vorbele.

— Nu-i nimic. Mă așteptam să găsesc aici... Dar unde sînt toți ceilalți ?

— Ce importanță are unde sînt ? întrebă Babalatchi morocănos. Ai venit să vezi oamenii din neamul meu ? Ultimul a plecat într-o lungă călătorie, și eu sînt singur. Mîine plec și eu.

— Am venit să văd un om alb, spuse Lingard, mergînd încet. El nu a plecat, nu-i așa ?

— Nu ! răspunse Babalatchi, aflat lîngă Lingard. Un om cu pielea roșcată și privirea aspră, continuă el gînditor, a cărui mînă este puternică și a cărui inimă este smintită și slabă. Un om alb într-adevăr... Și totuși om.

Se găseau acum la picioarele scării scurte care ducea la cerdacul din bambus despicat, ce înconjura locuința lui Babalatchi. Lumina slabă de la intrare cădea în jos, pe fețele celor doi bărbați, care stăteau uitîndu-se unul la altul, cu curiozitate.

— Este acolo ? întrebă Lingard, cu glas scăzut și o mișcare a mîinii în sus.

Babalatchi, uitîndu-se cu asprime la multașteptatul său vizitator, nu răspunse de îndată.

— Nu, nu-i acolo, spuse în cele din urmă, punînd piciorul pe treapta cea mai de jos și uitîndu-se înapoi. Nu acolo, *tuan*, dar nu prea departe. Vrei să iei loc în locuința mea ? Poate să am orez și pește și apă limpede — nu din rîu ci de la izvor...

— Nu mi-e foame, îl întrerupse Lingard scurt, și nu am venit să stau în locuința ta. Condu-mă la omul alb care mă așteaptă. N-am timp de pierdut.

— Noaptea e lungă, *tuan*, continuă Babalatchi moale, și mai sînt alte nopți și alte zile... Timp îndelungat. Foarte

îndelungat... Cît de mult timp îi trebuie unui om ca să moară ! O, *Rajah Laut !*

Lingard tresări.

— Mă cunoşti ! exclamă el.

— *Ay-wa !* Am văzut faţa dumitale şi am simţit mîna dumitale şi altă dată — cu mulţi ani înainte — spuse Babalatchi, ţinîndu-se la jumătatea scării şi aplecîndu-se ca să se uite la faţa nemişcată a lui Lingard. Dumneata nu-ţi aminteşti, însă eu nu am uitat. Sînt mulţi oameni ca mine, însă numai unul este *Rajah Laut.*

Urcă ultimele cîteva trepte cu bruscă agilitate şi se opri pe cerdac, invitîndu-l cu un gest al mîinii pe Lingard, care îl urmă după un scurt moment de nehotărîre.

Duşumeaua elastică de bambus a colibei se îndoi sub greutatea mare a bătrînului marinar care, rămas în prag, încerca să privească în întunecimea fumegoasă a locuinţei joase. Sub lovitura nimerită în crăpătura unui băţ fixat într-un unghi drept de mijlocul stîlpului de susţinere a acoperişului, se forma un petic de lumină roşie, în care se puteau desluşi cîteva rogojini sărăcăcioase şi un colţ dintr-un sipet de lemn, al cărui rest se pierdea în umbră. În obscuritatea unghiurilor mai îndepărtate ale locuinţei, un cap de lance, o tavă de aramă atîrnată pe perete, teaca lungă a unei puşti rezemată de sipet atrăgeau razele rătăcitoare ale luminii fumegoase, în luciri tremurătoare care oscilau, dispăreau, reapăreau, plecau, se întorceau — ca şi cum ar fi fost angajate într-o luptă îndoielnică cu întunericul care, stînd în aşteptare în colţurile mai îndepărtare, părea gata să se arunce cu patimă asupra plăpîndului său inamic. Spaţiul mare de sub vîrful înalt al acoperişului era plin cu un nor gros de fum, al cărui strat de dedesubt — orizontal ca un plafon — răsfrîngea lumina flăcării mohorîte şi tremurătoare, în timp ce în vîrf se strecura afară prin crăpăturile acoperişului din frunze uscate de palmier. Un miros complex şi de nedescris, alcătuit din emanaţiile pămîntului umed de dedesubt, din duhori de peşte sărat alterat şi din miasme de materie vegetală în putrezire, plutea în locuinţă şi îl făcu pe Lingard, cînd păşi înăuntru, să pufnească pe nas cu dezgust. Se aşeză pe sipet şi, sprijinindu-şi coa-

tele pe genunchi, își luă capul între mîini și privi fix către intrare, gînditor.

Babalatchi se duse în partea mai întunecată, șoptind ceva către una sau două forme nedeslușite, care se mișcară repede la capătul îndepărtat al colibei. Se produse o vibrație de pași furișați, se auziră cîteva exclamații stăpînite, un oftat, un cuvînt mai tare spus cu nerăbdare și imediat reprimat, apoi tăcere, în care respirația mai multor persoane ajungea deslușit pînă la urechile lui Lingard. Fără să se clintească din loc, se uită într-o parte și văzu niște forme omenești înfofolite, care se aventurară pentru un moment pînă aproape de marginea luminii și se retraseră brusc, înapoi, în întuneric. Babalatchi se apropie și se așeză la picioarele lui Lingard, pe o legătură de rogojini făcute sul.

— Vrei să mănînci orez și să bei *sagueir* ? întrebă el. Mi-am sculat din somn femeile din gospodăria mea.

— Prietene, spuse Lingard fără să se uite la el, cînd vin să-l văd pe Lakamba sau pe vreunul din oamenii lui, niciodată nu-mi este foame sau sete. *Tau Savee !* Niciodată ! Crezi că sînt lipsit de judecată ? Că aici nu mai este nimic ?

Se sculă și, fixînd dintr-o dată privirea asupra lui Babalatchi, își lovi ușor fruntea cu înțeles.

— Țț ! Țț ! Țț ! Cum poți să vorbești așa, *tuan !* exclamă Babalatchi, pe un ton speriat.

— Vorbesc după cum gîndesc. Am trăit ani mulți, spuse Lingard, întinzînd neglijent brațul ca să ia pușca, pe care începu să o examineze ca un cunoscător, ridicînd cocoșul și lăsîndu-l să cadă de cîteva ori. Asta e bună ! Fabricație Mataram. Dar veche, continuă el.

— Da, răspunse Babalatchi, cu nerăbdare. Am luat-o cînd eram tînăr. Era un negustor *aru*, un om cu pîntec mare și voce puternică, și curajos — foarte curajos. Cînd am ajuns la vasul lui, în dimineața cenușie, el stătea în partea din spate strigînd la oamenii săi și a tras o dată cu pușca asta înspre noi. Numai o dată !... Se întrerupse, rîse încetișor și continuă cu glas scăzut și visător : În dimineața aceea cenușie ne-am apropiat de ei : patruzeci de oameni tăcuți, într-o barcă rapidă *sulu* ; și cînd soarele se înălțase atît — își ridică mîinile în sus, la o distanță

de trei palme — numai atît, *tuan*, treaba noastră era terminată, și a fost și un banchet pentru peștii din mare.

— *Aye ! Aye !* murmură Lingard, dînd ușor din cap. Înțeleg. N-ar trebui s-o lași să ruginească așa, adăugă el.

Lăsă să-i cadă pușca între genunchi și, rezemîndu-se pe spate, în locul pe care ședea, își sprijini capul de peretele colibei, încrucișîndu-și brațele pe piept.

— O pușcă bună, continuă Babalatchi. Ține departe și sigur. Mai bună decît asta de aici. Cu vîrful degetelor atinse ușor capătul unui revolver care se ivea din buzunarul din dreapta al jachetei albe a lui Lingard !

— Ia-ți mîna de-acolo, spuse Lingard cu iuțeală, însă pe un ton bine dispus și fără să facă cea mai mică mișcare.

Babalatchi zîmbi și își schimbă locul puțin mai departe.

Un timp șezură în tăcere. Lingard, cu capul înclinat pe spate, privea în jos, pe sub pleoapele lăsate, la Babalatchi, care trăgea linii invizibile cu degetele pe rogojina dintre picioarele lui. De afară puteau să-i audă pe Ali și pe ceilalți vîslași pălăvrăgind și rîzînd în jurul focului pe care îl aprinseseră în curtea mare și pustie.

— Ei, bine. Ce-i cu omul alb ? întrebă Lingard, liniștit.

Părea că Babalatchi nu auzise întrebarea. Continuă încă un timp să traseze schițe complicate pe dușumea. Lingard aștepta nemișcat. În cele din urmă, malaiezul își înălță capul.

— Da ! Omul alb. Știu ! murmură el absent. Omul ăsta alb sau altul... *tuan*, spuse apoi tare cu neașteptată însuflețire, dumneata ești un om al mării ?

— Mă cunoști doar. De ce întrebi ? spuse Lingard cu vocea scăzută.

— Da. Un om al mării — așa cum sîntem noi. Un adevărat *Orang Laut* [1], continuă Babalatchi, gînditor, nu ca fel cu ceilalți oameni albi.

— Sînt la fel cu ceilalți albi și nu îmi place să înșir vorbe multe cînd adevărul este scurt. Am venit aici să-l văd pe omul alb care l-a ajutat pe Lakamba împotriva lui Patalolo, prietenul meu. Arată-mi unde locuiește omul acela alb ; vreau să asculte ce am de spus.

---

[1] Orang Laut — stăpînitor al mării.

— Să-i vorbești doar, *tuan* ? De ce să te grăbești ? Noaptea este lungă și moartea vine iute — după cum trebuie să știi dumneata, care ai împărțit-o la atît de mulți din neamul meu. Cu mulți ani în urmă am stat față în față cu dumneata, cu arma în mînă. Nu îți amintești. Am fost la Carimata — departe de aici.

— Nu pot să-mi amintesc de fiecare vagabond care mi-a ieșit în cale, protestă Lingard, cu seriozitate.

— *Haï ! Haï !* — continuă Babalatchi nemișcat și visător. a fost cu mulți ani în urmă. Atunci barba asta — și uitîndu-se dintr-o dată la barba lui Lingard își flutură degetele pe sub propria-i bărbie spînă — atunci barba asta era ca aurul în lumină, iar acum este ca spuma unei mări înfuriate.

— Se poate, se poate. spuse Lingard, cu răbdare, plătind involuntar, printr-un oftat ușor, tribut amintirilor evocate de cuvintele lui Babalatchi.

Vieţuise împreună cu malaiezii atît de mult timp și așa de apropiat, încît extrema încetineală și deviațiile modului lor de gîndire încetaseră să-l irite prea mult. În noaptea asta, poate, era mai puțin înclinat să fie nerăbdător decît oricînd altă dată. Era dispus, dacă nu să-l asculte pe Babalatchi, cel puțin să-l lase să-i vorbească. Era evident pentru el că omul avea ceva de spus, și spera ca din vorbele lui o rază de lumină să țîșnească, prin întunericul dens care înconjura inexplicabila trădare, să-i dezvăluie clar — chiar dacă numai pentru o clipă — omul asupra căruia va trebui să execute verdictul dreptății. Numai al dreptății ! Nimic nu era mai îndepărtat de gîndirea lui decît un lucru atît de inutil cum ar fi fost răzbunarea. Nu dorea decît dreptatea. Era de datoria lui să facă dreptate și chiar cu propria lui mînă. Nu îi plăcea să se gîndească în ce fel. Atît pentru el cît și pentru Babalatchi, se părea că noaptea va fi destul de lungă pentru ceea ce avea de făcut. Dar încă nu își lămurise lui însuși natura acestui lucru și stătea foarte liniștit și dispus să tărăgăneze, sub puterea unei porunci căreia i se supunea. La ce bun să se gindească la ce urma să facă ? Era un lucru inevitabil și vremea îndeplinirii acestuia era aproape. Totuși nu izbutea să-și pună ordine în amintirile care se îngrămădeau în jurul lui în

această colibă rău mirositoare, în timp ce Babalatchi continua să-i vorbească cu o neîntreruptă monotonie, fără vreo mișcare în afară de aceea a buzelor într-o față artificial neînsuflețită. Lingard, asemenea unei corăbii ancorate căreia i s-a sfărîmat cîrma, sărea dintr-o parte în alta, pe valul iute al amintirilor. Sunetul potolit al vorbelor înoete plutea în jurul lui, dar gîndurile îi erau pierdute cînd în contemplarea bucuriilor din trecut și a luptei din zilele Carimatei, cînd în uimirea stînjenită iscată de eșuarea raționamentului său în fața fatalității orbe a împrejurărilor care-l determinaseră, cu mulți ani în urmă, să salveze pe drumurile Samarangului un fugar lihnit de foame, de pe un vas olandez. Cît de mult îi plăcuse acest om! Îi plăcuseră siguranța lui, zelul, dorința de a progresa, buna lui dispoziție plină de înțelepciune și elocvența lui de om egoist. Îi plăcuseră chiar și cusururile lui — acele multe cusururi care, în ochii lui, erau lucruri simpatice. Și se purtase întotdeauna cinstit cu el, chiar de la început, și se va purta cinstit cu el și acuma — la sfîrșit. Acest ultim gînd așternu peste trăsăturile lui Lingard o încruntare hotărîtă și amenințătoare. Omul care urma să facă dreptate ședea cu buzele strînse și inima grea, în timp ce, întunericul liniștit de afară și lumea tăcută, păreau să aștepte, cu răsuflarea tăiată, această dreptate pe care o ținea în mîna sa — în mîna sa grea, gata să lovească — dar deocamdată deloc dispusă să facă vreo mișcare.

II

BABALATCHI ÎNCETĂ să mai vorbească. Lingard își mișcă puțin picioarele, își desprinse mîinile de la piept și clătină încet din cap. Expunerea evenimentelor din Sambir, relatate din punctul de vedere al șiretului om de stat, înțelesul acestei expuneri care fusese prins, ici și colo, de urechile sale neatente, fusese totuși ca un fir care-l ghida în afara labirintului întunecat al gîndurilor sale; și acum ajunsese la capătul lui, adică dincolo de

trecutul încărcat, la lucrurile pe care le impunea cu necesitate prezentul. Cu palmele mîinilor pe genunchi, cu coatele îndepărtate, se uita în jos la Babalatchi care şedea într-o atitudine rigidă, lipsit de expresie şi mut, asemenea unei păpuşi vorbitoare, al cărei mecanism s-a oprit.

— Voi aţi făcut toate astea, spuse Lingard în cele din urmă, şi o să vă pară rău înainte ca vîntul uscat să sufle din nou. Abdulla va aduce aici guvernarea olandeză.

Babalatchi făcu un semn cu mîna către intrarea întunecată.

— Acolo sînt păduri. Lakamba guvernează acum ţinutul. Spune-mi, *tuan*, crezi că acei copaci înalţi cunosc numele celui care guvernează ? Nu. Se nasc, cresc, trăiesc şi mor — şi nu ştiu nimic şi nu sînt nimic. Şi doar este ţara lor.

— Chiar şi un copac mare poate fi doborît cu un topor mic, răspunse Lingard, sec. Şi nu uita, prietene cu un singur ochi, că topoarele sînt făcute de mîini albe. Veţi descoperi acest lucru în curînd, de vreme ce aţi ridicat stegul olandez.

— *Ay-wa !*, spuse Babalatchi încet. Este scris că pămîntul aparţine celor care au pielea albă şi inimi tari, însă nebune. Cu cît mai departe se află stăpînul, cu atît mai uşor este pentru sclav, *tuan !* Dumneata erai prea aproape. Glasul dumitale răsuna întotdeauna în urechile noastre. Acum nu va mai fi aşa. Marele Rajah din Batavia este puternic, dar poate fi înşelat. Ar trebui să vorbească foarte tare ca să poată fi auzit pînă aici. Însă dacă va fi nevoie să strigăm, atunci el va trebui să audă glasurile multe, care cer protecţie. El nu este decît un om alb.

— Dacă eu i-am vorbit întotdeauna lui Patalolo asemenea unui frate mai mare, a fost pentru binele vostru, pentru binele tuturor, spuse Lingard cu multă gravitate.

— Astea sînt vorbe de om alb, exclamă Babalatchi, cu o amară satisfacţie. Vă cunosc. Aşa vorbiţi cu toţii în timp ce vă încărcaţi puştile şi vă ascuţiţi săbiile şi, cînd sînteţi gata, atunci le spuneţi celor slabi : „Supune-mi-te şi fii fericit, sau mori !“ Voi, oamenii albi, sînteţi ciudaţi. Credeţi că numai înţelepciunea voastră, virtutea voastră şi fericirea voastră sînt adevărate. Sînteţi mai puternici

decît fiarele sălbatice, însă nu la fel de înţelepţi. Un tigru negru e potolit cînd nu este flămînd, voi însă nu. Tigrul cunoaşte diferenţa dintre el şi acei care pot să vorbească. Voi însă nu înţelegeţi diferenţa dintre voi şi noi — care sîntem tot oameni. Sînteţi înţelepţi şi puternici — dar întotdeauna veţi fi nebuni.

Îşi zvîrli în sus amîndouă mîinile, agitînd norul de fum adormit, suspendat deasupra capului său, şi îşi lăsă palmele deschise să cadă pe duşumeaua şubredă, de fiecare parte a picioarelor sale întinse. Întreaga colibă se scutură. Lingard se uită cu curiozitate la omul de stat iritat.

— *Apa ! Apa !* Ce înseamnă asta ? murmură el cu blîndeţe. Pe cine am omorît eu aici ? Unde sînt puştile mele ? Ce am făcut eu ? Pe cine am devorat ?

Babalatchi se linişti şi vorbi cu o politeţe studiată.

— Dumneata, *tuan*, aprinzi mînii şi eşti mai asemănător cu noi. De aceea îţi spun toate vorbele care sînt în inima mea... Numai o singură dată a fost mînia mai tare decît *Rajah Laut*.

— Ştii despre asta, nu-i aşa ? întrebă Lingard cu un brusc efort.

— *Haï !* Am auzit despre corabia dumitale. Şi unii m-au bucurat. Nu eu. Printre albii care sînt nişte diavoli, dumneata eşti un om.

— *Trima Kassi !* Îţi aduc mulţumiri, răspunse Lingard cu gravitate.

Babalatchi privi în jos cu un zîmbet sfios, dar faţa sa se întristă, şi cînd vorbi din nou, glasul îi suna îndurerat.

— Dacă ai fi venit cu o zi mai devreme, *tuan*, ai fi văzut un duşman murind. L-ai fi văzut murind sărac, orb, nefericit, — fără un fiu care să-i sape mormîntul şi să cuvînteze despre înţelepciunea şi curajul lui. Da, l-ai fi văzut pe Omar, omul care cu mulţi ani în urmă a luptat împotriva dumitale la Carimata, murind singur, fără vreun prieten de faţă. Amuzantă priveliştе pentru dumneata !

— Nu pentru mine, răspunse Lingard. Nici nu mi-am amintit de el pînă cînd nu i-ai rostit numele, chiar acum. Dumneata nu ne înţelegi. Noi luptăm, învingem — şi uităm.

— Adevărat, chiar așa, răspunse Babalatchi, cu rafinată ironie ; dumneavoastră, albii, sînteți atît de mari, încît socotiți că este un lucru de disprețuit măcar să vă amintiți de dușmanii dumneavoastră. Nu ! Nu ! continuă el pe același ton — aveți atîta milă față de noi, încît nu mai este loc pentru nici o amintire. Ah, cît de mari și de buni sînteți ! Totuși socotesc în mintea mea că atunci cînd vă aflați între dumneavoastră, știți cum să vă reamintiți. Nu-i așa, *tuan* ?

Lingard nu spuse nimic. Umerii îi tresăriră imperceptibil. Își puse revolverul pe genunchi și îi privi absent piedica.

— Da, continuă Babalatchi prins din nou în mrejele tristeții, da, a murit în întuneric. Am stat alături de el și i-am ținut mîna, însă el nu putea să vadă fața aceluia care veghea răsuflarea slabă de pe buzele lui. Ea, fata pe care o blestemase din cauza omului alb, era acolo și plîngea cu fața acoperită. Omul alb se plimba prin curte și făcea gălăgie. Din cînd în cînd venea la intrare și se uita la noi cei care jeleam. Privea fix, cu ochi răutăcioși, și în clipele acelea m-am bucurat că cel care murea era orb. Așa-i adevărul. M-am bucurat, pentru că nu este bine să vezi ochii unui om alb atunci cînd se uită prin ei diavolul care sălășluiește înăuntru.

— Diavolul ! Ha ? mormăi Lingard, cu jumătate de glas, către sine însuși, ca și cînd ar fi fost surprins de vreo nouă idee care îți sare în ochi. Babalatchi continuă :

— La prima oră a dimineții s-a ridicat — el care era atît de slăbit — și a spus deslușit cîteva vorbe care nu erau gîndite pentru urechi omenești. Îi țineam strîns mîna, dar venise timpul pentru conducătorul de oameni viteji, să se ducă printre dreptcredincioșii care sînt fericiți. Cei din gospodăria mea au adus un cearșaf alb și eu am început să sap o groapă în coliba în care a murit. Ea jelea tare. Omul alb a venit la intrare și a țipat. Era supărat. Supărat pentru că ea își lovea pieptul și își smulgea părul și se văita cu țipete ascuțite, așa cum trebuie să facă o femeie. Înțelegi ce spun eu, *tuan* ? Acest om alb a intrat în colibă, în prada unei furii fără margini, a luat-o de umeri și a tîrît-o afară. Da, *tuan*.

I-am văzut pe Omar mort și am văzut-o pe ea, la picioarele acestui cîine alb, care m-a înșelat. I-am văzut fața cenușie, ca o ceață rece în faptul dimineții ; i-am văzut ochii deschiși la culoare, privind în jos la fiica lui Omar, care izbea pămîntul cu capul la picioarele lui. La picioarele omului care este robul lui Abdulla. Da, el trăiește prin voia lui Abdulla. De aceea mi-am stăpînit mîna cînd am văzut toate acestea. Mi-am stăpînit mîna pentru că acum sîntem sub steagul *Orang Blanda* [1] și Abdulla poate vorbi în auzul celui mare. Noi nu trebuie să avem vreun bucluc cu oamenii albi. Abdulla a spus așa - și eu trebuie să mă supun.

- Așa e, nu-i așa ? mîrîi Lingard pe sub mustață. Apoi în malaeză : Pare că ești mînios, o, Babalatchi !

Nu, nu sînt mînios, *tuan*, răspunse Babalatchi, coborînd din înălțimile nesigure ale indignării sale în adîncurile nesincere ale unei umilințe menite să îndepărteze primejdiile. Nu sînt mînios. Sînt numai un om al mării, un *Orang-Laut*. Am fugit din fața neamului dumitale, de multe ori. Slujitor la unul — protejat de altul, am oferit lui și olo, sfatul meu pentru o mînă de orez. Cine sînt eu ca să fiu mînios pe un om alb ? Ce înseamnă mînia, fără puterea de a lovi ? Însă voi, albii, ne-ați luat tot : pămîntul, marea și puterea de a lovi. Și nu ne-a fost lăsată nouă, în insule, decît dreptatea voastră, a oamenilor albi ; marea voastră dreptate, care nu cunoaște mila.

Se sculă în picioare și rămase un moment la intrare, inspirînd aerul proaspăt al nopții, apoi se întoarse și se rezemă de suportul stîlpului din mijloc, în fața lui Lingard, care își păstrase locul pe sipet. Torța, consumată aproape pînă de capăt, ardea cu zgomot. Mici explozii se produceau în mijlocul flăcării, trimițînd prin vîlvătăi fumegînde pufnituri de fum alb, rotunde și compacte, nu mai mari decît boabele de mazăre, purtate afară de curentul ușor care venea prin crăpăturile invizibile ale pereților de bambus. Cînd și cînd, o scînteie o pornea șovăitor în jos, murea pe drum și adăuga, pe rogojina de la picioarele stîlpului, o altă pată mică la urmele negre ale scînteilor care se stinseseră mai înainte. În jurul lui

[1] Stăpînirea olandeză.

Lingard, aerul, viciat de lucrurile lăsate în paragină din partea de jos și din jurul colibei, deveni mai greu, apăsînd asupra hotărîrilor și gîndurilor lui și pricinuindu-i o irezistibilă amorțeală a creierului. Se gîndea, într-o stare vecină cu somnul, la el însuși și la acel om care voia să-l vadă — care aștepta să-l vadă ! Îl aștepta ziua și noaptea... O idee răutăcioasă, dar lipsită de consistență, îi trecu prin cap, anume că o astfel de așteptare nu putea să fie prea plăcută pentru omul acela. Bine, să-l lase să aștepte ! Îl va vedea destul de curînd. Și pentru cît timp ? Cinci secunde — cinci minute — să nu spună nimic — să spună ceva ? Ce ? Nu ! Mai bine să-i lase timp să se uite bine la el și apoi...

Dintr-o dată Babalatchi prinse a vorbi cu voce blîndă. Lingard clipi, tuși ușor, și își îndreptă trupul.

— Acum dumneata știi totul, *tuan*. Lakamba locuiește în casa întărită a lui Patalolo. Abdulla a început să-și construiască un depozit de mărfuri din scîndură și piatră ; și acum că Omar a murit, chiar și eu o să plec din locul acesta și am să locuiesc la Lakamba, dîndu-i acestuia sfaturi. Am servit pe mulți. Cel mai bun dintre ei doarme în pămînt într-un cearșaf alb și nimic nu arată unde-i mormîntul lui, decît cenușa colibei în care a murit. Da, *tuan !* Omul alb a nimicit el singur coliba. Pășea de jur împrejur, ținînd un tăciune aprins în mînă și strigînd la mine să ies afară, strigînd la mine, care aruncam pămînt peste trupul marelui conducător. Da, jurînd în numele Dumnezeului vostru și al nostru că, dacă nu ne grăbim, o să ne ardă de vii pe mine și pe ea acolo, înăuntru... *Haï !* Oamenii albi se pricep foarte bine să se poarte ca stăpînii și sînt înțelepți. Am tîrît-o afară, repede !

— Oh, la naiba ! exclamă Lingard, apoi continuă în malaieză, vorbind cu gravitate. Ascultă ! Omul acela nu este la fel cu alți oameni albi. Știi că nu este. Nu este deloc om. Este un... Nu știu.

Babalatchi își ridică mîna într-un gest de dezaprobare. Ochii lui clipiră și buzele lui mari, pătate cu roșu, se despărțiră într-un rînjet fără expresie, descoperind un șir cioturos de dinți negri, pilițți pînă la gingie.

— *Haï ! Haï !* Nu ca dumneata. Nu ca dumneata, spuse el sporindu-şi dulceaţa glasului pe măsură ce se apropia de chestiunea cea mai importantă din mintea sa, din toată această mult aşteptată discuţie. Nu ca dumneata, *tuan*, care eşti la fel cu noi, atîta doar că eşti mai înţelept şi mai puternic. Dar şi el este plin de mare şiretenie şi vorbeşte despre dumneata fără nici un respect, în felul oamenilor albi cînd vorbesc unul de altul.

Lingard sări de la locul său ca şi cînd l-ar fi înţepat ceva.

— Vorbeşte de mine ! Ce spune ? strigă el.

— Ttt. *tuan*, protestă Babalatchi liniştit ; ce importanţă au vorbele lui, dacă nu este om ? Eu sînt un nimic în faţa dumitale — de ce să repet eu vorbele unui om alb despre altul ? S-a lăudat lui Abdulla că a învăţat mult din ştiinţa dumitale în anii care au trecut. Alte vorbe le-am uitat. Într-adevăr, *tuan*, le-am...

Lingard întrerupse brusc, cu un gest dispreţuitor al mîinii, protestele lui Babalatchi şi se reaşează cu demnitate.

— Eu am să plec, urmă Babalatchi şi omul alb o să rămînă aici, singur cu spiritul celui mort şi cu ea care a fost desfătarea inimii lui. El, fiind alb, nu poate să audă glasul celor care au murit... Spune-mi, *tuan*, continuă el privind la Lingard cu curiozitate, spune-mi, *tuan*, dumneavoastră, oamenii albi, auziţi vreodată glasurile celor nevăzuţi ?

— Nu, răspunse Lingard pentru că aceia pe care nu-i putem vedea, nu vorbesc.

— Nu vorbesc niciodată ? Şi niciodată nu se plîng prin sunete care nu sînt vorbe ? întrebă Babalatchi cu îndoială. Poate să fie aşa, sau poate că urechile dumneavoastră sînt surde. Noi, malaiezii, auzim multe sunete în preajma locurilor unde sînt îngropaţi morţii. Astă noapte, am auzit... Da, chiar şi eu am auzit... Nu vreau să mai aud, adăugă el nervos. Poate am greşit cînd am... Sînt lucruri pe care le regret. Supărarea a fost mare în sufletul lui cînd a murit. Cîteodată cred că am greşit... însă nu vreau să mai aud plîngerile rostite de guri nevăzute. De aceea eu plec, *tuan*. Duhul lui neliniştit să vorbească duşmanului său, omului alb care nu cunoaşte frica, sau dragostea, sau mila. Nu cunoaşte nimic decît

dispreţul şi violenţa. Am făcut o greşeală ! Am făcut-o ! *Haï ! Haï !*

Rămase un răstimp cu cotul drept rezemat în palma mîinii stîngi, cu degetele mîinii drepte răsfirate pe buze ca pentru a înăbuşi expresia tulburătoarei sale remuşcări. Apoi, după ce aruncă o privire spre torţa arsă aproape pînă la capăt, se îndreptă către peretele unde se găsea sipetul, bîjbîi pe acolo şi deschise un oblon mare de lemn. Lingard îşi feri picioarele repede, pe după colţul sipetului pe care şedea.

— Hei ! exclamă el, surprins.

Norul de fum se agită şi pale lente se desprinseră şi ieşiră, unduindu-se, prin noua deschizătură. Flacăra torţei pîlpîi, fîsîi şi se stinse, capătul carbonizat, încă aprins, căzu pe rogojină, de unde Babalatchi îl apucă şi îl aruncă afară prin deschizătura pătrată. Tăciunele descrise o efemeră curbă de lumină roşie şi ajunse la pămînt, licărind slab în întunecimea vastă. Babalatchi rămase cu braţul întins în afară, în noaptea pustie.

— Acolo, spuse el, poţi vedea curtea omului alb, *tuan*, şi casa lui.

— Nu pot vedea nimic, răspunse Lingard, scoţînd capul prin deschizătura oblonului. E prea întuneric.

— Aşteaptă, *tuan*, îl îndemnă Babalatchi. Te-ai uitat mult la torţa aprinsă. În curînd o să vezi. Ia seama, *tuan*, puşca e încărcată.

— Nu are cremene în ea. Nu poţi găsi o piatră de scăpărat pe o rază de o sută de mile în jurul acestui loc, spuse Lingard, contrariat. E o nebunie să încerci să încarci puşca asta.

— Am eu o piatră ! O am de la un om foarte înţelept şi foarte credincios, care trăieşte în Menang Kaban. Un om foarte credincios — o piatră care scapără foarte bine. A vorbit mult despre această piatră care scoate scîntei bune. Şi puşca e bună — ţinteşte drept şi departe. Ar ţinti de aici pînă la uşa casei omului alb, aşa cred, *tuan*.

— *Tida apa*. Nu am nevoie de puşca dumitale, murmură Lingard, scrutînd întunericul fără formă. Aceea este casa, lucrul acela întunecat de acolo ? întrebă el.

— Da, răspunse Babalatchi, aceea este casa lui. Trăieşte acolo prin voia lui Abdulla şi va trăi acolo pînă cînd... De unde stai, *tuan*, poţi să te uiţi peste gard şi de-a curmezişul curţii drept la uşă, la uşa pe care iese în fiecare dimineaţă, arătînd ca un om care a văzut diavolul în somn.

Lingard îşi trase capul înăuntru. Babalatchi îi atinse umărul cu o mînă nesigură.

— Aşteaptă puţin, *tuan*. Şezi liniştit. Acum dimineaţa nu mai este departe, o dimineaţă fără soare, după o noapte fără stele. Însă o să fie lumină destulă ca să-l vezi pe omul care a spus, nu cu multe zile în urmă, că, datorită lui, ai acum în Sambir mai puţină putere decît un copil.

Simţi un uşor tremur în umărul pe care-şi lăsase mîna, însă o îndepărtă imediat şi începu să pipăie pe deasupra capacului sipetului, în spatele lui Lingard, căutînd puşca.

— Ce faci ? întrebă Lingard cu nerăbdare. Nu-ţi bate capul cu puşca aceea ruginită. Mai bine ai aprinde o lumină.

— O lumină ! Îţi spun, *tuan*, că lumina cerului este foarte aproape, răspunse Babalatchi, care dăduse acum de obiectul pe care îl căutase şi, apucîndu-l de ţeava lungă, îl sprijini cu patul la picioarele sale.

— Poate că este aproape, spuse Lingard, sprijinindu-şi amîndouă coatele pe pervazul ferestrei primitive şi privind afară. Dar e încă foarte întuneric. observă el cu nepăsare.

Babalatchi se foi agitat.

— Nu e bine pentru dumneata să stai acolo unde poţi fi văzut, bombăni el.

— De ce nu ? întrebă Lingard.

— Omul alb doarme, adevărat, explică Babalatchi cu blîndeţe, dar poate să iasă devreme şi are arme.

— A ! are arme ? întrebă Lingard.

— Da, o puşcă scurtă care trage de multe ori — ca aceea a dumitale de aici. Abdulla a trebuit să i-o dea.

Lingard auzi spusele lui Babalatchi însă nu făcu nici o mişcare. Ideea că armele de foc pot fi periculoase şi în alte mîini decît ale sale, nu îi venise în minte bătrînului

aventurier și, în nici un caz, în legătură cu Willems. Era atît de preocupat de gîndurile cu privire la ceea ce el considera drept o sfîntă datorie a sa, încît nu putea să dea vreo atenție acțiunilor probabile ale unui om la care se gîndea — așa cum cineva se poate gîndi la un criminal osîndit — cu o indignare mirată, îmbinată cu o milă dispreţuitoare. În timp ce stătea și privea fix în întunericul care, cu fiecare minut, se subția în fața ochilor lui gînditori ca o ceaţă care se împrăștie, Willems îi apărea ca o figură aparţinînd în întregime trecutului — o figură care n-ar mai fi putut în nici un fel să intervină din nou în viaţa lui. Hotărîrea sa fusese luată și lucrul era ca și făcut. În gîndurile lui obosite, încheiase cu acest fatal, inexplicabil și oribil episod din viaţa lui. Ceea ce era mai rău se întîmplase. În zilele ce vor veni va urma doar răsplata.

Mai îndepărtase cîte un dușman din calea sa, o dată sau de două ori, în trecut. Se răfuise, destul de des, pentru motive grave. Căpitanul Tom fusese un bun prieten pentru mulți ; dar era lucru de la sine înțeles și cunoscut de toți, de la Honolulu pînă la Diego Suarez, că dușmăniei căpitanului Tom i-ar fi putut face față cu ușurință și un ciung. Nu ar fi făcut rău nici unei muște, după cum afirma el adeseori, atîta timp cît musca îl lăsa în pace. Totuși, un om nu trăiește ani de zile dincolo de aripa legilor civilizate, fără să-și elaboreze singur unele idei ciudate despre dreptate. Nimeni, din cei pe care îi cunoștea, nu se îngrijise să-i arate în ce măsură concepțiile sale erau greșite. Nimeni nu-și irosea timpul opunîndu-se ideilor lui Lingard despre buna rînduială a lucrurilor — faptul era acceptat în opinia celor ce străbăteau mările de Sud, arhipelagurile din Răsărit, și nicăieri nu era mai bine înțeles decît în ungherele lumii din afara marilor rute obișnuite, în acele unghere pe care le umplea, fără să întîmpine rezistență, ca un stăpîn, cu ecourile prezenței lui zgomotoase. N-are rost să discuți cu un om care se mîndrește că nu a regretat o singură faptă din viaţa lui, și al cărui răspuns la o critică, cît de ușoară, este o exclamație plină de bună dispoziție : „Dumneata habar n-ai de toate astea ! Eu, dac-ar fi s-o iau de la capăt, la fel aș proceda. Da, domnule !“ Asociații și cunoscuții lui îi

acceptau personalitatea. opiniile, faptele, ca lucruri bine stabilite și care nu pot fi schimbate ; urmăreau acțiunile lui, care se desfășurau pe mai multe planuri, cu o uimire pasivă, amestecată cu acea admirație care este tributul de drept cuvenit unui om plin de succes. Însă nimeni nu l-a văzut vreodată în starea sufletească în care era acum. Nimeni nu îl văzuse pe Lingard șovăind sau dînd frîu liber îndoielii, incapabil să ia o hotărîre și lipsit de voința de a acționa ; un Lingard timid și șovăitor acum, supărat și totuși inactiv în minutul următor ; un Lingard dezorientat, într-un cuvînt, confruntat cu o situație care îl tulbura prin ticăloșia ei gratuită, prin înspăimîntătoarea ei nedreptate, și care, pentru cerul gurii lui aspru și nerafinat, avea gustul distinct al fumului de sulf din adîncurile iadului.

Niciodată pînă acum nu se gîndise la o linie de conduită — niciodată nu cugetase cu atîta amărăciune la un lucru de atît de puțină importanță. Putea să înțeleagă pe un hoț, un ucigaș, un mincinos, un pirat, chiar pe un rebel — cel mai mare vinovat dintre toți — și ar fi știut cum să procedeze cu oricare dintre ei ; cum să se apere, cum să pedepsească, să facă dreptate fie că era vorba de propriile lui greșeli, fie că era vorba de o încălcare a dreptății. Însă acum îi părea că va trebui să înfrunte chiar un diavol și avea o bănuire de conștiință în el că ar fi putut să se arate necorespunzător cu această îndatorire. Se simți dintr-o dată bătrîn, epuizat și obosit, din cauza drumului parcurs noaptea și a convorbirii cu Babalatchi, dezgustat de lume și sătul de munca lui din trecut și de aceea care va veni. Pentru prima oară în viața lui încetă să mai fie el însuși și, ca urmare, se simți adînc nefericit.

Întunericul uniform din cadrul deschizăturii oblonului păli și se iviră contururi abia definite, ca și cum un nou univers lua naștere dintr-un haos întunecat. Contururile se profilau definind forme, deocamdată fără nici un amănunt, indicînd doar ici un copac, colo un tufiș, o lizieră neagră de pădure în depărtare ; liniile drepte ale unei case, coama unui acoperiș înalt, alături. Înăuntrul colibei, Babalatchi, care în ultimele ceasuri fusese numai un glas convingător, deveni acum o formă omenească care își rezema cu imprudență bărbia de gura

puștii, rotind un ochi neliniștit asupra lunii care reapăruse. Ziua veni cu repeziciune, posomorîtă, sub apăsarea ceții de pe rîu și a norilor grei de pe cer — o zi fără culoare și fără strălucirea soarelui ; incompletă, dezamăgitoare și tristă.

Babalatchi îl trase ușor de mînecă pe Lingard și, cînd bătrînul marinar ridică întrebător capul, întinse o mînă și un deget arătător către casa lui Willems, acum vizibilă clar la dreapta și dincolo de copacul mare din curte.

— Privește, *tuan !* — spuse. Acolo locuiește el, aceea e ușa. Ușa lui. Prin ea o să apară în curînd, cu părul în dezordine și împroșcînd blesteme. Așa este. El e un om alb și niciodată mulțumit. Cred că este supărat chiar și în somn. Un om primejdios. Acum cum *tuan* poate să vadă, continuă el cu supunere, ușa se găsește chiar în fața acestei deschideri, unde dumneata binevoiești să ședi ; deschidere ascunsă tuturor privirilor. E drept, în fața ei la mică distanță. Privește, *tuan*, nu-i deloc departe.

— Da, da. Pot să văd. Am să-l văd cînd se scoală.

— Fără îndoială, *tuan*. Cînd se scoală... Dacă rămîi aici, el nu o să te vadă. Asta-i bine. Nici un ochi nu te va vedea. Eu o să mă retrag repede și o să-mi pregătesc singur canoea. Sînt doar un biet om și trebuie să mă duc la Sambir să-l salut pe Lakamba cînd deschide ochii. Trebuie să-i fac plecăciuni lui Abdulla care deține acum puterea — chiar mai multă putere decît dumneata. Dacă rămîi aici, o să-l poți observa cu ușurință pe omul care i s-a lăudat lui Abdulla că ți-era prieten, chiar pe cînd se pregătea să-i atace pe acei care te numeau pe dumneata protectorul lor. Da, el a complotat cu Abdulla pentru blestematul acela de steag. Lakamba era orb la minte pe atunci, și eu am fost înșelat. Însă pe dumneata, *tuan !* Ia aminte, pe dumneata te-a înșelat mai mult. Cu asta s-a lăudat în fața tuturor oamenilor.

Rezemă pușca încetișor, de perete, lîngă fereastră și adăugă domol :

— Să plec acum, *tuan ?* Ai grijă de pușcă. I-am pus cremenea. Cremenea luată de la omul înțelept, cea care nu dă niciodată greș.

Privirea lui Lingard era fixată spre ușa aceea de la distanță. În raza privirii lui, în spațiul gol și cenușiu al

curții, un porumbel mare zbură leneș către pădure, cu un strigăt tare și sonor, ca nota unui gong de joasă rezonanță. Era o pasăre strălucitoare, dar, acum, în lumina mohorîtă a zilei amenințătoare, apărea neagră ca un corb. Un stol dens de păsări de orez albe se ridică deasupra copacilor cu un țipăt slab și rătăci oscilînd într-o masă dezordonată care, dintr-o dată, se risipi în toate direcțiile, ca și cum ar fi fost sfărîmată în bucăți de o explozie fără zgomot. În spatele său, Lingard auzi tîrșîit de picioare. Erau femeile care părăseau coliba. În cealaltă curte se auzi o voce văitîndu-se de frig ; ajungea pînă aici foarte slabă însă nespus de clară, din vasta tăcere a caselor și locurilor defrișate, lăsate în părăsire. Babalatchi tuși discret. De sub casă, loviturile pisăloagelor de lemn care decorticau orezul porniră dintr-o dată și pe neașteptate. Vocea slabă, însă clară, din curte, stărui din nou : „Stinge lăcrămii, frate !" O altă voce răspunse, tărăgănînd rostirea subțire și modulată ca într-un cîntec : „N-ai decît s-o faci singur, porc fricos !" și silabele prelungite ale ultimului cuvînt se opriră brusc, ca și cum omul ar fi căzut într-o groapă adîncă. Babalatchi tuși din nou, puțin nerăbdător, și spuse pe un ton confidențial :

— Crezi că a venit timpul să plec, *tuan* ? Vrei să ai grijă de pușca mea ? Eu sînt un om care știe să asculte. Îl ascult chiar și pe Abdulla, care m-a înșelat. Totuși pușca asta ține departe și fără greș — dacă vrei să știi, *tuan*. Și am pus în ea două măsuri de pulbere și trei gloanțe. Da, *tuan*. Acum... poate... eu plec.

Cînd Babalatchi începu să vorbească, Lingard se întoarse încet și se uită la el cu privirea tristă și silnică a unui om bolnav, care se trezește la o nouă zi de suferință. În timp ce vicleanul om de stat continua să vorbească, sprîncenele lui Lingard se apropiară, ochii i se înspuleție și o vînă mare se profilă pe fruntea lui, accentuînd o încruntare amenințătoare. Pe cînd rostea ultimele cuvinte, Babalatchi se fîstîci, apoi se opri, dezorientat, în fața privirii neclintite a bătrînului marinar.

Lingard se ridică. Fața i se luminase și se uita acum la îngrijoratul Babalatchi cu o neașteptată bunăvoință.

— Deci asta urmăreai ! spuse el, lăsînd o mînă grea pe umărul supus al lui Babalatchi. Ai crezut că am venit

aici ca să-l omor ? Ai ? Vorbeşte ! Tu, cîine credincios al unui negustor străin !

— Dar ce altceva, *tuan* ? strigă Babalatchi, exasperat în sinceritatea lui. Ce altceva, *tuan* ? Aminteşte-ţi ce ţi-a făcut ; ne-a otrăvit urechile cu ceea ce a vorbit despre dumneata. Dumneata eşti bărbat. Dacă dumneata nu ai venit să-l omori, *tuan*, atunci sau eu sînt un prost, sau... Se opri, îşi lovi cu palma deschisă pieptul gol şi sfîrşi într-o şoaptă descurajată : sau dumneata eşti prost, *tuan*.

Lingard îl privi de sus cu o seninătate dispreţuitoare. După îndelungata şi chinuitoarea lui bîjbîială printre fărădelegile obscure ale lui Willems, înşiruirea logică, deşi întortocheată, în care Babalatchi prezentase lucrurile, după mintea lui diplomatică, era pentru Lingard binevenită ca lumina zilei. Era ceva ce pînă la urmă putea să înţeleagă — efectul clar al unei cauze simple. Se simţi indulgent faţă de acest înţelept dezamăgit.

— Aşadar eşti supărat pe prietenul dumitale, o, omule cu un singur ochi ! spuse el încet, aplecîndu-şi figura aprigă către faţa descompusă a lui Babalatchi. Mi se pare că trebuie să fi avut un mare amestec în ce s-a întîmplat în Sambir în ultimul timp. Ai ? Tu, fiu al unui tată însemnat cu fierul roşu.

— Să pier de mîna dumitale, o, Rajah al mării, dacă vorbele mele nu au fost adevărate ! spuse Babalatchi cu o tulburare involuntară. Aici te afli în mijlocul duşmanilor dumitale. Şi el este cel mai mare. Abdulla nu va putea face nimic fără el şi eu nu pot face nimic fără Abdulla. Loveşte-mă, aşa ca să-i loveşti pe toţi !

— Cine eşti tu, exclamă Lingard cu dispreţ — cine eşti tu ca să îndrăzneşti să te numeşti duşmanul meu ? Un gunoi ! Un nimic ! Ieşi afară, continuă el sever. *Lakas !* Repede ! Şterge-o !

Îl împinse pe Babalatchi pe uşă şi îl urmă pe scara scurtă în curte.

Vîslaşii, şezînd pe vine lîngă foc, îşi întoarseră privirile încet, cu aparentă greutate, către cei doi bărbaţi. Apoi, nepăsători, se strînseră din nou unul lîngă altul, întinzînd cu tristeţe mîinile deasupra tăciunilor. Femeile se opriră din lucru şi, cu pisăloagele ridicate, îndreptară priviri repezi şi curioase din întunecimea de sub casă.

— Asta e drumul ? întrebă Lingard cu o înclinare a capului către portiţa curţii lui Willems.

— Dacă dumneata îţi cauţi moartea, atunci cu siguranţă că ăsta este drumul ! răspunse Babalatchi cu o voce indiferentă, ca şi cum terminase cu toate emoţiile. El locuieşte acolo. El care ţi-a distrus prietenii dumitale, care a grăbit moartea lui Omar, care a complotat cu Abdulla în primul rînd împotriva dumitale, şi apoi împotriva mea. Am fost naiv ca un copil. Ruşine !... Dar du-te, *tuan*. Du-te acolo !

— Mă duc unde îmi place, răspunse Lingard, apăsat — şi dumneata poţi să te duci la dracu ; nu mai vreau să am de-a face cu dumneata. Insulele acestor mări se vor scufunda înainte ca eu, rajah Laut, să slujesc voinţei oricăruia dintre voi. *Tau ?* Dar îţi spun un lucru : Nu-mi pasă ce ai să faci cu el după ziua de astăzi. Şi spun asta pentru că sînt milos.

— *Tida !* Nu fac nimic, replică Babalatchi, dînd din cap cu indiferenţă amară. Sînt în mîna lui Abdulla şi nu-mi pasă de el, nici cît dumitale. Nu ! Nu ! adăugă el, întorcîndu-se şi pregătindu-se să plece. În dimineaţa asta am învăţat multă înţelepciune. Nu mai există nicăieri bărbaţi. Dumneavoastră albii sînteţi cruzi cu prietenii şi miloşi faţă de duşmani, ceea ce este o treabă de nebuni.

Se îndreptă către marginea rîului şi, fără să arunce o singură privire înapoi, dispăru în ceaţa joasă care plutea peste apă şi mal. Lingard îl urmări cu privirea, gînditor. După un timp se învioră şi strigă la vîslaşi :

— *Haï !* Voi de acolo ! După ce v-aţi mîncat orezul, aşteptaţi-mă cu vîslele în mîini. Aţi auzit ?

— *Ada*, tuan ! răspunse Ali prin fumul focului de dimineaţă, fum care se împrăştia jos şi liniştit, deasupra curţii, am auzit !

Lingard deschise încet portiţa, făcu cîţiva paşi în curtea goală şi se opri. Simţise în jurul capului o scurtă adiere de vînt care trecu peste el, făcînd să tremure fiecare frunză a copacului mare şi dispăru în freamătul abia perceptibil al crengilor şi ramurilor. Instinctiv se uită în sus, împins de impulsul de marinar. Deasupra lui, sub vastitatea cenuşie şi nemişcată a unui cer de furtună,

se mișcau la joasă înălțime, purtați de curent, nori negri în fîșii lungi, și ghemotoace fără formă, în suluri sinuoase și spirale chinuite. Deasupra curții și a casei plutea, zăbovind, un nor rotund și întunecat, tîrînd după el o coadă de flamuri încîlcite, ca părul despletit al unei femei care jelește.

III

— FEREȘTE-TE !

Efortul tremurător și tonul întretăiat și nepotrivit al strigătului slab îl surprinse pe Lingard mai mult decît neașteptatul și grăbitul avertisment, trimis fără să știe de la cine vine și cui îi este adresat. În afară de el, nu era nimeni în curte, pe cît putea să vadă. Strigătul nu a fost repetat și ochii lui atenți, cercetînd cu prudență singurătatea cețoasă a curții lui Willems, erau întîmpinați pretutindeni de stupida nepăsare a lucrurilor neînsuflețite : copacul mare și întunecat, casa închisă și fără vedere în afară, gardurile lucitoare de bambus, tufișurile umede și aplecate — toate aceste lucruri, care, condamnate să contempleze veșnic suferințele sau bucuriile omenirii, confirmă, prin aspectul lor de rece nepăsare, distanta demnitate a materiei neînsuflețite care înconjoară, lipsită de curiozitate, neclintită, misterele fără odihnă ale vieții în veșnică schimbare și fără de sfîrșit.

Lingard, pășind într-o parte, astfel ca trunchiul copacului să fie între el și casă, apoi mișcîndu-se încet în jurul uneia dintre proptelele ieșite în afară, trebui să facă un pas scurt, ca să evite împrăștierea unei grămezi mici de tăciuni înnegriți peste care era să calce, de ocalaltă parte a proptelei. O bătrînică subțire și uscată care, pitită îndărătul copacului se uita la casă, se întoarse cu o tresărire spre el, privi cu ochi stinși și fără expresie la intrus, apoi, șchiopătînd făcu o încercare să se îndepărteze. Păru, totuși, că-și dă imediat seama de inutilitatea sau dificultatea actului, se opri, șovăi și reveni încet, clătinîndu-se ; apoi, după ce clipi trist, se lăsă să cadă în genunchi în cenușa albă și, aplecîndu-se peste grămada de cărbuni

care ardea mocnit, își umflă obrajii supți, într-o sforțare hotărîtă de a scoate din scînteile ascunse o flacără folositoare. Lingard se uită în jos la ea, însă bătrînica părea să-și fi făcut socoteala că restul de viață din trupul ei slab, nu mai era bun pentru nimic altceva decît pentru îndeplinirea simplelor îndatoriri ale gospodăriei și, aparent, îi refuză o cît de mică atenție. După ce așteptă un timp, Lingard întrebă :

— De ce ai strigat, o, soră ?

— Te-am văzut intrînd, rosti ea slab, ținîndu-și mai departe fața lîngă cenușă, fără să se uite în sus, și am strigat — să te previn. Era porunca ei. Porunca ei, repetă ea cu un oftat ca un geamăt.

— Și ea a auzit ? urmă Lingard, cu calm și blîndețe.

Omoplații femeii, ieșiți în afară, se mișcară cu neliniște sub pînza subțire a tunicii strîmte. Se opinti cu mare greutate în picioare și se îndreptă, șchiopătînd și mormăind arțăgoasă, către o grămadă de crengi uscate, rezemată de gard.

Lingard, uitîndu-se alene după ea, auzi zgomotul scîndurilor slăbite din încheieturi, care duceau din curte la ușa casei. Își întoarse capul dincolo de adăpostul pe care-l alcătuia copacul și o văzu pe Aissa coborînd podețul casei, spre curte. După ce făcu cîțiva pași grăbiți către copac, se opri cu un picior înainte, ca și cum ar fi fost cuprinsă de o spaimă neașteptată și ochii ei măriți priviră în dreapta și în stînga. Capul îi era descoperit. Un veșmînt albastru o înfășura de la gît pînă la picioare, în pliuri strînse, căzînd oblic, cu un capăt aruncat peste umăr. O cosiță din părul negru îi rătăcea pieziș pe piept. Brațele lipite strîns de trup, cu palmele deschise și degetele întinse, umerii ușor ridicați și înclinarea pe spate a corpului îi dădeau aspectul unei ființe sfidătoare, dar nesigure, în fața loviturii ce urma să vină. Închisese ușa casei în urma ei. Și, așa cum stătea de una singură, în lumina nefirească și amenințătoare a zilei posomorîte, în neclintirea din jur, îi apărea lui Lingard ca și cum ar fi fost creată acolo, pe locul acela, din pîcla întunecată a cerului și din lucirea slabă a soarelui care se lupta să-și deschidă o cale prin grosimea norilor, către tristețea searbădă a lumii.

După ce aruncă o privire scurtă, însă atentă, către casa închisă, Lingard păși din spatele copacului și înaintă încet către ea. Oprirea bruscă a ochilor ei, pînă atunci în mișcare, și contractarea ușoară a mîinilor, au fost singurele semne pe care le-a dat în momentul cînd l-a văzut ; însă în timp ce el continua să înainteze, de parcă ar fi voit să treacă de ea îndreptîndu-se către casă, Aissa făcu un pas mare înainte și, așezîndu-se drept în calea lui, își întinse brațele de-a curmezișul. Ochii i se deschiseră larg, buzele i se îndepărtară una de alta, ca într-o încercare nesigură de a vorbi — dar nu rupse prin nici un sunet tăcerea, plină de înțeles, a întîlnirii lor. Oarecum încurcat, Lingard se opri și se uită la ea cu o curiozitate severă. După un răstimp, spuse cu calm :

— Lasă-mă să trec. Am venit aici ca să vorbesc unui bărbat. Se ascunde ? El te-a trimis ?

Aissa făcu un pas mai aproape, brațele îi căzură în lături, apoi le întinse înainte, atingînd aproape pieptul lui Lingard.

— El nu știe ce e frica, spuse ea, vorbind încet, cu o voce tremurătoare, însă clară, și cu o proiectare înainte a corpului. — Numai propria mea frică este aceea care m-a trimis aici. El doarme.

— A dormit destul, spuse Lingard, cu voce măsurată. Am venit și acum este timpul să se trezească. Du-te și spune-i asta, altfel îl voi chema eu. Îmi cunoaște bine glasul.

Îi înlătură brațele cu fermitate, lăsîndu-i-le să cadă, și făcu, din nou, gestul de a trece de ea.

— Nu ! exclamă ea și căzu la picioarele lui ca și cum ar fi fost tăiată de o coasă. Mișcarea ei neașteptat de bruscă îl făcu să tresară pe Lingard, care păși îndărăt.

— Ce înseamnă asta ? exclamă el într-o șoaptă mirată, apoi adăugă pe un ton de aspră poruncă : Ridică-te !

Se ridică pe dată și rămase uitîndu-se la el, supusă și îndîrjită, temătoare și totuși neînfricată, șovăind, ca și cînd ar fi dorit să fugă, și totuși cu o lucire de îndrăzneală pîlpîindu-i în ochii care oglindeau limpede hotărîrea ei de a-și urmări țelul — chiar pînă la moarte. Lingard continuă cu o voce severă :

— Pleacă din calea mea ! Tu eşti fiica lui Omar şi trebuie să ştii că atunci cînd bărbaţii se întîlnesc la lumina zilei, femeile trebuie să rămînă tăcute şi să se supună soartei.

— Femeile ! replică ea, cu o violenţă reţinută. Da, sînt o femeie ! Ochii dumitale văd asta, o, *Rajah Laut*, dar dumneata poţi vedea şi viaţa mea ? Şi eu am auzit — o, bărbat trecut prin multe lupte — şi eu am auzit vocea armelor de foc. Şi eu am simţit căzînd pe capul meu ploaia de ramuri tinere şi de frunze tăiate de gloanţe. Şi eu ştiu cum să privesc în tăcere la feţe furioase şi la mîini puternice ridicate în sus şi strîngînd sabia ascuţită. Şi eu am văzut oameni căzînd morţi în jurul meu, fără un strigăt de frică sau de durere. Şi eu am vegheat somnul fugarilor osteniţi şi am privit umbrele nopţii pline de ameninţare şi de moarte, cu ochi care nu ştiau nimic decît să facă de strajă. Şi — continuă ca cu o coborîre îndurerată a vocii — am înfruntat marea cea crudă, am ţinut în poala mea capetele acelora care delirau de sete, am luat vîslele din mîinile lor reci şi am făcut în aşa fel încît, cei rămaşi în viaţă să nu ştie că încă un om murise. Eu am făcut toate astea. Cu cît mai mult ai făcut dumneata ? Aceasta a fost viaţa mea. A dumitale care a fost ?

Cele spuse şi felul ei de a vorbi îl ţineau pe Lingard remişcat, atent şi receptiv împotriva voinţei sale. Cînd încetă să mai vorbească, Aissa răsuflă adînc şi, din pupilele ei încremenite care luceau mari, ferme şi rotunde, tivite cu o margine îngustă de alb deasupra şi dedesubt, două raze ţîşnite din chiar sufletul ei, îl scormoneau, în dorinţa aprigă de a lumina cele mai ascunse gînduri din inima lui. După o tăcere mai lungă, care a întărit înţelesul cuvintelor ei, Aissa adăugă cu o şoaptă de amară părere de rău :

— Am îngenuncheat la picioarele dumitale ! Şi îmi este frică !

— Dumneata, spuse Lingard precaut, uitîndu-se cu interes la ea — dumneata eşti o femeie a cărei inimă, cred, e destul de mare ca să umple pieptul unui bărbat ; totuşi eşti o femeie şi eu, *Rajah Laut*, nu am nimic să-ţi spun.

Ea ascultă aplecîndu-şi capul într-o mişcare de atenţie forţată şi vocea lui i se păru neașteptat de distanțată ca sunetul îndepărtat şi nepămîntesc al glasurilor pe care le auzim în vis, rostind, foarte încet, lucruri uimitoare, crude sau absurde, la care un răspuns nu este cu putinţă. Nu avea nimic să-i spună ei ! Îşi frînse mîinile, îşi aruncă prin curte acea privire nerăbdătoare şi împrăştiată care nu vede nimic, apoi îşi înălţă ochii către cerul fără de speranţă, de un cenuşiu palid şi un negru în forme rătăcitoare, către doliul fără răgaz al acelui cer fierbinte şi strălucitor de altădată, care văzuse începutul dragostei ei, care auzise rugăminţile lui şi răspunsurile ei, care fusese martorul bucuriei, cedării ei, şi al înfrîngerii lui. Lingard se mişcă puţin şi această uşoară mişcare în imediata ei apropiere transformă gîndurile risipite şi amorfe în cuvinte rostite precipitat :

— Aştcaptă ! exclamă ea cu o voce înăbuşită şi continuă repede şi cu întreruperi : Stai ! Am auzit. Bărbaţii vorbesc adesea în jurul focului, bărbaţii din neamul meu. Şi ei spun de dumneata, care eşti cel dintîi pe mare, spun că în luptă erai surd la ţipetele bărbaţilor, însă după aceea... Nu ! Chiar în timp ce luptai, urechile dumitale erau deschise la glasurile copiilor şi femeilor. Ei spuneau... toate astea. Acum eu, o femeie, eu...

Se întrerupse brusc şi rămase în faţa lui, cu pleoapele căzute şi gura întredeschisă, atît de liniştită încît părea transformată într-o formă omenească fără răsuflare, fără auz şi fără vedere, fără conştiinţa fricii sau a nădejdii, a supărării sau a deznădejdii. În calmul uluitor care i se aşternu pe faţă, un calm disperat şi hotărît, nici o fibră nu i se clintea, în afară de cele două nări delicate, care se ridicau şi se lăsau repede, fluturînd în bătăi întrerupte, ca aripile unei păsări prinse în cursă.

— Eu sînt alb, spuse Lingard cu mîndrie, uitîndu-se la ea cu o privire hotărîtă, în care simpla curiozitate începea să cedeze pasul în faţa unei neliniști compătimitoare, şi oamenii pe care i-ai auzit la focurile de seară vorbeau numai lucruri adevărate. Urechile mele sînt deschise la rugăminţile dumitale. Însă ascultă-mă, înainte de a vorbi. Pentru viaţa dumitale, nu trebuie să-ţi fie teamă. Dumneata poţi să vii chiar acum cu mine şi vei găsi

refugiu în gospodăria lui Syed Abdulla, care este de credința dumitale. Dar un lucru trebuie să știi : nimic din ceea ce poți spune nu va schimba intențiile mele față de omul care acum doarme — sau se ascunde — în casa aceea.

Din nou îndreptă spre el acea privire ca un pumnal, nu minioasă ci încărcată de dorința intensă și copleșitoare de a pătrunde orice : fiecare gînd, fiecare emoție, fiecare intenție ; fiecare pornire și fiecare ezitare dinăuntrul acestui om ; dinăuntrul acestei ființe străine îmbrăcate în alb, care se uita la ea, care îi vorbea, care respira ca și ceilalți oameni, dar care era mai mare, cu fața lui roșie, cu părul alb, înconjurat de mister. Era viitorul sub forma unui trup omenesc, era ziua de mîine, ziua care urmează, toate zilele și toți anii vieții ei, stînd aici, în față, vii și înconjurați de taină, cu tot ce au ei bun și rău, ascunși în pieptul acestui bărbat ; a acestui bărbat care putea fi convins, lingușit, implorat, poate mișcat, copleșit ; înspăimîntat — cine știe — dacă de la început l-ar putea înțelege ! Ea observase răceala disprețuitoare, ba chiar amenințătoare, a lui Abdulla ; auzise — alarmată, fără să creadă — insinuările sumbre ale lui Babalatchi, aluziile lui acoperite și sugestiile învăluite prin care încerca s-o convingă să-l părăsească pe omul alb, devenit acum nefolositor și a cărui soartă avea să fie prețul pentru pacea asigurată de cel înțelept și bun, care nu mai are nevoie de el. Și el — el însuși ! Ea îi rămînea însă credincioasă. Nu exista altcineva. Nimic altceva pentru ea. O să încerce să-i fie credincioasă întotdeauna — toată viața ! Și totuși el se îndepărtase de ea. Cu fiecare zi mai mult. Cu fiecare zi îi apărea tot mai distant și ea îl urma cu răbdare, cu speranță, orbește și constant prin toate rătăcirile, pe căile întortocheate ale minții lui. Îl urma atît cît putea. Totuși uneori — în ultimul timp foarte des — se simțise pierdută asemenea cuiva rătăcit în desimea lăstărișului încîlcit al unei păduri adînci — pătrunzînd prin desiș, pînă cînd nu putea să meargă mai departe și prins în cele din urmă în încîlceala de ramuri și liane, fără să vadă nimic decît frunze groase, ramuri verzi și rezistente, circei încăpățînați, plante parazite lipite sau agățate ; văzînd în fața ochilor toată această încîlceală, —

dar incapabilă să deslușească pămîntul pe care stătea. Se simțea pierdută într-o pustietate de nepătruns și adîncă, într-o pustietate lipsită de speranță, însă plină de surprize ; se simțea captivă în mijlocul forfotei unor forțe nevăzute tăcute și distrugătoare, periculoase și indiferente, de neînțeles și puternice. Pentru că fostul om de încredere al lui Hudig îi apărea tot atît de îndepărtat, de strălucitor și de necesar, ca și soarele care da viață acestor ținuturi : soarele cerului fără nori care orbește și vestejește ; soarele binefăcător și rău — dătătorul de lumină, de parfum și de miasme. Îl veghease — îl veghease de aproape ; fascinată de dragoste, fascinată de primejdie. Acum el era singur — nu avea pe nimeni în afară de ea ; și ea vedea — credea că vede — că era un om înfricoșat. Să fi fost posibil una ca asta ? El înfricoșat ? De ce ? Din cauza acestui om alb și bătrîn care trebuia să vină ? Care venise ! Se poate. Ea auzise de omul acesta dintotdeauna, de cînd își putea aminti. Și cei mai viteji se temeau de el. Și acum ce era în mintea acestui om bătrîn, care arăta atît de puternic. Ce urma să facă el cu lumina vieții ei ? S-o stingă ? Să i-o răpească ? Să i-o răpească pentru totdeauna ! — pentru totdeauna — și s-o lase în întuneric... nu în noaptea fremătîndă, plină de șoapte încrezătoare, noaptea în care lumea adormită așteaptă reîntoarcerea strălucirii soarelui ; ci în noaptea fără de sfîrșit, noaptea mormîntului, în care nimic nu respiră, nimic nu mișcă, nimic nu gîndește — întunericul — adînc și ultim al frigului și al tăcerii lipsite de speranța unui alt răsărit de soare.

Strigă :

— Intențiile dumitale ! Dumneata nu știi nimic. Eu trebuie...

— Știu destul, întrerupse Lingard iritat fără motiv, ca și cum privirea ei i-ar fi inoculat ceva din propriul ei chin.

Aissa se apropie și rămase în fața lui la distanța brațelor întinse, cu amîndouă mîinile pe umerii lui ; și el, surprins de această îndrăzneală, închise și deschise ochii de două sau trei ori, dîndu-și seama de o oarecare emoție care încolțea în el, izvorîtă din cuvintele ei, din tonul ei, din atingerea ei ; o emoție necunoscută, singulară, pă-

trunzătoare și tristă — rezultat al contemplării de aproape a acestei femei stranii, al faptului că era sălbatică și gingașă, puternică și delicată, temătoare și hotărîtă și că se găsea prinsă în mod fatal între cele două vieți ale lor — a lui și a celuilalt om alb, ticălosul acela dezgustător.

— Cum poți să știi ? continuă ea, cu un ton convingător care părea că izvorăște chiar din inima ei — cum poți să știi ? Am trăit alături de el toate zilele. Toate nopțile. Îl veghez. Îi urmăresc orice răsuflare, orice privire a ochilor, orice mișcare a buzelor. Nu văd nimic altceva. Și ce altceva ar fi de văzut ? Și nici eu nu înțeleg. Nu-l înțeleg pe el ! Pe el ! Care este viața mea ! Pe el, care pentru mine este atît de mare, încît prezența lui ascunde pămîntul și apa din văzul meu.

Lingard rămase drept, cu mîinile vîrîte adînc în buzunarele jachetei. Ochii îi clipeau repede pentru că ea vorbea foarte aproape de fața lui. Îl tulbura adînc și își dădea seama de efortul pe care îl făcea ca să prindă înțelesul vorbelor ei, deși tot timpul nu se putea abține să nu-și repete că toate astea nu erau de nici un folos.

Aissa adăugă după o pauză :

— A fost un timp cînd puteam să-l înțeleg. Cînd știam ce se petrece în mintea lui mai bine decît știa el însuși. Cînd îl simțeam. Cînd îl țineam strîns... Dar acum a scăpat.

— A scăpat ? Cum ? S-a dus ? strigă Lingard.

— Mi-a scăpat mie, răspunse ea ; m-a lăsat singură. Singură. Sînt mereu în apropierea lui. Și totuși singură.

Mîinile îi alunecară încet de pe umerii lui Lingard și brațele îi căzură în lături, nepăsătoare, descurajate, ca și cum ei atunci — ei, creatură sălbatică, violentă și ignorantă — i s-ar fi dezvăluit cu claritate în acel moment înspăimîntătorul fapt al izolării noastre, al singurătății de nepătruns, transparentă, insesizabilă și eternă, a singurătății indescriptibile care înconjoară, învăluie, învește orice suflet omenesc de la leagăn pînă la mormînt și, poate, dincolo de acesta.

— Aye ! Foarte bine. Înțeleg. Fața lui s-a întors de la dumneata, spuse Lingard. Și acum ce dorești ?

— Vreau... Am umblat după ajutor... în toate părțile... împotriva bărbaților... A tuturor bărbaților... Nu știu.

La început au venit ei, albii care nu se vedeau și trimiteau moartea de departe... apoi a venit el. A venit la mine care eram singură și tristă. A venit ; certat cu fraţii de-un neam cu el ; mare între oamenii din lumea lui ; certat cu acei pe care eu nu i-am văzut ; cu cei din neamul lui în care bărbaţii nu au milă și femeile nu au rușine. Făcea parte dintre ei și era mare între ei. Pentru că e mare !

Lingard clătină ușor din cap. Ea se încruntă la el, și continuă într-o grabă dezordonată :

— Ascultă ! Eu l-am văzut. Eu am trăit alături de bărbaţi viteji... și de șefi. Cînd a venit el, eram fiica unui cerșetor — a unui orb fără putere și fără nădejde. El mi-a vorbit ca și cum aș fi fost mai strălucitoare decît lumina soarelui — mai plăcută decît apa rece a pîrîului lîngă care ne întîlneam — mai...

Ochii ei neliniștiţi văzură trecînd o umbră peste chipul celui care o asculta, ceea ce o făcu să-și ţină răsuflarea o clipă, apoi să explodeze într-o furie dureroasă, atît de violentă, încît Lingard se simţi împins cu un pas înapoi, ca sub o rafală neașteptată de vînt. Își ridică amîndouă mîinile, nepotrivit de părintesc în aspectul lui venerabil, consternat și liniștitor, în timp ce ea își proiectă gîtul înainte și începu să strige la el.

— Îţi spun că eram totul pentru el. Știu asta. Am văzut-o cu ochii mei. Sînt momente cînd chiar voi oamenii albi, spuneţi adevărul. I-am văzut ochii. I-am simţit ochii, îţi spun. L-am văzut tremurînd cînd mă apropiam de el, cînd vorbeam, cînd îl atingeam. Privește-mă ! Ai fost și dumneata tînăr. Uită-te la mine. Uită-te, *Rajah Laut !*

Se uită la Lingard fix și provocator, apoi, întorcîndu-și repede capul, aruncă o privire peste umăr, plină de frică și umilinţă, către casa aflată sus în spatele ei, întunecată, șubredă și tăcută, pe stîlpii ei strîmbi.

Ochii lui Lingard îi urmăriră privirea și rămaseră fixaţi cu prudenţă pe casă. Un minut mai tîrziu, murmură, aruncîndu-i o privire bănuitoare :

— Dacă nu ţi-a auzit vocea acum, trebuie să fie departe — sau mort.

— Este aici, șopti ea, puţin mai calmă însă încă neliniștită, este aici. Trei zile a așteptat. Te-a așteptat pe

dumneata ziua și noaptea. Și eu am așteptat alături de el. Am așteptat, uitîndu-mă toată vremea la fața lui, la ochii lui, la gura lui ; ascultînd cuvintele lui. Cuvinte pe care nu le puteam înțelege. Cuvintele pe care le vorbea ziua. Cuvintele pe care le vorbea noaptea, în somnul lui scurt. Ascultam. Își vorbea lui însuși, umblînd în sus și în jos, aici, pe lîngă rîu, pe lîngă tufișuri. Și eu îl urmam ! Voiam să știu și nu puteam. Era chinuit de lucruri care îl făceau să vorbească în cuvintele neamului lui. Vorbea singur. Nu cu mine. Ce spunea ? Ce avea de gînd să facă ? Îi era frică de dumneata ? De moarte ? Ce era în inima lui ?... Frică ?... Sau mînie ?... Ce dorință ?... Ce supărare ?... Vorbea, vorbea, cuvinte multe. Toată vremea. Și eu nu puteam să știu ! Am vrut să-i vorbesc. Era surd pentru mine. L-am urmat în tot locul, pîndind vreun cuvînt pe care să-l pot înțelege. Însă mintea lui era în țara neamului său — departe de mine. Cînd îl atingeam, se supăra — așa !

Imită mișcarea cuiva care se scutură cu putere de atingerea unei mîini supărătoare, și se uită la Lingard cu ochi înlăcrimați și dezorientați.

După un scurt interval de respirație agitată, ca și cum ar fi rămas fără suflu de pe urma unei alergări sau a unei lupte, se uită în jos și continuă :

— Zi de zi, noapte de noapte, am trăit observîndu-l — fără să pot vedea ceva. Și inima mea e grea — grea din cauză că moartea e prezentă și locuiește acum printre ei. Nu puteam să cred. Gîndeam că îi este teamă. Teamă de dumneata ! Și atunci, eu însămi am știut ce e teama... Spune-mi, *Rajah Laut*, dumneata știi ce este teama fără glas, teama tăcerii, teama care vine cînd nimeni nu este aproape, cînd nu există nici lupte, nici strigăte, nici fețe furioase sau brațe înarmate !... Teama de care nu există scăpare !

Se opri, își fixă privirea din nou asupra lui Lingard care arăta încurcat, și continuă cu disperare în glas :

— Și atunci am știut că nu o să se lupte cu dumneata ! Înainte — cu multe zile în urmă — am plecat de aici ca să-l fac să asculte de dorința mea. Să-l fac să lovească

în oamenii din neamul lui, aşa ca să poată fi al meu — al meu ! O, nefericire ! Mîna lui, s-a purtat fals cu inimile voastre albe. A lovit drept înainte — împins de dorinţa mea — şi de dorinţa lui pentru mine... Mîna aceea puternică a lovit şi — ce ruşine ! — nu a ucis pe nimeni. Lovitura pe care a dat-o, înspăimîntătoare însă înşelătoare, a trezit numai ură, fără teamă. În jurul meu totul devenise minciună. Puterea lui era o minciună. Chiar oamenii din neamul meu m-au minţit pe mine — şi pe el. Şi ca să te înfrunte pe dumneata — dumneata, cel mare — nu are pe nimeni alături, în afară de mine ! Numai pe mine — cu mîhnirea mea, cu durerea mea, cu slăbiciunea mea. Numai pe mine ! Şi mie nici măcar nu vrea să-mi vorbească. Prostul !

Veni drept lîngă Lingard, cu înfăţişarea sălbatică şi suspectă a unui nebun care vrea neapărat să şoptească o taină dementă — una din acele taine nenorocite şi groteşti care îţi sfîşie inima ; unul din acele gînduri care, asemenea monştrilor — cruzi, fantastici şi trişti — rătăcesc teribil şi fără încetare în noaptea nebuniei. Lingard se uită la ea uluit, însă fără să se clintească. Ea îi vorbi în faţă, cu voce scăzută :

— El este totul ! Totul. Este răsuflarea mea, lumina mea, inima mea... Pleacă... Uită-l... El nu mai are nici curaj şi nici înţelepciune... şi eu mi-am pierdut puterea... Pleacă şi uită-l ! Există alţi duşmani. Pe el, lasă-mi-l mie. Odată a fost bărbat... Dumneata eşti prea mare. Nimeni nu ţi se poate împotrivi... Am încercat... Acum ştiu... Acum implor mila dumitale. Lasă-mi-l mie şi pleacă !

Rugăminţile ei erau întretăiate de suspine ; de suspine lungi, hohotitoare şi adînci ca valurile din largul mării sub suflarea chinuitoare a unor vînturi puternice ; nenorocita epavă a pasiunii ei, a gîndurilor ei, a dorinţelor ei, ridicîndu-se şi coborîndu-se şi zbătîndu-se, neagră, sinistră şi sfărîmată, în spuma albă de la picioarele unor stînci neclintite care aparţin pămîntului solid şi nemişcat. Lingard, păstrînd o expresie nepăsătoare, cu privirea fixată asupra casei, simţi cum se revoltă întreaga lui fiinţă în faţa rugăminţii ei ; trăi acel sentiment de condamnare, care este atît de adînc implantat, convingător şi dominator ; acea pornire de dezaprobare care e pe jumătate dez-

gust, pe jumătate teamă vagă și care se trezește în inimile noastre în prezența oricărui lucru nou și neobișnuit, a oricărui lucru care nu a intrat în tipul conștiinței noastre ; sentimentul blestemat alcătuit din dispreț, din supărare și din sensul unei virtuți superioare care ne lasă surzi, orbi, disprețuitori și stupizi față de oricine care nu se aseamănă cu noi.

Îi răspunse, la început fără s-o privească, vorbind către casa care îl fascina :

— Nu plec ! El a voit să vin — el a voit !... Dumneata trebuie să pleci. Dumneata nu știi ce-mi ceri. El e un om sfîrșit. Du-te la oamenii din neamul dumitale. Părăsește-l. El este...

Se opri, se uită în jos către ea, cu ochii roșii și holărîți ca și cum ar fi căutat un cuvînt corespunzător ; apoi, pocni din degete și adăugă :

— ... sfîrșit.

Aissa păși îndărăt, cu ochii în pămînt și își apăsă tîmplele cu amîndouă mîinile pe care le ridicase spre cap, cu o mișcare înceată și amplă, plină de un tragism inconștient. Tonul cuvintelor ei era blînd și vibrant, ca o meditație cu glas tare. Zise :

— Spune pîrîului să nu alerge către rîu, spune rîului să nu alerge către mare. Spune-le-o tare ! Spune-le-o cu mînie ! Poate se vor supune. Eu gîndesc însă că pîrîului nu-i va păsa. Pîrîului care izvorăște din coasta colinei și aleargă către rîul cel mare. Nu o să-i pese de vorbele dumitale ; el care sfărîmă pămîntul din care izvorăște. Îl sfărîmă, îl mănîncă, îl distruge — ca să se grăbească mai tare către rîu — către rîul în care se pierde pentru totdeauna... O, *Rajah Laut !*... Nici mie nu îmi pasă.

Se apropie din nou de Lingard, o apropiere înceată, fără voie, ca și cum ar fi fost împinsă de o mînă nevăzută și adăugă în cuvinte care păreau rupte din ea :

— Nu mi-a păsat de propriul meu tată. De el, care a murit. Mai bine aș fi... Nu știu ce am făcut... Eu...

— Ți-l las în viață, spuse Lingard, cu grabă.

Stăteau împreună, încrucișîndu-și privirile ; ea, dintr-o dată ușurată și Lingard gînditor și întristat sub un vag simțămînt de înfrîngere. Nu intenționasc nici o clipă să-l

ucidă pe acest individ — niciodată, decît în primul moment de furie, și aceasta cu mult timp în urmă ; zilele de uimire amară nimiciseră furia ; lăsaseră în urma lor numai o amară indignare și o dorință amară de dreptate neștirbită. Se simțea nemulțumit și surprins. Pe neașteptate dăduse peste o ființă omenească — și încă o femeie — care îl făcuse să-și dezvăluie voința, înainte de vreme. Aceasta fusese o chestiune ce trebuia rezolvată numai între el și Willems. Avea senzația neplăcută de a fi fost înșelat. Niciodată înainte, în toată viața lui, nu îngăduise ca vreo ființă muritoare să afle dinainte vreo intenție de-a sa. Cînd lucrul era făcut, atunci puteau cu toții să-l vadă. Și acum s-a apucat să-i spună ei. Acestei femei ! De ce ? Nu înțelegea. Gîndea că trebuie să fi îmbătrînit — să fi devenit slab ; nu-și dădea seama că o rămășiță a tînărului pescar, de odinioară, care dormita în el, se deșteptase dintr-o dată, gata, în mod cinstit să-și închipuie ce-i mai rău, nelăsîndu-l să asculte tot ce mai avea ea să-i spună : o mărturisire înspăimîntătoare. Auzise un glas nedeslușit între el și ea ; un glas care spunea că dacă ea săvîrșise o crimă oribilă de dragul acelui ticălos și dacă ticălosul acum o părăsea, atunci ticălosul trebuie să moară pe dată — lucru care ar fi însemnat chiar mai puțin decît ceea ce se cheamă dreptate. Dar făcuse ea așa ceva ? Oh ! Nici vorbă. Ce voia ea să-i spună cînd el... Trebuia să știe că, pentru oameni de felul lui Willems, nu există nici favoare și nici bunăvoință.

— Să fie înțeles, spuse el cu încetineală, că îți dăruiesc viața lui nu de milă ci ca o pedeapsă pentru el.

Aissa tresări, urmări fiecare cuvînt de pe buzele lui și, după ce el sfîrși de vorbit, rămase liniștită și mută, în imobilitatea surprizei. O singură picătură mare de ploaie, o picătură enormă, străvezie și grea — ca o lacrimă supraomenească venind drept și repede de sus, ca și cum și-ar fi croit drum prin cerul plumburiu — lovi cu putere pămîntul uscat dintre ei, împroșcîndu-l în chip de stea. Aissa își frîngea mîinile în tulburarea stîrnită de o teamă nouă și de neînțeles. Durerea din șoapta ei era mai pătrunzătoare decît cel mai ascuțit țipăt.

— Ce pedeapsă ? Vrei să-l duci departe de aici ? Departe de mine ? Ascultă ce am făcut eu... Eu sînt aceea care...

— Ah ! exclamă Lingard care se uitase la casă.

— Să nu o crezi ! căpitane Lingard, strigă Willems din uşă, unde apăru cu pleoapele umflate şi pieptul gol.

Rămase un timp cu mîinile prinse de cele două laturi ale tocului uşii, se răsuci între ele şi privi cu un aer de nebunie, ca şi cum ar fi fost crucificat acolo. Apoi o porni dintr-o dată la fugă, cu capul înainte, în jos pe podeţul care răspundea cu zgomote surde şi scurte la fiecare pas.

Ea îl auzi. Un fior uşor îi străbătu faţa, şi vorbele care îi stăteau pe buze se întoarseră nerostite în inima ei întunecată ca noaptea : s-nu întors printre noroaiele, pietrele şi florile care se găsesc la temelia oricărei inimi.

IV

CÎND A SIMŢIT sub picioare pămîntul tare al curţii, Willems se opri din fuga sa nesocotită şi veni înainte, cu un pas potolit. Păşea ţeapăn, uitîndu-se cu mare atenţie la faţa lui Lingard ; nu privea nici la dreapta, nici la stînga ci numai la faţa lui Lingard, ca şi cînd nimic altceva nu ar fi fost pe lume decît acele trăsături familiare şi de temut ; acel cap cu păr alb, aspru şi sever la care se uita cu un efort stăruitor, asemenea cuiva care încearcă să citească o tipăritură cu litere mici aflată la limita maximă a razei vizuale. De îndată ce picioarele lui Willems lăsară în urmă scîndurile podeţului, tăcerea, care fusese întreruptă de bufniturile zgomotoase ale paşilor lui pe lemn, se aşternu din nou asupra curţii ; tăcerea cerului înnorat şi a aerului fără vînt, tăcerea mohorîtă a pămîntului apăsat de suflul neliniştii ameninţătoare, tăcerea lumii care îşi adună puterile ca să reziste furtunii.

Willems îşi croia drum prin această tăcere, simţindu-i rezistenţa, la fiecare pas, simţind-o că devine grea, densă, aproape de străbătut — de nepătruns şi solidă pînă la

urmă ca o placă de fier. Se opri la aproape șase picioare de Lingard.

Încercă să spună :

— Nu crede...

Dar un acces de tuse îl făcu să sfîrșească propoziția într-o bolboroseală slabă ; un acces de tuse slabă dar profundă care îl cutremură din cap pînă în picioare, irezistibil și ușor, ca o avertizare a trecerii de la o mare tărie la o extremă slăbiciune. Imediat după aceasta, înghiți în sec — ca și cum înghițea pietricele, dîndu-și capul pe spate ; și Lingard, care se uita la el cu atenție, îi văzu mărul lui Adam, ascuțit și triunghiular ca un cap de șarpe, mișcîndu-se în sus și în jos, de două ori, sub pielea gîtului. Pe urmă nici acesta nu se mai mișcă. Nimic nu mai mișcă.

— Ei bine, spuse Lingard, și cu aceste vorbe ajunse pe neașteptate la sfîrșitul vorbirii sale. Mîna sa, în buzunar, se strînse cu putere în jurul patului revolverului, împingînd în afară poala jachetei în timp ce-l fulgera gîndul, cît de curînd și cît de iute ar putea să termine cearta cu omul acesta, care dorise atît de arzător să-și încredințeze soarta în mîinile lui — și cît de nepotrivit ar fi acest sfîrșit ! Nu putea să suporte ideea ca acest om să scape de el, plecînd din viață ; să scape de teamă, de îndoială, de renunțare, cufundîndu-se în certitudinea pașnică a morții. Acum îl avea în mînă. Și nu era să-l lase să plece — să-l lase să dispară pentru totdeauna, în fumul albastru și ușor al unui foc de pistol. Mînia crescu în el. Simți o mînie aprinsă frigîndu-i inima. Nu pieptul, ci chiar inima, particula de materie, palpitantă și neostenită, care răspunde oricărei emoții a sufletului ; care tresaltă la bucurie, la groază sau la mînie.

Răsuflă adînc. Putea să vadă înaintea lui pieptul gol al omului, dilatîndu-se și revenind sub haina larg deschisă. Privi în lături și văzu sînul femeii din apropierea lui ridicîndu-se și lăsîndu-se în respirații repezi, care-i mișcau ușor în sus și în jos mîna, apăsată pe piept cu toate degetele desfăcute și puțin curbate ca și cum ar fi apucat ceva prea mare pentru măsura ei. Stăteau toți trei sub cerul jos, respirînd cu greu aerul călduț, cețos și perfid ; aerul otrăvitor și viciat ; suflarea morții care se ținea de ei sub norii grei, care se tîra către ei din păduri, din mlaștini, de

pe malurile noroioase și lipsite de apă ale riului înfometat. Și trecu aproape un minut. Unul din acele minute care ies în relief, respingătoare și sumbre, ca insulele mici și pustii în marea timpului — gata să rănească, nefolositoare ca refugiu. Unul din acele minute în care glasul este redus la tăcere, în timp ce gîndurile se agită în minte ca păsările captive într-o colivie, cu salturi disperate, epuizante și zadarnice.

În timpul acestui minut de tăcere, furia lui Lingard continuă să crească, imensă și stăpînită, așa ca un val înspumat care se prăvălește peste bancurile de nisip ale țărmului. Vuietul ei îi umplu urechile. Un vuiet atît de puternic și atît de înnebunitor încît i se părea că îi va plesni capul, din cauza volumului în continuă creștere a acestui zgomot. Se uită la omul din fața lui. Această creatură ! Acest tip dezgustător care sta drept în picioare, liniștit, țeapăn, cu ochi împietriți ca și cum sufletul lui corupt se evaporase în acea clipă și carcasa nu avusese încă timpul să se prăbușească. O fracțiune de secundă avu iluzia și teama că ticălosul acesta blestemat, ar fi murit acolo, sub privirea furioasă a ochilor săi. Pleoapele lui Willems fluturară, și tremurul inconștient și trecător din trupul care se ținea țeapăn pe picioare îl exasperă pe Lingard ca o nouă jignire. Individul îndrăznește să miște ! Îndrăznește să clipească, să respire, să existe aici, drept în fața ochilor săi. Mîna care strîngea revolverul se destinse treptat. Pe cît îi creștea accesul de furie, pe atît îi creștea și disprețul față de instrumentele care perforează sau înjunghie și care se interpun între mînă și obiectul urii. Dorea un alt fel de satisfacție. Cu mîinile goale, cerule ! Fără arme de foc. Cu mîinile care puteau să-l apuce de gît, să-i înfrîngă apărarea, să-i zdrobească fața pînă i-ar face-o de nerecunoscut ; mîini care să poată simți toată disperarea rezistenței lui și s-o copleșească în violenta plăcere a unui contact întîrziat și furios, intim și brutal.

Dădu drumul revolverului, rămase, apoi, șovăind aruncîndu-și brațele în lături, pași înainte — și totul îi dispăru din vedere. Fără să fie în stare să vadă bărbatul, femeia, pămîntul, cerul — nu vedea nimic, ca și cum, cu acel singur salt, lăsase în urmă lumea vizibilă pentru a păși

într-un spațiu întunecat și pustiu. În această obscuritate auzi gemete în jurul lui, gemete asemănătoare cu țipetele melancolice și jalnice ale păsărilor de mare ce trăiesc pe coastele stîncoase și singuratice ale marelui ocean. Apoi, dintr-o dată, la cîteva palme de fața lui apăru o altă față. Fața celuilalt. Simți ceva în mîna stîngă. Gîtul lui... Ah ! mărul lui Adam ca un cap de șarpe care urcă și coboară... Strînse cu putere. Revenise la lume. Putea să vadă bătaia repede a pleoapelor peste ochii din care nu se zărea decît albul, rînjetul unei buze înălțate, un șir de dinți strälucind prin perii pleoștiți ai mustății... Dinți puternici și albi. Să-i sfarme și să-i bage pe gîtul acela mincinos... Își trase înapoi mîna dreaptă, cu pumnul la umăr, cu încheieturile degetelor proeminente. De sub picioarele lui se înălțară țipete ca de păsări de mare. Mii de păsări. Ceva îi ținea picioarele... Ce naiba... Lansă lovitura cu pumnul ținut în dreptul umărului, simți un șoc de-a lungul brațului și își dădu seama dintr-o dată că lovea ceva inert, care nu opunea rezistență. Inima i se strînse de dezamăgire, de furie, de un sentiment de frustrare. Îl împinse cu brațul stîng, deschizînd mîna în grabă, ca și cum ar fi observat că apucase din întîmplare ceva dezgustător — și văzu cu ochi stupefiați pe Willems mergînd de-a-ndăratelea, împleticindu-se cu pași nesiguri, ținîndu-și mîneca albă a jachetei de-a curmezișul feței. Urmări cum distanța dintre ei creștea, în timp ce el stătea nemișcat, fără să fie în stare să-și dea seama cum de intervenise între ei atît de mult spațiu gol. Ar fi trebuit să fie altfel. Ar fi trebuit să fi fost foarte aproape unul de celălalt, și... Ah ! N-a vrut să lupte, n-a vrut să reziste, n-a vrut să se apere ! Javră ! Fără îndoială un netrebnic ! Era uluit adînc și amarnic supărat, stăpînit de dezolarea imensă și fără limite a unui copil mic căruia i se ia cu forța o jucărie. Strigă neîncrezător :

— O să trișezi pînă la sfîrșit ?

Aștepță un răspuns. Aștepta neliniștit, cu o nerăbdare care îi părea că îl ridică de pe pămînt. Aștepta ca un om care vede cum îi vine din viitor un noroc nemaiauzit sau o nenorocire bruscă. Aștepta un cuvînt, un semn : o oarecare mișcare amenințătoare. Nimic ! Numai doi ochi

care nu clipeau, se uitau intens la el, pe deasupra mînecii albe. Văzu că braţul ridicat se îndepărtează de faţă şi se lasă de-a lungul trupului. Un braţ într-o mînecă albă, o mînecă albă cu o pată mare pe ea. O pată roşie. Se vedea o rană pe obrazul care sîngera. Nasul sîngera de asemenea. Sîngele şiroia în jos, făcînd ca mustaţa să pară o zdreanţă murdară lipită de buză, ce se continua cu o dungă lichidă în josul bărbii tunse, pe o parte a bărbiei. O picătură de sînge atîrna, la capătul cîtorva fire de păr lipite împreună ; atîrnă cîtva timp apoi pică pe pămînt. Urmară altele mai multe, picurînd una după alta, într-un şirag strîns. Una se lăsă pe piept şi alunecă pe dată în jos cu repeziciune şi pe un drum întortocheat, ca o mică insectă care fuge. În trecere, lăsase pe pielea albă o dîră îngustă de culoare închisă. Lingard o privi, privi picăturile minuscule şi în mişcare, privi tot ce făcuse, cu o ascunsă satisfacţie, cu furie, cu regret. Fapta lui nu prea avea aspectul unui act de dreptate. Simţea dorinţa să se apropie de el, să-l audă spunînd ceva, să-l audă rostind ceva cumplit şi plin de ură care ar îndreptăţi violenţa loviturii. Făcu o încercare să se mişte şi îşi dădu seama de o înlănţuire strînsă a picioarelor, chiar deasupra gleznelor. Instinctiv, izbi cu un picior, care scăpă din încercuire şi simţi pe dată că toată strînsoarea trece pe celălalt picior. O încercuire caldă, disperată şi delicată de braţe omeneşti. Se uită în jos uluit. Văzu trupul femeii întins în lungime, lipit de pămînt ca un covor albastru închis. Se tîra cu faţa în jos, ţinîndu-se de piciorul lui cu amîndouă mîinile, într-o îmbrăţişare tenace. Îi văzu creştetul capului şi părul lung şi negru împrăştiindu-se peste piciorul lui şi pe pămîntul bătătorit, în jurul piciorului pe care nici nu şi-l putea vedea. Auzea suspinul scurt şi repetat al răsuflării ei. Îşi imagină faţa nevăzută, lipită de călcîiul lui. Dacă ar fi lovit în faţa aceea, putea să se elibereze. Nu îndrăzni să se mişte şi strigă de sus în jos :

— Dă-mi drumul ! Dă-mi drumul ! Dă-mi drumul !

Singurul rezultat al strigătului său a fost o înlănţuire şi mai mare a braţelor ei. Cu o mare sforţare încercă să-şi aducă piciorul drept lîngă cel stîng şi, parţial, reuşi. Auzise distinct frecarea trupului ei de pămînt pe cînd o

smucea cu piciorul. Încercă să se elibereze trăgîndu-şi în sus piciorul. Lovi cu talpa în pămînt. Atunci auzi o voce spunînd brusc :

— Încet, căpitane Lingard, încet !

Ochii lui se întoarseră spre Willems la sunetul acelui glas şi, într-o redeşteptare bruscă a amintirilor adormite, Lingard rămase dintr-o dată nemişcat, calmat de sunetul clar al cuvintelor care îi erau bine cunoscute. Era calm ca în zilele de demult, cînd făceau comerţ împreună şi cînd Willems îi era tovarăş de încredere şi folositor în locurile primejdioase din afara rutelor obişnuite ; cînd acest flăcău, care ştia să se stăpînească cu mult mai bine decît el, l-a scăpat de multe necazuri, l-a oprit de la multe acte de violenţă pripită, prin prevenirea la timp cu bună dispoziţie ; printr-o şoaptă sau un strigăt : „Încet, căpitane Lingard, încet !“ „Deştept băiat !“ „El îl crescuse. Cel mai deştept băiat din insule. Numai dacă ar fi rămas cu el, atunci toate acestea... Strigă către Willems :

— Spune-i să-mi dea drumul, sau...

Îl auzi pe Willems strigînd ceva, aşteptă puţin, apoi se uită vag în jos şi văzu femeia încă întinsă la pămînt, cu totul mută, cu totul nemişcată şi cu capul la picioarele lui. Simţi o nerăbdare care, parecum, aducea a frică.

— Cere-i să plece, să plece de aici, Willems, îţi spun ! M-am săturat de toate astea, strigă el din nou.

— Bine, căpitane Lingard, răspunse vocea calmă a lui Willems, ţi-a dat drumul. Ia-ţi piciorul de pe părul ei ; nu poate să se ridice.

Lingard sări în lături, şi se răsuci repede. Aissa se ridică, acoperindu-şi faţa cu amîndouă mîinile, apoi se întoarse încet pe călcîie şi se uită la bărbat. Willems se ţinea foarte drept, însă era nesigur pe picioarele sale şi se mişca aproape în acelaşi loc, ca un om beat încercînd să-şi menţină echilibrul. După ce îl privi cîtva timp, Lingard îi spuse, ranchiunos şi iritat :

— Ce-ai de spus în apărarea ta ?

Willems porni să se apropie de el. Mergea încet, clătinîndu-se puţin înaintea fiecărui pas şi Lingard îl văzu ducîndu-şi mîna la faţă, apoi ridicînd-o la ochi şi privind-o, ca şi cum ar fi avut acolo, ascuns în căuşul palmei, vreun obiect mic pe care ar fi vrut să-l examineze în taină.

Dintr-o dată, cu o mișcare bruscă, mîna îi căzu în jos, pe haină, lăsînd în urmă-i o pată lunguiață.

— Frumoasă treabă ! spuse Willems.

Stătea înaintea lui Lingard, cu unul din ochi înfundat adînc în umflătura care creștea pe obrazul său, repetînd încă, mecanic, cu mîna, mișcarea de a-și pipăi fața contuzionată. Și de ficcare dată cînd făcea acest gest, își apăsa apoi palma pe un loc curat de pe jachetă, acoperind bumbacul alb cu urme de sînge ca lăsate parcă de vreo mînă deformată și monstruoasă. Lingard nu spunea nimic, continuînd să se uite. În cele din urmă, Willems renunță să-și mai oprească sîngele și rămase cu brațele atîrnînd de ficcare parte, cu fața țeapănă și desfigurată sub petele de sînge coagulat. Părea să fi fost așezat acolo ca un semnal de avertizare : o figură de neînțeles, marcată peste tot de semne înspăimîntătoare și simbolice, cu semnificație de moarte. Vorbind cu greutate, repetă pe un ton plin de repros :

— Frumoasă treabă !

— La urma urmei, răspunse Lingard cu amărăciune, am avut o părere prea bună despre tine.

— Și cu despre dumneata. Nu-ți dai seama că puteam să-l fi omorît pe nerodul acela, să fi ars totul pînă în temelie și să fi măturat tot de pe fața pămîntului. N-ai fi găsit mai mult decît o grămadă de cenușă, dacă aș fi vrut. Puteam să fac toate astea. Și n-am făcut-o.

— Nu ai putut. Nu ai îndrăznit. Ticălosule ! — strigă Lingard.

— La ce folosește să-mi arunci insulte ?

— Adevărat, replică Lingard, nu există insultă îndeajuns de gravă pentru tine.

Urmă un scurt moment de tăcere. La auzul schimbului rapid de cuvinte, Aissa se ridică de pe pămînt, unde stătuse prosternată într-o atitudine de tristețe și descurajare și se apropie de cei doi bărbați. Stătea deoparte și privea încordată. Ochii ei urmăreau pe buzele care se mișcau tremurul ultimelor cuvinte, apoi săreau într-o fulgerare la cealaltă față, luînd-o înaintea primului tremur al buzelor pe punctul de a vorbi. Se uita neajutorată, dezorientată, cu o sforțare disperată a creierului, cu ochii iuți și tulburați ai aceluia care, pentru a-și salva viața, încearcă să pă-

trundă înţelesul unor fraze pronunţate într-o limbă străină : înţelesul de rău augur şi fatal, care se ascunde în sunetele cuvintelor misterioase, în sunetele surprinzătoare, necunoscute şi stranii.

Willems lăsă ca ultimele cuvinte ale lui Lingard să treacă neobservate ; părea chiar că, printr-o uşoară mişcare a mîinii le împingea pe drumul unde se unea cu celelalte umbre ale trecutului. Apoi spuse :

— M-ai lovit ; m-ai insultat...

— Te-am insultat pe tine ! întrerupse Lingard, pătimaş. Cine — ce poate să te insulte pe tine... pe tine... ?

Se înecă, făcu un pas înainte.

— Încet, încet ! — spuse Willems, cu calm. Îţi spun că n-am să mă lupt cu dumneata. Îţi este destul de limpede că n-am s-o fac. N-o să ridic un deget.

Pe cînd vorbea punctînd fiecare cuvînt cu o uşoară mişcare a capului, se uita fix la Lingard, cu ochiul drept deschis şi mare, cu cel stîng mic şi aproape închis din cauza umflăturii unei jumătăţi de faţă, care apărea proeminentă, căzută într-o parte, asemenea feţelor văzute într-o oglindă concavă. Şi stăteau exact unul în faţa celuilalt : unul înalt, slăbit şi desfigurat ; celălalt înalt, puternic şi aspru.

Willems continuă :

— Dacă aş fi vrut să te rănesc sau să te distrug, era uşor. Am stat în pragul uşii destul cît să apăs pe un trăgaci — şi doar ştii că ţintesc bine.

— Cu siguranţă nu m-ai fi nimerit — spuse Lingard. Pentru că există sub cer ceva ce se numeşte dreptate.

Rezonanţa acestui cuvînt în gura lui îl făcu să se oprească, încurcat, pentru că semăna cu un reproş neaşteptat, la care nu avea răspuns. Furia pentru mîndria sa ofensată, furia pentru inima sa ofensată, se terminaseră odată cu lovitura pe care o dăduse ; nu mai rămăsese nimic în afară de sentimentul unei imense infamii — ceva vag, dezgustător şi teribil, care părea că-l înconjoară din toate părţile, că-i dă tîrcoale cu mişcări din umbră şi furişate, ca o bandă de asasini în întunecimea unor locuri întinse şi nesigure. Exista, oare, sub cer, ceva ce să semene cu dreptatea ? Îl măsură pe omul din faţa sa cu o privire

lungă și atît de intensă încît părea că vede prin el și, pînă la urmă, nu mai văzu decît o ceață plutitoare și nestatornică de forma unei ființe omenești. Și aceasta se va împrăștia oare înainte de prima suflare a brizei și nu va lăsa nimic în urmă ? Nimic care să poată fi atins ? Nici un motiv, nici o rațiune, nici o cauză, nimic care să justifice, pentru inima lui simplă, acțiunile stranii ale Providenței care îngăduie unei atari ființe să trăiască, să mintă, să facă rău ; care îi dădea ochi să cerceteze, gură să înșele și un creier care să plănuiască trădări ticăloase. Să le plănuiască, să le execute — și totuși să continue să respire, să se miște, să dea ochi cu oamenii, să le vorbească, nerușinat și sigur. El, el însuși, simțea o rușine de netolerat pe cînd se uita la creatura din fața lui. Simți oarecum greutatea răspunderii sale pentru existența ei în continuare ; și era atît de îngrozit de acest gînd încît, dacă s-ar fi sfîrșit lumea în acel moment, dacă s-ar fi prăbușit, dacă s-ar fi destrămat rostogolindu-se în bucăți sub picioarele lui, nu ar fi încercat nici cea mai mică surpriză.

Vocea lui Willems îl făcu să tresară cu violență. Îi spunea :

— Eu am dus întotdeauna o viață corectă, știi bine că așa este. Întotdeauna m-ai lăudat pentru statornicia mea ; știi că ai făcut-o, și dumneata mai știi că eu nu am furat niciodată dacă la așa ceva te gîndești. Am împrumutat. Știi doar că am restituit. A fost o eroare de judecată. Ține însă seama de poziția mea acolo. Am fost puțin cam ghinionist în afacerile mele personale și am făcut datorii. Puteam oare să mă las compromis în fața tuturor acelor oameni care mă invidiau ? Toate astea au trecut însă. A fost o eroare de judecată. Am plătit pentru greșeala mea. O eroare de judecată. Am plătit pentru ea.

Lingard, încremenit într-o tăcere deplină, se uita în jos. Se uita în jos la picioarele goale ale lui Willems. Apoi, cînd celălalt se opri, repetă cu un ton lipsit de expresie :

— O eroare de judecată...

— Da, spuse tărăgănat Willems, cu un aer gînditor ; apoi continuă cu o animație crescîndă. — Așa cum am spus,

am dus întotdeauna o viață cumpătată. Mai cumpătată decît Hudig — sau decît dumneata. Da, decît dumneata. Beam puțin, jucam puțin. Cine nu face asta ? Eu aveam principii de pe cînd eram băiat. Afacerile sînt afaceri și niciodată nu am făcut vreo măgărie. Pe proști nu i-am respectat niciodată. Trebuiau să sufere de pe urma prostiei lor cînd aveau de-a face cu mine. Răul se găsea în ei, nu în mine. Însă în ceea ce privește principiile, e altă chestiune. M-am ținut departe de femei. Le consideram drept o chestiune interzisă — nu aveam timp de ele — și le disprețuiam. Acum le urăsc !

Își scoase puțin limba ; o limbă al cărei vîrf roz și umed se mișca încoace și încolo, ca o făptură însuflețită, independentă, sub buza umflată și înnegrită ; atinse cu vîrful degetelor rana de pe obraz și o pipăi de jur împrejur, cu precauție ; iar partea nevătămată a feței lui păru, un moment, preocupată și neliniștită de starea celeilalte părți, care era atît de dureroasă și de țeapănă.

Reîncepu să vorbească și vocea lui vibră ca sub stăpînirea unei emoții înăbușite.

— Întreab-o pe nevastă-mea, cînd o vezi în Macassar, dacă nu am motiv să o urăsc. Era un nimic și eu am făcut-o doamna Willems. O fată metisă ! Întreab-o cum și-a arătat recunoștința față de mine. Întreab-o... Nu contează asta. Ei bine, ai venit dumneata și m-ai aruncat aici ca pe o grămadă de gunoi ; m-ai aruncat aici și m-ai lăsat fără nimic de făcut, fără nici o amintire plăcută la care să mă gîndesc — și cu al naibii de puțin de nădăjduit. M-ai lăsat aici pe mîna acelui prost, Almayer, care mă bănuia de ceva. De ce ? Numai dracu știe. Însă el m-a bănuit și m-a urît de la început ; presupun pentru că mi-ai arătat prietenie. Oh ! Puteam să citesc în sufletul lui ca într-o carte. Nu are adîncimi în suflet, partenerul dumitale din Sambir, însă știe să se facă antipatic. Treceau lunile. Credeam că o să mor de urît, din cauza gîndurilor mele, din cauza regretelor. Și atunci...

Făcu un pas iute mai aproape de Lingard și, de parcă ar fi fost mișcată de același gînd, de același instinct, de porunca voinței lui, Aissa veni și ea mai aproape de Lingard. Stăteau acum într-un grup strîns, și cei doi

bărbaţi puteau să simtă că aerul calm dintre feţele lor era agitat de răsuflarea uşoară a femeii neliniştite care îi învăluia pe amîndoi în privirea care nu înţelegea, disperată şi curioasă, a ochilor ei sălbatici şi trişti.

V

WILLEMS ÎNTOARSE puţin capul şi vorbi cu glas scăzut :

— Uită-te la asta, spuse el, cu o mişcare aproape imperceptibilă a capului spre femeia, către care îşi îndreptase umărul. Uită-te la asta ! Să nu o crezi ! Ce ţi-a spus ? Ce ? Eu am adormit. În cele din urmă a trebuit să dorm. Te aşteptasem trei zile şi trei nopţi. Trebuia să dorm odată. Nu-i aşa ? I-am spus ei să rămînă trează, să fie atentă şi să mă cheme de îndată ce vii. A stat trează. Nu crede ce spune ea. Dealtfel nu te încrede în nici o femeie. Cine poate spune ce este în capul lor ? Nimeni. Nu poţi şti nimic. Singurul lucru pe care poţi să-l ştii este că una gîndesc şi alta vorbesc. Trăiesc alături de tine. Par că te urăsc sau par că te iubesc ; te alintă sau te chinuie ; te azvîrle departe sau se lipesc de tine mai strîns decît pielea, pentru vreun motiv al lor ascuns şi teribil — pe care tu nu poţi niciodată să-l ştii. Uită-te la ea şi uită-te la mine. La mine ! sînt opera ei diabolică. Ce ţi-a spus ?

Glasul îi deveni o şoaptă. Lingard ascultă cu mare atenţie, sprijinindu-şi bărbia într-o mînă, care strîngea o bună parte din barba lui albă. Cotul îi era sprijinit în palma celeilalte mîini şi ochii îi erau pironiţi în pămînt. Murmură fără să-şi ridice privirea :

— Mi-a cerut să-ţi cruţ viaţa — dacă vrei să ştii — ca şi cum viaţa ta ar merita ceva.

— Şi timp de trei zile mi-a cerut să ţi-o iau pe a dumitale, spuse Willems repede. Trei zile nu mi-a dat nici un pic de răgaz. Nici o clipă nu era liniştită. Punea la cale cum să fii pîndit. Căuta peste tot locuri unde aş fi putut să mă ascund şi să-ţi trimit un glonte sigur pe cînd

ai fi venit încoace. Acesta este adevărul. Îți dau cuvîntul meu.

— Cuvîntul tău, murmură Lingard cu dispreț.

Willems nu-l luă în seamă.

— Ah ! E o ființă feroce, continuă el. Dumneata nu știi... Vroiam să-mi trec timpul — să fac ceva — să am ceva la care să mă gîndesc — să uit de necazurile mele pînă urma să te întorci. Și-o vezi — m-a luat de parcă nu mi-aș fi aparținut mie însumi. Așa a făcut. Nu știam că exista în mine ceva pe care ea putea pune stăpînire. Ea, o sălbatică, eu, un european civilizat și deștept. Ea care nu știe mai mult decît știe un animal sălbatic ! Ei bine, ea a descoperit în mine acel ceva. A descoperit, și de atunci am fost pierdut, am știut lucrul ăsta. M-a chinuit. Eram gata să fac orice. Am rezistat — însă eram gata la orice. Știam și asta. Și mă înspăimînta mai mult decît orice ; mai mult decît propriile mele suferințe ; era destul de îngrozitor, te asigur.

Lingard asculta, fascinat și uimit ca un copil care ascultă o poveste și, cînd Willems se opri să respire, își mișcă puțin picioarele.

— Ce spune el ? strigă Aissa dintr-o dată.

Cei doi bărbați o priviră o clipă, apoi se priviră unul pe celălalt.

Willems începu din nou, vorbind repezit :

— Am încercat să fac ceva. S-o smulg dintre acești oameni. M-am dus la Almayer ; cel mai mare prost pe care dumneata vreodată... Apoi a venit Abdulla — și ea a plecat de lîngă mine. Însă luase cu ea ceva din mine, ceva pe care trebuia să-l recapăt. Trebuia să-l recapăt. În ceea ce te privește pe dumneata, schimbarea de aici trebuia să se întîmple, mai curînd sau mai tîrziu ; nu puteai să rămîi aici, stăpîn, pentru totdeauna. Nu ceea ce am făcut mă obsedează și mă chinuiește pe mine. Ci întrebarea „pentru ce ?“ Nebunia este cea care m-a adus aici. Este starea aceea care a dat peste mine. Și care ar putea da din nou într-o bună zi.

— Atunci, însă, nu va mai vătăma pe nimeni, ți-o promit, spuse Lingard cu înțeles.

Willems se uită la el pentru un moment cu o privire goală, apoi continuă :

— Am luptat împotriva ei. Ea m-a incitat la violență și la omor. Nimeni nu știe de ce. Ea m-a împins, tot timpul, cu stăruință, cu disperare. Din fericire, Abdulla a fost un om cu judecată. Nu știu ce aș fi făcut. Mă ținea sub puterea ei. Mă ținea sub puterea ei, ca un coșmar care este în același timp cumplit și plăcut. Încet, încet, viața s-a schimbat. M-am deșteptat. M-am găsit lîngă un animal la fel de periculos ca o pisică sălbatică. Dumneata nu știi prin ce am trecut. Tatăl ei a încercat să mă omoare — și ea aproape că l-a omorît pe el. Cred că nu s-ar fi dat înapoi de la nimic. Nu știu care din ei era mai îngrozitor. Nu s-ar fi dat înapoi de la nimic ca să-și apere ce era al ei. Și cînd mă gîndesc că eu eram acela... eu... Willems... O urăsc. Mîine ar putea să dorească viața mea. Cum pot să știu ce se petrece în ea ? S-ar putea ca următorul pe care vrea să-l ucidă, să fiu eu.

Se opri tremurînd puternic, apoi adăugă cu o voce înspăimîntată :

— Nu vreau să mor aici.

— Nu vrei ? — spuse Lingard, gînditor.

Willems se întoarse către Aissa și arătă către ea cu un deget osos.

— Privește-o ! E întotdeauna aici. E întotdeauna pe aproape. Întotdeauna urmărind, urmărind... ceva. Uită-te la ochii ei. Vezi ce mari sînt ? Vezi ce fix privesc ? Să nu crezi că poate să-i închidă așa cum fac ființele omenești. Nici nu cred că o face vreodată. Adorm, dacă pot, sub privirea lor fixă și cînd mă trezesc îi văd fixați asupra mea și mișcîndu-se nu mai mult decît ochii unui cadavru. Cînd sînt liniștit, sînt liniștiți și ei. Pe Dumnezeul meu ! Nu poate să-i miște pînă nu mă urnesc eu din loc, și atunci mă urmează ca doi temniceri. Mă pîndesc ; cînd mă opresc, par că așteaptă cu răbdare, scînteind, clipa cînd nu sînt atent — gata să înfăptuiască ceva. Să înfăptuiască ceva oribil. Uită-te la ei ! Nu poți vedea nimic în ochii ei. Sînt mari, amenințători — și goi. Ochii unei sălbatice ; ai unei făpturi blestemate ! Îmi pricinuiesc durere ! Îți jur că nu-i pot îndura ! Ia-mă de aici ! Eu sînt alb ! Pe de-a întregul !

Striga către cerul posomorît, proclamîndu-și, sub încruntarea norilor groși, descendența sa pură și superioară.

Siriga cu capul înălțat, cu brațele agitîndu-se dezordonat ; slab, zdrențuit, desfigurat ; un nebun înalt făcînd larmă mare pentru ceva ce nu se vedea ; o ființă absurdă, respingătoare, patetică și comică.

Lingard, care se uita în jos ca absorbit în gînduri adînci, îndreptă spre el o privire repede pe sub sprîncene ; Aissa stătea cu mîinile împreunate. De cealaltă parte a curții, femeia bătrînă, ca o apariție confuză și neputincioasă, se ridică, fără zgomot, ca să se uite, apoi se lăsă din nou cu o mișcare furișă și se ghemui deasupra focului puțin strălucitor. Vocea lui Willems umplea curtea, ridicîndu-se din ce în ce mai tare, cu fiecare cuvînt și apoi, dintr-o dată, cînd ajunse la culme, se opri scurt — ca apa care a terminat să se scurgă dintr-un vas răsturnat. De îndată ce Willems tăcu, tunetul păru să-și reia îndatoririle, cu un uruit gros venind de pe colinele dinăuntrul ținutului. Zgomotul se apropia cu bubuieli confuze care continuau să crească, umflîndu-se într-un tumult de zgomote care veni mai aproape, se năpusti în josul rîului, trecu pe alături cu un duduit năprasnic — și dintr-o dată zgomotul slăbi, stingîndu-se în repetări monotone și înăbușite prin sinuozitățile fără de sfîrșit ale malurilor joase. Deasupra marilor păduri, deasupra mulțimii nesfîrșite de copaci înremeniți — deasupra întregii acestei lumi vii, imense, nemișcate și mute — tăcerea, care se reașezase în urma tumultului trecător, rămase în aer tot atît de adîncă și completă ca și cum nu ar fi fost tulburată de la începutul veacurilor. Apoi, după un timp, prin această tăcere, ajunse la urechile lui Lingard vocea rîului care curgea ; o voce scăzută, discretă și tristă ca glasurile stăruitoare și blînde care vorbesc despre trecut, în tăcerea viselor.

Simți un gol mare în inimă. Îi părea că înăuntrul pieptului său se făcuse un spațiu mare fără de lumină, în care gîndurile sale rătăceau dezolate, fără putință de scăpare, fără putința de a rămîne, de a muri, de a se risipi — ca să-l mîntuiască de înspăimîntătoarea apăsare a existenței lor. Vorbe, fapte, supărare, iertare toate îi apăreau la fel de nefolositoare și de vane, ii apăreau nesatisfăcătoare, nemeritînd efortul mîinii sau al creierului de care era nevoie pentru a le da viață. Nu putea să înțeleagă de ce

n-ar fi rămas acolo, fără să facă nimic, pînă la sfîrșitul timpurilor. Simți ceva, ceva ca un lanț greu, care îl ținea pe loc. Da, nu era cu putință. Se trase puțin în spatele lui Willems și Aissei, lăsîndu-i pe amîndoi unul lîngă altul, apoi se opri și se uită la ei. Bărbatul și femeia îi apărură mult mai îndepărtați decît erau în realitate. Făcuse doar vreo trei pași îndărăt, însă crezu un moment, că încă un pas l-ar fi îndepărtat pentru totdeauna, dincolo de distanța la care răzbește sunetul. Îi apăreau oarecum sub dimensiunile normale, cu contururi clar definite, ca cele ale figurilor sculptate cu o mare precizie a detaliului și finisate cu extremă atenție, de o mînă îndemînatică. Își adună puterile. Îi reveni conștiința puternică a propriei lui personalități. Avea ideea că îi supraveghează de la o înălțime mare și inaccesibilă.

Spuse încet :

— Ești porcul de diavol.

— Da, răspunse Willems posomorît și aruncînd o privire către Aissa. Nu-i așa că este un diavol drăguț ?

— Am mai auzit astfel de vorbe, spuse Lingard, cu un ton disprețuitor ; apoi se opri și, după puțin, continuă cu hotărîre :

— Nu regret nimic. Te-am cules de pe țărm, ca pe o pisică lihnită — pe cinstea mea. Nu regret nimic ; nimic din ce am făcut. Abdulla — alți douăzeci — și, fără îndoială, Hudig însuși, erau pe urmele mele. Asta era o afacere pentru ei. Dar ca tu să... Banii aparțin aceluia care îi strînge și este destul de tare ca să-i păstreze — însă lucrul ăsta era ceva deosebit. Era o parte din viața mea... Sînt un idiot bătrîn.

Și așa era. Sufletul vorbelor lui, tocmai al vorbelor pe care le rostea, reînsufleța scînteia miraculoasei exaltări în pieptul lui, scînteia care îl făcuse — pe el încăpățînatul și vajnicul aventurier — să se ridice din mulțime, din dezgustătoarea, din vesela, lipsita de scrupule și zgomotoasa mulțime de oameni care se asemănau atît de mult cu el.

Willems adăugă cu grabă :

— Nu am fost eu însumi. Răul nu a fost în mine, căpitane Lingard.

— Dar unde altundeva ? Naiba să te ia ! întrerupse Lingard, ridicînd vocea. M-ai văzut vreodată înșelînd,

minţind, furînd ? Spune-mi ! M-ai văzut ? Hei ? Mă întreb : din ce loc de pierzare ai venit, cînd te-am găsit la picioarele mele... N-are importanţă. Nu vei mai face nici un rău.

Willems se apropie mai mult, privindu-l cu neliniște. Lingard continuă clar și hotărît :

— La ce te-ai aşteptat cînd mi-ai cerut să vin să te văd ? Mă cunoşti. Sînt Lingard. Ai trăit alături de mine. Ai auzit ce vorbeau oamenii. Ştiai ce ai făcut. Ei bine ! Bine ! La ce te-ai aşteptat ?

— De unde pot eu să ştiu ? se văită Willems, frîngîndu-şi mîinile. Am fost singur în această mulţime infernală de sălbatici. Am fost dat pe mîna lor. După ce s-a petrecut acest fapt, m-am simţit atît de pierdut încît l-aş fi chemat chiar şi pe diavol în ajutorul meu, dacă ar mai fi fost bun la ceva — dacă nu şi-ar fi săvîrşit deja întreaga lui operă. În toată omenirea a existat numai un singur om care s-a îngrijit întotdeauna de mine. Un singur om alb. Dumneata ! Decît să fii singur, e mai bine cu cineva. Chiar şi moartea e mai bună. Eu mă aşteptam... la orice. Oricum, aveam ceva de aşteptat. Ceva care să mă smulgă departe de toate astea. Într-un loc unde ochii ei să nu mă poată ajunge !

Rîse. Rîsul lui părea rupt din el, izbucnit împotriva voinţei lui, părea să fie adus cu violenţă la suprafaţă din străfundurile amărăciunii lui, a dispreţului pentru el însuşi, a mirării disperate în faţa propriei sale firi.

— Cînd mă gîndesc că, atunci cînd am cunoscut-o, la început îmi părea că întreaga mea viaţă nu ar fi fost de ajuns pentru... Şi acum cînd mă uit la ea ! Ea a făcut totul. Eu trebuie să fi fost nebun. Am fost nebun. Ori de cîte ori mă uit la ea, îmi reamintesc de nebunia mea. Asta mă înfricoşează... Şi cînd mă gîndesc că din toată viaţa mea, din tot trecutul meu, din toată deşteptăciunea mea, din toată munca mea, nu a rămas nimic, în afară de ea, cauza ruinei mele şi dumneata, pe care te-am jignit de moarte...

Își ascunse fața, pentru un moment, în mîini și când le îndepărtă, își pierduse aparența de calm, lăsîndu-se pradă unei disperări sălbatice.

— Căpitane Lingard... orice... o insulă pustie... oriunde... promit...

— Ține-ți gura ! îi strigă Lingard, cu asprime.

Willems amuți dintr-o dată. Căzu în totală muțenie.

Lumina palidă a dimineții înnorate se retrase cu încetul din curte, din locurile defrișate, de pe rîu, de parcă s-ar fi dus cu sila să se ascundă în singurătățile enigmatice ale pădurilor triste și tăcute. Norii de deasupra capetelor lor se îndesiseră într-o baltă joasă, de o întunecime uniformă. Aerul era liniștit și nespus de apăsător. Lingard își desfăcu nasturii jachetei, o lăsă larg deschisă și, înclinîndu-se puțin într-o parte, își șterse fruntea cu o mînă pe care apoi o scutură cu putere.

După aceea se uită la Willems și spuse :

— Nici o promisiune de-a ta nu are vreo valoare pentru mine. Am de gînd să iau soarta ta în mîinile mele. Fii atent la ceea ce am să-ți spun. Tu ești prizonierul meu.

Capul lui Willems făcu o mișcare imperceptibilă, apoi deveni țeapăn și liniștit. Părea că nici nu respiră.

— Vei sta aici, continuă Lingard, cu hotărîre întunecată. Tu nu ești potrivit ca să umbli printre oameni. Cine ar putea să bănuie, cine ar putea să ghicească, cine ar putea să-și închipuie, ce zace în tine ? Eu nu aș putea ! Tu ești greșeala mea. Am să te ascund aici. Dacă te las în afară o să te învîrtești printre oameni încrezători, o să minți, o să furi și o să înșeli pentru niște bani sau pentru vreo femeie. N-am de gînd să te împușc deși ar fi cel mai sigur lucru. Dar nu o voi face. Nu te aștepta să te iert. Ca să ierți pe cineva trebuie ca întîi să fi simțit supărare și apoi să fi devenit disprețuitor, ori în mine acum nu mai este nimic : nici supărare, nici dispreț, nici dezamăgire. Pentru mine tu nu ești Willems, omul căruia i-am arătat prietenie și l-am ajutat în orice împrejurare, și despre care am crezut multe... Tu nu ești o ființă omenească care poate fi nimicită sau iertată. Tu ești un gînd amar, ceva fără trup și care trebuie să fie ascuns... Tu ești rușinea mea.

Încetă şi-şi roti privirea în jur. Ce întunecat era! Îi părea cá lumina se stinge de pe lume înainte de vreme şi că văzduhul era mort. Din nou mîna lui mare şi păroasă şterse sudoarea de pe frunte, şi apoi îşi scuturá degetele ude, îndepărtîndu-şi braţul de trup.

— Desigur, continuă el, voi avea grijă să nu flămînzeşti.

— Cred că nu ai de gînd să afirmi că trebuie să trăiesc aici, căpitane Lingard? replică Willems, cu un fel de voce mecanică, fără nici o inflexiune.

— M-ai auzit vreodată spunînd un lucru neserios? întrebă Lingard. Ai declarat că nu vrei să mori aici — bine, atunci trebuie să trăieşti... În afară de cazul în care te răzgîndeşti, adăugă el, ca după o involuntară şi întîrziată reflecţie.

Aruncă o privire pătrunzătoare lui Willems, apoi clătină din cap.

— Eşti singur, continuă. Nimic nu te poate ajuta. Nimeni nu te vrea. Nu aparţii nici celor albi nici celor galbeni. Nu ai nici o culoare aşa după cum nu ai inimă. Complicii tăi te-au părăsit şi te-au lăsat la bunul meu plac, pentru că eu sînt încă cineva de care trebuie să se ţină seama. Eşti singur aici, doar cu femeia asta. Ai spus că ai făcut tot ce-ai făcut din cauza ei. Ei bine, acum o ai.

Willems mormăi ceva şi apoi dintr-o dată îşi prinse părul cu amîndouă mîinile şi rămase în această atitudine. Aissa, care îl urmărise din priviri, se întoarse către Lingard.

— Ce ai spus, *Rajah Laut?* — ţipă ea.

Se produse o uşoară mişcare printre şuviţele subţiri ale părului ei în dezordine; tufişurile de la malurile rîului tremurară; copacul mare se aplecă în grabă peste ei cu un foşnet brusc, ca şi cum s-ar fi trezit cu o tresărire dintr-un somn agitat — şi suflarea brizei fierbinţi trecu, uşoară, repede şi uscată sub norii care se învolburau, fără să se risipească, ondulîndu-se doar ca fantoma, fără odihnă, a unei mări sumbre.

Lingard se uită la ea cu milă, înainte de a spune:

— I-am explicat că trebuie să rămînă aici, toată viaţa... şi cu dumneata.

Soarele părea să fi pierit în cele din urmă, ca o lumină care pîlpîie departe, sus, dincolo de nori, și în întunecimea înăbușitoare a curții, cele trei forme omenești apăreau fără culoare și umbrite, de parcă ar fi fost înconjurate de o ceață opacă și supraîncălzită. Aissa se uita la Willems, care rămăsese încremenit, ca și cum ar fi fost preschimbat într-o stană de piatră, din clipa în care se apucase cu mîinile de păr. Apoi își întoarse capul către Lingard și țipă :

— Minți ! Minți, omule alb ! Așa cum faceți voi toți. Dumneata... pe care Abdulla te-a făcut mic. Dumneata minți.

Cuvintele ei răsunau ascuțit și veninos, pline de dispreț tainic și de copleșitoarea dorință de a răni, fără să țină seama de consecințe ; dorința ei nesocotită de a pricinui suferință cu orice preț, de a o pricinui prin tonul vocii, — cu vocea ei, care să picure otrava gîndului în inima pe care o ura.

Willems își lăsă mîinile să cadă și începu să mormăie din nou. Lingard își întoarse instinctiv urechea către el și prinse ceva ce suna ca un „Foarte bine“ — apoi încă niște mormăieli — apoi un oftat.

— În ceea ce privește restul lumii, spuse Lingard, după ce așteptase un timp cu un aer atent, viața ta este sfîrșită. Nimeni nu va mai fi în stare să-mi arunce în față vreuna din ticăloșiile tale ; nimeni nu va mai fi în stare să te arate și să spună : „Acesta este un ticălos, crescut la școala lui Lingard“. Ești înmormîntat aici.

— Și dumneata crezi că eu o să rămîn... că o să mă supun ? întrebă Willems, ca și cum și-ar fi recăpătat dintr-o dată puterea de a vorbi.

— Nu trebuie să stai aici, fix pe locul ăsta — spuse Lingard sec. Mai sînt pădurile, mai este și rîul. Poți să înoți. Cincisprezece mile în sus sau patruzeci în jos. La un capăt o să-l întîlnești pe Almayer, la celălalt marea. Ai de ales.

Izbucni într-un rîs scurt, lipsit de bucurie, apoi adăugă cu seriozitate aspră :

— Mai există și o altă cale.

— Dacă dumneata vrei să-mi duci sufletul spre osîndă veșnică, încercînd să mă faci să mă sinucid, nu vei reuși,

spuse Willems, agitîndu-se furios. O să trăiesc. O să mă pocăiesc. Pot să scap... Dar du-o pe femeia asta departe de mine — ea este păcatul.

O săgeată de foc, încovoiată, rupse în două bezna orizontului îndepărtat și lumină întunecimea de pe pămînt cu o flacără orbitoare și sinistră. Apoi tunetul fu auzit în depărtări, ca un glas neînchipuit de uriaș, murmurînd amenințări.

Lingard urmă :

— Nu-mi pasă de ce se întîmplă, dar pot să-ți spun că, fără această femeie, viața ta nu valorează mult — nici doi bani. Există aici un individ care... și chiar Abdulla nu se va formaliza. Gîndește-te la asta. Și apoi ea n-ar pleca.

Începuse, chiar în timp ce vorbea, să păşească încet, în jos, către poarta mică. Nu se uita, însă simțea cu siguranță că Willems îl urma, ca și cum l-ar fi tras cu o sfoară. De îndată ce trecu de portiță în curtea cea mare, auzi o voce din spate, spunînd :

— Cred că ea a avut dreptate. Trebuie să te fi împușcat. Nu puteam să fiu acum într-o situație mai rea.

— Ai încă timp, răspunse Lingard, fără să se oprească sau să se uite înapoi. Însă, vezi bine, nu poți. Nu mai ești în stare nici măcar de asta.

— Nu mă provoca, căpitane Lingard, strigă Willems.

Lingard se întoarse pe loc. Willems și Aissa se opriră. O altă fulgerare bifurcată despică norii de deasupra capetelor și proiectă pe fețele lor un val de lumină — de lumină violetă, sinistră și scurtă ; în aceeași clipă au fost asurziți de o singură bubuitură de tunet din apropiere, urmată de un zgomot prelung, ca un geamăt de spaimă a pămîntului înfiorat.

— Să te provoc pe tine ? continuă bătrînul aventurier, de îndată ce putu să se facă auzit. — Să te provoc pe tine ! Hei ! Ce se găsește în tine de provocat ? Ce-mi pasă mie ?

— Este ușor să vorbești așa cînd dumneata știi că în toată lumea — în toată lumea — nu am nici un prieten, spuse Willems.

— A cui este vina ? — ripostă Lingard tăios.

Glasurile lor, după adîncul și îngrozitorul zgomot, le sunau foarte slab în urechi — subțiri și firave, ca vocile de pigmei — și amîndoi deveniră dintr-o dată tăcuți, parcă din această cauză. Din susul curții, vîslașii lui Lingard coborîră și trecură de ei, pășind într-un singur șir, cu vîslele pe umăr și ținînd capul sus cu privirile fixate spre rîu. Ali, care venea cel din urmă, se opri în fața lui Lingard, țeapăn și drept. Spuse :

— Babalatchi, cel cu un singur ochi, a plecat cu toate femeile lui. A luat totul. Toate vasele și lăzile. Mari. Grele. Trei lăzi.

Rînji ca și cînd lucrul ar fi fost amuzant, apoi adăugă îngrijorat și neliniștit :

— Vine ploaia !

— Ne întoarcem, spuse Lingard. Pregătește totul.

— S-a înțeles, domnule ! izbucni Ali marinărește și porni.

Fusese șef de cart cu Lingard, înainte de a se hotărî să rămînă în Sambir ca ajutor principal al lui Almayer. Se îndreptă cu un mers țanțoș către debarcader, gîndindu-se cu mîndrie că el nu era ca ceilalți vîslași ignoranți și că știa să răspundă cum se cuvine, celui mai mare dintre căpitanii albi.

— M-ai înțeles greșit de la început, căpitane Lingard, spuse Willems.

— Da ? Nu are importanță atîta vreme cît nu există vreo greșeală în privința intențiilor mele, răspunse Lingard, mergînd încet către debarcader.

Willems îl urma, iar Aissa îl urma pe Willems.

Două mîini se întinseră să-l ajute pe Lingard să urce în barcă. Păși cu grijă și greoi în canoea lungă și îngustă și se lăsă pe scaunul pliant de pînză, care fusese așezat în mijloc. Se aplecă pe spate și întoarse capul spre cele două forme omenești care stăteau pe mal, puțin mai sus de el. Ochii Aissei erau fixați pe fața lui, într-o vizibilă nerăbdare de a-l vedea plecat. Privirea lui Willems rătăcea peste canoe, către pădure, de cealaltă parte a riului.

— În regulă, Ali, spuse Lingard, cu voce scăzută.

O ușoară agitație însufleți fețele vîslașilor și un murmur slab parcurse șirul lor. Omul din față împinse cu capătul vîslei și îndreptă marginea dinainte a canoei din

apa liniștită de la mal, în curent ; și canoea se îndepărtă cu repeziciune, luată de curentul de apă cu nuanțe cafenii, partea din spate frecîndu-se ușor de malul scund.

— Ne vom mai întîlni, căpitane Lingard ! — strigă Willems cu o voce nesigură.

— Niciodată ! răspunse Lingard, întorcîndu-se pe jumătate în scaunul său, pentru a se uita la Willems. Ochii lui aprigi luciră într-o privire lipsită de remușcări, pe deasupra spătarului înalt al scaunului.

— Trebuie să trecem rîul. Apa este mai puțin repede acolo, spuse Ali.

Împinse la rîndul său cu toată puterea, înclinîndu-și trupul cu îndrăzneală în afara capătului din spate al canoei. Apoi își reveni la timp, luînd atitudinea ghemuită a unei maimuțe cățărată pe o cornișă și strigă : „*Dayong!*

Vîslele loviră apa împreună. Canoea se aruncă înainte și își continuă drumul, fără ezitări, peste rîu cu o mișcare piezișă cauzată de propria ei iuțeală și de direcția curentului.

Lingard își aruncă privirea la țărmul din spate. Femeia își agită mîna către el, apoi se lăsă în jos ghemuită la picioarele bărbatului care stătea nemișcat. După puțin, se ridică și stătu alături de el, ajungîndu-i pînă la cap — iar Lingard văzu că-și udase o parte din veșmînt și încerca să spele sîngele uscat de pe fața nemișcată a bărbatului, care părea să nu-și dea seama de nimic. Lingard se întoarse și se așeză mai bine în scaun, întinzîndu-și picioarele, cu un oftat obosit. Capul i se aplecă înainte și, sub fața roșie, barba albă i se resfiră ca un evantai pe piept, cu capetele firelor lungi și subțiri agitîndu-se în curentul de aer produs de mișcarea repede a bărcii care îl ducea departe de prizonierul lui — de singurul lucru din viața lui pe care dorea să-l ascundă.

În drumul de-a latul rîului, canoea se ivi în direcția privirii lui Willems și ochii lui îi prinseră imaginea mică însă distinctă și o urmăriră cu aviditate în timp ce aluneca pe fundalul întunecat al pădurii. Canoea joasă era aproape invizibilă, apărînd doar ca o linie subțire, închisă la culoare și înaintînd pe suprafața cafeniu-deschisă a rîului, dar Willems putea să vadă chiar figura omului așezat la mijloc. Toată viața simțise prezența acestui om în

spatele lui, o prezență încurajatoare, gata să-i vină în ajutor cu o laudă sau cu un oftat ; prietenos cînd îl mustra, entuziast cînd era de acord : un om inspirînd încredere prin puterea lui, prin lipsa lui de teamă, prin chiar slăbiciunea inimii lui simple. Văzîndu-l acum, îndepărtîndu-se dincolo de limitele existenței sale, Willems își dădu seama cît de mult din ființa lui aparținea acelui om ; ce loc imens avusese acel om în viața lui, în gîndurile lui, în credința lui în propriul său viitor ; în toate faptele lui și în toate speranțele lui. În luptele lui cu sine însuși și cu ispita ; în revolta și în înfrîngerea lui, în nesocotința și în remușcările lui, privise întotdeauna, fără să-și dea seama, la imaginea acestui om. Și acum, acest om pleca. Trebuia să-l cheme înapoi.

Strigă, dar vorbele lui, pe care voia să le trimită peste rîu, păreau să-i cadă neputincioase la picioare. Aissa își puse o mînă pe brațul lui, în încercarea de a-l reține, însă Willems se scutură de ea. Voia să cheme înapoi însăși viața care îl părăsea. Strigă din nou — și de data aceasta nu se mai auzi nici el. Degeaba. Nu se va mai reîntoarce niciodată. Stătea tăcut și posomorît, uitîndu-se la silueta albă din depărtare, rezemată pe spateaza scaunului în mijlocul bărcii ; o siluetă care îi apăru dintr-o dată cumplită, lipsită de inimă și uimitoare în aparența ei nefirească de a pluti deasupra apei într-o atitudine de odihnă nolatică.

Un timp, se păru că nimic nu mai mișcă pe pămînt, în afară de canoea ce aluneca în susul curentului, cu o mișcare atît de uniformă și de netedă, încît nu-ți dădea impresia de mișcare ; iar schimbarea locului bărcii de-a lungul șirului de arbori perpendiculari ai pădurii, părea să fie doar o stăruitoare și inexplicabilă iluzie a ochiului. Deasupra capului, norii masați apăreau denși și nemișcați ca și cum ar fi fost ținuți strîns acolo de o putere nevăzută, însă pe suprafața lor neregulată se ivea o continuă și tremurătoare pîlpîire, o slabă reflectare a fulgerelor furtunii îndepărtate care se dezlănțuise pe coastă și își făcea drum în susul rîului, cu mîrîieli groase și supărate. Willems privea înainte, nemișcat, la tot ce era în jurul lui și dea-

supra lui. Numai ochii păreau să trăiască și aceștia urmăreau canoea în plutirea care o ducea departe de el, constant, fără ezitare, definitiv ; de parcă nu s-ar fi îndreptat în susul marelui rîu, către agitația teribilă a Sambirului, ci direct în trecut, în trecutul aglomerat și totuși pustiu, ca un vechi cimitir plin de morminte părăsite, unde zac speranțe moarte care nu se mai reîntorc niciodată.

Din timp în timp, simțea trecîndu-i pe față atingerea caldă a unui imens suflu venind de dincolo de pădure, ca răsuflarea unei lumi oprimate. Apoi aerul greu din jurul lui, aerul plin de fierbințeală, de mirosuri, bolnăvicios, se lăsă pătruns de o bruscă răbufnire de vînt, ce aducea senzația proaspătă și umedă a ploii ; și toate nenumăratele vîrfuri de copaci ai pădurii se aplecară către stînga și se lăsară apoi din nou pe spate, într-o tumultuoasă legănare a crengilor aplecate și a frunzelor care tremurau. O ușoară unduire alergă peste rîu, norii se învolburară încet, schimbîndu-și înfățișarea dar nu și locul, de parcă s-ar fi întors greoi pe partea cealaltă ; și cînd mișcarea iscată brusc se stinse în tremurul precipitat al celor mai subțiri ramuri, urmă un scurt răgaz de totală încremenire deasupra și pe pămînt, în care glasul tunetului se auzi grăind în bubuituri susținute, vehemente și trepidante, cu izbucniri mai puternice de trăsnet, asemenea vorbelor mînioase și amenințătoare ale unui zeu supărat. Pentru un moment totul se șterse, apoi o altă răbufnire de vînt trecu, purtînd în fața ei o ceață albă care umplu spațiul cu un nor de apă pulverizată, ascunzînd dintr-o dată din fața lui Willems canoea, pădurile și chiar rîul ; aceasta îl trezi din amorțire și îl făcu să simtă un fior ; îl făcu să se uite împrejur cu disperare, pentru a nu vedea nimic decît vîrtejurile de ploaie precipitîndu-se în fața brizei răcoroase, în timp ce în jurul lui, picături mari și grele, căzeau cu răpăieli sonore și repezi pe pămîntul uscat. Făcu cîțiva pași grăbiți înspre casă, și fu oprit de o imensă perdea de apă care căzu deodată asupra lui, brusc și copleșitor din nori, tăindu-i respirația, șiroindu-i peste cap, lipindu-se de el, curgîndu-i în josul trupului, apoi inundîndu-i brațele și picioarele. Se opri gîfîind, în timp ce apa îl lo-

vea într-o revărsare verticală, sau îl biciuia pieziș, în vîrtejuri ; simțea picăturile izbindu-l de sus, din toate părțile : picături dense, apăsate, împroșcîndu-l din toate părțile ca și cînd ar fi fost aruncate de o mulțime de mîini înfuriate. De sub picioare, apa transformată în aburi, pluteа în sus ; simțea pămîntul devenind moale — topindu-se sub el — și vedea apa izvorînd, parcă, din pămîntul uscat ca să întîlnească apa care cădea din cerul sumbru. O spaimă nebunească puse stăpînire pe el, spaima de toată această apă din jurul lui, de apa care se revărsa în josul curții către el, de apa care îl apăsa din toate părțile, de apa care venea pieziș peste fața lui în perdele ondulate, brăzdate de pîlpîiri de fulger lucind roșu pal, ca și cum focul și apa cădeau împreună, într-un amestec monstruos, pe pămîntul uluit ; cădeau continuu și amestecate cu un ropot pătrunzător — un ropot tare, prelungit, stăruitor și de neînlăturat — care se stingea la fiecare izbucnire de tunete și de bubuituri din norii invizibili, numai ca să se întoarcă și să umple iar pustiul de apă care se prăvălea de sus, cu murmurul șoaptei lui clare și indiferente. Voi să fugă, dar cînd se mișcă nu reuși decît să alunece chinuitor și cu încetineală pe pămîntul care, atît de repede, devenise nămol sub picioarele lui. Își croi drum prin curte ca un om făcîndu-și loc printr-o mulțime, cu capul în jos, cu un umăr înainte, oprindu-se adesea și uneori purtat îndărăt, un pas sau doi, de năvala apei căreia inima sa nu era destul de tare ca să-i facă față. Aissa îl urma pas cu pas, oprindu-se cînd se oprea el, dînd înapoi odată cu el, mișcîndu-se înainte odată cu el în drumul lui obositor, de-a lungul pantei alunecoase a curții, a acestei curți din care totul părea să fi fost măturat de prima năvală a ploii torențiale. Nu puteau să vadă nimic. Copacul, tufișurile, casa și gardurile — totul dispăruse în densitatea ploii ; păreau să înainteze într-un spațiu plin numai de zgomote asurzitoare, de focuri orbitoare și de apă căzînd vertical și cu putere. Părul li se lipea de capete, șiroind ; veșmintele atîrnau pe ei și, lovite de ploaie, se lipeau și ele strîns de trupurile lor. Apa curgea de pe ei, de pe capetele lor pe umeri, în timp ce se mișcau cu răbdare,

drept, încet și întunecați în lucirea clară sau roșiatică a picăturilor de sus, sub bubuitul neîncetat al tunetelor pe care păreau că nu le aud. Și apăreau ca două fantome rătăcitoare ale unor înecați care, condamnate să locuiască în ape pentru totdeauna, ieșiseră din rîu ca să privească lumea sub un potop.

La stînga, copacul părea că păşeşte în faţă ca să-i întîmpine, ivindu-se cu contururi vagi, înalt, nemişcat şi răbdător, cu plînsul foşnitor al frunzelor nenumărate prin care fiecare picătură de apă îşi croia drumul ei aparte, cu o teribilă grabă. Şi apoi, la dreapta, casa răsări în ceaţă, foarte întunecată, răsunînd zgomotos sub răpăitul ploii pe acoperişul ei ascuţit, — răpăitul iute şi tare care răsuna strident şi înnebunitor deasupra plescăiturilor care cădeau, cu regularitate, de pe streşini. Dedesubtul podeţului care ducea la uşă, se revărsa o vînă subţire şi transparentă de apă şi cînd Willems începu să urce, aceasta răbufni pe deasupra picioarelor lui, ca şi cînd ar fi urcat o trecătoare abruptă în valea unui torent rapid şi puţin adînc. Înapoia călcîielor, două petice curgătoare de nămol pătară pentru o clipă puritatea apei precipitate apoi, cu un efort, îşi făcu drum în sus, bălăcindu-se, şi se opri pe cerdacul de bambus, în faţa uşii deschise sub adăpostul streşinilor ieşite înafară — sub adăpost în cele din urmă !

Un suspin slab sfîrşind într-un mormăit răguşit şi tînguitor, îl opri pe Willems în prag. Privi cu atenţie în lumina slabă de sub acoperiş şi o zări pe femeia bătrînă ghemuindu-se strîns lîngă perete, ca o grămadă fără formă şi, în timp ce privea, simţi atingerea a două braţe pe umerii lui. Aissa. O uitase. Se suci repede şi ea îi înlănţui gîtul în acelaşi moment, lipindu-se strîns de el ca şi cînd s-ar fi temut de vreo violenţă sau de fuga lui. Willems înţepeni de repulsie, de oroare, de misterioasa revoltă a inimii lui, în timp ce femeia se agăţa de el — se agăţa de el ca şi cînd ar fi fost un refugiu în faţa nenorocirii, a furtunii, a epuizării, a fricii, a disperării ; şi din partea acestei fiinţe era o îmbrăţişare teribilă, mînioasă şi tristă, în care toată puterea ei se concentra ca să-l ţină captiv, să-l aibă, pentru totdeauna, lîngă ea.

Willems nu spuse nimic. O privea în ochi în timp ce se lupta cu degetele ei înfipte în ceafa lui și, dintr-o dată, îi desprinse mîinile una de alta, ridicîndu-i brațele în sus, strîngîndu-i cu putere încheieturile și aplecîndu-și fața umflată, drept lîngă a ei, în timp ce-i șoptea :

— Totul e opera ta. Tu...

Ea nu îl înțelegea — nici un cuvînt. Willems vorbea în limba poporului său — a poporului său care nu cunoștea nici îndurarea, nici rușinea. Și era mînios. Vai ! acum era întruna supărat și mereu pronunța cuvinte pe care ea nu le putea înțelege ! Stătea tăcută, uitîndu-se la el cu o mirare dureroasă în ochii ei răbdători, în timp ce el îi scutură brațele și i le aruncă în jos.

— Nu veni înăuntru ! strigă el. Vreau să fiu singur — să fiu lăsat în pace !

Intră, lăsînd ușa deschisă.

Ea nu se mișcă din loc. La ce bun să mai înțelegi cuvintele cînd ele sînt spuse pe un astfel de ton ? În acest glas care nu părea să fie glasul lui, glasul lui din vremea cînd îi vorbea la pîrîu, cînd nu era niciodată supărat și mereu îi zîmbea. Ochii ei erau ațintiți asupra intrării întunecoase, însă mîinile i se îndreptau, fără să-și dea seama, în sus ; își ridică tot părul și, lăsîndu-și capul ușor pe un umăr, desprinse șuvițele negre și lungi, răsucindu-le cu stăruință în timp ce stătea tristă și absorbită, asemenea cuiva care ascultă o voce interioară — vocea unui regret amar și zadarnic. Tunetele încetaseră, vîntul slăbise cu totul și ploaia cădea perpendicular și continuu printr-o limpezime întinsă și palidă — lumina unui soare îndepărtat revenind victorios printre tenebrele, pe cale de risipire, ale norilor. Aissa continua să stea lîngă intrare. El era acolo — singur. Putea să-i audă răsuflarea, în întunericul încăperii. Era acolo. Nu vorbea. Ce era în mintea lui acum ? Ce teamă ? Ce dorință ? Nu dorința de ea, ca în zilele cînd obișnuia să zîmbească... Cum putea să știe ?...

Și un oftat izbucnit din adîncul inimii, își luă zborul în lume prin buzele ei întredeschise. Un oftat ușor, adînc și întretăiat ; un oftat plin de durere și de teamă ca suspinul acelora care sînt pe cale să facă față necunoscu-

tului : să-i facă față în singurătate, în îndoială și fără speranță. Dădu drumul părului care căzu împrăștiat pe umeri ca un văl de doliu și se lăsă jos, brusc, lîngă ușă. Își apucă gleznele cu mîinile ; se odihnea cu capul pe genunchii strînși și rămase liniștită, foarte liniștită, sub revărsarea de doliu a părului ei. Se gîndea la el ; la zilele de la pîrîu ; se gîndea la tot ceea ce fusese dragostea lor — și ședea în atitudinea de abandon a acelora care plîng lîngă un mort, a acelora care veghează și jelesc un cadavru.

Partea a cincea

I

ALMAYER ŞEDEA SINGUR pe veranda casei lui, cu coatele rezemate pe masă şi ţinîndu-şi capul între mîini, privind fix înainte, peste întinderea de iarbă proaspătă care începea să crească în curtea sa şi peste debarcaderul scurt, cu roiul lui de canoe mici, printre care baleniera se ivea înaltă, ca o mamă albă a întregii acestei progeniturі acvatice, închisă la culoare. Privea la rîu, dincolo de goeleta ancorată în mijlocul lui, dincolo de pădurile de pe malul stîng ; privea prin şi dincolo de iluzia lumii materiale ; şi privirea lui aluneca pe deasupra, aluneca prin mulţimea de lucruri tangibile — lucruri indiferente, solide şi inutile — care îi apăreau jignitoare prin ignorarea gîndurilor ce sălăşluiau printre ele, dincolo de ele şi deasupra lor ; a gîndurilor intangibile şi reale, invizibile şi tenace ; a gîndurilor care, născute în creierul lui, se revărsau în lume şi se proiectau acum, ca un film transparent şi tulburător, peste culoarea, peste mişcarea şi peste forma tuturor lucrurilor în viaţă sau moarte.

Soarele apunea. Sub cer se întindea o reţea de fire albe, o reţea fină şi cu ochiuri strînse, în care ici şi colo erau prinşi nori albi mai denşi, de formă sferică ; şi către răsărit, deasupra barierei zdrenţuite a pădurilor, se iveau culmile unui lanţ de nori mari, continuînd să se mărească încetul cu încetul, cu o mişcare imperceptibilă, pe cînd se urcau deasupra vîrfurilor copacilor, fără nici un zgomot şi cu delicateţe, ca şi cînd ar fi avut grijă să nu tulbure strălucitoarea linişte a pămîntului şi a cerului. În faţa casei, rîul era pustiu, în afară de goeleta nemişcată. Mai sus, o buturugă singuratică venea dinspre

primul cot și continua să alunece încet de-a lungul cursului drept al rîului ; un trunchi mort și rătăcitor, îndreptîndu-se către mormîntul lui în mare, printre cele două rînduri de copaci neclintiți, vii.

Și Almayer ședea cu bărbia în mîini, uitîndu-se plin de ură la toate acestea : la rîul tulbure ; la albastrul șters al cerului ; la butura neagră trecînd în prima și ultima ei călătorie ; la marea verde de frunze care scînteiau, luceau și se agitau pe deasupra întunecimii uniforme și de nepătruns a pădurilor — marea veselă a verdelui viu, pudrat cu praful strălucitor al razelor piezișe de soare. Ura toate acestea ; purta pică fiecărei zile — fiecărei clipe — din viața lui petrecută printre toate aceste lucruri, viața lui care se consuma pentru a-și asigura viitorul ; avea un necaz amar, adînc amestecat cu un regret furios și imens ca acel al unui avar constrîns să cedeze unei rude apropiate ceva din comoara lui. Și totuși, toate acestea erau foarte prețioase pentru el. Erau dovada din prezent a unui viitor splendid. Împinse deoparte masa, iritat, se ridică, făcu cîțiva pași fără țintă, apoi se opri lîngă balustradă și privi din nou la rîu, la rîul acesta care ar fi fost instrumentul de dobîndire al bogăției dacă... dacă...

— Ce brută dezgustătoare ! spuse el.

Era singur, însă vorbea cu glas tare, așa cum face cineva sub impulsul unor gînduri intense și copleșitoare.

— Ce brută ! murmură din nou.

Rîul se și întunecase și goeleta plutea pe el, o siluetă sumbră, singuratică și grațioasă, cu catargele zvelte pornite în sus în două linii fragile și înclinate. Umbrele serii se furișară pe vîrfurile copacilor, se furișară din ramură în ramură pînă cînd, în cele din urmă, razele lungi de soare, venind din orizontul dinspre apus și planînd ușor peste cele mai de sus ramuri, își luară zborul în înălțime printre norii îngrămădiți, dîndu-le un aspect înfricoșător și în același timp înflăcărat în ultima re-

vărsare de lumină. Și, deodată, lumina dispărea ca și cum s-ar fi topit în imensitatea golului albastru și pustiu de deasupra. Soarele apusese : și pădurile deveniră un zid vertical de întunecime fără formă. Deasupra lor, pe marginea norilor leneși, o singură stea lucea nesigur, întunecată din cînd în cînd de zborul iute al norilor înalți și invizibili.

Almayer lupta cu frămîntarea din inima lui. Îl auzi pe Ali care se mișca în spatele lui, preparînd masa de seară și ascultă cu o atenție care nu-și avea rostul zgomotele pe care le făcea omul — sunetul scurt și sec al farfuriei pusă pe masă, clinchetul paharului și zornăitul metalic al cuțitului și furculiței. Omul plecă. După scurt timp se întoarse. Îndată avea să vorbească și Almayer, în ciuda gravității copleșitoare a gîndurilor lui, era atent la sunetul cuvintelor pe care le aștepta. Le auzi, spuse în englezește cu o grijulie claritate.

— Gata, domnule !

— Bine ! răspunse scurt Almayer.

Nu se mișcă din loc. Rămase gînditor, cu spatele către masa pe care era așezată lampa aprinsă adusă de Ali. Se gîndea : „Unde era Lingard acum ? Probabil la jumătatea drumului, în jos pe rîu, în corabia lui Abdulla. În vreo trei zile o să fie înapoi — poate în mai puțin. Și atunci ? Atunci goeleta va trebui să fie scoasă de pe rîu, și cînd vasul acesta va fi plecat, ei — el și Lingard — vor rămîne aici, singuri, cu gîndul în permanență la celălalt om, la acel om trăind în apropierea lor ! Ce extraordinară idee să-l țină aici pentru totdeauna. Pentru totdeauna ! Ce însemna aceasta — pentru totdeauna ? Poate un an, poate zece. Absurd ! Să-l ții aici zece ani — sau poate douăzeci ! Individul era în stare să trăiască mai mult de douăzeci de ani. Și în tot acest timp trebuia să fie păzit, hrănit și îngrijit. Numai Lingard putea să aibă idei atît de nebunești. Douăzeci de ani ! Păi, nu ! În mai puțin de zece ani averea lor va fi adunată și ei vor pleca împreună din locul acesta, mai întîi la Batavia — da, la

Batavia — apoi în Europa. În Anglia, fără îndoială. Lingard va voi să plece în Anglia. Și îl vor lăsa pe omul acela aici ? Cum o să arate acest individ în zece ani ? Probabil foarte bătrîn. Foarte bine, să-l ia dracu ! Nina va avea cincisprezece ani. Ea o să fie bogată și foarte drăguță și el însuși nu va fi chiar așa de bătrîn..."

Almayer zîmbi în noapte.

„...Da, bogat ! Păi ! Desigur ! Căpitanul Lingard era un om ingenios și avea o mulțime de bani, chiar de pe acum. Erau bogați ; dar nu destul. Hotărît, nu de-ajuns. Banii aduc bani. Afacerea cu aurul era bună. Faimoasă ! Căpitanul Lingard era un om deosebit. Spusese că acolo se găsește aur — și s-a găsit. Lingard, știa el ce vorbește. Însă avea idei ciudate. De pildă, cu privire la Willems. Pentru ce vrea să-l țină în viață ? De ce ?"

— Ticălosul acela, murmură Almayer din nou.

— *Makan Tuan !* izbucni Ali dintr-o dată, tare și pe un ton stăruitor.

Almayer se duse la masă, se așeză și fața lui preocupată coborî în lumina proiectată, în jos, de abajur. Se servi absent și începu să mănînce, cu înghițituri mari.

„...Fără îndoială, Lingard era omul de care trebuia să rămînă atașat ! Omul care nu descurajează, puternic și expeditiv. Cît de repede a plănuit un nou viitor, atunci cînd trădarea lui Willems le-a distrus situația lor bine stabilită din Sambir ! Și chiar situația de acuma nu era chiar atît de rea. Ce prestigiu imens are acest Lingard față de toți oamenii ăștia — arabi, malaiezi și toți ceilalți. Ah ! E bine să fii în situația de a putea să-i spui unui om ca acesta, tată. Minunat ! Oare cît de mulți bani o fi avînd bătrînul ? Oamenii vorbeau — desigur că exagerau — însă dacă ar avea numai jumătate din ce spuneau ei..."

Bău din pahar, aruncîndu-și capul pe spate și își reluă reflecțiile.

„...Ei, dacă acest Willems ar fi știut cum să-și joace cărțile, dacă s-ar fi ținut de bătrînul amic, ar fi fost în

situaţia lui, el ar fi fost însurat cu fiica adoptivă a lui Lingard, cu viitorul asigurat — splendid..."

— Bestia ! mormăi Almayer între două înghiţituri.

Ali stătea drept şi ţeapăn, cu o faţă lipsită de interes, cu privirea pierdută în noaptea care se strîngea în jurul cercului mic de lumină ce lucea pe masă, pe pahar, pe sticlă şi pe capul lui Almayer, cînd se apleca peste farfurie, mişcîndu-şi fălcile.

„...Straşnic om e Lingard — totuşi niciodată nu ştii ce are de gînd să facă. Era bine cunoscut că, odată, împuşcase un om alb pentru mai puţin decît făcuse Willems. Pentru mai puţin ?... Păi, pentru nimic, ca să spunem aşa ! Nici n-a fost măcar vorba de o ceartă cu el. A fost vorba de un oarecare malaiez care se întorcea din pelerinaj cu soţia şi copiii. Malaiezul a fost răpit, sau jefuit, sau aşa ceva. O poveste stupidă — o poveste veche. Şi acum se duce să-l vadă pe acest Willems şi — nimic. Vine înapoi cu vorbe mari despre prizonierul lui ; dar, de fapt, n-a spus mai nimic. Ce i-o fi spus acest Willems ? Ce s-a petrecut între ei ? Bătrînul prieten trebuie să fi avut ceva în minte cînd l-a iertat oarecum pe acest ticălos. Şi Joanna. O să caute să-l înduplece pe bătrîn. Desigur. Şi după aceea el o să-l ierte cu totul. Imposibil ! În orice caz, o să cheltuiască o mulţime de bani cu ei. Bătrînul era tenace în ura pe care o purta şi tot aşa în afecţiunea sa. Îl cunoscuse pe ticălosul ăsta de Willems de pe cînd era un băiat. S-ar putea să se împace, într-un an sau cam aşa ceva. Orice este posibil : de ce nu s-a repezit el la început şi nu l-a ucis pe ticălos ? Ăsta ar fi fost adevăratul stil al lui Lingard..."

Almayer îşi lăsă brusc lingura jos şi, împingîndu-şi farfuria, se rezemă de speteaza scaunului.

Situaţia era riscantă. Hotărît riscantă. Nu avea de gînd să împartă cu nimeni banii lui Lingard. Banii lui Lingard erau, într-un fel, banii Ninei. Şi, dacă Willems reuşeşte să se împrietenească cu bătrînul, ar fi primejdios pentru el — Almayer. Un ticălos atît de lipsit de

scrupule ! O să-l înlăture din actuala lui poziţie. O să mintă şi o să-l vorbească de rău. Şi astfel, totul o să fie pierdut. Pierdut. Biata Nina ! Ce-o să devină ? Bietul copil. Pentru salvarea ei, trebuia să-l îndepărteze pe acest Willems. Trebuia. Însă cum ? Lingard ar putea să se supere. De necrezut, însă aşa era. Ar putea...

Un val de fierbinţeală trecu prin trupul lui Almayer, îi înroşi faţa şi irupse la suprafaţă sub forma unei transpiraţii abundente. Se răsuci în scaun şi îşi apăsă mîinile una în alta sub masă. Ce perspectivă groaznică ! Îşi închipuia că s-ar putea să-i vadă pe Lingard şi pe Willems împăcaţi, plecînd braţ la braţ, lăsîndu-l singur în această groapă uitată de Dumnezeu — în Sambir — în această mlaştină de moarte. Şi toate sacrificiile lui, sacrificiul independenţei lui, a celor mai buni ani ai săi, supunerea la fanteziile lui Lingard, se vor duce pe nimic ! Cumplit ! Apoi se gîndi la micuţa lui fiică — la fiica lui — şi aspectul înfricoşător al presupunerilor sale îl copleşi. Încerca o emoţie adîncă, o emoţie neaşteptată, care îl făcu aproape să leşine la ideea acestei vieţi tinere, compromisă chiar mai înainte de a fi început propriu zis. Viaţa scumpului său copil ! Lăsîndu-se pe spate, în scaun, îşi acoperi faţa cu amîndouă mîinile.

Ali se uită în jos la el şi spuse nepăsător :

— Stăpînul a terminat ?

Almayer era profund îngrijorat de soarta lui şi de a fiicei sale, care nu avea să fie — poate — cea mai bogată femeie din lume, în ciuda promisiunilor lui Lingard. Nu înţelese întrebarea celuilalt şi murmură printre degete, cu o voce tristă :

— Ce-ai spus ? Ce să termin ?

— Strîng *meza* [1] — replică Ali.

— Strîngi ! izbucni Almayer cu o exasperare de neînţeles. Să vă ia dracu şi pe tine şi masa. Du-te ! Prostule ! Palavragiule ! *Chelakka* [2] Du-te ! Du-te !

---

[1] *Meza* — masă, în malaieză.
[2] *Chelakka* — neghiob, prost, în malaieză.

Se aplecă înainte, uitîndu-se țintă la omul lui de încredere, apoi căzu înapoi pe spate, cu brațele atîrnînd în jos de fiecare parte a scaunului. Rămase fără mișcare într-o meditație atît de concentrată și de absorbitoare, cu toată puterea lui de gîndire, atît de adîncită în el însuși, încît orice expresie îi dispăru de pe fața încremenită și pustie.

Ali strîngea masa. Lăsă să cadă cu nepăsare paharul în castronul unsuros, aruncă tot acolo lingura și furculița, apoi, cu o mișcare a mîinii, făcu să alunece în castron și rămășițele de mîncare. Adună vesela, băgă sticla subsuoară și dădu să iasă.

— Hamacul meu ! strigă Almayer după el.

— *Ada !* Vin îndată, răspunse Ali din ușă, cu tonul unui om ofensat, uitîndu-se înapoi peste umăr... Cum putea el să curețe masa și în același timp să agațe hamacul ? *Ya — wa !* Oamenii aceștia albi sînt toți la fel. Vor totul, deodată. Așa cum fac copiii...

Murmurul nedeslușit al protestelor lui se îndepărtă, se șterse și se stinse odată cu pașii ușori ai picioarelor goale, în coridorul întunecat.

Cîtva timp, Almayer nu se mișcă. Era intens preocupat să ia o importantă hotărîre și, în liniștea perfectă a casei, avea impresia că aude zgomotul gîndurilor învălmășite, de parcă treaba ar fi fost făcută cu un ciocan. Simțea, cu certitudine, o suită de lovituri surde, ușoare, adînci și neașteptate, undeva în josul pieptului ; și își dădea seama de o bătaie înăbușită, neașteptată și repede, în urechi. Din cînd în cînd își ținea respirația, fără să-și dea seama, și trebuia apoi să se relaxeze cu o expirație adîncă, ce șuiera greoi printre buzele lui strînse. Lampa, care stătea la marginea mai îndepărtată a mesei, arunca o parte din cercul luminos pe podea, unde picioarele lui întinse ieșeau de sub masă, cu tălpile înțepenite și întoarse în sus ca tălpile unui cadavru ; și fața lui nemișcată cu ochii ficși, ar fi fost aidoma cu fața unui mort, dacă n-ar fi avut acea expresie de vid dar conștientă ;

aspectul dur, stupid și împietrit al omului care nu era mort ci numai înmormîntat sub praful, cenușa și putreziciunea gîndurilor personale, a temerilor josnice, a dorințelor egoiste.

— Am să o fac !

Pînă cînd nu și-a auzit propria lui voce, n-a știut că vorbise cu glas tare. Ceea ce îl făcu să tresară. Se ridică. Degetele, oarecum în urmă cu mișcarea, rămaseră încleștate pe marginea mesei, iar el, liniștit, cu un picior înainte și gura puțin întredeschisă, gîndea : „Nu s-ar cuveni să-l înșel pe Lingard. Dar trebuie să-mi iau acest risc. Este singura cale pe care pot s-o întrevăd. Trebuie să-i spun ei. Ea are totuși puțină judecată. Aș dori ca amîndoi să fie de pe acum la o depărtare de sute de mile. Am s-o fac. Și dacă dau greș ? Și ea o să dea totul pe față lui Lingard ? Ea pare disperată. Nu, probabil că or să plece. Și dacă o vor face, o să mă creadă Lingard pe mine ? Da ! Eu nu l-am mințit niciodată. O să mă creadă. Nu știu... Poate că nu... Trebuie s-o fac. Trebuie !“ afirmă el cu voce tare către sine însuși.

Mult timp rămase liniștit, uitîndu-se drept înainte cu o privire intensă, o privire pierdută și imobilă, care părea să țină sub observație oscilația fină a unui cîntar delicat, ce se apropie de echilibru.

La stînga lui, în peretele văruit al casei care forma spatele verandei, se găsea o ușă închisă. Literele negre zugrăvite pe ea arătau că îndărătul ușii era biroul „Lingard & Co.“ Interiorul fusese mobilat de Lingard cînd clădise casa pentru fiica sa adoptivă și soțul ei, și procedase cu o nesocotită risipă. Se găseau aici un birou, un scaun rotativ, rafturi de cărți, o casă de fier, totul ca să fie pe placul slăbiciunilor lui Almayer, care gîndea că toată acea înzestrare era necesară pentru o negustorie reușită. Lingard făcuse haz, dar se zbătuse mult să procure lucrurile. Îi făcea plăcere să-l facă pe *protégé*-ul său, pe ginerele său adoptiv, fericit. Fusese un lucru de senzație în Sambir, cam cu cinci ani în urmă. În timp ce se debar-

cau lucrurile, întreaga colonie se adunase pe malul din fața casei lui *Rajah Laut*, ca să privească, să se minuneze, să admire, să trăiască în sensul literal al cuvîntului... „Ce *meza* mare, cu o mulțime de cutii, potrivite peste tot, deasupra ei și sub ea. Ce fac oamenii albi cu așa o masă ? Și, uitați-vă, uitați-vă ! O, fraților ! Iată o ladă verde pătrată, cu o placă de aur pe ea, o ladă atît de grea că cei douăzeci de oameni nu pot s-o tragă pe mal. Să mergem și noi, fraților, să ajutăm la trasul frînghiilor și poate putem să vedem ce este înăuntru. O comoară, fără îndoială. Aurul este greu și cu anevoie de ținut, fraților ! Să mergem și să cîștigăm o recompensă de la aprigul Rajah al Mării, care tot strigă acolo, cu fața lui roșie. Vezi ! Uite un om care duce o grămadă de cărți de pe corabie. Ce multe cărți ! La ce-or fi ele bune ?“

Și un bătrîn și infirm *jurumudi*, care călătorise pe multe mări și auzise oameni sfințiți vorbind în țări îndepărtate, explica unui mic grup de cetățeni simpli din Sambir că acele cărți erau cărți de magie — de magia care conduce corăbiile oamenilor albi peste mări, care le dă înțelepciunea lor drăcească și tăria lor ; a magiei care îi face mari, puternici și de neînvins, cît timp trăiesc și — Alah fie lăudat — victimele lui Satan, robii lui Jehainum, cînd mor.

Cînd văzuse camera mobilată, Almayer se simțise mîndru. În triumful său de contopist cu cap sec, se socotise, în virtutea acestor mobile, în fruntea unei mari afaceri. Se vînduse lui Lingard în schimbul acestor lucruri — luase în căsătorie fata malaieză adoptată de Lingard, pentru a fi recompensat cu aceste obiecte și cu marea avere care trebuia să urmeze pentru faptul că ținea în regulă registrele de contabilitate. Descoperi însă în curînd că negustoria în Sambir însemna ceva cu totul diferit. Nu putea să-l conducă pe Patalolo, să-l controleze pe bătrînul Sahanin, cel de nestăpînit, ori să frîneze toanele tinerești ale sălbaticului Bahassoen, cu peniță,

cu cerneala și cu filele de hîrtie. În paginile albe ale registrelor lui nu a găsit magica formulă care să ducă la succes și încet, încet, și-a schimbat punctul de vedere, și a început să aprecieze mai concret situația lui. Odaia, cunoscută ca birou, începu să fie neglijată, ca templul unei superstiții risipite. La început, cînd soția lui se întorcea la sălbăticia ei din naștere, Almayer, cînd și cînd, căuta un refugiu acolo ; dar după ce copilul începu să vorbească, să-l cunoască, Almayer deveni mai cutezător, deoarece găsise curaj și consolare în exagerata și înflăcărata afecțiune pentru fiica sa — și înfășură viețile lor, amîndouă, în mantia de nepătruns a egoismului său în jurul lui însuși și a acestei vieți tinere care era o proiectare a lui.

Cînd Lingard îi poruncise s-o primească pe Joanna în casa lui, așezase un pat pe rotile în birou — singura cameră de care putea să se lipsească. Biroul mare fusese împins într-o parte și Joanna venise cu micul și sărăcăciosul ei cufăr și cu copilul, și se instalase, urmîndu-și felul ei de a fi visător, nepăsător și pe jumătate somnolent. Se instalase în praful, murdăria și mizeria în care părea să se simtă în mod firesc ca acasă și în care își ducea o existență tristă și leneșă ; o existență alcătuită din remușcări amare și speranțe temătoare, în toată această dezordine fără speranță de remediere — în decăderea lipsită de sens și zadarnică a tuturor acestor simboluri ale negustoriei civilizate. Bucăți de țesătură albă, covoare galbene, trandafirii și albastre, covoare moi, strălucitoare și murdare se tîrau pe podea sau zăceau pe birou printre coperțile sumbre ale registrelor murdare, sinistre, dar cu cotoare țeapăn legate, probabil în virtutea originii lor europene. Cele mai mari rafturi erau ascunse în parte de o fustă, al cărei cordon stătea agățat de mușchea unui registru subțire, tras puțin în afară din rînd, așa ca să servească de cuier improvizat. Patul pliant de pînză stătea aproape în mijlocul odăii ; nu era așezat paralel cu nici un perete, ca și cum în timpul transpor-

tului lui către un loc îndepărtat, ar fi fost trîntit la întîmplare acolo de niște purtători obosiți. Pe cearșafurile mototolite care zăceau îngrămădite alandala pe marginea lui, ședea aproape toată ziua Joanna, cu picioarele goale pe o pernă din pat care era, cam întotdeauna, aruncată pe podea. Ședea acolo vag chinuită din cînd în cînd de gîndul la bărbatul ei plecat, însă în cea mai mare parte din timp negîndindu-se la nimic și uitîndu-se cu ochii înotînd în lacrimi la fiul ei mic — la Louis Willems, cu capul lui mare, gălbejit și bolnăvicios — care rostogolea pe podea o călimară de sticlă cu cerneala uscată și umbla clătinîndu-se după ea, cu o expresie de deosebită gravitate și total absorbit de chestiunea care îl preocupa, lucru caracteristic pentru îndeletnicirile din copilăria timpurie. Prin oblonul deschis pe jumătate, o rază de soare, o rază crudă, nemiloasă, intra în odaie, lovea dis-de-dimineață casa de fier așezată în cel mai îndepărtat colț apoi, călătorind în contra soarelui, tăia în două la amiază biroul masiv, cu strălucirea ei solidă și bine ascuțită; cu strălucirea ei fierbinte în care un roi de muște se roteau în zbor dansant peste vreo farfurie murdară uitată acolo de multe zile, printre hîrtii îngălbenite. Și către seară, raza cinică părea că se lipește de fusta zdrențuită, întîrzia pe ea cu o veselie răutăcioasă la adresa acestei mizerii pe care o luminase toată ziua; întîrzia pe colțul prăfuitului raft de registre, într-o lucire roșie, intensă și ironică, pînă cînd era smulsă dintr-o dată de soarele care apunea din calea nopții ce se apropia. Și noaptea intra în odaie. Noaptea bruscă, de nepătruns invadînd totul cu revărsarea ei de întuneric; noaptea rece, nemiloasă, noaptea oarbă, care nu vedea nimic, dar care putea auzi scîncetele chinuite ale copilului, scîrțîitul patului, suspinele adînci ale Joannei pe cînd se foia, fără somn, cu obsesia nedeslușită a răutății ei, gîndindu-se la acel om autoritar, blond și puternic — un om poate aspru, însă bărbatul ei; bărbatul ei deștept și frumos cu care s-a purtat atît de crud luîndu-se după sfatul unor oameni

răi, a rudelor ei, ba chiar a sărmanei, iubitei și înșelatei ei mame.

Pentru Almayer, prezența Joannei era o grijă continuă, o grijă moderată și totuși de netolerat. Un continuu, deși nerostit avertisment al unei posibile primejdii. Din cauza absurdei bunătăți a inimii lui Lingard, oricine față de care Lingard arăta cel mai mic interes, devenea pentru Almayer un dușman firesc. Acest sentiment era viu în el și în intimitatea relațiilor secrete cu eul lui interior se felicitase adesori de înțelegerea lucidă a situației sale. Din această cauză și constrîns de motivul arătat, Almayer dușmănise multe și diferite persoane, la epoci diferite. Însă niciodată nu a urît și nu s-a temut de nimeni atît de mult cît îl ura și cît se temea de Willems. Chiar după trădarea lui Willems, care părea să-l situeze pe acesta în afara celei mai slabe simpatii omenești, Almayer nu avea încredere în situație și ofta din suflet, ori de cîte ori o vedea pe Joanna.

O vedea foarte rar în timpul zilei. Însă în scurtele amurguri cu nuanțe de opal sau în azurul prăfuit al nopților înstelate, adesеori îi vedea, înainte de a adormi, silueta înaltă și slabă tîrînd de colo pînă colo coada zdrențuită a halatului ei alb peste mîlul uscat de pe malul din fața casei. O dată sau de două ori, pe cînd ședea tîrziu pe verandă, cu picioarele pe masa de scîndură, la același nivel cu lampa, citind un exemplar din „North China Herald", vechi de șapte luni, adus de Lingard, auzise scările scîrțîind și, uitîndu-se de după ziar, văzuse forma ei slabă și uscată ridicîndu-se pas cu pas și înaintînd greoi de-a curmezișul verandei, abia reușind să poarte în brațe copilul mare și gras, al cărui cap lăsat pe umărul osos al mamei părea de aceeași mărime cu al Joannei. De mai multe ori îl asaltase cu vociferări, lacrimi și cereri nebunești : îl întreba de bărbatul ei, vrînd să știe unde era și cînd se va întoarce ; și sfîrșea orice izbucnire de acest fel cu reproșuri pe care și le făcea, disperate și fără șir, și cu totul de neînțeles pentru Almayer. În una

sau două ocazii își copleșise gazda cu ofense și ocări, făcîndu-l răspunzător pentru absența bărbatului ei. Scenele acestea, începute pe neprevăzute, sfîrșeau bruse, cu o fugă întretăiată de suspine și cu o bufnitură de ușă ; tulburau liniștea casei, cu violență, și se stingeau repede, ca acele inexplicabile vîrtejuri de vînt care răsar, aleargă și se pierd, fără o cauză aparentă, pe suprafața netedă și uscată de soare a cîmpiilor aride și triste.

Însă în seara aceasta casa era liniștită, cu totul liniștită, în timp ce Almayer stătea calm, cu ochii la acul delicatului cîntar pe care își cîntărea toate șansele lui ; inteligența Joannei, credulitatea lui Lingard, îndrăzneala nesocotită a lui Willems, dorința de a evada, graba de a prinde o ocazie neașteptată. Cîntărea, neliniștit și atent, temerile și dorințele lui în fața riscului înspăimîntător al unei certe cu Lingard... Da. Lingard se va supăra. Lingard ar putea să-l suspecteze de vreo complicitate la evadarea prizonierului lui — însă, desigur, nu se va certa cu el, cu Almayer, din cauza oamenilor acestora, odată ce vor fi duși — duși la dracu în praznic. Și apoi pe Lingard îl avea la mînă prin fetița lui. Bine ! Ce plictiseală. Un prizonier ! Ca și cum cineva l-ar putea ține aici. Era sortit să plece cîndva de aici. Desigur. O situație ca asta nu poate dura. Oricine poate vedea. Excentricitatea lui Lingard depășea toate limitele. Poți să omori un om, dar nu trebuie să-l chinuiești. Era aproape un fapt criminal care dădea naștere la griji, neliniști și neplăceri... Almayer se simți, pentru un moment, foarte supărat pe Lingard. Îl socotea răspunzător de chinul pe care i-l pricinuia, de chinul îndoielii și al fricii ; pentru că îl constrîngea pe el — omul practic și nevinovat — la astfel de sforțări penibile ale minții, ca să găsească vreo soluție pentru situațiile absurde create de emotivitatea irațională a pornirilor nepractice ale lui Lingard.

„Totul ar fi în regulă dacă individul acela ar fi mort !“ spuse Almayer către verandă.

Tresări puțin și, scărpinîndu-și gînditor nasul, se amuză într-un scurt zbor al fanteziei care îi arăta propria lui

imagine, ghemuită într-o barcă mare, care plutea, oprită la cincizeci de yarzi mai departe — în fața debarcaderului lui Willems. Pe fundul bărcii se va găsi o pușcă. O pușcă încărcată. Unul dintre vîslași o să strige și Willems o să răspundă — dintre tufișuri. Ticălosul o să fie suspicios. Desigur. Apoi omul o să fluture o foaie de hîrtie, grăbindu-l pe Willems să vină la debarcader și să primească o scrisoare importantă. „De la *Rajah Laut*“, o să strige omul, în timp ce barca va atinge malul, ceea ce îl va face pe Willems să se arate. Nu-i așa ? Fără îndoială ! Și Almayer se vedea ridicîndu-se la momentul potrivit, ținînd și apăsînd pe trăgaci — și Willems rostogolindu-se, cu capul în apă — porcul ! I se păru că aude chiar detunătura puștii. Asta îl făcu să se înfioare din cap pînă în picioare... Ce simplu !... Din nefericire... Lingard... Oftă, clătinînd din cap. Păcat ! Asta nu o putea face, dar nici aici nu putea fi lăsat. Se putea presupune că Abdulla ar pune din nou mîna pe el — de pildă ca să conducă o expediție în susul rîului. Numai cerul știe ce necaz mai iese din asta...

Balanța gîndurilor sale se opri acum și se înclină de partea unei acțiuni imediate. Almayer se îndreptă către ușă, se opri în fața ei, bătu tare, apoi își întoarse capul, arătînd pentru o clipă speriat de ceea ce făcuse. După ce așteptă un timp, puse urechea la ușă și ascultă. Nimic. Își domoli trăsăturile feței, imprimîndu-le o expresie plăcută în timp ce stătea ascultînd și gîndind în sinea lui. „O aud. Plînge. Ei ? Cred că și-a pierdut și puțina judecată pe care o mai avea și plînge zi și noapte de cînd am început s-o pregătesc pentru vestea morții bărbatului ei — așa cum mi-a spus Lingard. Sînt curios ce-o fi gîndind ea. Asta îi seamănă tatei, să mă facă pe mine să inventez toate poveștile astea fără nici un rost. Din bunătate. Bunătate ! La naiba !... Doar nu e surdă, desigur !“

Bătu din nou, apoi spuse pe un ton prietenos, rînjind cu bunăvoință către ușa închisă :

— Sînt eu, doamnă Willems. Aș vrea să-ți vorbesc. Am... am... veşti importante...

— Ce vrei ?

— Am veşti, repetă Almayer distinct. Veşti cu privire la bărbatul dumitale. Bărbatul dumitale !... Naiba să-l ia ! adăugă el şoptind.

Auzi înăuntru mişcări şi poticneli. Lucruri răsturnate. Se auzi vocea agitată a Joannei care strigă :

— Veşti ? Cum ? Cum ? Vin afară.

— Nu, strigă Almayer. Pune-ţi ceva pe dumneata, doamnă Willems şi lasă-mă înăuntru. Este ceva... foarte confidenţial. Ai o lumînare, nu-i aşa ?

Se izbea orbeşte printre mobilele din odaie. Sfeşnicul se răsturnase. Nu reuşea să aprindă chibriturile. Cutia îi scăpă din mînă. O auzi căzînd în genunchi şi bîjbîind pe podea, continuînd să suspine într-o disperare nebună.

— Oh, Doamne! Veşti! Da... da... Ah! Unde-i... unde-i... lumînarea ? Oh, Doamne ! Nu pot s-o găsesc... Nu pleca, pentru numele cerului !...

— Nu mă gîndesc să plec, spuse Almayer nerăbdător, prin gaura cheii ; dar fii atentă ! Este confi... este urgent.

Bătu uşor din picior, aşteptînd cu mîna pe clanţă. Se gîndea neliniştit : „Femeia asta e complet idioată. De ce credea c-o să plec ? Şi-a pierdut capul. N-o să pricapă niciodată ce gîndesc eu. E prea proastă !“

Joanna se mişca acum în odaie cu grabă şi în tăcere El aştepta. Înăuntru urmă un moment de linişte perfectă, şi apoi i se auzi vocea epuizată, articulînd cuvinte rostite într-un oftat — un oftat uşor şi adînc, ca vorbele desprinse, odată cu răsuflarea, de pe buzele unei femei înainte de a cădea într-un leşin adînc.

— Vino înăuntru !

El împinse uşa. Ali, venind pe coridor cu un braţ de perne şi cearşafuri îngrămădit la piept, pînă la bărbie, apucă să-şi vadă stăpînul, înainte ca uşa să se fi închis în urma lui. Fu atît de uluit încît scăpă teancul şi rămase cu privirile aţintite la uşă, timp îndelungat. Auzea vocea stăpînului său vorbind. Vorbind acestei femei *sirani*. Cine era ea ? Niciodată nu se gîndise cu adevărat la asta. Cîn-

tări în mintea lui, în mod confuz, lucrurile în linii mari. Ea era o femeie *sirani* — și urîtă. Se strîmbă cu dispreț, ridică așternutul și se apucă de treaba lui, întinzînd hamacul între doi stîlpi ai verandei... Treburile astea nu-l priveau pe el. Ea era urîtă și adusă aici de *Rajah Laut*, iar stăpînul lui vorbea cu ea, noaptea. Foarte bine. El, Ali, are treaba lui de făcut. Să întindă hamacul — să facă un ocol și să vadă dacă paznicii sînt treji — să arunce o privire la frînghiile cu care sînt legate bărcile, la lacătul magaziei mari — apoi să se ducă la culcare. La culcare. Îl trecu un fior plăcut. Se rezemă cu amîndouă mîinile de hamacul stăpînului și fu cuprins de o ușoară toropeală.

Un țipăt neașteptat, pătrunzător — un țipăt izbucnit dintr-o dată la cea mai înaltă scară a unei voci de femeie și apoi întrerupt scurt, așa de scurt încît sugera o rapidă intervenție a morții — îl făcu pe Ali să sară într-o parte, departe de hamac, și tăcerea care urmă îi păru tot atît de uimitoare ca și țipătul înspăimîntător. Era uluit de surpriză. Almayer ieși din birou, lăsînd ușa întredeschisă, trecu pe lîngă servitorul său fără să-l observe și se îndreptă spre oala de lut cu apă agățată de un cui într-un loc expus curentului. O luă și se întoarse aproape atingîndu-l pe Ali, rămas împietrit. Umbla cu pași mari și totuși, în ciuda grabei lui, se opri în fața ușii și, aplecîndu-și capul pe spate, lăsă să-i curgă pe gît un fir subțire de apă. În timp ce s-a dus și a venit, în timp ce s-a oprit să bea, în timp ce a făcut toate acestea, din camera întunecată răzbea continuu sunetul unui plîns slab și persistent, plînsul unui copil somnoros și speriat. După ce băuse, Almayer intră, închizînd ușa cu grijă.

Ali nu se mișcă. Femeia aceea *sirani* țipase ! Simți o imensă curiozitate, cu totul neobișnuită pentru firea lui indiferentă. Nu putea să-și mai ia ochii de la ușă. Oare ea era moartă acolo ? Ce interesant și nostim ! Stătu cu gura căscată pînă auzi din nou zgomotul clanței. Stăpînul ieșea. Ali se întoarse pe călcîie, cît putu de repede, pentru a da impresia că e absorbit în contemplarea nopții de

afară. Îl auzi pe Almayer foindu-se în spatele lui. Scaunele erau mișcate din loc. Stăpînul se așează.

— Ali, spuse Almayer.

Fața îi era întunecată și gînditoare. Se uită la omul lui de încredere, care se apropiase de masă, apoi își scoase ceasul. Mergea. De cîte ori Lingard era în Sambir, ceasul lui Almayer mergea. Îl potrivea după ceasul din cabină, spunîndu-și de fiecare dată că va trebui să-și țină și în viitor ceasul în funcțiune. Și de fiecare dată cînd Lingard pleca, nu îl mai întorcea și își măsura plictiseala cu răsăriturile și apusurile de soare, într-o indiferență nepăsătoare cu privire la scurgerea orelor; numai a orelor, a orelor care nu aveau însemnătate în viața Sambirului, în stagnarea zilelor goale; în care nimic nu-l interesa decît calitatea cauciucului și dimensiunea trestici; în privința cărora, fără îndoială, era controlat; pentru el nu se găsea nimic interesant, nimic suportabil, nici un lucru de dorit pe care să-l aștepte; nimic amar în afară de încetineala zilelor care treceau; nimic dulce în afară de speranța, de speranța îndepărtată și strălucitoare — speranța obositoare, dureroasă și prețioasă, de a pleca odată.

Se uită la ceas. Opt și jumătate. Ali aștepta nepăsător.

— Du-te în colonie, spuse Almayer, și spune-i lui Mahmat Banjer să vină la noapte să vorbească cu mine.

Ali se îndepărtă mormăind. Nu-i plăcea să hoinărească. Banjer și cei doi frați ai lui erau vagabonzi care apăruseră în ultimul timp în Sambir și li se permisese să locuiască într-o colibă părăsită și ruinată, cocoțată pe trei stîlpi, aparținînd lui „Lingard & Co." și aflîndu-se în afară, dar în imediata apropiere a îngrăditurii lor. În sinea lui, Ali a fost împotriva favorului oferit străinilor acelora. Orice fel de locuință era de valoare în vremea aceea în Sambir și dacă stăpînul nu mai voia coliba aceea veche și putrezită, putea să i-o dea lui, care îi era servitor, și nu oamenilor acelora răi. Toți știau că erau răi. Se știa bine că furaseră o barcă de la Hinopari, bătrînul

foarte în vîrstă, şi slab, şi care nu avea fii ; şi că, apoi prin îndrăzneala şi sălbăticia purtării lor, băgaseră frica în bietul bătrîn, ca să-l facă să-şi ţină gura cu privire la fapta lor. Totuşi, toţi aflaseră despre acest lucru. Era unul din scandalurile tolerate din Sambir, dezaprobat de toată lumea, însă acceptat ; o manifestare a acelei josnice resemnări în faţa succesului, a acelei neexprimate şi laşe tolerări a celui puternic, care sălăşluieşte, ruşinoasă şi fără remediu, în adîncul tuturor inimilor, în toate părţile ; în oricare loc oamenii s-au adunat să trăiască laolaltă ; în locuri mai mari şi mai virtuoase decît Sambirul ; şi tot aşa în Sambir, unde, ca şi în alte locuri, un om poate fura o barcă fără să fie pedepsit, în timp ce altul nu ar avea dreptul nici măcar să se uite la o vîslă.

Almayer medita, lăsîndu-se pe speteaza scaunului. Cu cît se gîndea, cu atît se simţea convins că Banjer şi fraţii lui erau oamenii de care avea nevoie. Indivizii aceştia erau ţigani de mare şi puteau să dispară fără să atragă atenţia ; şi dacă se întorc, nimeni — şi Lingard, mai puţin ca oricare — nu se va gîndi să ceară informaţii de la ei. Mai mult decît atît, deoarece ei nu aveau vreun interes personal în afacerile Sambirului — nu făceau parte din nici o clică — şi nu vor şti nimic în nici un caz.

Chemă cu voce tare :

— Doamnă Willems !

Ea ieşi repede, aproape speriindu-l, ivindu-se ca şi cînd ar fi ieşit prin podea de cealaltă parte a mesei. Lampa se găsea între ei, şi Almayer o dădu la o parte, uitîndu-se în sus la ea din scaunul său. Plîngea. Plîngea încet, tăcut, cu o izvorîre neîncetată de lacrimi care nu cădeau în picături, ci păreau că se revarsă într-o pînză clară de sub pleoape — păreau să se reverse deodată peste întreaga faţă, peste obrajii şi bărbia care lucea, umedă, în lumină. Pieptul şi umerii ei erau scuturaţi în mod repetat de încercările bruşte, convulsive şi fără zgomot de a-şi recăpăta respiraţia şi, după fiecare sughiţ spasmodic, capul ei mic şi îndurerat, legat cu basma roşie, tremura

pe gîtul lung, în jurul căruia mîna osoasă aduna și încheia rochia în dezordine.

— Liniștește-te, doamnă Willems, spuse Almayer.

Ea scoase un sunet nearticulat, care părea să fie țipătul unei suferințe de moarte, un țipăt slab, foarte îndepărtat și care abia se auzi. Apoi lacrimile continuară să curgă într-o liniște netulburată.

— Trebuie să înțelegi că ți-am spus toate acestea pentru că îți sînt prieten, adevărat prieten, i se adresă Almayer, după ce se uită la ea, cîtva timp, cu vizibilă nemulțumire. — Dumneata, soția lui, trebuie să cunoști primejdia în care se găsește. Căpitanul Lingard este un om teribil, o știi.

Ea bolborosi, sughițînd și suspinînd totodată.

— Oare... îmi spui — ad... adevărul acum ?

— Pe cuvîntul meu de onoare. Pe capul copilului meu, protestă Almayer. A trebuit să te înșel, pînă acum, din cauza căpitanului Lingard. Însă nu mai pot să suport lucrul ăsta. Gîndește-te ce risc îmi iau **vorbindu-ți**, dacă vreodată ar afla Lingard. Și de ce fac asta ? Din curată prietenie. Dragul de Peter a fost colegul meu în Macassar ani de zile, știi doar.

— Ce trebuie să fac ?... Ce trebuie să fac ? întrebă ea, cu glas slab, uitîndu-se, de o parte și de alta, ca și cum nu se putea hotărî ce cale să apuce.

— Trebuie să-l ajuți să plece, acum că Lingard este departe. El l-a jignit pe Lingard și asta nu e de glumă. Lingard a spus că o să-l omoare. Și o s-o facă desigur, urmă Almayer.

Ea își prinse mîinile.

— Oh ! Ce om rău. Ce om rău ! se văită, legănîndu-și trupul dintr-o parte în alta.

— Da, da ! E groaznic, consimți Almayer. Nu trebuie să pierzi deloc timpul. Îți spun ! Mă înțelegi, doamnă Willems ? Gîndește-te la bărbatul dumitale. La bietul dumitale bărbat. Ce fericit o să fie. Îi vei readuce viața, într-adevăr viața. Gîndește-te la el.

Joanna își încetă legănarea și acum, cu capul înfundat între umeri, se îmbrățișă singură cu amîndouă mîinile ; privi țintă la Almayer, cu ochi sălbatici, în timp ce dinții îi clănțăneau, scoțînd un zgomot tare, violent și fără întrerupere în liniștea adîncă a casei.

— Oh ! Maică a lui Dumnezeu ! se jelui ea. Sînt o femeie nenorocită ! O să mă ierte el oare ? Bietul și nevinovatul om. Oh, domnule Almayer, el este atît de sever. Oh ! Ajută-mă... Nu îndrăznesc... Dumneata nu știi ce i-am făcut... Nu am curajul !.. Nu pot !... Dumnezeule, ajută-mă !

Ultimele cuvinte au fost rostite într-un strigăt de disperare. Dacă ar fi fost jupuită de vie nu ar fi putut să îndrepte către cer o implorare mai teribilă, mai sfîșietoare și mai dureroasă.

— St ! St ! sîsîi Almayer, sărind în sus. O să deștepți toată lumea cu strigătele dumitale.

Femeia continuă să suspine fără să facă zgomot, și Almayer se uită la ea cu o nemărginită uimire. Ideea că, poate, procedase greșit încredințîndu-se ei, îl tulbură atît de mult, că, pentru o clipă, nu putu să-și adune gîndurile.

În cele din urmă, spuse :

— Îți jur că soțul dumitale este într-o situație primejdioasă și că l-ar binecuvînta și pe diavol... ascultă-mă... chiar pe diavol, dacă diavolul ar veni la el într-o canoe. În afară de cazul în care mă înșel, adăugă el pentru sine. Apoi din nou tare :

— Dacă dumneata ai de rezolvat vreo mică neînțelegere cu el, te asigur — și îți jur — acesta este tocmai timpul potrivit s-o faci !

Tonul convingător și înflăcărat al vorbelor lui, gîndea Almayer, ar fi putut să transmită o irezistibilă convingere și unui chip sculptat. Observă cu satisfacție că Joanna părea să sesizeze ceva din vorbele lui. Continuă, vorbind încet :

— Ascultă, doamnă Willems. Eu, personal, nu pot face nimic. Nu îndrăznesc. Am să-ți spun însă ce am să fac. O să vină aici, cam în zece minute, un om din neamul

bugis ; îi cunoşti limba, dumneata eşti din Macassar. Omul are o canoe mare ; poate să te ducă la soţul dumitale. La noul teren defrişat al rajahului, spune-i aşa. Sînt trei fraţi, gata să facă orice, dacă îi plăteşti... ai ceva bani. Nu-i aşa ?

Femeia stătea — părînd să asculte — însă nedînd nici un semn că înţelege şi privea fix la podea, încremenită dintr-o dată, ca şi cum situaţia înfiorătoare, sentimentul copleşitor al proprici ei răutăţi şi pericolul mare în care se găsea bărbatul ei, îi paralizase creierul, inima, voinţa — şi nu-i lăsase altă facultate în afară de aceea de a respira şi de a se ţine pe picioare. Almayer se jură în sinea lui, în cuvinte greu de redat, că nu văzuse pînă atunci o fiinţă mai inutilă şi mai nătîngă.

— Mă auzi ? spuse el, ridicînd tonul. Încearcă să înţelegi. Ai ceva bani ? Bani, dolari. Guldeni. Bani ! Ce-i cu dumneata ?

Fără să ridice ochii, răspunse cu o voce care suna slab şi nehotărît, de parcă ar fi făcut un disperat efort de memorie :

— Casa a fost vîndută. Domnul Hudig a fost mînios.

Almayer se prinse de marginea mesei cu toată puterea. Rezistă bărbăteşte la pornirea, aproape de nestăpînit, să se repeadă la ea şi să-i tragă cîteva palme.

— A fost vîndută pe bani, presupun, spuse el cu un calm studiat şi tăios. I-ai luat dumneata ? Cine i-a luat ?

Se uita la el, ridicîndu-şi cu mare efort pleoapele umflate, cu o expresie dureroasă a gurii veştejite, a întregii ei feţe mînjite şi udate de lacrimi. Şopti resemnată :

— Leonard a luat ceva. Voia să se însoare. Şi unchiul Antonio ; stătea la uşă şi nu voia să plece. Şi Aghostina — este aşa de săracă... şi aşa de mulţi, aşa de mulţi copii — copii mici. Şi Luiz, mecanicul. El niciodată n-a spus un cuvînt împotriva soţului meu. Şi tot aşa vara noastră Maria. A venit şi a ţipat şi mi-era aşa de rău la cap şi mai rău îmi era la inimă. Apoi vărul Salvatore şi bătrînul Daniel da Souza, care...

Almayer o ascultă fără să spună un cuvînt însă cuprins de furie, gîndea : „Acum trebuie să-i dau bani acestei idioate. Trebuie ! Trebuie s-o îndepărtez înainte ca Lingard să se întoarcă". Făcu două încercări să vorbească, înainte de a reuși să izbucnească :

— Nu mă interesează afurisitele alea de nume. Spune-mi, oamenii aceia infernali ți-au lăsat și dumitale ceva ? Dumitale ! Asta vreau să știu !

— Am două sute cincisprezece dolari, spuse Joanna cu un ton speriat.

Almayer răsuflă ușurat. Vorbi apoi cu mare prietenie :

— Asta o să ajungă. Nu e mult, însă o să ajungă. Acum, cînd o să vină omul, eu nu voi fi aici. Îi vorbești dumneata. Dă-i ceva bani ; dar nu prea mulți, ia aminte ! Și promite-i mai mult. Apoi cînd ajungi acolo, desigur că o să fii îndrumată de bărbatul dumitale. Și nu uita să-i spui cu privire la căpitanul Lingard că acesta se găsește la gura rîului — la intrarea de nord. O să-ți aduci aminte ! Nu-i așa ? Gura de la nord. Lingard — înseamnă — moarte.

Joanna se înfioră. Almayer continuă cu grabă :

— Ți-aș fi dat bani dacă ai fi avut nevoie. Pe cuvîntul meu! Spune-i bărbatului dumitale că eu te-am trimis la el. Și spune-i să nu piardă nici o clipă. Și spune-i tot din partea mea că o să ne întîlnim — într-o bună zi. Că nu aș putea să mor fericit decît dacă l-aș mai întîlni o dată. Doar o dată. Eu țin la el, dumneata știi. O dovedesc. Treaba asta este pentru mine un risc enorm !

Joanna îi apucă mîna și, înainte ca el să fi știut ce are de gînd, o duse la buzele ei și o apăsă.

— Doamnă Willems ! Nu face asta. Ce ești dumneata... strigă Almayer rușinat, smucindu-și mîna.

— Oh ! Dumneata ești bun ! strigă ea cu o neașteptată exaltare. Dumneata ești nobil... Mă voi ruga în fiecare zi... la toți sfinții... Mă voi...

— Lasă ! Nu face nimica ! se bîlbîi Almayer, încurcat, fără să știe prea bine ce spune. Numai ia seama la Lingard... Sînt bucuros că sînt în stare... în situația dumitale tristă... Crede-mă...

Stăteau cu masa între ei, Joanna cu privirea în jos, iar faţa ei pe jumătate luminată, deasupra lămpii, apărea ca o sculptură pătată, de fildeş vechi — o sculptură cu riduri adînci de neliniște, dintr-un fildeş vechi, foarte vechi. Almayer se uită la ea şi cu neîncredere şi cu speranţă. Îşi spunea : Ce slabă este ! Pot s-o răstorn doar suflînd peste ea. Pare să fi priceput ceea ce trebuie să se facă, însă va avea ea tăria să ducă totul la îndeplinire ? Acum trebuie să mă încred în noroc !

Undeva, departe, în curtea din spate, vocea lui Ali răsună deodată cu o mustrare furioasă :

— De ce ai închis poarta ? Oh, cap al tuturor răutăţilor ! Tu eşti paznic ? Eşti doar un sălbatic. Nu ţi-am spus că vin înapoi ? Tu...

— Eu m-am dus, doamnă Willems, exclamă Almayer. Omul acela a venit cu servitorul meu. Fii calmă. Încearcă să...

Auzi paşii celor doi oameni în coridor şi, fără să-şi sfîrşească fraza, alergă repede pe scări în jos către marginea rîului.

II

ÎN URMĂTOAREA JUMĂTATE DE ORĂ, Almayer. care voia să-i lase Joannei timp destul, se poticni printre scîndurile din locurile mai îndepărtate ale curţii, se furişă de-a lungul îngrăditurilor, se lipi de gardurile de iarbă în spatele diverselor magazii : toate acestea ca să scape de Ali, aflat în căutarea zeloasă şi inoportună a stăpînului său. Îl auzi vorbind cu şeful paznicilor — cîteodată foarte aproape de el în întuneric — apoi îndepărtîndu-se, venind înapoi, mirîndu-se şi, pe măsură ce trecea timpul, devenind neliniştit.

— Doar nu a căzut în rîu ? spune tu, paznic neghiob ce eşti ! Îl bombănea Ali cu superioritate, pe celălalt om. Mi-a spus să-l aduc pe Mahmat şi cînd am venit repede

înapoi, nu l-am mai găsit în casă. Acolo este femeia aceea *sirani*, așa că Mahmat nu poate fura nimic, însă mi-e teamă că pînă să merg și eu la culcare o să treacă jumătate de noapte.

Strigă :

— Stăpîne ! Stăpîne ! O, stă...

— Ce tot faci zgomotul ăsta ? întrebă Almayer, cu asprime, păşind din locul său drept lîngă ei.

Cei doi malaiezi săriră unul într-o parte, altul în alta, uimiţi.

— Tu poţi să pleci. Nu mai am nevoie de tine în seara asta, Ali, continuă Almayer. Mahmat este acolo ?

— Numai dacă sălbaticul acela, care nu ştie să se poarte, n-a obosit aşteptînd. Oamenii ăştia nu cunosc politeţea. Oamenii albi nici nu ar trebui să le vorbească, răspunse Ali plin de indignare.

Almayer se îndreptă către casă, lăsîndu-l pe servitorul său să se mire de unde apăruse aşa, pe neaşteptate. Paznicul făcu o aluzie confuză la puterea de a se face invizibil a stăpînului, care adeseori, noaptea... Ali îl întrerupse cu mare dispreţ. Nu orice om alb are această putere. Însă *Rajah Laut* poate să se facă invizibil. Tot aşa, el poate fi în două locuri în acelaşi timp, aşa cum ştiu toţi ; toţi în afară de el — netrebnicul paznic — care nu ştie mai multe despre oamenii albi decît un porc sălbatic ! *Ya-wa !*

Şi Ali o luă încet către coliba sa, căscînd zgomotos.

Pe cînd Almayer urca treptele, auzi zgomotul unei uşi trîntite şi, cînd intră pe verandă, îl văzu acolo numai pe Mahmat, lîngă uşa coridorului. Mahmat părea să fi fost surprins chiar în momentul în care se furişa afară şi Almayer observă acest lucru cu satisfacţie. Văzînd omul alb, malaiezul renunţă la încercarea lui şi se rezemă de perete. Era un om scurt, îndesat, cu umeri laţi, cu pielea foarte închisă, şi cu o gură mare cu buze de un roşu deschis, pătate, care descopereau, cînd vorbea, un şir strîns de dinţi înnegriţi şi lucitori. Ochii îi erau mari, bulbucaţi, visători şi fără odihnă. Uitîndu-se peste tot, furişîndu-şi privirea pe sub sprîncene, spuse ursuz :

— *Tuan* alb, dumneata eşti mare şi puternic — pe cînd eu sînt un om umil. Spune-mi care e voia dumitale şi

lasă-mă să mă duc în numele lui Dumnezeu. Este tîrziu.

Almayer îl examină pe om, gînditor. Cum ar putea el să descopere dacă... A găsit ! În ultimul timp îl întrebuinţase pe omul acesta şi pe cei doi fraţi ai lui ca barcagii din afară ca să ducă mărfuri, provizii şi securi noi unei tabere de tăietori de trestie la o oarecare distanţă, în susul rîului. O călătorie de trei zile. Acum o să-l încerce tot în acest fel. Spuse cu nepăsare :

— Vreau să porniţi imediat la tabără cu nişte mărfuri mărunte pentru Kavitan. Un dolar pe zi.

Omul păru hărţuit de o tristă şovăială, însă Almayer, care îşi cunoştea malaiezii, simţi cu toată siguranţa, din aspectul lui, că nimic nu îl va face pe individ să se ducă. Insistă :

— Este vorba de ceva important, şi dacă lucraţi repede, vă dau doi dolari, pe ultima zi.

— Nu, *tuan*. Noi nu ne ducem, spuse omul, cu o şoaptă răguşită.

— De ce ?

— Pornim într-o altă călătorie.

— Unde ?

— Într-un loc pe care îl ştim, spuse Mahmat, puţin mai tare, cu încăpăţînare şi privind în jos.

Almayer se lăsă cuprins de un sentiment de imensă bucurie. Spuse cu o supărare afectată :

— Voi, oamenilor, trăiţi în casa mea — ca şi cum ar fi a voastră. Poate că am nevoie curînd de casă.

Mahmat privi în sus.

— Noi sîntem oameni ai mării şi nu ne îngrijim de un acoperiş cînd avem o canoe în care încap trei, şi cîte o vîslă de fiecare. Casa noastră este marea. Să ai parte de pace, *tuan !*

Se întoarse şi plecă repede, iar Almayer îl auzi imediat după aceea în curte, chemînd paznicul să-i deschidă poarta. Mahmat trecu pe poartă în tăcere, însă mai înainte ca zăvorul să fie tras în urma lui, îşi făcu socoteala în minte că dacă omul alb va voi să-l arunce din colibă, o să dea foc acesteia şi oricăror alte acareturi la care ar putea să ajungă fără riscuri. Şi începu să-şi cheme fraţii, înainte de a ajunge înăuntrul colibei dărăpănate.

„Totul este bine !“ murmură Almayer către sine însuși, luînd puțin tutun de Java, risipit printr-un sertar al mesei. Acum, dacă se întîmplă ceva, eu ies curat. I-am cerut omului să se ducă în susul rîului. I-am cerut-o cu insistență. O să spună chiar el așa. Bun !

Începu să îndese tutun în căușul de porțelan al pipei lui, o pipă cu o coadă lungă de cireș și un mușțiuc îndoit, apăsînd tutunul cu degetul mare și gîndindu-se : „Nu, n-o s-o văd din nou. Nu vreau. Am să-i înlesnesc pornirea, apoi ducă-se să-l caute — și o să trimit o barcă rapidă după tata. Da ! Asta-i.

Se apropie de ușa biroului și spuse, ținînd pipa departe de gură :

— Îți doresc noroc, doamnă Willems. Nu pierde timp. Poți să mergi pe lîngă tufișuri ; gardul nu este reparat acolo. Nu pierde timp. Nu uita că este o chestiune de... viață și de moarte. Și nu uita că eu nu știu nimic. Am încredere în dumneata.

Se auzi înăuntru un zgomot ca de capac de cufăr trîntit. Femeia făcu cîțiva pași. Apoi un suspin, adînc și prelung, și cîteva cuvinte slabe pe care el nu le putu prinde. Se îndepărtă de ușă în vîrful picioarelor, își aruncă papucii într-un colț al verandei, apoi intră în coridor pufăind din pipă ; intră cu grijă, provocînd doar o ușoară scîrțîitură a scîndurilor, și apoi din coridor pătrunse la stînga printr-o intrare cu perdea. Era o cameră mare. Pe podea, o lampă mică pe un suport de busolă — care își găsise drumul către casă cu ani în urmă, din magazia de vechituri de pe *Flash* — făcea oficiul de lampă de noapte. Licărea foarte anemic și trist, în întunecimea din odaie. Almayer se duse la ea și, ridicînd-o, mări flacăra trăgînd de fitil cu degetele pe care le scutura imediat cu o expresie de durere pe față. Ființe omenești adormite, acoperite — din cap pînă în picioare — cu cearșafuri albe, erau întinse pe rogojinile de pe podea. În mijlocul odăii era așezat un leagăn mic, sub o plasă de țînțari albă și pătrată — singura mobilă între cei patru pereți, arătînd ca un altar din marmură transparentă într-un templu întunecos. O femeie pe jumătate întinsă pe podea, cu capul căzut pe brațele încrucișate rezemate de stinghia leagănului, se trezi cînd Almayer păși peste picioarele ei întinse.

Își îndreptă trupul fără o vorbă, aplecîndu-se înainte și, cuprinzîndu-și genunchii cu brațele, se uită în jur cu ochi triști și somnoroși.

Almayer, ținînd lampa fumegoasă într-o mînă, cu pipa în cealaltă, stătea în fața leagănului cu perdea, uitîndu-se la fiica lui — la mica lui Nina — la această parte din el însuși, la această mică și inconștientă particulă a umanității care îi părea să conțină tot sufletul lui. Era ca și cum ar fi fost îmbăiat într-un val luminos și cald de duioșie ; o duioșie mai mare decît lumea, mai prețioasă decît viața ; singurul lucru real, viu, plăcut, concret, frumos și sigur printre umbrele amăgitoare, deformate și amenințătoare ale existenței. Pe fața lui, luminată confuz de flacăra scurtă și galbenă a lămpii, se așternu o expresie de atenție concentrată, în timp ce-și scruta viitorul. Și putea să vadă acolo lucruri ce meritau osteneala de a fi privite. Lucruri fermecătoare și splendide perindîndu-se prin fața ochilor lui într-o magică desfășurare de tablouri strălucitoare ; tablouri de evenimente luminoase, fericite, nespus de superbe, care vor alcătui viața ei. El va face asta. El o va face. Da, el. El — pentru copilul acesta ! Și pe cînd stătea așa, în noaptea liniștită, pierdut în visările lui fermecătoare și fastuoase, în timp ce firul subțire de fum de tutun care se înălța se împrăștia într-un nor ușor și albăstrui deasupra capului lui, Almayer apărea straniu de impresionat și extaziat : ca un credincios devotat și mistic, închinîndu-se transportat și tainic ; arzînd tămîie în fața unui altar, un altar diafan al unui idol copil, cu ochii închiși ; în fața unui altar curat și vaporos al unui Dumnezeu mic — fragil, fără putere, inconștient și adormit.

Cînd Ali, trezit de chemarea puternică și repetată a numelui său, păși poticnindu-se din ușa colibei, văzu o fîșie subțire de aur tremurător deasupra pădurilor, și pe deasupra capului un cer palid cu stele pe cale să se stingă : semne ale zilei ce venea. Stăpînul său stătea în fața ușii, fluturînd o foaie de hîrtie în mînă și striga nervos :

— Repede, Ali ! Repede !

Cînd îl văzu pe servitor, se repezi la el și, împingîndu-i hîrtia, îl luă la rost, cu o voce care îl făcu pe Ali să gîndească că s-a întîmplat ceva groaznic ; îi poruncea să se

grăbească și să pregătească baleniera, să plece iute — pe dată, pe dată — după căpitanul Lingard. Ali, agitat și el, molipsindu-se de febra grabei înnebunitoare, replică :

— Dacă e nevoie de grabă mare, mai bine o canoe. Baleniera nu poate prinde viteză ca o canoe mică.

— Nu, nu ! Baleniera ! Baleniera ! Dobitocule ! Mizerabile ! urlă Almayer, dînd impresia că a înnebunit. Cheamă oamenii ! Du-te ! Zboară !

Și Ali năvăli în curte deschizînd cu o izbitură a piciorului ușile colibelor ca să bage capul înăuntru și să țipe înfricoșător ; și în timp ce se ducea de la o colibă la alta, oameni tremurînd, somnoroși, ieșeau afară, uitîndu-se prostește după el, și scărpinîndu-și coastele cu indolență și nedumerire. Era o muncă grea să-i pui în mișcare. Aveau nevoie de timp să se întindă și să tremure puțin. Unii vroiau de mîncare. Unul spunea că este bolnav. Nimeni nu știa unde-i cîrma. Ali se repezea cînd ici cînd colo, poruncind, ocărînd, împingînd pe unul, apoi pe altul și oprindu-se cîteodată din sforțări ca să-și frîngă mîinile cu grabă și să mormăie, pentru că baleniera era mult mai înceată decît cea mai proastă canoe și stăpînul său nu pleca urechea la împotrivirile lui.

Almayer văzu vasul plecînd în cele din urmă, avînd la vîsle cameni înfrigurați, flămînzi și îmbufnați, și el rămase pe debarcader, ținînd sub observație baleniera care înainta în jos, pe cursul rîului. Se făcuse ziuă mare și cerul era în întregime fără nori. Almayer urcă pentru un moment în casă. Gospodăria lui era agitată și uimită de curioasa dispariție a femeii *sirani*, care își luase copilul, dar își lăsase bagajul. Almayer nu vorbi nimănui, își luă revolverul și coborî din nou la rîu. Sări într-o canoe mică și vîsli el singur către balenieră. Vîslea pe îndelete însă îndată ce se află în dreptul vasului începu să strige la echipajul tăcut cu tonul și aparența unui om teribil de grăbit.

— Ei ! Cei de pe goeletă ! Ei ! — strigă el.

Un șir de fețe stingherite apărură deasupra balustradei. După puțin timp, un om cu un cap acoperit de păr lînos, spuse :

— Sir !

— Ofiţerul ! ofiţerul ! Cheamă-l pe el, steward ! porunci Almayer cu nervozitate, apucînd ca un nebun frînghia pe care i-o aruncase cineva.

În mai puţin de un minut, ofiţerul îşi înălţă capul. Întrebă, surprins :

— Ce pot face pentru dumneata, domnule Almayer ?

— Am nevoie imediat de gig [1], domnule Swan, imediat. Îl cer în numele căpitanului Lingard. Trebuie să-l am. Chestiune de viaţă şi moarte !

Ofiţerul era impresionat de starea agitată a lui Almayer.

— Îl vei avea, domnule... Manevrează gigul acolo ! Şeful de echipaj să dea o mînă de ajutor ! Acum e prins de pupă, domnule Almayer, spuse uitîndu-se din nou în jos. Urcaţi-vă în el ! Oamenii coboară odgonul.

Între timp, Almayer se căţărase şi ajunsese pe băncile de la pupa ; în barcă erau patru vîslaşi şi vîslele le erau trecute peste coama pupei. Ofiţerul continua să privească. Deodată i se adresă :

— E o treabă primejdioasă. Doreşti vreun ajutor ? Aş veni...

— Da, da ! strigă Almayer. Vino cu mine. Nu pierde o clipă. Du-te şi ia-ţi revolverul. Grăbeşte-te ! Grăbeşte-te !

Totuşi, în toată neliniştea lui febrilă de a se vedea plecat, se întinse pe spate, foarte liniştit şi fără grijă, pînă ce veni ofiţerul şi, trecînd peste băncile vîslaşilor, se aşeză lîngă el. Atunci păru că se deşteaptă şi strigă :

— Dă-i drumul, dă drumul odgonului !

— Dă drumul odgonului, odgonului ! ţipă omul de la prora bărcii, scuturîndu-l.

Oamenii de pe bord strigară şi ei unul la altul : „Dă-i drumul !“ pînă se întîmplă ca, în cele din urmă, unul din ei să arunce odgonul ; şi barca alunecă repede, îndepărtîndu-se de goeletă în timp ce toate vocile amuţiră.

La cîrmă se găsea Almayer. Ofiţerul şedea lîngă el, împingînd cartuşele în încărcătorul revolverului. Cînd arma fu încărcată, întrebă :

---

[1] Barcă foarte uşoară, cu lopeţi.

— Ce se întîmplă ? Urmăreşti pe cineva ?

— Da, răspunse Almayer scurt, cu ochii ţintă drept în faţă, pe rîu. Trebuie să prindem un om primejdios !

— Şi mie mi-ar plăcea puţină vînătoare, declară ofiţerul şi apoi, descurajat de expresia îngîndurată şi severă a lui Almayer, nu mai spuse nimic.

Trecu aproape o oră. Vîslaşii îşi întindeau mai întîi capul înainte şi apoi se lăsau pe spate cu feţele către cer, în alternanţă, cu o mişcare ritmică, prin care imprimau bărcii o înaintare rapidă pe apă ; şi cei doi ocupanţi, stînd drept pe banca de la pupa, aveau şi ei o uşoară legănare ritmică la fiecare lovitură a vîslelor lungi care lucrau cu vigoare.

Ofiţerul spuse :

— Curentul e în direcţia noastră.

— Curentul se îndreaptă întotdeauna în jos, pe rîul acesta, observă Almayer.

— Da, ştiu, replică celălalt — însă e mai repede în timpul refluxului. Uită-te la mal, să vezi cît de repede înaintăm. Aici este un curent de cinci noduri, aş spune.

— Hm ! mîrîi Almayer. Apoi brusc : Există o trecere printre două insule, care o să ne scurteze drumul cu patru mile. Însă cînd scade apa, în anotimpul secetos, cele două insule sînt ca una singură, cu un şanţ de mîl între ele. Totuşi, merită să încercăm.

— Delicată treabă în timpul refluxului cînd apa scade, spuse ofiţerul cu răceală. Dumneata ştii mai bine dacă avem timpul necesar să trecem.

— O să încerc, răspunse Almayer, privind cu mare atenţie la ţărm.

— Acum luaţi seama !

Trase cu putere de frînghia de la bordul din dreapta.

— Trageţi vîslele înăuntru ! strigă ofiţerul.

Barca făcu un ocol prin deschizătura îngustă a unui braţ al rîului care se lărgea, şi intră repede continuînd să se legene.

— Scoateţi vîslele !... Este loc tocmai cît trebuie, murmură ofiţerul.

Era un braţ întunecat al rîului, cu apă închisă la culoare, pătată cu aur, cu aurul razelor de soare risipite, ce pătrundeau prin ramurile care se întîlneau deasupra

capului într-un arc înalt și fără odihnă, străbătut de șoapte delicate, fremătînd, cu un tremur, pe sus printre frunzele groase. Lianele se cățărau pe trunchiurile copacilor îngrămădiți care se aplecau, arătînd nesiguri și subminați de inundațiile ce le roseseră pămîntul de sub rădăcini. Și mirosul înțepător și acru de frunze putrezite, de flori și plante ce mor în această obscuritate otrăvitoare și crudă în care tînjesc zadarnic după soare, mirosul acesta răspîndit peste tot, părea că are greutate, că apasă apa stătătoare și lucioasă în șerpuirile ei întortocheate printre umbrele veșnice și de neînvins.

Almayer părea neliniștit. Cîrmea prost. De cîteva ori, capetele vîslelor s-au încurcat în tufișurile de pe o parte sau alta, împiedicînd mersul gigului. Într-o astfel de împrejurare, în timp ce căutau să se degajeze, unul dintre vîslași spuse ceva celorlalți, șoptind repezit. Cu toții se uitară în jos la apă. La fel făcu și ofițerul.

— Hei ! exclamă el. Domnule Almayer ! Uită-te ! Apa se scurge și scade ! Uită-te acolo ! O să fim prinși aici.

— Înapoi ! Înapoi ! Trebuie să ne înapoiem, strigă Almayer.

— Poate e mai bine să mergem mai departe.

— Nu, înapoi, înapoi !

Trase de frînghia cîrmei și băgă botul gigului în mal. Din nou se pierdu timpul cu degajarea.

— Dați-i bătaie, băieți ! Dați-i bătaie ! stărui ofițerul cu neliniște.

Oamenii trăgeau, cu buzele strînse și nările dilatate, răsuflînd din greu.

— Prea tîrziu, spuse ofițerul, dintr-o dată. Vîslele ating fundul. S-a isprăvit cu noi !

Barca se împotmoli. Oamenii luară lopețile înăuntru și rămaseră, gîfîind, cu mîinile încrucișate.

— Da, sîntem prinși, spuse Almayer, calm. Am avut ghinion !

Apa scădea în jurul bărcii. Ofițerul observă petice de mîl ieșind la suprafață. Apoi, la un moment dat, îl pufni rîsul și, arătînd cu degetul brațul rîului spuse :

— Uită-te ! blestematul acesta de rîu fuge de noi. Iată ultimul strop de apă care se scurge din cotitura asta.

Almayer își înălță capul. Apa se retrăsese și el privea acum doar la o dîră lată de mîl — de mîl moale și negru, ascunzînd sub suprafața lui netedă și lucitoare, friguri, putreziciune și rîul.

— Sîntem blocați aici pînă deseară, spuse el cu o resemnare veselă. Am făcut tot ce se putea face. N-am putut evita ce s-a întîmplat.

— Ar trebui să dormim toată ziua, replică ofițerul. N-avem nimic de mîncare, adăugă indispus.

Almayer se întinse pe banca de la pupa. Malaiezii se încolăciră pe jos printre băncile lor.

— Ei bine, să fiu al naibii ! reluă ofițerul, cu o tresărire, după o pauză lungă. M-am grăbit al dracului ca să ajung să petrec ziua împotmolit în mîl ! Iată o sărbătoare pentru noi ! Bine ! Bine !

Dormeau sau ședeau nemișcați și răbdători. Cu cît soarele urca mai sus briza se domolea și o liniște perfectă domnea peste brațul gol al rîului. O mulțime de maimuțe cu nas lung își făcură apariția și, înghesuindu-se pe crengile ieșite în afară, se uitau lung la barcă și la oamenii nemișcați din ea ; se uitau cu o intensitate gravă și tristă, tulburată cînd și cînd de izbucniri fără sens, de gesturi nebunești. O pasăre mică, cu pieptul de safir legăna o ramură subțire de-a curmezișul unei raze piezișe de lumină, scînteind în ea ca o piatră prețioasă căzută din cer. Ochii ei fini și rotunzi fixau ființele stranii și liniștite din barcă. După un timp, scoase un ciripit subțire care sună necuviincios și hazliu în tăcerea solemnă a naturii sălbatice ; în marea tăcere străbătută de luptă și de moarte.

III

DUPĂ PLECAREA LUI LINGARD, singurătatea și tăcerea se strînseră în jurul lui Willems ; cruda singurătate a celui părăsit de oameni ; tăcerea, plină de reproșuri, care împresoară un proscris respins de cei de-un neam cu el ; tăcerea neștirbită nici de cea mai ușoară șoaptă de speranță ; o imensă și nepătrunsă tăcere care absoarbe fără ecou murmurul regretului și strigătul revoltei. Pacea

amară a locurilor defrișate, părăsite, îi pătrundea în inima în care nu mai puteau trăi decît amintirea și ura pentru trecutul lui. Nu remușcarea. În sufletul unui om posedat de conștiința dominatoare a individualității lui, cu dorințele și drepturile ei, posedat de convingerea neclintită a propriei lui importanțe, a unei importanțe atît de indiscutabile și definitive încît îi îmbrăca toate dorințele, străduințele și greșelile în demnitatea sorții inevitabile, într-un astfel de suflet nu s-ar putea găsi loc pentru un sentiment cum e remușcarea.

Zilele treceau. Se scurgeau neobservate, nevăzute în repedea strălucire a răsăriturilor orbitoare de soare, în scurta scînteiere a apusurilor duioase, în apăsarea zdrobitoare a nămiezilor fără nor. Cîte zile ? Două-trei — sau mai multe ? Nu știa. Pentru el, de la plecarea lui Lingard, timpul părea că se desfășoară într-o întunecime adîncă. Înăuntrul lui totul era noapte. Totul dispăruse din fața ochilor lui. Rătăcea orbește prin curțile pustii, printre casele goale care, cocoțate pe stîlpii lor, se uitau în jos dușmănos la el, un străin alb, un om de pe alte meleaguri ; păreau că privesc tăcute și cu ostilitate, din noianul de amintiri ale vieții indigene, care stăruia între pereții porniți spre ruină. Picioarele lui, în rătăcirea lor, călcau peste tăciunii înnegriți ai focurilor stinse, ridicînd un praf ușor și închis la culoare, de cenușă rece, care zbura în nori mișcători și se așeza pe partea adăpostită de vînt a ierbii proaspete, răsărită din pămîntul tare, printre copacii umbroși. Continua să umble mereu ; fără încetare, fără odihnă, în cercuri care se lărgeau, pe cărări în zig-zag care nu duceau nicăieri ; și urmele lui, întipărite adînc în mîlul moale al malului, se umpleau încet, înapoia lui, de apa care se infiltra din rîul în creștere ; captau lumina și străluceau într-un lanț de sori mici, reflectați, de-a lungul întinderii de mîl negru, de mocirla întunecată și tremurătoare în care el se lupta mai departe, fără țel și fără liniște ; se lupta mai departe epuizat, cu o figură rece și disperată, îndărătul căreia, în creierul lui obosit, fierbeau gîndurile fără odihnă, întunecate, încurcate, înfrigurate, groaznice și veninoase, ca un cuib de șerpi.

De departe, ochii încețoșați ai femeii bătrîne care îi servea și privirea întunecată a Aissei, urmăreau silueta lui

zdrențuită, mișcîndu-se cu mers nesigur în rătăcirile ei neîncetate de-a lungul gardurilor, printre case și prin abundența sălbatică a tufișurilor de la mal. Aceste trei ființe omenești, părăsite de toți, erau ca niște naufragiați, abandonați de refluxul unei mări agitate pe o margine de stîncă nesigură și alunecoasă — ascultînd mugetul ei îndepărtat, trăind chinuiți între amenințarea reîntoarcerii mării și groaza fără de speranță a singurătății lor — în mijlocul unei furtuni de patimă, de regret, de dezgust și de disperare. Suflul furtunii aruncase acolo două dintre aceste ființe, deposedate de orice — chiar și de resemnare. A treia, martora hodorogită a luptei și chinului primelor două, acceptase propria ei idee tristă despre împrejurări : ideea tăriei și tinereții duse, a vîrstei care o făcea nefolositoare ; a ultimei ei sclavii ; a situației de a fi aruncată de stăpînul ei, de cel mai apropiat dintre oameni, ca să-și sfîrșească ultimele rămășițe lipsite de valoare ale vieții ei, care abia mai pîlpîia, între acești doi proscriși de neînțeles și întunecați : o însoțitoare zbîrcită, nemișcată și pasivă a dezastrului lor.

Privirea lui Willems se întorcea către rîu asemenea unui prizonier care se uită fix la ușa celulei sale. Dacă mai exista vreo speranță pe lumea asta, ea va veni de la rîu și cu ajutorul lui. Patru ore încheiate a stat în soare, în timp ce briza mării, trecînd peste malul singuratic, îi flutura veșmintele zdrențuite ; briza pătrunzătoare și sărată care îl făcea să se înfioare din cînd în cînd sub revărsarea unei călduri intense. Se uita la singurătatea cafenie și scînteietoare a apei care curgea, a apei care curgea fără încetare și liberă, într-o suită de clipoceli blînde și indiferente, chiar la picioarele lui ; și încerca să găsească o promisiune de eliberare în strălucirea vie a nenumăraților sori reflectați de valurile mici, în alergare, ale rîului. Lumea părea să se sfîrșească acolo. Pădurile de pe celălalt mal apăreau de neatins, enigmatice, pentru totdeauna inaccesibile, ca stelele cerului — și tot atît de indiferente. În sus și în jos, pădurile de pe malul de partea sa coborau pînă la apă cu mulțimi înghesuite de copaci înalți și imenși, care își ridicau coroanele largi de crengi răsucite deasupra lăstărișului dens ; copaci mari și solizi, arătînd întunecați, gravi și de o nesimțire rău-

veiloare, ca o mulțime gigantică de dușmani nemiloși, îngrămădindu-se de jur împrejur în tăcere, ca să fie martori la agonia lui înceată. Fără singur, mic, zdrobit. Se gîndea la evadare — la ceva ce s-ar fi putut face. Ce ? O plută ! Se închipui lucrînd la ea, febril, cu disperare, tăind copaci, legînd trunchiurile la un loc și apoi alunecînd în josul curentului, în jos către mare, prin strîmtori. Acolo se găseau corăbii — corăbii, ajutor, oameni. Oameni la fel cu el. Oameni buni care îl vor salva, îl vor lua departe, foarte departe în locurile unde se făcea negustorie, unde se aflau case și alți oameni care puteau să-l înțeleagă cum trebuie și să prețuiască priceperea sa ; unde se găsea o mîncare ca lumea și bani ; unde se găseau paturi, cuțite, furculițe, trăsuri, fanfare, băuturi reci, biserici cu oameni bine îmbrăcați rugîndu-se în ele. Și el o să se roage. Ținuturi cu plăceri rafinate în care putea să stea pe un scaun, să mănînce prînzul pe o față de masă albă, să salute, înclinînd capul, persoanele cunoscute — persoane de treabă : o să fie foarte popular, întotdeauna a fost — un ținut în care să poată fi virtuos, corect, să facă afaceri, să ia un salariu, să fumeze țigări de foi, să cumpere lucruri în magazine — să aibă ghete... să fie fericit, liber și să devină bogat. O, Doamne ! Ce trebuia pentru asta ? Să taie cîțiva copaci. Nu ! Unul singur ajunge. Indigenii obișnuiau să facă o canoe prin arderea unui trunchi de copac, după cum auzise. Da ! Unul o să fie destul. Un copac de tăiat... Se repezi înainte și, dintr-o dată, se opri ca și cum ar fi fost prins cu rădăcini de pămînt. Avea numai un briceag.

Se aruncă jos la pămînt pe malul rîului. Era obosit, epuizat ; ca și cum pluta ar fi fost făcută, călătoria terminată și norocul ajuns. O licărire se ivi în ochii lui ficși ; în ochii lui care priveau fără speranță la rîul umflat în care butuci mari și copaci dezrădăcinați alunecau purtați de curentul lucitor de la mijloc ; o procesiune lungă de pete închise și zdrențuite. Ar fi putut să înoate pînă acolo și să se lase purtat de unul din copacii aceia. Orice numai să scape ! Orice ! Cu orice risc ! Ar fi putut să se lege între crengile uscate ale trunchiului. Era sfîșiat de dorință, de frică ; inima îi era frîntă de șovăirea curajului său. Se suci, cu fața în jos, cu capul pe brațe. Avu

o viziune înspăimîntătoare a unor orizonturi fără umbră în care, cerul albastru şi marea albastră, se întîlnesc ; a unui spaţiu gol, circular şi strălucitor, în care un copac mort şi un om mort erau purtaţi împreună, fără sfîrşit, în sus şi în jos, pe valurile strălucitoare ale strîmtorilor. Nu se găseau corăbii acolo. Numai rîul şi moartea. Către ea duceau apele.

Se ridică oftînd din adînc.

Da, moartea ! Dar de ce trebuie să moară ? Nu ! Mai bună e singurătatea, mai bună e aşteptarea fără speranţă, singur. Singur. Nu ! nu era singur, pentru că vedea moartea uitîndu-se la el din toate părţile ; din tufişuri, din nori — a auzit-o vorbindu-i în murmurul rîului, umplînd spaţiul, atingîndu-i inima şi creierul cu mîna ei rece. Nu putea vedea şi nu se putea gîndi la nimic altceva. O vedea — vedea moartea sigură — în toate părţile. O vedea atît de aproape că era totdeauna pe punctul să întindă mîinile, pentru a o ţine la distanţă. Îi învenina tot ce privea, tot ce făcea ; hrana mizerabilă pe care o mînca, apa tulbure pe care o bea ; dădea o aură de spaimă răsăriturilor şi apusurilor de soare, strălucirii amiezii fierbinţi şi umbrelor răcoroase ale serilor. Vedea figura ei înfricoşătoare printre copacii mari, în plasele plantelor tîrîtoare, în profilurile fantastice ale frunzelor, ale frunzelor mari, crestate, care păreau să fie tot atîtea mîini cu palme uriaşe, cu degete ţepene, întinse ca să-l apuce ; mîini mişcîndu-se delicat, ori mîini oprite într-o imobilitate ameninţătoare, cu o linişte atentă, pîndind momentul favorabil să-l înhaţe, să-l înlănţuie, să-l sugrume, să-l ţină strîns pînă cînd moare. Mîini care îl vor ţine şi mort, care nu-i vor da drumul, care vor rămîne agăţate de trupul lui pînă cînd acesta va pieri ! — va dispărea în strînsoarea lor frenetică şi tenace.

Şi totuşi lumea era plină de viaţă. Toate lucrurile, toţi oamenii pe care îi ştia existau, se mişcau, respirau ; şi îi vedea într-o perspectivă lungă, foarte departe, micşoraţi, distincţi, doriţi, inaccesibili, preţioşi... pierduţi pentru totdeauna. Împrejurul lui continua, fără un sunet, agitaţia nebună a vieţii tropicale. După ce el va fi murit, toate acestea vor rămîne ! Dorea să strîngă în mînă, să îmbrăţişeze lucruri solide ; avea o dorinţă nesăţioasă de senzaţii ;

de a atinge, de a apăsa, de a vedea, de a mînui, de a poseda toate lucrurile acestea. Toate acestea vor rămîne ani de zile, veacuri, veşnic. După ce va fi murit aici, în mod mizerabil, toate acestea vor rămîne, vor trăi, vor rezista în lumina veselă a soarelui, vor respira în răcoarea nopţilor senine. La ce bun, atunci ? El o să fie mort. O să fie întins pe umezeala caldă a pămîntului, fără să simtă nimic, fără să vadă nimic, fără să ştie nimic ; va zace ţeapăn, pasiv, putrezind cu încetineală ; în timp ce peste el, sub el şi prin el — fără să întîmpine vreo împotrivire, ocupate şi grăbite — grămezi mici şi fără de sfîrşit de insecte, monştri mici şi lucitori cu forme respingătoare, cu coarne, cu gheare, cu cleşti, vor mişuna, năvălind într-o luptă aprigă pentru trupul lui ; vor mişuna fără număr, stăruitor, feroce şi lacom — pînă cînd nu va mai rămîne decît luciul oaselor nălbite în iarba înaltă ; în iarba înaltă care îşi va înmuguri vîrfurile pufoase printre coastele lui goale şi lustruite. Atît va mai rămîne din el ; nimănui nu-i va lipsi ; nimeni nu-şi va aminti de el.

Prostii ! Nu poate fi aşa. Există căi de scăpare din această situaţie. Cineva îşi va face apariţia. Vor veni nişte fiinţe omeneşti. Le va vorbi, le va implora — va uza chiar de forţă pentru a-i sili să-i dea ajutor. Se simţea puternic ; era foarte puternic. Va... Descurajarea, convingerea zădărniciei speranţelor sale reveni cu o senzaţie ascuţită de durere în inimă. Începu din nou rătăcirile lui lipsite de ţintă. Hoinări pînă cînd era gata să se prăbuşească, fără să fie în stare să-şi calmeze tulburarea din suflet prin oboseală trupească. Nu exista odihnă şi pace pe terenurile defrişate ale închisorii lui. Nu exista uşurare decît în eliberarea întunecată pe care i-o aducea somnul, somnul fără memorie şi fără vise ; somnul care vine brutal şi greu, ca plumbul ce ucide. Să uite, într-un somn care anihilează totul ; să se prăvălească orbeşte, ca ameţit, din lumina zilei în noaptea uitării, aceasta însemna pentru el răgazul rar din existenţa lui pe care nu avea curajul s-o suporte — sau să-i pună capăt.

Trăia şi se lupta cu delirul fără şir al gîndurilor lui, sub ochii tăcutei Aissa. Ea îi împărtăşea chinul prin mirarea ei dureroasă, prin afecţiunea arzătoare ce i-o purta, prin neputinţa ei disperată de a înţelege cauza supărării

lui și a repulsiei pe care ea i-o inspira ; prin ura privirilor lui ; prin misterul tăcerii lui ; prin amenințarea din rarele lui cuvinte — a acelor cuvinte în limba oamenilor albi, care îi erau aruncate cu furie, cu dispreț, cu dorința evidentă de a o răni — de a o răni pe ea, care i se dăduse, care dăruise viața ei — tot ce avea de dat — acestui om alb ; de a o răni pe ea care a vrut să-i arate drumul către adevărata măreție, care a încercat să-l ajute, în visul ei femeiesc despre o afecțiune fără de sfîrșit, trainică și statornică. Din scurtul contact cu albii, în timpul prăbușirii vechiului ei fel de viață, îi rămăsese în minte ideea impunătoare a puterii lor irezistibile și a tăriei lor fără îndurare. Găsise un om din rasa lor — și cu toate calitățile lor. Toți albii sînt la fel. Însă inima acestui om era plină de mînie împotriva oamenilor din neamul său, plină de mînie față de ea, mînia clocotind alături de dorința pentru trupul ei. Și de partea ei a existat o îmbătare cu speranțele unor lucruri mari, născute în mîndra și duioasa conștiință a înrîuririi pe care o avusese asupra lui. Auzise șoaptele lui de uimire și de teamă, odată cu șovăirea lui, cu rezistența lui și cu cedările lui parțiale și totuși, mînată de credința ei de femeie în fermitatea durabilă a inimii, în farmecul irezistibil al personalității ei, l-a împins înainte, încrezîndu-se în viitor, orbește, plină de speranță ; sigură că va realiza, alături de el, dorința arzătoare a vieții ei, numai dacă ar fi putut să-l împingă destul de departe și dincolo de putința de a da înapoi. Ea nu cunoștea și nu putea să conceapă nimic din idealurile lui, atît de exaltate. Ea gîndea că bărbatul este un războinic și un șef, gata de luptă, de violență și trădare față de neamul lui — de dragul ei. Ce putea fi mai natural ? Nu era el un om de seamă și puternic ? Aceste două ființe, înconjurate ficcare în parte de vălul de nepătruns al aspirațiilor lor, erau fără speranță, singure, dincolo de văzul și de auzul fiecăruia din ei față de celălalt ; fiecare, în centrul unor orizonturi neasemănătoare și depărtate ; stînd fiecare pe un pămînt diferit și sub un cer diferit. Ea își amintea de cuvintele lui, de ochii lui, de buzele lui tremurătoare, de mîinile lui întinse ; își amintea de adînca, de nemăsurata plăcere a dăruirii ei, acest început al puterii ei asupra lui, putere care ar fi trebuit să dureze pînă

la moarte. El își amintea de cheiurile și de magaziile de mărfuri ; de frenezia vieții într-un vîrtej de monede de argint ; de splendida siguranță a unei vînători de bani ; de numeroasele lui succese, posibilitățile pierdute de a face avere și, ca urmare, de a avea un renume. Ea, o femeie, fusese victima propriei ei inimi, a credinței ei de femeie că nu există nimic altceva în lume decît dragostea — sentiment etern. El fusese victima principiilor lui stranii, a infatuării lui, a încrederii oarbe în el însuși, a respectului său grav pentru glasul ignoranței sale fără margini.

Într-un moment de inerție, de nehotărîre și de descurajare, a venit ea — această creatură — și cu o atingere a mîinii i-a distrus viitorul și demnitatea de om inteligent și civilizat ; a trezit în pieptul lui simțirile infame care l-au împins să facă ceea ce a făcut, să sfîrșească mizerabil în sălbăticie și să fie uitat sau, dacă nu, pomenit cu ură și dispreț. Nu îndrăznea să se uite la ea, pentru că acum, ori de cîte ori o privea, gîndul său părea să se apropie de crimă, ca o mînă întinsă. Numai ea se putea uita la el — și la nimic altceva. Ce altceva se mai găsea acolo ? Îl urmărea cu o privire temătoare, cu o privire în așteptare, răbdătoare și rugătoare. Ochii ei exprimau mirarea și mîhnirea unui animal care cunoaște numai suferința, a unui suflet care cunoaște chinul, dar nu și speranța ; care nu este întreg, a unui suflet care nu poate găsi refugiu în împrejurările vieții, în convingerea amăgitoare a demnității acesteia și a unui destin înalt ; în consolarea cerească a unei credințe în marele izvor al urii ei.

În primele trei zile după plecarea lui Lingard, Willems nici măcar nu-i vorbise. Aissa prefera ca el să tacă decît să audă cuvintele de neînțeles, rostite cu ură și violență sălbatică, pe care i le adresa în ultimul timp, trecînd apoi, deodată, la o completă apatie. Și în timpul acelor trei zile, el nu a părăsit deloc rîul, ca și cum pe malul acesta mlăștinos s-ar fi simțit mai aproape de libertate. Stătea tîrziu ; zăbovea pînă la apusul soarelui ; privea la jeraticul de aur îndepărtîndu-se printre nori întunecați, lăsînd în urmă un șuvoi de roșu strălucitor, ca o împroșcare de sînge cald. Această priveliște îi apărea sinistră, ca un semn

și o prevestire a unei morți violente care îl chema de pretutindeni — chiar și din cer.

Într-o seară, rămase pe malul rîului mult după apusul soarelui, neținînd seama de ceața de noapte care se strînsese în jurul lui, îl învăluise și se lipise de el ca un giulgiu ud. O înfiorare ușoară îl făcu să-și revină în fire și se îndreptă, străbătînd curtea, către casă. Aissa se ridică din fața focului care lucea roșu prin fumul ce plutea, îngroșîndu-se, pe sub crengile copacului mare. Se apropie de el dintr-o parte, pe cînd Willems venea spre podețul casei. O văzu că se oprește ca să-l lase pe el să urce. În întuneric, silueta ei era ca aceea a unei umbre de femeie, cu mîinile împreunate și întinse în față într-un gest de rugă. Se opri — nu se putu abține să nu se uite la ea. Grația sumbră a siluetei ei drepte, membrele, trăsăturile — totul apărea imprecis și vag, în afară de lucirea ochilor în lumina slabă a stelelor. El își întoarse capul și păși mai departe. Putea să-i simtă pașii, în spatele său, pe scîndurile îndoite, dar își continuă mersul, fără să-și întoarcă privirea. Știa ce voia ea. Voia să intre. Se cutremură la gîndul a ceea ce putea să se întîmple în întunericul de nepătruns al acestei case, dacă ar fi să se găsească singuri — chiar pentru o clipă. Se opri în ușă și o auzi spunînd :

— Lasă-mă să intru. De ce supărarea asta ? De ce tăcerea asta ? Lasă-mă să veghez... alături de tine... Nu te-am vegheat cu credință ? Ți s-a întîmplat vreodată ceva rău pe cînd închideai ochii, iar eu vegheam alături ?... Am așteptat... Am așteptat să-mi surîzi și să-mi vorbești... Nu mai pot să aștept... Uită-te la mine... vorbește-mi ! A intrat un duh rău în tine ? Un duh rău care ți-a înghițit tot curajul și toată iubirea ? Lasă-mă să pun mîna pe tine. Uită tot... Tot ! Uită inimile rele și fețele supărate... și adu-ți aminte numai de ziua în care am venit la tine... la tine ! O ! inima mea ! O ! viața mea !

Tristețea rugătoare a chemării ei umplu spațiul cu tremurul vocii joase, care părea să răspîndească duioșie și lacrimi în pacea adîncă a lumii adormite. Totul în jurul lor, pădurile, locurile defrișate, rîul, acoperite de tăcutul văl al nopții, păreau să se deștepte și să asculte

la vorbele ei, cu o liniște atentă. Păreau să asculte încă, după ce sunetul vocii ei se stinse într-un suspin înăbușit ; și nimic nu se mișca, printre umbrele fără formă, în afară de nenumăraţii licurici care licăreau în roiuri schimbătoare, în perechi care alunecau, în puncte rătăcitoare și singuratice — ca plutirea luminoasă a unei pulberi de stele.

Willems se întoarse încet, în silă, ca și cum ar fi fost constrîns cu toată puterea. Ea își ascunsese fața în mîini, iar el privea, pe deasupra capului ei aplecat, în întunecata strălucire a nopţii. Era una din acele nopţi care dau impresia unei nemărginite vastităţi, cînd cerul pare mai înalt, cînd adierile trecătoare ale brizei călduţe par să aducă cu ele șoapte ușoare de dincolo de stele. Aerul era îmbibat de o mireasmă plăcută, un miros fermecător, pătrunzător și violent ca pornirile dragostei. Se uita la spaţiul acesta mare, întunecat, în care pluteau arome, în care se simţea răsuflarea vieţii și misterul existenţei, reînnoit, fecund, și indestructibil ; și se simţi înspăimîntat de singurătatea lui, de singurătatea trupului său, de singurătatea sufletului său faţă-n faţă cu această luptă inconștientă și aprigă ; cu această mîndră indiferenţă ; cu ţinta aceasta urmărită fără milă, misterios, de a perpetua lupta și moartea în cursul secolelor fără număr. Pentru a doua oară în viaţa lui simţi, odată cu înţelegerea bruscă a lipsei sale de însemnătate, nevoia de a striga după ajutor în această sălbăticie și, pentru a doua oară, își dădu seama de deznădejduita indiferenţă a tot ce-l înconjura. Putea să strige după ajutor în orice parte — și nimeni nu-i va răspunde. Putea să-și întindă mîinile, după sprijin, după simpatie, după o alinare — și nimeni nu va veni. Nimeni. Aici nu se găsea nimeni — în afară de această femeie.

Inima îi era mișcată, înduioșată de milă pentru starea de părăsire în care se găsea. Supărarea lui faţă de ea, faţă de femeia aceasta care fusese cauza tuturor necazurilor lui, se risipi datorită nevoii, ajunsă la culme, de consolare, de orice natură ar fi fost ea. Poate — dacă trebuia să se resemneze cu soarta lui — ea ar putea să-l ajute

să uite. Să uite. Pentru un moment, într-un acces de disperare atît de adîncă încît părea începutul împăcării, își puse în minte să coboare cu bună știință de pe piedestal, să se lepede de superioritate, de toate speranțele lui, de vechile ambiții, de civilizația ingrată. Pentru un moment, uitarea în brațele ei păru cu putință ; și, sedus de această posibilitate, apariția unei dorințe reînnoite puse stăpînire pe sufletul său, într-o izbucnire de nesocotit dispreț pentru orice în afară de el însuși — de dispreț sălbatic pentru pămînt și cer. Își spuse în sinea lui că nu se va căi. Pedeapsa pentru singura lui greșeală era prea grea. Nu exista milă sub cer. Nici nu mai vroia vreo milă. Se gîndea, cu disperare, că dacă ar fi putut să găsească din nou în ea nebunia trecutului, delirul straniu care îl transformase, care îi adusese ruina, ar fi fost gata să plătească, pentru aceasta, cu blestemul veșnic care ar cădea asupra sa. Era îmbătat de parfumul subtil al nopții ; era purtat departe de amintirea brizei calde ; era stăpînit de exaltarea singurătății lui, a tăcerii, a amintirilor, în prezența acestei femei care i se dăruise cu o credință supusă și răbdătoare ; venind la el, în numele trecutului, în numele zilelor acelora cînd el nu putuse să vadă nimic, să se gîndească la nimic, să dorească nimic — în afară de îmbrățișările ei.

O luă dintr-o dată în brațe și ea își împreună mîinile în jurul gîtului lui, cu un strigăt ușor de bucurie și de surpriză. O luă în brațe și așteptă exaltarea, nebunia, senzațiile de care își amintea și pe care le pierduse ; și în timp ce ea suspina blînd la pieptul lui, el o strîngea și se simțea rece, bolnav, obosit, exasperat de nereușită — și sfîrși blestemîndu-se pe el însuși. Aissa se agăță de el tremurînd în intensitatea fericirii și dragostei ei. O auzi șoptind — cu fața ascunsă în umărul lui — despre tristețea care a trecut și despre bucuria care va veni și va ține veșnic ; despre încrederea ei nezdruncinată în dragostea lui. Întotdeauna a avut încredere. Întotdeauna ! Chiar și atunci cînd fața lui era întoarsă de la ea, în zilele întunecate cînd mintea îi rătăcea prin țara lui, printre oamenii din neamul său. Dar nu va mai rătăci

niciodată departe de ea, acum că a venit înapoi. O să uite feţele reci şi inimile dure ale neamului său crud. Ce trebuia să-şi amintească ? Nimic ! Nu-i aşa ?

Asculta, fără speranţă, murmurul ei slab. Stătea liniştit şi ţeapăn, strîngînd-o mecanic la piept, în timp ce se gîndea că nu i-a mai rămas nimic pe lume. Era deposedat de toate ; deposedat de patima lui, de libertatea lui, de uitare, de consolare. Ea, înnebunită de plăcere, continua să şoptească repede despre dragoste, lumină, pace, despre ani îndelungaţi... Privea posomorît deasupra capului ei, în întunecimea mai adîncă a curţii şi, dintr-o dată, îi păru că se uită într-un abis obscur, într-o groapă adîncă şi neagră, plină cu rămăşiţe în descompunere şi oase înălbite ; într-un mare şi inevitabil mormînt plin de putreziciune în care, mai curînd sau mai tîrziu, inevitabil, trebuia să cadă.

Dimineaţa ieşi devreme şi rămase un timp în pragul uşii, ascultînd respiraţia uşoară din spatele său — din casă. Aissa dormea. El nu închisese ochii toată noaptea. Se clătină — apoi se rezemă de tocul uşii. Era epuizat, sfîrşit. Avea impresia că abia de mai trăieşte. Pusese stăpînire pe el o senzaţie de oroare şi dezgust de sine însuşi, care, atunci cînd ochii i se îndreptară spre marea netedă de ceaţă de la picioarele lui, dispăru repede, prefăcîndu-se într-o tristă indiferenţă. Era ca o bruscă şi finală destrămare a simţurilor, a corpului şi a gîndurilor lui. Stînd pe cerdacul înalt, privea întinderea ceţii de noapte suspendată la mică înălţime, deasupra căreia pătrundeau, ici şi colo, vîrfurile cu penaj ale boschetelor de bambuşi înalţi şi cele rotunde ale copacilor singuratici, aidoma unor insule mici, ieşind, întunecate şi masive, dintr-o mare fantomatică şi vaporoasă. Mai departe, pe fundalul uşor luminat al cerului de la răsărit, linia întunecată a marilor păduri mărginea această mare liná de ceaţă albă, dînd impresia unui ţărm fantastic şi de neatins. Privea fără să vadă nimic, gîndindu-se la el. Înaintea ochilor lui, lumina soarelui care răsărea izbucni brusc, deasupra pădurii, ca o explozie. El nu vedea nimic. Apoi, după un timp, murmură cu convingere — spunîn-

du-şi aproape cu glas tare sub şocul gîndului care îl pătrunse :

— Sînt un om pierdut !

Îşi flutură mîna deasupra capului, într-un gest nepăsător şi tragic, apoi coborî în ceaţa care se strînsese deasupra lui în unduiri luminoase, sub prima suflare a brizei de dimineaţă.

IV

WILLEMS SE DEPLASĂ molatic spre rîu, apoi reveni pe propriile-i urme la copac şi se lăsă să cadă pe banca aşezată în umbra acestuia. De cealaltă parte a trunchiului imens, putea s-o audă pe bătrînă mişcîndu-se, suspinînd tare, mormăind de una singură, rupînd crengi uscate, suflînd în foc. După puţin, o pală de fum ajunse pînă la locul în care şedea. Îl făcu să simtă că îi e foame şi senzaţia aceasta a fost ca o nouă jignire care se adăuga la intolerabila povară de umilinţe. Era gata să plîngă. Se simţea foarte slab. Îşi ţinu braţul înaintea ochilor şi se uită cîtva timp cu atenţie la el : era slab şi tremura. Piele şi os. Pe cuvînt ! Ce slab era !... Suferise de friguri un timp îndelungat şi acum se gîndea, trist şi dezamăgit, că Lingard, deşi îi trimisese hrană — şi ce hrană, Doamne Dumnezeule : puţin orez şi peşte uscat ; cu totul nepotrivită pentru un om alb — nu-i trimisese nici o doctorie. Crede nemilosul bătrîn că el ar putea trăi ca fiarele sălbatice, care nu sînt niciodată bolnave ? Avea nevoie de chinină.

Îşi lăsă capul pe spate, se rezemă de copac şi închise ochii. Gîndi vag că, dacă ar fi putut pune mîna pe Lingard, i-ar fi plăcut să-l jupoaie de viu. Însă acesta era numai un gînd nebulos, scurt şi trecător. Închipuirea lui, epuizată de repetata conturare a propriei soarte, nu mai avea destulă putere să perceapă ideea de răzbunare. Nu era indignat şi revoltat. Era abătut. Era abătut de imensul cataclism al nenorocirii lui. Ca mulţi alţi oameni, gîndise

în mintea lui, cu profunzime, la întregul univers și la apropiatul sfîrșit al tuturor lucrurilor. Odată cu distrugerea propriei sale personalități, îl cuprindea o spaimă paralizantă. Totul se răsturna. Clipi repede din ochi. I se păru că însăși lumina soarelui dezvăluia, în strălucirea ei, existența vreunui sens ascuns și sinistru. În frica sa lipsită de rațiune, încercă să se ascundă în el însuși. Își trase picioarele în sus, capul i se cufundă între umeri, brațele i se strînseră în jurul lui. Sub copacul înalt și imens, înălțîndu-se superb din ceață într-o desfășurare a crengilor trufașe, cu freamătul neobosit și vioi al frunzelor fără număr în strălucirea limpede a soarelui, sub copacul acesta, rămase nemișcat, ghemuit pe bancă. Înfricoșat și tăcut. Arăta ca o grămadă de zdrențe murdare aruncată peste o altă grămadă de oase, în vîrf cu un cap trist și uscat, cu o pereche de ochi mari, lucitori, care, rătăciți și stupizi, se mișcau cu încetineală în orbitele lor.

Privirea lui Willems hoinări pe pămînt și apoi urmări, cu o pironire prostească, o jumătate de duzină de furnici negre, intrînd cu curaj într-un tufiș de iarbă înaltă care trebuie să li se fi părut o junglă întunecoasă și primejdioasă. Dintr-o dată, se gîndi că acolo trebuie să fie o mortăciune. Vreo insectă moartă. Moarte pretutindeni. Își închise din nou ochii, sub stăpînirea unei panici care-l făcea să tremure. Moartea era peste tot, oriunde ai privi. Nu voia să vadă furnicile. Nu voia să vadă pe nimeni și nimic. Stătea în întunericul pe care și-l făcuse singur, gîndindu-se cu amărăciune că, pentru el, nu exista pace... Dintr-o dată, auzi voci... Iluzie ! Nenorocire ! Chin ! Cine să vină ? Cine să vină ? Cine are de vorbit cu el ? Ce treabă avea el cu aceste voci ? Și totuși le auzea slab, venind dinspre rîu. Slab ca și cum ar fi venit de foarte departe. Ajunseră pînă la el cuvintele : „Ne întoarcem imediat“... Delir și batjocură ! Cine să se întoarcă ? Nimeni nu se întoarce. Doar frigurile se întorc. În dimineața asta le avea în el. Asta era... auzi pe neașteptate pe bătrînă mormăind ceva alături de el. Ocolise copacul, venind spre partea unde era el. Deschise ochii și o văzu înclinată pe spate în fața lui. Își dusese mîna la ochi, ca

pentru a se apăra de lumină, uitîndu-se către locul de acostare. Apoi se retrase fără zgomot. O văzu întorcîndu-se la gătitul ei, o femeie discretă, care nu așteaptă nimic, fără teamă și fără speranță.

Bătrîna se retrăsese în spatele copacului și acum Willems putea să vadă o ființă omenească pe cărarea dinspre locul de acostare. Îi părea că e o femeie, într-un halat roșu, ținînd ceva ca o legătură grea în brațe. Era o apariție neașteptată, intimă și ciudată. Blestemă printre dinți... Asta-i mai lipsea ! Să i se năluccască asemenea lucruri în plină lumină a zilei ! Îi era foarte rău — foarte rău... Era adînc speriat de acest groaznic simptom al stării disperate a sănătății lui.

Dar spaima ținu doar cît ține o scăpărare de fulger și, în momentul următor, i se dezvălui că femeia era reală ; că venea către el ; că era soția lui ! Își lăsă picioarele repede pe pămînt, însă nu făcu nici o altă mișcare. Ochii i se deschiseră larg. Era atît de uimit că, pentru un timp, își uită de propria lui existență. Singurul gînd din capul lui era : de ce naiba venise ea aici ?

Joanna urca spre curte, cu pași grăbiți. Purta în brațe copilul învelit într-unul din cearșafurile albe ale lui Almayer, pe care, înainte de a pleca din casă, îl trăsese în ultimul moment de pe pat. Părea să fie orbită de soarele care-i bătea în ochi. Dezorientată de aspectul straniu al locurilor în care se găsea, înainta uitîndu-se repede în dreapta și în stînga, în așteptarea ei încordată de a-și vedea în orice moment soțul. Apoi, apropiindu-se de copac, zări deodată un fel de cadavru uscat și galben, șezînd foarte țeapăn pe o bancă la umbră și uitîndu-se la ea cu niște ochi mari care erau vii. Acesta era soțul ei.

Se opri încremenită. Se uitară fix unul la altul într-o adîncă tăcere, cu ochi uluiți, cu ochi înnebuniți de amintirea întîmplărilor îndepărtate, care păreau să se fi pierdut în trecerea timpului. Privirile lor se încrucișară, treceră de la unul la altul și păreau să zboare pe distanțe fantastice, să vină drept din zona incredibilului.

Uitîndu-se mereu la el, Joanna veni mai aproape și așeză cearșaful cu copilul pe bancă. Micul Louis, după ce

urlase cea mai mare parte din noapte de frică în întunecimea rîului, acum dormea adînc și nu se deștepta. Ochii lui Willems o urmăreau pe Joanna și capul i se întorcea încet după ea. Acceptă această prezență aici cu o recunoaștere resemnată a unei fantastice improbabilități. În definitiv orice se poate întîmpla. De ce venise ? Ea era o parte din întregul plan al nenorocirii lui. Aproape că se aștepta să se repeadă la el, să-l tragă de păr și să-i zgîrie fața. De ce nu ? Orice se poate întîmpla ! Avînd o senzație exagerată a marii lui slăbiciuni trupești, se temea ca nu cumva să se repeadă la el. În orice caz, desigur că o să țipe la el. O știa demult. Putea să zgîrie. Credea că scăpase de ea pentru totdeauna. Probabil că a venit acum să-i vadă sfîrșitul...

Deodată ea se întoarse și, îmbrățișîndu-l, alunecă ușor la pămînt. Asta îl făcu să tresară. Cu fruntea pe genunchii lui, Joanna plîngea în hohote. Se uită în jos, deprimat, în creștetul capului ei. Ce-avea de gînd ? El nu avea puterea să se miște — să plece. O auzi șoptind ceva și se aplecă să asculte. Prinse cuvintele : „Iartă-mă !“

Pentru asta a venit ! Tot drumul acesta. Femeile sînt curioase. Să o ierte ! Nu el !... Brusc, un alt gînd îi străbătu creierul. „Cum a venit ? Într-o barcă. Barcă ! Barcă !“

Strigă „Barcă !“ și sări în sus, răsturnînd-o pe Joanna. Și înainte ca ea să fi avut timpul să se ridice, se năpusti asupra ei și o trase în sus, de umeri. De îndată ce se văzu în picioare ea îl apucă strîns de după gît acoperindu-i fața, ochii, gura, nasul, cu sărutări disperate. Willems își feri capul, îndepărtîndu-i mîinile, încercînd s-o țină mai departe, să-i vorbească, s-o întrebe... A venit cu o barcă, barcă, barcă ?... Se luptară și se învîrtiră unul în jurul celuilalt, pășind într-un semicerc. În timp ce îi desfăcea mîinile, izbucni :

— Termină ! Ascultă...

Această întîlnire între doi soți, care ar fi trebuit să fie însuflețită de o sinceră bucurie, semăna mai curînd cu o luptă. Louis Willems dormea liniștit, sub cearșaful lui.

În cele din urmă, Willems reuși să se elibereze și s-o țină la distanță, apăsîndu-i brațele în jos. Se uită la ea.

Avea pe jumătate impresia că visează. Buzele ei tremurau, ochii îi rătăceau nesiguri, întorcîndu-se mereu către faţa lui. O văzu aceeaşi, ca întotdeauna cînd era cu el. Arătă alarmată, tremurătoare, gata să plîngă. Nu îi inspira încredere. Strigă :

— Cum ai venit ?

Îi răspunse în cuvinte repezite, uitîndu-se cu intensitate la el :

— Într-o canoe mare cu trei oameni. Ştiu totul. Lingard este plecat. Am venit să te salvez. Ştiu... Almayer mi-a spus.

— Canoe !... Almayer... Minciuni ! Ţi-a spus ţie — ţie ! bîlbîi Willems confuz. De ce ţie ? Ce ţi-a spus ?

Îi lipseau cuvintele. Se uita la soţia lui, gîndind cu teamă că ea — femeie credulă — a fost folosită drept instrument în vreun plan de trădare... în vreun complot pentru uciderea lui.

Ea începu să plîngă :

— Nu te uita aşa la mine, Peter. Ce-am făcut ? Am venit să te rog — să te rog — să-ţi cerşesc iertarea. Să te salvez... Lingard... primejdie !

Willems tremura de nerăbdare, de speranţă, de frică. Ea se uită la el şi, plîngînd în hohote, izbucni din nou îndurerată :

— Oh ! Peter ! Ce se întîmplă cu tine ? Eşti bolnav ?... Oh ! Arăţi aşa de bolnav...

O zgîlţîi cu violenţă făcînd-o să tacă, intimidată şi mirată.

— Cum îndrăzneşti ! Sînt sănătos — perfect sănătos... Unde-i barca aceea ? Vrei să-mi spui, în sfîrşit, unde este barca aceea ? Barca, spun... Tu !...

— Mă doare, se văită ea.

Îi dădu drumul şi ea, stăpînindu-şi groaza, rămase tremurînd şi uitîndu-se la el cu o neobişnuită stăruinţă. Apoi făcu o mişcare înainte, însă el ridică un deget şi ea se înfrînă cu un oftat adînc. Willems se linişti dintr-o dată şi o supraveghe cu o privire mustrătoare şi cu aceeaşi expresie ca atunci cînd, în zilele de demult, obişnuia să-i găsească greşeli în cheltuielile gospodăriei. Joanna găsea un

fel de plăcere amestecată cu teamă în această bruscă reîntoarcere în trecut, la vechea ei supunere.

Willems stătea acum liniștit în aparență și-i asculta povestirea fără șir. Cuvintele ei păreau să se precipite în jurul lui ca zgomotul înnebunitor al unei grindini asurzitoare. Prindea înțelesul numai ici și colo și, de îndată, se pierdea într-o teribilă sforțare de a alcătui o înșiruire logică a evenimentelor. Exista o barcă. O barcă ! O barcă încăpătoare care putea să-l ducă la mare, dacă era nevoie. Pînă aici lucrul era limpede. Ea a adus barca. De ce a mințit-o Almayer ? Era un plan ca să-l ademenească în vreo cursă ? Orice mai bine decît această singurătate fără speranță. Ea avea bani. Oamenii erau gata să meargă oriunde... Așa spunea Joanna.

O întrerupse :

— Unde sînt oamenii acum ?

— Se întorc imediat, răspunse ea în lacrimi. Imediat ! Spuneau că sînt niște stîlpi de legat bărcile prin apropiere. Vin imediat.

Din nou vorbea și plîngea în același timp. Voia să fie iertată. Iertată ? Pentru ce ? Ah ! Scena din Macassar. Ca și cînd el ar mai avea timp să se gîndească la asta. Ce-i păsa lui de ce făcuse ea cu luni în urmă ? Părea că se zbate în mrejele unor visuri complicate în care totul era imposibil și totuși posibil, în care trecutul lua aspectul viitorului și prezentul îl apăsa greu pe inimă și părea că îl ia de gît întocmai ca mîna unui dușman. Și în timp ce ea se milogea, îl implora, îi săruta mîinile, plîngea pe umărul lui, îl conjura în numele lui Dumnezeu s-o ierte, să uite, să spună cuvîntul după care tînjea, să se uite la copilul lui, să creadă în durerea și în devotamentul ei — ochii lui, în nemișcarea fascinată a pupilelor lucitoare, priveau departe, departe, dincolo de ea, dincolo de rîu, dincolo de ținutul acesta, prin zile, săptămîni și luni ; priveau la libertate, la viitor, la triumful lui... la marea posibilitate a unei uimitoare răzbunări.

Simți o bruscă dorință să joace, să strige. Și strigă :

— După toate astea, o să ne întîlnim din nou, căpitane Lingard !

— Oh, nu ! Nu ! țipă ea, împreunîndu-și mîinile.

O privi surprins. Uitase că ea se afla acolo, pînă cînd, izbucnirea acestui țipăt din tonul monoton al rugăminților îl readuse din gloriosul tumult al visurilor, în curtea pustie. Era foarte ciudat s-o vadă aici — în apropierea lui. Simți aproape afecțiune pentru ea. În definitiv, venise tocmai la timp. Apoi gîndi : „Cealaltă ! Trebuie să plec fără vreo scenă. Cine știe, poate să fie periculoasă..." Și dintr-o dată simți că o urăște pe Aissa cu o ură imensă, care părea că îl sufocă. Îi spuse soției lui :

— Așteaptă un moment.

Ea, ascultătoare, păru să-și înghită niște cuvinte care voiau să izbucnească. El murmură :

— Rămîi aici !

Apoi dispăru, ocolind copacul. Apa din oala de tuci de pe foc fierbea cu furie, trimițînd nori de aburi albi, care se amestecau cu coloana subțire și neagră de fum. Bătrîna îi apăru prin acestea ca într-o ceață, ghemuită pe călcîie, nepăsătoare și cu înfățișare de vrăjitoare.

Willems se apropie și o întrebă :

— Unde-i ea ?

Femeia nici nu-și înălță capul însă răspunse îndată bucuroasă, ca și cum așteptase întrebarea de mult timp.

— Cînd dumneata erai adormit sub copac, înainte de a veni canoea străină, a ieșit din casă. Am văzut-o uitîndu-se la dumneata și trecînd mai departe cu o mare strălucire în ochi. O mare strălucire ! S-a dus către locul în care stăpînul nostru Lakamba avea pomii care dau fructe. Pe cînd erau mulți oameni aici. Mulți, mulți. Bărbați cu arme la șold. Mulți... bărbați. Și vorbe... și cîntece...

Continuă tot așa, delirînd cu blîndețe de una singură, mult timp după ce Willems plecase de lîngă ea.

Willems se întoarse la soția lui. Ajunse lîngă ea și găsi că nu avea nimic de spus. Acum toate simțurile lui erau concentrate asupra dorinței de a o evita pe Aissa. Ea putea să stea toată ziua în păduricea aceea. De ce plecaseră ticăloșii de barcagii ? Simțea o repulsie fizică la gîndul de a mai da ochi cu ea. Și undeva, în adîncul inimii, exista o teamă de Aissa. De ce ? Ce putea să-i

facă ? Acum, nimic pe lume nu mai putea să-l oprească. Se simţea tare, nepăsător, fără milă şi superior faţă de oricine. Dorea să păstreze faţă de soţia sa mîndra puritate a reputaţiei lui. Gîndea : „Ea nu ştie. Almayer şi-a ţinut gura cu privire la Aissa. Însă, dacă descoperă, sînt pierdut. Dacă nu ar fi fost la mijloc băiatul, aş fi... scăpat de amîndouă“... Ideea îi străbătu mintea. Nu era el omul... Căsătorit... Jurămînt solemn. Nu... legătură sfîntă... Uitîndu-se la soţia lui, simţi pentru prima oară în viaţă ceva asemănător cu remuşcarea. Remuşcarea ce provenea din concepţia sa despre natura înfricoşătoare a unui jurămînt făcut în faţa altarului... Ea nu trebuie să descopere... Oh, cît despre barcă ! Trebuia să se ducă să-şi ia revolverul. Nici vorbă să se încredinţeze neînarmat oamenilor aceia din tribul *bajow*. Să-l ia acum cît Aissa era plecată. Cît despre barcă, nu îndrăznea să se ducă la malul rîului şi să strige. Gîndea : „M-ar putea auzi ea... Mă duc să-l iau... cartuşe... apoi totul o să fie gata... nimic altceva. Nu !“

Şi în timp ce stătea gîndindu-se adînc, înainte de a se hotărî să alerge pînă în casă, Joanna îl implora, ţinîndu-se de braţul lui — îl implora, cu disperare, cu inima frîntă, fără speranţă, ori de cîte ori îşi ridica privirea către faţa lui care îi părea că poartă expresia corectitudinii intransigente, a severităţii plină de virtute, a dreptăţii fără milă. Şi ea îl implora cu umilinţă — ruşinată în faţa lui, în faţa prezenţei nemişcate a omului pe care îl nedreptăţise, dispreţuind legile omeneşti şi pe cele divine. Willems nu auzea un cuvînt din ce-i spunea, pînă ce ea nu-şi ridică vocea într-o ultimă rugăminte :

— Nu-ţi dai seama că te-am iubit întotdeauna ? Toţi mi-au spus lucruri îngrozitoare despre tine... Chiar şi mama mea. Mi-au spus... că mi-ai fost... că mi-ai fost necredincios şi eu...

— E o minciună sfruntată ! strigă Willems, cuprins pentru un moment de o îndreptăţită indignare.

— Ştiu ! Ştiu ! Fii generos ! Gîndeşte-te la nenorocirea mea de cînd ai plecat — oh ! Trebuia să-mi fi smuls limba... Nu o să mai cred niciodată pe nimeni. Uită-te la băiat ! Fii

milos ! N-am putut să am odihnă pînă nu te-am găsit... Spune un cuvînt — un singur cuvînt...

— Ce naiba vrei ? exclamă Willems, uitîndu-se către rîu. Unde e blestemata aceea de barcă ? De ce i-ai lăsat să plece ? Proasto !

— Oh, Peter ! Știu că în inima ta m-ai iertat. Ești atît de generos. Vreau să te aud spunînd asta... spune-mi... Nu-i așa ?

— Da ! Da ! spuse Willems cu nerăbdare. Te iert ! Nu fi proastă.

— Nu te îndepărta ! Nu mă lăsa singură aici. De unde vine primejdia ? Sînt atît de speriată... Ești singur aici ? Sigur !... Hai să plecăm !

— Ai dreptate, răspunse Willems, uitîndu-se cu neliniște către rîu.

Ea plîngea liniștit, rezemîndu-se de braţul lui.

— Lasă-mă să mă duc, spuse el.

Văzuse deasupra malului abrupt capetele a trei oameni alunecînd ușor. Apoi, acolo unde malul se lăsa în jos, către locul de acostare, apăru o canoe mare care se apropia încet să acosteze.

— Iată-i, continuă el, repezit. Mă duc să-mi iau revolverul.

Făcu cîţiva pași grabnici către casă, însă păru că zărește ceva, se întoarse pe loc și veni înapoi la soţia sa. Ea se uita fix la el, alarmată de schimbarea bruscă de pe fața lui. Arăta foarte descompus. Se bîlbîi puțin, cînd începu să vorbească :

— Du-te ! Ia copilul. Coboară la barcă și spune-le s-o tragă de la vedere, repede, în spatele tufișurilor. Auzi ? Grăbește-te ! Eu vin acolo la tine, imediat. Grăbește-te !

— Peter ! Ce înseamnă asta ? N-am să te părăsesc ! Este vreo primejdie în locul acesta înfricoșător ?

— Du-te odată ! porunci Willems, în șoapte iritate. Îţi spun că vin și eu. Aleargă, îţi spun !

— Nu ! Nu ! Nu ! N-am să te părăsesc. N-am să te pierd din nou. Spune-mi, ce înseamnă asta ?

De dincolo de casă răzbea pînă la ei sunetul slab al unei voci care cînta. Willems își zgîlţîi soţia de umeri.

— Fă ce-ţi spun ! Du-te imediat !

Ea se prinse de braţul lui şi se agăţă cu disperare de el. Willems se uită în sus la cer, de parcă l-ar fi luat drept martor la prostia infernală a acestei femei. Cîntecul se auzi mai tare, apoi încetă deodată şi Aissa îşi făcu apariţia, mergînd încet, cu mîinile pline de flori.

Ocolise colţul casei, ieşind în plină strălucire a soarelui, şi lumina părea să coboare asupra ei ca un şuvoi strălucitor, duios şi mîngîietor, ca şi cum ar fi fost atrasă de fericirea care radia pe faţa ei. Se îmbrăcase ca pentru o zi de sărbătoare, pentru memorabila zi a reîntoarcerii lui la ea, a reîntoarcerii la o dragoste care va ţine veşnic. Razele soarelui de dimineaţă erau prinse de paftaua ovală a cingătorii brodate care îi ţinea sarongul de mătase în jurul taliei. Ţesătura de un alb orbitor a pieptarului îi era traversată de fîşia de galben şi argint a eşarfei şi, în părul ei negru, răsucit în coc înalt pe capul mic, luceau capetele sferice ale acelor de aur, printre florile de un roşu închis şi florile albe, în formă de stea, cu care se împodobise ca să farmece ochii lui ; ochii aceia care, de acum încolo, nu trebuiau să vadă nimic în afară de imaginea ei strălucitoare. Se mişca încet, aplecîndu-şi faţa deasupra mormanului de flori, de *şambaca* [1] şi iasomie de un alb imaculat, pe care îl ţinea strîns la piept, într-o visătoare beţie a parfumurilor dulci şi a speranţelor şi mai dulci.

Părea că nu vede nimic, se opri pentru un moment la piciorul podeţului care ducea spre casă, apoi, lăsîndu-şi acolo sandalele de lemn cu tocuri înalte, urcă pe scînduri, călcînd repede şi uşor, dreaptă, graţioasă, mlădioasă şi fără să facă nici un zgomot, ca şi cum s-ar fi înălţat la uşă pe aripi invizibile. Willems îşi împinse cu brutalitate soţia îndărătul copacului şi se hotărî repede să alerge în casă, să-şi ia revolverul şi... Gînduri, îndoieli, mijloace de a se descurca păreau că sînt în fierbere în creierul lui. Avu inspiraţia fulgerătoare să o ameţească cu o lovitură pe această femeie acoperită cu flori şi apoi să o lege în casa întunecoasă — o viziune a unor acţiuni

[1] Arbore tropical.

săvîrșite repede, cu o nestăpînită furie — ca să-și salveze astfel prestigiul și superioritatea — ceva de imensă însemnătate... Nu făcuse însă doi pași cînd Joanna sări după el, îl prinse de spatele hainei zdrențuite, rupse din ea o bucată bună și apoi i se agăță cu amîndouă mîinile de guler, fiind cît pe ce să-l trîntească pe spate. Deși luat pe negîndite, el reuși să se mențină în picioare. De la spate, cu respirația întretăiată, ea îi vorbea în ureche :

— Femeia aceea ! Cine-i femeia aceea ? Ah ! Despre asta vorbeau barcagiii ! I-am auzit... i-am auzit... auzit... Noaptea. Vorbeau de o femeie. Nici nu am îndrăznit să înțeleg. Nu aș fi întrebat, nu aș fi ascultat... nici crezut. Cum puteam ? Deci este adevărat. Nu ! Spune nu !... Cine este femeia aceea ?

Willems se clătină, smucindu-se înainte. Ea îl trase de guler pînă cînd nasturele cedă și haina alunecă, dezgolindu-l pe jumătate. Întorcîndu-se, Willems rămase nemișcat. Părea că inima îi bate în gîtlej. Se sufoca — încercă să vorbească — nu putu găsi nici un fel de vorbe. Gîndea cu furie : „Am să le omor pe amîndouă !“

Pentru o clipă nimic nu se mișcă în toată curtea, în limpezimea adîncă și vie a zilei. Numai jos, la locul de acostare, un copac de *warigan*, lucind tot de ciorchini cu bombe roșii, părea să fi prins viață din cauza agitației păsărelelor ce își fluturau febril aripile, negăsîndu-și locul în încîlceala crengilor supraîncărcate. Din senin, stolul împestrițat se ridică, descriind un cerc, cu un zbîrnîit ușor și se împrăștie tăind ceața subțire cu contururile ascuțite ale aripilor sclipind în soare. Mahmat și unul din frații lui apărură, venind de la locul de acostare, cu lăncile în mîini, să-și caute pasagerii.

Aissa, ieșind acum cu mîinile goale din casă, zări pe cei doi oameni înarmați. Surprinsă, scoase un strigăt ușor, dispăru în casă și, într-o clipă, apăru în prag cu revolverul lui Willems în mînă. Pentru ea, prezența oricărui bărbat acolo nu putea să aibă decît un înțeles prevestitor de rele. Nu existau, în lumea din afară, decît dușmani. Ea și bărbatul pe care îl iubea erau singuri, neavînd altceva în jurul lor decît dușmani. Nu regreta

acest lucru, căci dacă ar fi venit moartea, indiferent din ce mînă, ar fi murit împreună.

Ochii ei hotărîţi se îndreptară spre curte, cu o privire circulară. Observă că cei doi străini încetaseră să mai înainteze şi acum stăteau alături, rezemîndu-se de cozile armelor lor. În momentul următor, îl văzu pe Willems cu spatele către ea, în aparenţă luptîndu-se cu cineva sub copac. Nu vedea nimic clar şi, fără să şovăie, zbură în jos, strigînd :

— Vin !

El îi auzi strigătul şi, cu o mişcare neaşteptată şi grăbită, îşi împinse soţia înapoi către bancă. Joanna căzu jos. Willems se smuci cu totul din haină şi Joanna îşi acoperi faţa cu această zdreanţă murdară. El îşi apropie gura de ea, şoptindu-i:

— Pentru ultima oară îţi spun, vrei să iei copilul şi să te duci ?

Femeia gemea îndărătul rămăşiţelor soioase ale hainei lui. Mormăi ceva. El se aplecă mai jos ca să audă. Spunea :

— N-o să mă duc ! Porunceşte femeii aceleia să plece. Nu pot să mă uit la ea !

— Proastă ce eşti !

Părea că îi azvîrle cuvintele apoi, luînd o hotărîre, se întoarse să facă faţă Aissei. Aceasta venea acum către ei încet, cu o expresie de nemărginită uimire pe faţă. Apoi se opri şi privi fix la el, care stătea acolo, gol pînă la brîu, descumpănit şi întunecat.

Puţin mai departe, Mahmat şi fratele lui vorbeau între ei cu voce înceată şi calmă... Aceasta era fiica puternică a omului sfînt care murise. Omul alb e foarte înalt. Or să fie trei femei şi copilul de luat în barcă, pe lîngă omul acesta alb care are bani... Fratele se întoarse la barcă şi Mahmat rămase privind mai departe. Stătea ca o santinelă, cu tăişul în formă de frunză a lăncii sale lucindu-i deasupra capului ; toropit şi drept, sub cascada razelor de soare.

Willems vorbi brusc :

— Dă-mi asta, spuse, întinzînd mîna către revolver.

Aissa păşi înapoi. Buzele îi tremurau. Vorbi cu voce foarte scăzută :

— E din familia ta ?

El dădu uşor din cap. Aissa clătină din cap, cuprinsă de gînduri, şi cîteva petale delicate din florile care mureau în părul ei îi căzură la picioare, ca nişte mari picături de roşu închis şi alb.

— Ştiai ? întrebă ea.

— Nu, spuse Willems. Ei au trimis după mine.

— Spune-le să plece. Sînt blestemaţi. Ce există între ei şi tine — tu care porţi viaţa mea în inima ta ?

Willems nu răspunse nimic. Stătea înaintea ei, uitîndu-se în pămînt şi repetîndu-şi în sinea lui : „Trebuie să-i iau revolverul, imediat, imediat... Nici nu mă pot gîndi să mă încredinţez oamenilor acelora fără o armă de foc. Trebuie să-l am !“

Ea întrebă, după ce privise în tăcere pe Joanna, care plîngea liniştit :

— Cine este ea ?

— Soţia mea, răspunse Willems, fără să ridice privirea. Soţia mea după legea oamenilor albi, care este dată de Dumnezeu.

— Legea ta ? Dumnezeul tău ! murmură Aissa cu dispreţ.

— Dă-mi revolverul, spuse Willems cu un ton hotărît.

Îi dădea ghes gîndul de a se apropia de ea şi de a i-l lua cu forţa.

Ea nici nu auzi ce-i spuse şi continuă :

— Legea ta... sau minciunile tale ? Ce trebuie să cred ? Am venit — am alergat să te apăr cînd am văzut oamenii aceia străini. M-ai minţit cu gura şi cu ochii tăi. Tu, om cu inimă necinstită... Ah ! adăugă ea după o scurtă pauză. Ea este prima soţie ! Atunci eu trebuie să fiu o sclavă ?

— Poţi să fii ce-ţi place, spuse Willems brutal. Eu plec.

Privirea ei se fixă pe cearşaful sub care observase o uşoară mişcare. Făcu un pas mare într-acolo. Willems se întoarse pe jumătate. Îi părea că picioarele îi erau de plumb. Simţi că ameţeşte şi că e atît de slab încît, pentru un moment, îl străbătu, într-un val de disperare, frica de a nu muri acolo pe loc, înainte de a putea scăpa de dezastru.

Ea ridică un colţ al cearşafului şi cînd văzu copilul care dormea, fu scuturată de un fior brusc, ca şi cum ar fi văzut ceva ce inspira o oroare care nu poate fi exprimată. Se uita la micul Louis Willems cu ochii încremeniţi într-o privire neîncrezătoare şi înfricoşată. Apoi degetele i se desfăcură încet şi păru că o umbră i se lasă pe faţă, ca şi cum ceva ascuns şi fatal s-ar fi strecurat între ea şi strălucirea soarelui. Stătea uitîndu-se în jos, absorbită, ca şi cum ar fi observat, în fundul unui abis întunecat, procesiunea tristă a gîndurilor ei.

Willems nu se mişcă. Toate simţurile sale erau concentrate asupra ideii de a se elibera. Şi atunci, în minutul acela, cînd certitudinea eliberării i se înfăţişa cu atîta putere, i se păru că aude o voce răsunătoare strigînd în ceruri că totul se terminase, că în următoarele cinci, zece minute va păşi în altă existenţă ; că toate acestea, femeile, nebunia, păcatul, regretele, toate se vor duce, se vor prăvăli în trecut, vor pieri, se vor preface în pulbere, în fum, în nori plutitori — în nimic ! Da ! Totul va pieri în trecutul de neîmpăcat, care înghite tot — chiar şi amintirea ispitei şi a prăbuşirii lui. Nimic nu avea vreo însemnătate. Nu-i păsa de nimic. Uitase de Aissa, de soţia lui, de Lingard, de Hudig — de oricine, în viziunea fulgerătoare a viitorului lui lipsit de speranţă.

După un timp o auzi pe Aissa spunînd :

— Un copil ! Un copil ! Ce-am făcut eu ca să îndur acest necaz şi această durere ? Şi în timp ce băiatul şi mama lui trăiau, mi-ai spus că nu exista pentru tine nimic de care să-ţi aminteşti, acolo, în ţara de unde veneai ! Şi eu am crezut că puteai să fii al meu. Credeam că eu aş fi...

Vocea ei se pierdu într-un murmur întretăiat şi, odată cu acesta, părea că în inima ei moare cea mai mare şi mai preţioasă speranţă a noii ei vieţi. Sperase ca în viitor braţele gingaşe ale unui copil să lege cele două vieţi ale lor la un loc, într-o legătură pe care nimic în lume n-ar fi putut s-o rupă, o legătură de dragoste, de recunoştinţă, de preţuire duioasă ! Ea, cea dintîi şi singura ! Însă în momentul în care îl văzu pe fiul acestei alte femei, se simţi zvîrlită în răceala, în întunericul, în tăcerea unei singu-

rătăți imense și de nepătruns — foarte departe de el, dincolo de putința oricărei speranțe, victimă a unui șir nesfîrșit de nedreptăți ireparabile.

Pași mai aproape de Joanna. Simțea față de această femeie necaz, invidie, gelozie. Înaintea ei se simțea umilită și furioasă. Apucă mîneca atîrnată a hainei în care Joanna își ascundea fața și o smulse din mîinile ei, exclamînd tare :

— Lasă-mă să văd figura aceleia în fața căreia eu sînt doar o slujnică și o sclavă. *Ya-wa !* Te văd !

Strigătul ei neașteptat părea că umple spațiul luminat de soare al terenurilor despădurite, că se înalță și că aleargă mai departe pe pămînt, pe deasupra vîrfurilor nemișcate ale copacilor din păduri. Stătea într-o neașteptată liniște, uitîndu-se la Joanna cu surpriză și dispreț.

— O femeie *sirani !* spuse încet, cu un ton de mirare.

Joanna se repezi la Willems — se agață de el țipînd :

— Ia-mi apărarea, Peter ! Ia-mi apărarea față de această femeie !

— Fii liniștită ! Nu-i nici o primejdie, murmură Willems cu voce groasă.

Aissa privi la ei cu dispreț.

— Dumnezeu este mare ! Acum stau în praf la picioarele voastre, exclamă ea în bătaie de joc, împreunîndu-și mîinile deasupra capului într-un gest de umilință ironică. Înaintea voastră eu sînt un nimic. Se întoarse către Willems, violentă, cu brațele larg deschise. Ce-ai făcut din mine ? strigă ea, tu copil mincinos dintr-o mamă blestemată ! Ce-ai făcut din mine ? Sclava unei sclave ? Nu vorbi ! Cuvintele tale sînt mai rele decît otrava șerpilor ! O femeie *sirani.* O femeie dintr-un neam disprețuit de toți.

Își îndreptă degetul către Joanna, păși înapoi și începu să rîdă :

— Fă-o să înceteze, Peter ! țipă Joanna. Această femeie păgînă ! Păgîno ! Păgîno ! Bate-o, Peter !

Willems zări revolverul pe care Aissa îl pusese pe bancă aproape de copil. Îi vorbi în olandeză soției lui, fără să-și miște capul.

— Du-te ! Ia repede băiatul — și revolverul meu de acolo. Ia seama ! Eu o s-o țin aici. Aleargă la barcă ! Acum e timpul.

Aissa veni mai aproape. Se uita fix la Joanna, în timp ce printre hohotele întrerupte de rîs vorbea fără șir, bîjbîind ca o nebună la paftaua cingătoarei.

— Ei ! Ei — mamei aceluia care va povesti despre înțelepciunea ta și despre curajul tău ! Totul i se cuvine ei. Eu n-am nimic. Nimic ! Ia, ia !

Își smulse cingătoarea și o aruncă la picioarele Joannei. Aruncă apoi cu grabă brățările, acele de aur, florile, iar părul lung, lăsat în voie, căzu răsfrîngîndu-i-se pe umeri, încadrînd în negrul lui exaltarea sălbatică a feței.

— Gonește-o, Peter ! Gonește-o pe sălbatica asta păgînă, insistă Joanna.

Părea că își pierduse mințile cu totul. Bătu din picior, agățîndu-se de brațul lui Willems cu amîndouă mîinile.

— Privește ! strigă Aissa. Privește-o pe mama copilului tău ! Îi este frică. De ce nu pleacă din fața mea ? Uită-te la ea. Este urîtă !

Joanna părea că înțelege tonul disprețuitor al cuvintelor. Pe cînd Aissa pășea înapoi apropiindu-se de copac, Joanna dădu drumul brațului soțului ei și se repezi la ea înnebunită, îi pălmui fața, apoi, întorcîndu-se, se îndreptă spre copil care, neobservat, plîngea de cîtva timp și, apucîndu-l, alergă în jos către marginea rîului, scoțînd țipăt după țipăt, într-un acces de spaimă dementă.

Willems se îndreptă spre revolver. Aissa îl depăși cu iuțeală, dîndu-i un brînci neașteptat care îl făcu să se îndepărteze, clătinîndu-se, de copac. Ea apucă revolverul, îl duse la spate și strigă :

— N-o să-l ai ! Du-te după ea ! Du-te să înfrunți primejdia... Du-te să înfrunți moartea... Du-te neînarmat... Du-te cu mîinile goale și cu vorbe dulci... așa cum ai venit la mine... Du-te fără ajutor și spune minciuni pădurilor și mării... și morților care te așteaptă...

Încetă ca și cum ar fi fost strangulată. În oroarea clipelor care se scurgeau, vedea în fața ei bărbatul pe jumătate gol și cu o expresie sălbatică ; auzea țipetele înnebu-

nite și ascuțite ale Joannei, mai slabe, venind de jos, de la malul rîului. Lumina soarelui se revărsa peste ea, peste el, peste ținutul mut, peste rîul clipocitor — în strălucirea blîndă a unei dimineți senine care, pentru ea, părea străbătută de fulgerări îngrozitoare ale întunericului incert. Ura umplea lumea, umplea spațiul dintre ei — ura de rasă, ura deosebirii fără speranță dintre ei, ura sîngelui ; ura împotriva omului născut în țara minciunilor și a răului, din care nimic altceva decît nenorocire nu vine pentru cei care nu sînt albi. Și pe cînd stătea astfel, înnebunită, auzi aproape de ea o șoaptă, șoapta lui Omar cel mort, vorbindu-i în ureche : „Ucide ! Ucide !“

Țipă, văzîndu-l pe Willems că se mișcă.

— Nu te apropia de mine... ori te omor. Du-te cît încă mai știu ce fac...

Willems își adună puterile pentru o luptă. Nu îndrăznea să plece neînarmat. Făcu un pas mare și o văzu ridicînd revolverul. Observă că nu ridicase cocoșul și își spuse că, chiar dacă trage, desigur că nu-l va nimeri. Glonțul se ducea prea sus ; trăgaciul mergea greu. Făcu un pas mai aproape — văzu țeava lungă mișcîndu-se nesigură la capătul brațului ei întins. Gîndi : „Acum este momentul !...“ Își îndoi ușor genunchii, lăsîndu-și corpul înainte și se avîntă într-o săritură lungă, năpustindu-se cu furie.

Văzu o izbucnire de flacără roșie înaintea ochilor și fu asurzit de o detunătură care i se păru mai puternică decît bubuitul tunetului. Ceva îl oprise pe loc și stătea aspirînd în nări mirosul acru al fumului albastru care plutea înaintea ochilor lui ca un nor imens... Nu l-a nimerit, la naiba... A știut el... Și pe ea o vedea foarte departe, ridicîndu-și mîinile în sus, în timp ce revolverul, foarte mic, zăcea la pămînt între ei... Nu l-a nimerit... O să se ducă acum să-l ridice. Niciodată pînă atunci, nu înțelesese plăcerea luminii soarelui și a vieții. Gura îi era plină de ceva sărat și cald. Încercă să tușească ; scuipă... Cineva strigă :

— Pentru numele lui Dumnezeu, moare ! — moare !...

Cine moare ? — Trebuie să-l ridice — Noapte ! — Ce ?... A și sosit noaptea...

Mulți ani după aceste întîmplări, Almayer istorisea povestea marii răscoale din Sambir unui vizitator din Europa venit din întîmplare acolo. Vizitatorul era român, un naturalist, culegător de orhidee pentru comercializare, care obișnuia să declare oricui, în primele cinci minute de cînd făcuse cunoștință, că are intenția să scrie o carte științifică despre ținuturile tropicale. În drumul său către interiorul ținutului, se stabilise în gazdă la Almayer. Era un om cu educație, însă bea ginul gol sau, cel mult, storcea în alcoolul crud zeama unei jumătăți de lămîie. Spunea că ginul e bun pentru sănătate și, cu acest medicament în față, îi povestea lui Almayer despre minunile capitalelor europene ; în timp ce Almayer, în schimb, îl plictisea expunîndu-i cu plăcere părerile sale nefavorabile cu privire la viața socială și politică din Sambir. Tăifăsuiră amîndoi pînă tîrziu în noapte, peste masa de lemn de pe verandă, în timp ce, între ei, insecte cu aripi transparente, mici și firave, nemulțumite de lumina lunii, veneau fluturînd și piereau cu miile în jurul luminii fumegînde a lămpii rău mirositoare.

Almayer, cu fața îmbujorată, spunea :

— Desigur, eu nu am văzut toate astea. Ți-am spus că eram imobilizat în brațul rîului, din cauza firii supărăcioase a tatălui meu — căpitanul Lingard. Sînt sigur că am făcut tot ce se putea, încercînd să ușurez fuga individului ; însă căpitanul Lingard era genul de om — știi dumneata — cu care nu se putea discuta. Chiar înainte de apusul soarelui, apa crescuse destul și am putut să ieșim din brațul acela. Am ajuns la terenul lui Lakamba cînd se lăsa întunericul. Totul era liniștit. Credeam că plecaseră, desigur, și m-am bucurat. Am intrat în curte — dar la mijloc am văzut pe jos o grămadă fără formă. Din grămada aceasta s-a ridicat ea și s-a năpustit la noi. O, Doamne... Dumneata cunoști poveștile cu cîini credincioși care veghează cadavrele stăpînilor... și nu lasă pe nimeni să se apropie... trebuie să-i bați ca să plece... și toate astea... Pe cuvîntul meu, a trebuit s-o batem ca s-o îndepărtăm. A trebuit. Era ca o furie. Nu ne-ar fi lăsat să-l atingem. Mort — desigur. Trebuia să ne fi gîndit. Împușcat în plămîn, în partea stîngă, destul de sus și de

la o distanţă destul de mică pentru că amîndouă găurile erau mici. Glonţul a ieşit prin omoplat. După ce am înfrînt-o — nu-ţi poţi închipui cît de puternică era femeia aceasta, a fost nevoie de trei dintre noi — am dus corpul în barcă şi ne-am depărtat de mal. Am crezut că leşinase, dar s-a ridicat şi s-a aruncat în apă. Ei bine, am lăsat-o să se caţere în barcă. Ce puteam face ? Ar fi înotat după noi şi rîul e plin de aligatori. N-am să uit cît o să trăiesc această cursă, împotriva curentului, noaptea. Stătea la fundul bărcii, ţinîndu-i capul în poală şi ştergîndu-i din cînd în cînd faţa cu părul ei. Era destul sînge uscat în jurul gurii şi pe bărbie. Şi în toate cele şase ore ale călătoriei, o ţinu într-un murmur duios adresat cadavrului... Aveam cu mine pe ofiţerul de pe goeletă. Omul spunea, după aceea, că n-ar mai fi vrut să treacă prin aşa ceva nici pentru un pumn de diamante. Şi eu îl cred — aşa e. Asta mă face să mă înfior. Crezi că el auzea ? Nu ! Vreau să spun, crezi că cineva — ceva — auzea ?...

— Eu sînt materialist, declară omul de ştiinţă, aplecînd cu o mînă tremurîndă sticla peste paharul golit.

Almayer clătină din cap şi continuă :

— Nimeni nu a văzut cum s-au petrecut lucrurile în realitate în afară de bărbatul acela, Mahmat. Spune întotdeauna că se găsea doar la două lungimi de lance depărtare de ea. Se pare că cele două femei s-au certat, în timp ce Willems stătea între ele. Mahmat mai spune că atunci cînd Joanna a lovit-o şi a fugit, ceilalţi doi păreau că înnebuniseră. Se repeziră încoace şi încolo. Mahmat spune — acestea sînt chiar cuvintele lui : „Am văzut-o stînd şi ţinînd pistolul care trage de mai multe ori şi îndreptîndu-l în toate direcţiile taberei. M-am speriat — pentru că putea să mă împuşte şi pe mine şi am sărit într-o parte. Apoi am văzut pe omul alb venind iute către ea. Venea ca tigrul, stăpînul nostru, cînd se repede din junglă la sulițele ţinute de oameni. Ea nu ţintea. Ţeava armei se mişca dintr-o parte în alta, dar în ochii ei am văzut deodată o teamă adîncă. N-a fost decît o împuşcătură. Femeia ţipa în timp ce omul alb se ţinea foarte drept, clipind din ochi, cît timp poţi să numeri încet unu, doi, trei ; pe urmă a tuşit şi a căzut cu faţa în jos.

Fata lui Omar a ţipat, fără să-şi tragă răsuflarea, pînă ce el s-a prăbuşit. Pe urmă eu am plecat şi am lăsat tăcere în urma mea. Lucrurile astea nu mă priveau şi în barca mea se găsea cealaltă femeie, care îmi promisese bani. Am plecat imediat, neluînd în seamă strigătele ei. Noi sîntem oameni săraci şi nu am avut decît o mică răsplată pentru osteneala noastră." Asta-i ce spune Mahmat. Niciodată nu spune altceva. Întreabă-l şi dumneata. Este bărbatul de la care ai închiriat bărcile pentru călătoria în susul rîului.

— Cel mai lacom hoţ pe care l-am întîlnit vreodată ! exclamă călătorul, cu voce groasă.

— Ah ! E un om respectabil. Cei doi fraţi ai lui au fost ucişi cu lăncile — aşa le-a trebuit ! S-au dus să jefuiască morminte de-ale *dyah*-ilor. Aveau podoabe de aur în ele, ştii. Aşa le-a trebuit ! Însă el se ţine ca om respectabil şi îi merge bine. *Aye !* Tuturor le merge bine — în afară de mine. Şi totul din cauza ticălosului aceluia care l-a adus pe Abdulla aici.

— *De mortuis nil ni...* începu oaspetele lui Almayer.

— Aş prefera să vorbeşti englezeşte în loc să mormăi în limba dumitale pe care nimeni n-o poate înţelege, spuse Almayer, ursuz.

— Nu fi supărat, răspunse celălalt. E în latină şi sînt cuvinte înţelepte. Înseamnă : nu-ţi risipi vorbele, vorbind de rău umbrele celor morţi. N-am vrut să te jignesc pe dumneata. Eu te simpatizez. Ai avut un conflict cu Providenţa, aşa cum şi eu eram destinat să fiu profesor şi, în schimb... iată-mă !

Dădu din cap. Se aşează, apucînd paharul. Almayer se plimbă în sus şi în jos, apoi se opri deodată.

— Da, tuturor le merge bine în afară de mine. De ce ? Sînt mai bun decît fiecare dintre ei. Lakamba se intitulează sultan şi cînd mă duc să-l văd pentru treburi, îl trimite pe diavolul acela al lui cu un singur ochi, Babalatchi, să-mi spună că suveranul doarme ; şi că o să doarmă încă mult timp. Şi Babalatchi ăsta ! E maimuţoiul statului, dacă îţi place ! Oh, Doamne ! Maimuţoiul ! Porcul ! Un vagabond pe care nu l-aş fi lăsat să urce treptele astea cînd a venit la început... Uită-te şi la Abdulla !

Trăiește aici pentru că, spune el, aici e departe de oamenii albi. Are însă o avere de sute de mii. Are o casă în Penang. Corăbii. Dar ce n-are, de cînd mi-a furat negustoria mea ! Le-a turtit fesul la toți ; l-a împins pe tata să caute aur — apoi în Europa, unde a dispărut. Îți închipui un bărbat cum a fost căpitanul Lingard dispărînd ca și cum ar fi fost un *culi* ordinar ? Prieteni de-ai mei au scris la Londra, întrebînd de el. Nimeni nu a auzit vreodată de el acolo. Închipuiește-ți ! Să nu fi auzit niciodată de căpitanul Lingard !

Învățatul căutător de orhidee își înălță capul.

— A fost un bătrîn pirat sentimental, spuse el. Îmi plăcea. Și eu sînt sentimental.

Făcu ușor din ochi către Almayer, care rîdea.

— Da ! Ți-am spus despre piatra aceea de mormînt. Da ! o altă sută și douăzeci de dolari aruncați în vînt. Aș vrea să-i am acum. Mi i-ar fi dat ! Și inscripția. Ha ! ha ! ha ! „Peter Willems, mîntuit prin mila lui Dumnezeu de dușmanul său.“ Ce dușman — decît căpitanul Lingard însuși ? Și atunci n-are nici un sens. El... tata... a fost un om mare, însă ciudat în multe privințe... Nu ai văzut mormîntul ? Pe vîrful dealului acela, acolo, de cealaltă parte a rîului. Trebuie să ți-l arăt. O să mergem acolo.

— Eu nu ! spuse celălalt. Nu mă interesează — în soare — prea obositor... În afară de cazul în care mă duci pe sus pînă acolo.

Într-adevăr a fost dus pe sus pînă acolo, la cîteva luni după aceea, și mormîntul lui a fost cel de-al doilea mormînt al unui om alb în Sambir ; însă în prezent era în viață și aproape beat. Întrebă brusc :

— Și femeia ?

— Oh ! Lingard, desigur, a ținut-o pe ea și pe urîtul ei de puști în Macassar. Ce risipă nelegiuită de bani ! Numai naiba știe ce s-a ales din ei de cînd tata s-a întors la el acasă. Eu o am pe fiica mea să mă îngrijesc de ea. Am să-ți dau o recomandare pentru doamna Vinck din Singapore, cînd te întorci. Ai s-o vezi acolo pe Nina. Om norocos ! E frumoasă și, am auzit, așa de înzestrată, așa de...

— Te-am auzit de douăzeci... de o sută de ori vorbind de fiica dumitale. Ce s-a întîmplat cu cealaltă, Aissa ?

— Ea ? Oh, am ţinut-o aici. A fost nebună mult timp, un fel de nebunie liniştită. Tata s-a ocupat mult de ea. Noi i-am dat o casă, ca să locuiască în ea, în gospodăria mea. Rătăcea pe aici, fără să vorbească cu cineva, în afară de cazul în care îl zărea pe Abdulla ; atunci o apucau furiile şi ţipa şi blestema de te speriai. Adeseori dispărea — şi atunci trebuia să ieşim cu toţii şi să o căutăm, pentru că tata era îngrijorat pînă ce n-o vedea adusă înapoi. O găseam prin toate locurile. O dată în tabăra părăsită a lui Lakamba. Uneori rătăcind doar prin tufişuri. Avea un loc favorit al ei unde întotdeauna ne îndreptam de la început. Şansa era de zece la unu s-o găsim acolo — un fel de luminiş acoperit cu iarbă pe malul unui pîrău mic. De ce prefera ea locul acela, nu pot să-mi închipui ! Şi ce osteneală s-o luăm de acolo ! Trebuia s-o tîrăşti cu sila. Apoi, cu trecerea timpului, a devenit mai liniştită şi mai aşezată, oricum. Totuşi, toţi oamenii din gospodăria mea se temeau grozav de ea. Nina a fost aceea care a îmblînzit-o. Vezi, copilul era în mod firesc lipsit de teamă şi avea un fel al ei de a se purta, aşa că se ducea la Aissa şi o trăgea de sarong şi îi dădea porunci, cum făcea cu fiecare. Pînă la sfîrşit, cred eu, a ajuns să iubească copilul. Nimic nu putea să reziste acelei micuţe, ştii. Aissa a devenit o doică perfectă. Odată, cînd diavolul acela mic a fugit de mine şi a căzut în rîu de la capătul debarcaderului, a sărit în apă şi a scos-o îndată afară. Aproape că am murit de frică. Acum desigur că locuieşte cu fetele care slujesc în gospodărie, însă face ce vrea. Atît timp cît am o mînă de orez şi o bucată de pînză pentru ea, nu va duce lipsă de nimic. Ai văzut-o. A adus cina împreună cu Ali.

— Cum ? Baba aceea cocoşată ?

— Ah ! spuse Almayer. Cei de aici se trec repede. Şi nopţile lungi şi ceţoase petrecute prin tufişuri încovoaie curînd şi cele mai tari spinări — aşa cum ai să descoperi curînd chiar dumneata.

— Dez-dezgustător, mormăi călătorul.

Moţăia. Almayer stătea lîngă balustradă, privind la strălucirea albăstruie a nopţii luminate de lună. Pădurile, neschimbate şi întunecate, păreau că sînt suspen-

date deasupra apei, ascultînd la şoaptele neîncetate ale marelui rîu ; şi deasupra zidului lor negru, colina pe care Lingard a înmormîntat trupul fostului său prizonier se ridica într-o masă neagră şi rotunjită, profilată pe paloarea argintie a cerului. Almayer privi mult timp la conturul clar al culmii, ca şi cum ar fi încercat să distingă prin întuneric, de la acea distanţă, liniile acelei costisitoare pietre de mormînt. Cînd, în cele din urmă, se întoarse, îşi văzu oaspetele adormit, cu braţele pe masă şi capul pe braţe.

— Acum, ascultă ! strigă el, bătînd cu palma în masă.

Naturalistul se deşteptă şi se aşeză ghemuit, uitîndu-se ca o bufniţă.

— Ascultă ! continuă Almayer, vorbind tare şi bătînd cu degetul în masă, vreau să ştiu ! Dumneata care spui că ai citit toate cărţile, spune-mi... de ce se nasc fiinţe atît de nefericite ? Iată-mă ! Eu nu am făcut rău nimănui, am dus o viaţă cinstită... şi un ticălos ca ăsta se naşte la Rotterdam sau în vreun astfel de loc, undeva la celălalt capăt al lumii, călătoreşte pînă aici, îşi jefuieşte patronul, fuge de la nevastă şi mă ruinează pe mine şi pe Nina — el m-a ruinat, ţi-o spun — şi este împuşcat în cele din urmă de o sălbatică, o femeie care, în realitate nu ştia nimic despre el. Vezi vreun sens în toate astea ? Unde-i providenţa dumitale ? Unde este vreun bine pentru cineva în toate astea ? Lumea e o înşelătorie ! O înşelătorie ! De ce trebuie ca eu să sufăr ? Ce am făcut ca să fiu tratat astfel ?

Toate aceste întrebări le puse aproape urlînd, apoi, dintr-o dată tăcu. Omul care trebuia să fi devenit profesor făcu un teribil efort ca să articuleze distinct :

— Dragul meu amic, nu vezi că simplul fapt al existenţei dumitale este jignitor... Îmi eşti sim-simpatic...

Căzu cu capul pe masă şi îşi sfîrşi observaţiile într-un sforăit neaşteptat şi prelung.

Almayer dădu din umeri şi se întoarse la balustradă. El bea foarte rar din ginul pe care îl vindea în mod obişnuit, însă cînd bea, o cantitate ridicol de mică de gin putea să-l facă să ia o atitudine de revoltă faţă de felul în care este alcătuit universul. Şi acum, aplecîndu-şi corpul peste marginea balustradei, striga fără jenă în

noapte, întorcîndu-şi faţa către acea îndepărtată şi invizibilă placă de granit importat, pe care Lingard crezuse potrivit să înregistreze mila lui Dumnezeu şi mîntuirea lui Willems.

— Tata a greşit — a greşit ! ţipă el. Vreau ca tu să suferi pentru greşeala lui ! Trebuie să suferi pentru asta ! Unde eşti, Willems ? Hei ? Hei ?... Acolo unde nu există iertare pentru tine — aşa sper !

„Sper !“, repetară tresărind într-un ecou şoptit pădurile, nîul şi colinele ; însă Almayer, care stătea în aşteptare, cu capul căzut într-o parte şi cu un surîs de atenţie beată pe buze, nu auzi răspunsul lor.